

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [٨]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی [١٥]

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی هەشتەم

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی (١٥)

- تەفسیری رەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان.
- نوسینی : مەلا مەحموودی گەلاڵەیی.
- چاپی یەکەم.
- چاپخانەی ئۆفسێتی تیشك.
- تیراژ: (٥٠٠) دانە.
- ژمارەی سپاردن : (١٠٥)ی ساڵی (٢٠٠١)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورەتی الاسراء

ئەم سورەتە ناونراوە بە(الاسراء) چونکە بەباسی موعجیزەی شەورەوی پێغەمبەر ﷺ لەمەککەوە بۆ مەدینە دەست پێ دەکا. هەروەها ناوێکی تریشی هەیە، پیی دەگوترێ: سورەتی بەنی ئیسرائیل چونکە چیرۆکی پەرتەوازەبوونو ئاوارە بوونی نەتەوەی ئیسرائیلی تێدایە، دووجار بەهۆی فەسادو بەدفەسالی خۆیان لەزێدو نیشتمانی خۆیان وەدەرنران!

دەربارەی گەورەیی ئەم سورەتە ئیمام ئەحمەدو تیرمیذیو نەسائیو هی تریش لەعائیشەوە ریوایەت دەکەن: کە پێغەمبەر ﷺ لەهەموو شەوێکدا سورەتی بەنوئیسرائیلی (الاسراء)و (الزمر)ی دەخوێند!

ئیمامی بوخاریو ئیبنو مەردەوەیهی لەئیبنو مەسعودەوە ریوایەت دەکەن: کە پێغەمبەر ﷺ دەربارەی سورەتی بەنی ئیسرائیل واتە: سورەتی (الاسراء)و (الکهف)و (مریم)و (طه)و (الأنبیاء) فەرمووی: ئەم سورەتانە دەستەگوڵی یەکەمن! هەموویان مەککەیین. هەموویان چیرۆکو سەرگورشتەیان لەخۆ گرتوون!

ئەم سورەتە وەکوو وتمان مەککەییە، بەتەسبیحاتو تەنزیهی خودا دەست پێ دەکاو بەسوپاسکردنی خودا کۆتایی دێ، زۆر باسی گرنگو لایەنی جۆراو جۆری لەخۆ گرتوون، زوربەیان دەربارەی عەقیدەو بیرو باوەڕن، هەندێ سەرەباسی دەربارەی یاسای سلوکو هەڵسو کەوتی تاکو کۆمەڵو ئادابی سلووکی پەیوەست بەبیروباوەڕەوە باس دەکەن! هەندێ باسی مزگەوتی قودسو چیرۆکی نەتەوەی ئیسرائیل دەکا، ئەو مزگەوتەی پێغەمبەر شەورەوی بۆ پێکراوە. لایەنێ لە چیرۆکی ئادەم و شەیتانو رێزلێنانی خودا بۆ ئادەمیزاد باس دەکا.

وەلێ عونصوری هەرە دیار لەسورەتەکەداو باسە سەرەکیو جەمسەرەکەی باسی پێغەمبەرو هەڵوێستی قورەیشییەکان بەرامبەر پێغەمبەرو پەیامەکەیەتی!

چیرۆکی شەوڕەویو چیرۆکی بەرزبوونەوە بۆ ئاسمانەکان، شەوڕەوی لەمەککەوە بۆ مزگەوتی قودس و پاشان میعراج واتە: بەرز بوونەوە لەمزگەوتی قودسەوە بۆ ئاسمانەکانو بۆ لای سیدرەتولمونتەهاو ئەو عالەمە غەیبیو پەنامەکیە لەئێمە...! ئەم باسە زۆر ریوایەتی جیا جیاو سەرگورشتەی جۆراو جۆری تێدا ریوایەت کراونو کێشەو نیزاعێکی زۆرو زەبەندەی تێدا پەیدا کراوە، هەتا ئەمڕۆش ئەو نیزاعو کێشەیە پایەدارەو خەڵکی دەمە دەمیی تێدا دەکەن!

راجیایی هەیە دەربارەی ئەو شوێنەی شەوڕەوییەکەی لێ کراوە، هەندێ پێیان وایە: لەخودی کەعبەڕا شەوڕەوییەکە دەستی پێ کردوە. لەم بارەوە فەرموودەیەکێ لەپێغەمبەرەوە ریوایەت کراوە: دەفەرموێ: (**بينما أنا في المسجد في الحجر عند البيت بين النائم واليقظان اذ أتاني جبريل عليه السلام بالبراق**) هەندێ پێیان وایە: لەخانووی ئومموهانی کچی ئەبو طالیبەوە شەوڕەوی دەستی پێ کردوە، ئەو کاتە دەبێ بڵێین: مەبەست بەمەسجیدول حەرام خاکی حەرەمە، چونکە خاکی حەرەم مزگەوتەکەشی لەخۆ گرتووە.

ئیبنو عەبباسیش دەفەرموێ: (**الحرم كله مسجد**) وا ریوایەت کراوە: کە پێغەمبەر ﷺ لەماڵی ئوممو‌هانیدا نووستووە، دوای نوێژی عیشا شەوڕەوی پێکراوە هەر هەمان شەو گەڕاوەتەوەو چیرۆکەکەی بۆ ئوممو‌هانی گێڕاوەتەوە؛ فەرموویەتی: (**مثل لي النبيون فصليت بهم**) پێغەمبەران ئامادەکرانو پێشنوێژیم بۆ کردن!

ئەمجار پێغەمبەر ﷺ هەستا بچێتە مزگەوت، ئومموهانی داوێنی گرت. ویستی نەهێڵێ بڕوا. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەوە چیتە؟ بۆ داوێنی پۆشاکەکەم دەگری؟ وتی: دەترسم ئەگەر تۆ ئەم هەواڵە رابگەیەنیو بلاوی بکەیەوە قەومەکەت بەدرۆت بخەنەوە. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر بەدرۆشم بخەنەوە من ئەوەیان بۆ دەگێڕمەوە، ئیتر رۆیشتە دەرەوە بۆ مالی کابە، ئەبو جەهل هاتە نزیکیو پێغەمبەر ﷺ هەواڵی ئیسراو میعراجی بۆ گێڕایەوە، ئەبو جەهل بەدەنگی بەرز هاواری کردو وتی: ئەی کۆمەڵی بەنی کەعبی کوڕی لوئەی وەرن گوێ بگرن، خەڵک لیێ کۆبوونەوە پێغەمبەر ﷺ رووداوەکەی بۆ گێڕانەوە،خەڵکەکە سەریان سوڕماو هەیانبوو چمبۆڵەی لەسەری خۆی دەناو هەیانبوو چەپڵەی لێ دەدا، هەندێ کەس موسوڵمان بووبوون پاشگەزبوونەوە؛ هەندێ کەس بەهەڵەداوان رایانکرد بۆ لای حەزرەتی ئەبو بەکر، بۆ ئەوەی ئەم هەواڵەی بۆ بگێڕنەوە بەڵکوو ئەویش لەئایین پاشگەزبێتەوە، کە پێیان گوت: فەرمووی: ئایا پێغەمبەر ﷺ بۆ خۆی وا دەڵێ؟ وتیان: بەڵێ بەدەمی خۆی بۆ خەڵکەکەی دەگێڕێتەوە. ئەبو بەکر فەرمووی: ئەگەر پێغەمبەر ﷺ بۆ خۆی ئەوە بڵێ، ئەوە من شایەدی دەدەم راست دەکا. وتیان: چۆن بەراستگۆی دەزانی: کە بڵێ لەتاقە شەوێکدا چوومە ولاتی شامو پێش ئەوەی رۆژ بێتەوە هاتوومەوە مەککە؟ حەزرەتی ئەبو بەکر فەرمووی: بەڵێ: ئەگەر لەوەش دوور تر بفەرموێ، من بڕوای پێ دەکەم، پیێ بڕوا دەکەم ئەگەر بڵێ چوومە ئاسمانەکانیش! هەر بەم بۆنەوە نازناوی (صدیق)ی بەسەردا برا. جا هەندێک لەکافرەکان مزگەوتی قودسیان بینیبوو داوایان لەپێغەمبەر ﷺ کرد وەصفی چۆنیەتی مزگەوتەکەیان بۆ بکا مزگەوتەکە هێندرایە پێش چاوی، ئیتر پێغەمبەر ﷺ دەستی کرد بەباسی مزگەوتەکە بەوردی وەصفی کرد. وتیان: راست دەکەی چۆنی دەڵیێ وایە. دەی باشە ئێمە کاروانێکمان بەرێوەیە لەشامەوە دەگەڕێتەوە، هەواڵمان

بدەریَ ئێستا لەکوێیەو چۆنەو چۆن نیە! ئیتر پێغەمبەر ﷺ ژمارەی وشتری قافڵەکەو حاڵو وەزعی کاروانەکەی پیّ گوتن. فەرمووی: رۆژی ئەوەندەی مانگ لەگەڵ خۆرهەڵاتندا کاروانەکە دەگاتەوە مەککە وشترێکی بەڵەك لەپێش کاروانەکەوە دەبیّ! ئیتر هەموویان هاتنە دەرەوە بەرەو (ثنیە) رۆیشتنە چاوەروانی کاروانەکە بوون. لەبەرزاییەکەوە تەماشایان دەکرد، خۆرهەڵات یەکیان وتی: ئەریّ (والله) ئەوا خۆرهەڵات، یەکێکی تریان وتی ئەریّ (والله) ئەوا کاروانەکە بەدەرکەوتو واهات وشترێکی بەڵەکی لەپێشەوەیە. موحەممەد چۆنی گوت وا دەرچوو! کەچی لەگەڵ ئەوەشدا بروایان پیّ نەکردو بەدرۆیان خستنەوە. وتیان: ئەمە سیحرو جادوە لێمان دەکا!

راجیایی هەیە لەوەدا ئایا ئیسراو میعراج بەخەوبووە یان بەئاگایی بووە..؟ لەحەزرەتی عائیشەو موعاوییەوە ریوایەت دەکەن فەرموویانە: (والله مافقد جسد رسول الله ﷺ **ولکن عرج بروحه**) سوێند بەخودا شەوی ئیسراو میعراج جەستەی پێغەمبەر لەجێگاکەی خۆی نەجولابوو بەڵکوو بەروح ئیسراو میعراجی بینیوە!

زانایان دەڵێن: قسەی عائیشەو موعاوییە لێرەدا نابێتە بەڵگە چونکە ئەوان روداوەکەیان نەبینیوە، ئەو کاتە عائیشە منداڵ بوەو موعاوییە کافر بووە، هەروەها چونکە ئەمەیان نەگێراوەتەوە بۆ لای پێغەمبەرو بەشێوەی حەدیث نایهێنن.

زانای تریش هەر پێیان وایە پێغەمبەر ﷺ لەخەودا ئیسراو میعراجی دیوە.

ریوایەتی تریش هەن ئەوە دەگەیەنن: کە ئیسراو میعراج بەگیانو جەستە بووە، تەنانەت ئەو نوێنو جێگایەی تێیدا نوستووە ساردنەبوونەوە کە گەڕاوەتەوە.

ئیبنو کەثیر زۆر ریوایەتی لەم بارەوە هێناوەن، گەلێ سەرگورشتەی گێڕاوەتەوە. ئەوەی پەسندبێو بتمانەی پێ بکرێ لەناو سەرەجەم ریوایەتەکاندا ئەوەیە: کە پێغەمبەر ﷺ لەماڵی ئوممهانی شوێنی نوستنی خۆی بەجێ هێشتووە هاتووە بۆ مزگەوتی کابە جا کە لای حیجربووە چاوی لەبیرەخەودا بووە شەوڕەوىو میعراجی پێ کراوەو دوایی گەڕاوەتەوە بۆ ناو جێگای نوستنیو هێشتا نوێنەکانی سارد نەبوونەوە!

هەرچەندە چ سودێک نابیندرێ لەم کێشە دورو درێژەی بەرپابووە دەربارەی ئیسراو میعراجو لەکۆنو نوێدا جێگای موناقەشەو چەندو چوونی زانایان بووە، ئەمجار ئیسراو میعراج بەخەوبووبێ یان بەئاگابوو بێ چ لەواقیعەکە ناگۆڕێ، روداوی ئیسراو میعراج روداوێکی واقیعی چەسپاوبووە لەژیانی پێغەمبەردا، کەشف و تەجەللییەک بوە بۆ دڵدانەوەی پێغەمبەرو نیشاندانی نموونەیەک لەدەسەڵاتو قودرەتی پەروەردگار، کە لەچاوتروکانێکدا ئەو هەموو رێگا دورو سەرسوڕ هێنەرو عالەمە بالایانەی بینی...

جا ئەوانەی خوداناسنو هەست بەدەسەڵاتو قودرەتی خودا دەکەنو سروشتی پێغەمبەرایەتی دەزانن، روداوی لەم جۆرەیان بەلاوە محاڵو وێ نەچوو نابێ، سەرسام نابن لەو جۆرە شتانە، چونکە لەبەرامبەر قودرەتی خودادا هەموو کردارێک کە لەدیدی ئادەمیزاددا بەگرانو قورس دەبیندرێن یەکسانن ئەو ئیشانەی کە بەتەصەوری ئادەمیزاد سوکو گرانییان لەنێواندایە لای خودا چون یەکو یەکسانن، هەموو کارێک هەرچەندە لای ئادەمیزاد گرانو ئەستەم بێ لای خودا سوکو هاسانە، ئەوەی لەعالەمی ئادەمیزادا باوو رەسایە ناکرێتە قیاس بۆ قودرەتی خوداو دەسەڵاتی پەروەردگاری پێ پێوانە ناکرێ!

سروشتی پێغەمبەرایەتیش بریتییە لەپەیوەندیکردن بەعالەمی بالاوە، بەشێوەیەک کە قیاس ناکرێتە سەر پەیوەندی ئادەمیزاد بەئادەمیزادەوە، ئەم جۆرە پەیوەندیکردنەو بینینی ئەو شوێنو عالەمە بالایانەو گەییشتن پێیان بەهۆکاری ئاشکرا یان نادیار سەرسورهێنەرتر نیە لەپەیوەندی کردن بەعالەمی بالاوە یان وەرگرتن لیێ.

بێگومان حەزرەتی ئەبو بەکر راستی فەرموو: کاتێک کە وەلامی قورەیشییە سەرسورماوەکانی دایەوە، زۆر بەلەسەرەخۆییەوە مەسەلەکەی گەراندەوە بۆ سروشتە ئاساییەکەی خۆیو فەرمووی: (اني لأصدقه بأبعد من ذلك أصدقه بخبر السماء).

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: ئەوەی تێبینی دەکرێ بەبۆنەی ئەم رووداوەو دەرکەوتنی راستی ئەو هەواڵە بەبەڵگەی مادی کە باسکردنی کاروانەکە بوو: کە پێغەمبەر ﷺ بەوردی چۆنیەتی کاروانەکەی رونکردەوە. ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ: کە پێغەمبەر ﷺ گوێی بەترساندنەکەی ئوممهانی نەدا، کە ئامۆژگاری کرد رووداوەکە نەگێڕێتەوە نەبادا گەلەکەی بەدرۆی بخەنەوە، ئەم رووداوە غەریبو ناوازەیە هەزم نەکەن، بەڵکوو زۆر بەراشکاوی رووداوەکەی بلاو کردەوە، چونکە بتمانەی پێغەمبەر بەپەیامەکەی، دڵسۆزی بۆ راگەیاندنی ئەو حەقەی نیگای بۆ کراوەو ئەو حەقەی لەگەڵیەتی گەییشتبوە ئاستێک لەهیچ شتێک نەپرینگێتەوە، روبەرویان بوەستێو بەئاشکرا رووداوەکەیان بۆ بگێڕێتەوە، چی دەبێ بابێ، هەڵوێستیان چۆن دەبێ بەرامبەر خۆیو پەیامەکەی با بێ!

بێگومان بەبلاوکردنەوەی ئەم باسە لەلایەن پێغەمبەرەوە هەندێ لەوانەی ئیمانیان هێنابوو پاشگەزبوونەوە، هەندێکیان مەوزوعەکەیان کردە مایەی پێکەنینو گاڵتەو گومان خستنە سەر پێغەمبەرایەتیەکەی، بەلام ئەمانە هیچیان نەیانتوانی ببنە کۆسپو تەگەرە لەبەردەم بانگەوازیکردنەکەی

پێغەمبەردا هیچیان نەیانتوانی پێغەمبەر لەهەوڵو تێکۆشان دابنیشێنیو حەق بشارێتەوە!

بەراستی ئەمە نموونەی رەچەشکێنییە بۆ بانگخوازانی ئیسلام کە پێویستە ئەوان لەبانگەوازیدا چاو لەپێغەمبەر بکەن، حەق رابگەیەنن، لەپێناو راگەیاندنی حەقو راستیدا لەهیچ شتێک نەترسنو خەمی ئەوەیان نەبێ کە بانگەوازییەکەیان لەدڵی بانگکراواندا کاریگەریی نەبوە، نابێ ماستاو بۆ کەس بکەن، دەبێ حەققانیو راستاڵ بن، حەق رابگەیەنن جا خەڵک پێی خۆشە، یان پێی قەڵسن چش! ئەوە گرنگ نیە، گرنگ ئەوەیە ئەوان پەیامی خۆیان رابگەیەنن، ئەرکی سەرشانی خۆیان ئەنجام بدەن.

ئەم سورەتە وەکوو هەموو سورەتە مەککییەکانی تر گرنگی بەدامەزراندنو چەسپاندنی بنەمای عەقیدەو یەکتاپەرستیو پێغەمبەرایەتیو زیندووبوونەوە دەدا، کەسایەتی پێغەمبەر ﷺ دەردەخاو بەموعجیزەی پێویست پشتگیری لێ دەکا.

سورەتی (الإسراء) بەشێوەیەکی گشتی ئەم خاڵانەی لەخۆ گرتوون:

١- هەواڵدان لەرووداوی ئیسراو میعراج کە لەراستیدا رووداوێکی گرنگو موعجیزەیەکی گەورەی پێغەمبەری ئیسلامە ﷺ.

٢- باسی چیرۆکی نەتەوەی ئیسرائیل دەکا لەحاڵی صەلاحو حاڵی فەسادییاندا، باسی ئەوە دەکا: کە لەحاڵەتی راستاڵیو پابەندبوونیاندا خودا سەرووەری پێ دان، ماڵو منداڵی زۆری پێ بەخشین. کە پشتیان لەپەیامی خودا هەڵکردو لەخودا یاخی بوون لەزێدو نیشتمانی خۆیان وەدەرنران گوندو شارو خانووبەرەیان بەدەستی خۆیان رووخاندن، مزگەوتیان وێران کران.

پاشان جارێکی تر سەرلەنوێ ویستیان پێغەمبەر لەشاری مەدینەدەر بکەن، وەکوو دەفەرموێ: ﴿**وان كادوا ليستفزونك من الأرض ليخرجوك منها**﴾**الاسراء/٧٦**.

٣- برێ بەڵگەی کەونی لەسەر بەتوانایی خوداو گەورەیی‌و تاکو تەنهایی دەهێنێتەوە وەکوو دەفەرموێ: ﴿وجعلنا الليل والنهار آيتين﴾الاسراء/١٢.

٤- هەندێ بنەمای ژیانی کۆمەڵایەتی دامەزراو لەسەر رەوشتی بەرزو جوان رانواندوە وەکوو لەئایەتی ﴿وقضى ربك الا تعبدوا الا اياه﴾ تا دەگاتە ئایەتی (٣٩).

٥- هەرەشەو گورەشەی توندو تیژ دەرحەق بەوانەی دەڵێن: خودا کچی هەن‌و پێیان وایە فریشتەکان کچی خودان، وەکوو دەفەرموێ: ﴿افاصفاكم ربكم بالبنين واتخذ من الملائكة اناثاً، انكم لتقولون قولاً عظيما﴾الاسراء/٤٠. هەرەشەی توندیان ئاراستە دەکا لەسەر ئەوە: کە دەڵێن: چەند خودایەکی تر هەن لەگەڵ خودادا (ئایەتی ٤١-٤٤).

٦- ئەوەشی تێدا رون کراوەتەوە: کە بۆچی پەروەردگار داواکاری کافرە قورەیشییەکان دەربارەی نازڵکردنی هەندێ موعجیزەی ماددی جێ بەجێ ناکا، (ئایەتی ٥٩) هەروا ئەندازەی سووربون‌و پەلپ گرتنی قورەیشییەکان بۆ نازڵبوونی ئەو موعجیزانەی داوایان کردبوو وەکوو ئەوە مەککە ببێتە شوێنێکی کشتو کاڵی‌و جۆگەو جۆباری تێدا بکشێن باخ‌و باخاتی تێدا برەخسێن، یان چەند پارچەیەک لەئاسمان بکەوێتە خوارێ، یان وەفدی فریشتە بێن بۆ سەریان، یان پێغەمبەر ﷺ خانوێکی لەزێر دروستکراومان بۆ بەدی بێنێ، یان بەچاوی خۆیان ببینن پێغەمبەر سەربکەوێ بۆ ئاسمان! (٨٩-٩٧)

٧- هەندێ باسی پیرۆزیی قورئان‌و کاریگەری لەسەر دڵ‌و دەروونەکان دەکا (ئایەتی ٨٢) ئەوەش رادەگەیەنێ کە هەموو ئادەمیزادو جندۆکە ناتوانن کەلامێکی ئاوا بخەنە ڕو (ئایەتی٨٨).

٨- رێزداریی ئادەمیزاد رادەگەیەنێ بەوە کە فەرمانی بەفریشتەکان کرد: کە سوژدە بۆ ئادەم بەرن‌و شەیتان ئەم فرمانەی شکاند (ئایەتی ٦١-٦٥).

٩- باسـكردنی نیعمەتـەكانی خـودا بەسـەر ئـادەمیزاددا (١٢و١٧) سەرزەنشتكردنی ئادەمیزاد لەسەر ئەوە: كـە سوپاسـی خـودا نـاكـەنو سـپڵەو پێنەزانن (٨٣).

١٠- بەرامبەریكردنی دونیا ویستانو قیامەت خواھان. (ئایەتی ١٨و٢١).

١١- فـەرمان بەپێغەمبـەر ﷺ بەئـەنجامدانی شـەونوێژو خوداپەرسـتی. (ئایەتی ٧٨-٧٩).

١٢- بەشێك لـەچیرۆكی حـەزرەتی موسـا لەگـەڵ فیرعـەونو نەتـەوەی ئیسرائیلدا دەگێڕێتەوە. (ئایەتی ١٠١-١٠٤).

١٣- حیكمەتی نازڵبوونی قورئانی بـە وەجبـە وەجبـە بـەگوێرەی روداوو رپێویست رون كردۆتەوە. (ئایەتی ١٠٥-١٠٦).

١٤- كۆتایی سورەتەكەشی بەپاكو مونەزەھی خـودا لـەھاوەڵو خـێزانو منداڵ ھێناوە.. (ئایەتی ١١٠-١١١).

باسی شەورەوی پێغەمبەرو نازڵكردنی تەورات بۆ سەر موسا

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ
إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ٱلَّذِى بَٰرَكْنَا حَوْلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَٰتِنَآ إِنَّهُۥ
هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١﴾ وَءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَجَعَلْنَٰهُ
هُدًى لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا۟ مِن دُونِى وَكِيلًا ﴿٢﴾
ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُۥ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾

پێغەمبەر ﷺ باسی ئیسراو میعراجی بۆ کافرەکان گێڕایەوە، ئەوانیش بەدرۆیان خستەوەو گاڵتەیان پێ کرد، ئیتر پەروەردگار بۆ راستی ئەو رووداوەو پشتگیریکردنی پێغەمبەر ﷺ ئەم سورەتەی نازڵ کردو فەرمووی: ﴿سبحان الذي أسرى بعبده ليلاً من المسجد الحرام الى المسجد الأقصى﴾ پاکو مونەزهو بێ عەیبو بێ هاوەڵو هاوشانە ئەو خودا بەدەسەڵاتەی: کە لەبەشێکی شەودا شەوڕەوی بەبەندەی خۆی؛ موحەممەد ﷺ کرد، لەمزگەوتی کەعبەوە بۆ مزگەوتی قودس: کە بەگوێرەی وەسائیلی هاتوچۆی ئەو رۆژگارە چل قۆناغە رێ لێک دوور بوون، ئەم ئیسراو میعراجە ساڵێک پێش کۆچکردن بووە. ئیبنو سەعد لەکتێبی (الطبقات)دا دەڵێ: شەوڕەوی کردنی پێغەمبەر هەژدە مانگ پێش کۆچکردن بووە.

مەبەست بەمەسجیدولئەقصا بەکۆڕای زانایانی ئیسلام مزگەوتی قودسە، بۆیەش پێی گوتراوە (الأقصى) چونکە زۆر لەمەککە دوور بووە، نێوان مەسجیدولحەرامو مەسجیدولئەقصا چل قۆناغە رێگابووە، مزگەوتی قودس دوور ترین مزگەوت بووە لەدانیشتوانی مەککە لەسەر زەویدا: کە دیدەنی کراوە بۆ رێز لێگرتن.

کە دەفەرموێ: (أسرى بعبده) صیفەتی عەبدایەتی بۆ چەسپاند لەم مەقامو پلەو پایەیەدا: کە مەقامی شەوڕەوی پێکردنو بەرزکردنەوەیە بۆ پلەو پایەیەک: کە هیچ ئادەمیزادێک نەیگەیشتۆتێ ئالەم مەقامەدا هێنانی وشەی (بعبده) مەغزایەکی تایبەتی هەیەو بۆ ئەوە هێندراوە: کە ئەم صیفەتە بەرچاوبگیرێو لەبیر نەچێتەوە، نەوەکوو مەقامی عبودییەتو مەقامی ئولوهیەت تێکەڵ بەیەکترین، دوایی خەڵکی لێیان بشێوێ!

وەکوو لەبیروباوەڕی مەسیحیدا روی دا، بەهۆی ئەو دیاردانەی کە پەیوەندی بەلەدایکبونی عیساو لەدونیادەرچوونییەوە هەیەو ئەو موعجیزانەی پێی درا، ئەوە بوو بەبۆنەی ئەم شتانەوە دوای لەدونیا

دەرچوونی، هەندێ کەس هاتن پلەو پایەی پێغەمبەرایەتیو مەقامی ئولوهییەتیان تێکەڵاو بەیەکێ کردن، بیرو باوەڕی سێ خودایی‌و عیسا خودایی داهات!!

بەم شێوەیە بیرو باوەڕی ئیسلامی بەپاکێو خاوێنی‌و ئاسایی‌و دوور لەهەموو شیرکێو شوبهەو تێکەڵو پێکەڵییەکێ دەمێنێتەوە.

لەلایەکی ترەوە وشەی (أسری) بەمانا شەوڕەوییە کەواتە: مانای شەو لەوشەکەدا هەیە، ئەدی بۆچی وشەی (لیلاً)ی هێنا؟! لەوەڵامدا دەگوترێ: وشەی (لیلا) بەنەکیرەیی تەقلیل دەگەیەنێ واتە: شەوڕەوییەکە لەماوەیەکی کەم‌و کورتی شەودا بووەو زۆری نەخایاندوە.

وەکوو لەمەوپێش ئاماژەمان پێکرد دەربارەی ئیسراو میعراجی پێغەمبەر خیلافو راجیایی هەیە:

١- هەندێ دەڵێن: ئیسراو میعراجەکەی بەگیان بووە، ئەم رایە لەحوزەیفەو عایشەو موعاوییەوە ریوایەت کراوە.

٢- زوربەی زانایان کۆکن لەسەر ئەوە: کە ئیسراو میعراج بەجەستەو گیان بووە، چونکە خودا دەفەرموێ: (أسری بعبده) وشەی عەبدیش ناوە بۆ جەستەو گیان، کەوابێ دەبێ دان بەوەدا بنێین: کە شەوڕەوی‌و بەرزبوونەوە بۆ ئاسمانەکان بەجەستەو گیان بووە. چونکە ئەو فەرموودەیەی لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت کراوە، فەرموودەیەکی مەشهورەو لەکتێبە صەحیحەکانی حەدیثدا ریوایەتکراوە.

بەکورتی ئایەتەکەی ئێرە بەروونی ئیسرا دەچەسپێنێ، ئایەتی سورەتی (النجم)یش بەڵگەیە لەسەر راستی میعراج‌و رودانی...

﴿الذی بارکنا حوله﴾ شەوڕەویمان بەبەندەی خۆمان کرد لەمەککەوە بۆ مزگەوتی قودس: ئەو مزگەوتەی کە دەورو بەرەکەیمان کردۆتە خێرو بەرەکەت بۆ دانیشتوانی، ژیانو رزقو رۆژی‌و کێڵگەو دارو درەختی‌و ئاوو هەواو

بەروبوومی هەمووی هەر خێرو بەرەکەتە، بۆ دینو دونیا شوێنێکی پیرۆزە لەبارەی ئایینەوە، چونکە مەڵبەندی پێغەمبەرانە، لەبارەی دونیاییشەوە چونکە وڵاتێکی بەپیتو بەرەکەتە، پڕە لەدارو درەختی بەردارو بەروبوومی جۆراو جۆر.

شەوڕەویمان پێکرد ﴿لنريه من آياتنــــا﴾ بۆ ئەوەی بەڵگەی تاكو تەنهاییو خودایەتی خۆمان نیشان بەندەی بەرێزمان بدەین. بەڵگەی بەهێزو پێز لەسەر بەتواناییو دەسەلاتی بێ سنووری خۆمانی نیشان بدەین! ﴿انه هو السميع البصير﴾ بێگومان ئەو خودایەی شەوڕەوی بەبەندەی خۆی کرد، شنەوایە بەو قسەو قسەلۆکانەی موشریکەکانی مەککە دەربارەی ئیسراو میعراجی پێغەمبەر دەیکەن، بینایە بەکردارەکانیانو لەسەر زەویو لەئاسمانەکاندا هیچی لێ گوم نابێو ئاگاداری هەموو هەڵسو کەوتێکیانە، هەموو زانیاریەکی دەربارەیان هەیەو بەهەموو جۆرێك کۆنترۆڵی کردونو هەموو شتێکیان لەسەر تۆمار دەکاو سزاو پاداشیان پڕاو پڕ دەداتەوە.

دوای ئەوەی باسی رێزگرتنی حەزرەتی موحەممەدی کرد :کە لەمەککەوە شەوڕەویی پێ کرد بۆ قودس و لەوێ پێش نوێژی پێغەمبەرانی کرد. بەرزی کردەوە بۆ ئاسمانەکانو عالەمی باڵای پێ بینی، ئەمجار لەم ئایەتەدا باسی رێزداری حەزرەتی موسا دەکا: کە لەپێش حەزرەتی موحەممەد رێزی لێ گیراوە. دەفەرموێ: ﴿وآتينا موسى الكتاب وجعلناه هدى لبني اسرائيل الا تتخذوا من دوني وكيلا﴾ لەوەپێش بەخشیومانە بەموسا کتێبی پیرۆزی تەورات: کە هیدایەتو رێنومایی‌یە بۆ بەنوئیسرائیلی. پێمان گوتن جگە لەخودا کەسی تر مەکەنە وەلیو دۆستو پشت پێ بەستوی خۆتان، خاوەنی بوونەوەر بناسنو، ئەو بپەرستنو پشت بەئەو ببەستن،کەسی تر بەخودا مەزانن. هەڵبەتە ئەمە پەیامێکە پەروەردگار بەگوێی هەموو پێغەمبەرێکی

داداوە، فەرمانی بەهەموویان کردوە: کە بەتەنیا خودا بپەرستنو هاوەڵی بۆ بەرەوا مەزانن لەهەموو شتێکدا پشت بەئەو ببەستن.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە روون دەکاتەوە: کە رێزی لەنەتەوەی ئیسرائیل گرتووە، نیعمەتی خۆی بۆ تەواو کردون، هەڵینارن بۆ ئەوەی شوێن پەیامی پێغەمبەران بکەون دەفەرموێ: ﴿ذرية من حملنا مع نوح﴾ ئەی نەتەوەو وەچەی ئەو کەسانەی لەگەڵ نوحدا لەخنکان رزگارمان کردن، هیدایەتمان دان بۆ رێبازی یەکتاپەرستیو حەقو خێرو راست. ئێوەش چاو لەباوکو باپیری خۆتان بکەن، ئێوە لەهەموو کەس شیاوترن بەپەیڕەوکردنی ئایینی یەکتاپەرستیو شوێنکەوتنی رێبازی پێغەمبەران، لەسەروی هەموویانەوە بابە گەورەتان حەزرەتی نوح ﷺ ﴿انه كان عبداً شكوراً﴾ بێگومان نوح بەندەیەکی سوپاسگوزار بوو، زۆر زێدەڕەوی دەکرد لەسوپاسگوزاریدا، هەموو ئەندامێکی جەستەی لەو شتەدا بەکار دەهێنا کە بۆی دانراوە! بەزوبان ذیکری خودای دەکرد، بەعەقڵو ئاوەز بیری لەدروستکراوانی خودا دەکردەوە، بەچاو لەبونەوەر دەفکرێ...هتد.

ئیبنو مەردەویهی لەمعاذی کوڕی ئەنەسی جوهەنی ریوایەت دەکا: دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کە ئێوارەو بەیانی لێ دەهات دیفەرموو: (**سبحان الله حين تمسون وحين تصبحون وله الحمد في السموات والأرض وعشياً وحين تظهرون**).

ئیبنو جەریرو بەیهەقیو حاکم لەسەلمانی فارسییەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێ: حەزرەتی نووح کە پۆشاکێکی لەبەر دەکرد یان خواردەمەنیەکی دەخوارد سوپاسی خودای دەکرد، بۆیە نانراوە بەبەندەی سوپاسگوزار.

وەصف کردنی حەزرەتی نووح بە(عبد)و وەصف کردنی پێغەمبەری ئیسلام بە(عبد) بەڵگەیە لەسەر پلەو پایەی پێغەمبەران، ئەویش پلەو پایەی بەندایەتکردنی خالیصانەیە بۆ خودا، ئادەمیزاد تا زیاتر بەندایەتی خودا بکاو

دڵسۆز بێ لەبەندایەتیکردنەکەیدا لای خودا پلەو پایەی بەرزتر دەبێتەوە. کەوابێ موعجیزەی ئیسراو میعراج نابێ بەپێچەوانەی خۆیان وەصف بکرێن، هەروەها نابێ پێغەمبەران بخرێنە شوێنێکەوە جێگای خۆیان نەبێ، پلەو پایەی پێغەمبەران بەندایەتیکردنی خالیصانەیە بۆ خودا، نابێ پێغەمبەر بخرێتە پلەو پایەی خودایەتییەوە، وەکوو مەسیحییەکان عیسایان بردۆتە پلەو پایەی خودایییەوەو بەخودای دەزانن، سەریان لەخۆشیانو خەڵکانی تریش شێواند، تاوانی خۆیانو ئەوانەی پێیان هەڵخەڵەتاون لەئەستۆیاندایە.

مەبەست لەئیسراو میعراج ئەوە بووە: خودا ویستویەتی بەڵگەی گەورەو نیشانەی خودایەتی خۆیو تاکئو تەنهاییو دەسەلاتی بەرفراوانی نیشانی بەندەی خۆی حەزرەتی موحەممەد بدا، هەندێ لەو نیشانانە دۆزەخو بەهەشتو چۆنیەتی ئاسمانەکانو کورسیو عەرشو فریشتەکانن، ئەمانەی نیشان دان بۆ ئەوەی دونیای لەپێش چاوان بێ نرخ ببێ، چونکە کەسێک کە ئەم بوونەوەرە گەورەو فراوانە ببینێ، دیارە دونیای لەپێش چاوان کەمبایەخ دەبێ، ئامادەباشی تێدا بەهێز دەبێ بۆ بەرەنگار بوونەوەی هەموو تەنگو چەڵەمەیەکئو لەخۆبوردنو جیهادو هەوڵو تێکۆشان. ئەوە بوو لەو شەوەداو لەو ماوە کورتەدا ئەو هەموو شتە عەجایەبو سەرسوڕهێنەرانەی بینین، یەکە یەکە پێغەمبەرانی چاو پێکەوتنو قسەو ئاخاوتنی لەگەڵ ئەنجام دان.

لەلایەکی ترەوە شەوڕەوی پێغەمبەر ﷺ لەمەککەوە بۆ بەیتولمەقدیسو پێشنوێژی کردنی بۆ پێغەمبەران لەوێ، ئاماژەیە بۆ یەکیەتی پێغەمبەران لەمەبەستی سەرەکیدا، ئەویش روکردنە خودایەو خوداناسییەو یەکتاپەرستییە، بڕوابوونە بەپێغەمبەرایەتیو هاتنی رۆژی قیامەت. بەڵێ پێغەمبەران یەک ئایینیان هەیە، یەک هەڵوێستو یەک مەبەستن، هەرچەندە رووگەیان جیابێ. شەریعەتەکانیان جوداوازی تێدا بێ، رۆژگار درێژەی کێشابێو سەردەمیان زۆر لێک جیابوبینەوە!! هەر لەیەکەم پێغەمبەرەوە: کە

حەزرەتی ئادەمە، تا خاتەمی پێغەمبەران: کە حەزرەتی موحەممەدە ﷺ هەموویان بانگەوازی یەکتاپەرستیو خوداپەرستییان کردوە، ویستوویانە کۆمەڵگای ئادەمیزاد ڕێک بخەن، هەوڵیان داوە تاکئو کۆمەڵ بەبەختەوەری بژین، هەوڵیان داوە ڕێبازی کاروانی ئادەمیزاد ڕاست بکەنەوە، لەسەر بناغەی حەقو عەداڵەتو ئەخلاقی بەرزو ڕەوشتی جوان کۆمەڵگا دابمەزرێنن.

پێویستە ئاماژە بەوەش بکرێ: کە ئادەمیزادییەتی پێغەمبەر پێویستی بەئۆکسجین لەبەرزاییو لەعالەمی باڵادا نەبوونە لەمپەرو کۆسپ بۆ تەواو کردنی گەشتە ئاسمانییەکەی. چونکە قودرەت و دەسەڵاتی خودا پێویستیاتی ئەوگەشتەی بۆ دابین کردبوو، پێویستی بەوە نەبوو ئۆکسجینو پێویستیاتی تری پێ بێ! وەکوو ڕووادی فەضای ئێستا: کە ئۆکسجین لەگەڵ خۆیان دەبەن! لەهەمان کاتدا چوونە سەر مانگئو مەریخو غەزوی فەضا لەم چەرخەدا بەڵگەیەکی بەهێزە لەسەر ڕاستی ئیسراو میعراج. بەڕاستی جێگای خۆیەتی بڵێین: حەزرەتی موحەممەد یەکەم ڕائیدی فەضایەو بەتیژرەوترین دەسەڵاتو لەکورترین ماوەدا گەشتی فەضای ئەنجام دا.

حاڵ و چۆنیەتی بەنو ئیسرائیلی لەمێژوودا

وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فِى ٱلْكِتَٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولَىٰهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا۟ خِلَٰلَ ٱلدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ ٱلْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ

وَأَمْدَدْنَٰكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَٰكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾
إِنْ أَحْسَنتُمْ أَحْسَنتُمْ لِأَنفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَآءَ
وَعْدُ ٱلْءَاخِرَةِ لِيَسُـُٔوا۟ وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا۟ ٱلْمَسْجِدَ
كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا۟ مَا عَلَوْا۟ تَتْبِيرًا ﴿٧﴾
عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدتُّمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَٰفِرِينَ
حَصِيرًا ﴿٨﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار باسی نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی خۆی بەسەر نەتەوەی ئیسرائیلدا کرد، لەوانە نازڵکردنی تەورات: کە هیدایەتو نورو رەحمەتە بۆ ئەو نەتەوەیە. ئەمجار لێرەدا باسی ئەوە دەکا: کە ئەو نەتەوە سپڵەو پێنەزانە شوێن هیدایەتی تەورات نەکەوتن، بەڵکوو فەسادیان بڵاو کردەوە، پێغەمبەرانیان شەهید کردن خوێنڕێژییان دەست پێ کرد، ئیتر خودا بابلییەکانی بەسەرۆکایەتی بەختونەصر بەسەردا زاڵ کردن، هێرشی کردە سەریانو کوشتنو برینی تێدا پەیدا کردن، ژمارەیەکی زۆرو بێ شماری لێ کوشتن ماڵو سامانی داگیر کردن، مزگەوتی قودسی روخاندن، ژنو منداڵەکانیانی گرتنو مۆرکی بەندایەتی بەسەردا دان، ئەوە یەکەم فەسادو ئاشوب بوو کە بەسەریاندا هێندراو یەکەم تۆڵەبوو لێیان کرایەوە!

پاشان: کە تۆبەیان کردو پەشیمان بوونەوە، خودا جاهو دەسەڵاتی بۆ گێڕانەوە، ماڵو سامانی پێ دانەوە، سەر لەنوێ بوونەوە بەخاوەنی ژنو منداڵو ئازادیو سەربەستییان بەدەست هێنایەوە، کەچی دووبارە سەر لەنوێ دەستیان دایەوە خراپەکاریو یاخی بوونو فەساد بڵاوکردنەوەو تاوان ئەنجامدان!

حەزرەتی زەکەریاو حەزرەتی یەحیایان شەهید کردن، ولاتیان شێواندو ئەخلاقیان روخاندو جیهانیان لەخۆیان تێکداو ژیانیان لەخۆیان تاڵ کرد، ئەمجار لەتۆڵەی ئەوەدا ئەمجارەیان خودا فارسەکانی بەسەردا زاڵ کردن، شمشێریان لێ وەکار خستن، زۆریان لێ کوشتو برکردن،ماڵو سامانیان لێ داگیر کردن، ژنو منداڵیان بوونە رفێندراو کۆیلەو داگیر کراو، جارێکی تر مزگەوتی قودسیان بۆ روخاندنەوە.

ئەمجار خودا لەسەر زمانی پێغەمبەرەکەیان بەڵێنی پێدان بەوە ئەگەر پابەندی فەرمانەکانی بن، یارمەتییان دەداو ئەگەر سەرپێچی فەرمانی بکەن بەئاگری دۆزەخ سزایان دەدا!

دەفەرموێ: ﴿وقضينا الى بني اسرائيل في الكتاب لتفسدنّ في الأرض مرتين ولتعلنّ علواً كبيراً﴾ بەنەتەوەی ئیسرائیلمان راگەیاندو نیگامان بۆ کردنو لەتەوراتدا کە بۆ موسامان نازڵ کردبوو بڕیاری خۆمانمان بۆ رونکردنەوە، هەواڵێکی راستمان لەسەر زمانی ئەو پێغەمبەرە پێ دان: کە ئەوان دووجار سەرپێچی فەرمانی خودا دەکەن، دووجار لەخودا یاخی دەبن، فەساد دەخەنە سەر ئاخی شامو فەلەستین، یان خاکی میصر، یان هەر خاکو ولاتێکی پێی تێدەخەن، دوو جار سەرپێچی فەرمانی خودا دەکەن، دوو جار بەپێچەوانەی شەریعەتی تەورات کار دەکەنو لەخودا یاخی دەبن:

١- یەکەمیان سەرپێچی کردنی فەرمانی تەوراتو گۆڕانکاری تێیداو شەهید کردنی بڕێ لەپێغەمبەران: وەکوو ئەوە حەزرەتی ئەشعییایان شەهید کرد (ئیرمیا)کە لەنارِدزامەندی خودا ترساندنی: لەجیاتی ئەوەی گوێ بیسی ئامۆژگارییەکانی بن بەندیان کرد.

٢- دووەمیان: شەهیدکردنی حەزرەتی زەکەریاو حەزرەتی یەحیابوو، هەروەها هەوڵیان دا حەزرەتی عیسا شەهید بکەن.

سەرباری ئەوەش پشت لەتاعەتی خودا دەکەن، تەکەببورو فیزو یاخی بوون ئەنجام دەدەن، ستەمکارییەکی ئەستەم دەست پێ دەکەن؛ زێدەڕەوی دەکەن لەستەمکاریدا، ئەوپەڕی یاخی بوونو ستەمکاریی ڕەچاو دەکەن.

جا ﴿فاذا جاء وعد أولاهما﴾ کە وەختی یاخی بوونو فەساد بڵاوکردنەوەی جاری یەکەمیان هات، ئاژاوەو ئاشوبیان بەرپا کردو کاتی ئەوە هات عیقابیان بدەینو تۆڵەیان لێ بستێنن، ﴿بعثنا علیکم عباداً لنا أولی بأس شدید فجاسوا خلال الدیار﴾ ڕەوانەمان کردو زاڵمان کرد بەسەر ئێوەدا ئەی نەتەوەی جولەکە! چەند بەندەیەکی خۆمان؛ چەند ئادەمیزادێک: کە خاوەنی هەڵمەتو زەبرو زەنگ بوون، دارایی ژمارەی شەڕکەری زۆرو ئامێری کاریگەری جەنگ بوون: کە بریتی بوو: لەبابلیەکان بەسەرۆکایەتی سنحاریب (بەختونەصر) هەڵمەتیان بۆ بردنو وڵاتیان کۆنترۆڵ کردن، لەشکرو سوپایان کەوتنە وێزەیانو ماڵ بەماڵو گەڕەک بەگەڕەک ماڵدۆزییان لێ کردن، بەناو خانوو ماڵیاندا بڵاوبوونەوە، شمشێریان لێ وەکار خستنو کوشتو بڕیان کردن، مالو پیاو ماقوڵەکانیان کوشتن، تەوراتیان سوتاند، مزگەوتی قودسیان روخاندو وێرانیان کرد، ژمارەیەکی زۆر لەژنو منداڵیان کرانە کۆیلەو خزمەتکار. ئەم بەڵێنەی خودا هاتە دیو گەڕانەوەی نەبوو!

قەتادە دەفەرموێ: خودا طالوتی بۆ سەرناردن، ئەو خۆیو نەتەوەکەی خاوەن هەڵمەتو زەبرو زەنگ بوون، دەستیان کرد بەکوشتار لێیان.

موجاهید دەڵێ: ئەوانەی جاری یەکەم ئەو دەردەیان بەسەر بەنوئیسرائیلی هێنا، لەشکری فارسەکان بووە. بەڵام رای یەکەم پەسندترەو جێگای متمانەیە.

جا کەبەنو ئیسرائیلی ئێشو ئازاری ژێر دەستەییو کۆیلەییان چەشتو بەڵاو موصیبەت داخی کردنو بەهۆش خۆی هێنانەوە، ئیتر تۆبەیان کردو بۆ لای خودا گەڕانەوە، حاڵو وەزعی خۆیان چاک کردو سودیان لەو بەڵاو

تەنگانــەو زەبــرو زەنگــە بینــی، لەلایــەكی تریشــەوە گەلــە ســەركەوتوو داگیركەرەكان بەهێزو بازوی خۆیان نازینو ئاوانیش طوغیانیان كردو فەسادو ئاشوبیان لەسەر زەوی بڵاو كردەوە، ئیتر خودا نگینی لێ ستاندنەوەو چەرخی گەردوونی لێ وەرگێڕانو دنیایان لێ سوڕا، سەركەوتوو داگیركەری ژێرخستنو ژێر دەستەو چەوساوە كانی بەهێز كردنەوەو گوڕوتینی تێدا رەخساندنەوە ،ایان لێ هاتەوە شیاوی ئەوە بن: دەسەڵاتو فەرمانڕەوایی وەربگرنەوە!

﴿ثم رددنا لكم الكرة عليهم وأمددناكم بأموال وبنين وجعلناكم أكثر نفيراً﴾ پاشان جارێكی تــر سەرلەنوێ لەپاساوی ئیستیقامەو خوداپەرستیو گەڕانەوەتان بۆ لای خــودا، دەســەڵاتو فــەرمانڕەواییمان بــۆ گێڕانــەوە، هــێزو شــكۆمەندیمان بــۆ رەخســاندنەوە، دوژمنــەكانتا نمان بــەهیلاك بــردن، مــاڵو منداڵو كەسو كارمان بۆ زۆر كردنەوە، چەكو سیلاحی زۆرو زەبەندەمان بۆ رەخساندنەوە، ژمارەی پیاوی بەكارو جەربەزەو شەڕكەرمان لەجاران بۆ زیاتر كردنەوە، سەرلەنوێ بوونەوە بەهێزی سام لێكراوو حیساب بۆ كراوو خاوەن دەسەڵات! ئەمە دابو نەریتی پەروەردگارە لەبوونەوەردا وەكوو لەشوێنێكی تردا دەفــەرموێ: ﴿وتلك الايام نداولها بين الناس﴾آل عمران/١٤٠. كورد وتەنی : دونیا هەر رۆژەی یاری یەكێكە. یان دەڵێــن: دونیــا دەسرۆكەیە هــەر رۆژەی بەدەست یەكێكەوەیە.

جا پێش ئەوەی سیياقی ئایەتەكان، هەواڵە وادە پێدراوە راستەكە تــەواو بكەن، قاعیدەیەكی كردەوەو پاداش دەكاتە ناواخنی دەقەكەو لەگەڵ هەواڵــە غەیبیـ یەكە جۆشی دەداو دەفەرموێ: ﴿ان أحسنتم أحسنتم لأنفســكم وان أسأتم فلها﴾ جا ئەگەر ئێوە كردەوەو هەڵوێستتان بەرامبەر خوداو پەیامی خودا جوانو رێكو پێك بێ، پابەندی فەرمانی خودا بــن بــەگوێرەی فــەرمانو جڵەوگیرییەكانی هەڵسو كەوت بكەن، خوداپەرستو راستاڵ بن ئەوە چاكــەتان لەگەڵ خۆتان كردوە، پاداشی باشتان بۆ خۆتان دەستەبەر كردوە، چونكە ئێــوە

بەطاعەتو خوداپەرستی سوودمەند دەبن، خودا دەرگای خێرتان لێ دەکاتەوە، بەرەکەتی ئاسمانتان بەسەردا دەرێژێ. لەدونیادا خراپەی خراپەکارانتان لێ دوور دەخاتەوە، لەقیامەتدا پاداشی باشو نەبڕاوەتان دەداتەوە. خۆ ئەگەر خراپە بکەن، ئەوە خراپەتان لەگەڵ خودی خۆتان کردوە، چونکە ئێوە بەتاوانکردنو خراپەکاریی زیان بەنەفسی خۆتان دەگەیەنن. لەشومو تۆڵەی ئەو تاوانو سەرپێچیکردنەتاندا، پەروەردگار بەجۆرەها سزا تۆڵەتان لێ دەستێنێتەوە؛ لەجیهاندا دوژمنتان بەسەردا زاڵ دەکا، ژێر دەستەو ریسواتان دەکا، ماڵ داگیر کراوو ژنو منداڵ براو دەبن، لەقیامەتیشدا سزای ریسواکەرو بەئێشتان بەسەردا دەدا.

ئەمە دابو نەرێتی خودایە لەبوونەوەردا، هەر کاتێ بەندەکانی لێی یاخی بن، تووشی کوشتنو تالانو بڕۆیان دەکا، ژێر دەستەو یەخسیرو دەس بەسەرو ریسوایان دەکا، هەر کاتێ پەشیمان ببنەوە تۆبەو ئیستیغفار بکەن ئەو دەردو بەڵایانەیان لەسەر لادەبا، سەڵتەنەتو شکۆمەندییان بۆ دەگێڕێتەوە!!

یاسای خودایەو لەدونیاو قیامەتدا گۆڕانکاری بەسەردا نایە. یاساکە وا دامەزراوە کردەوەی ئادەمیزاد تێیدا هەمووی بۆ خۆیەتی، بەروبوومو ئاکامی، خۆی سودی لێ وەردەگرێ، پاداش ئاکامێکی سروشتییە بۆ کار، لەوەوە بەروبووم پەیدا دەبێ، باشو زۆریو کەمی بەگوێرەی کردەوەکەو چۆنیەتی ئەنجامدانیەتی. یاساکە وا دەکا ئادەمیزاد بەرپرسیار بێ لەخودی خۆی، بیەوێ چاکەی لەگەڵ دەکا، بیەوێ خراپەی لەگەڵ دەکا. کەوابێ کاتێ ئادەمیزاد تووشی عیقابو سزا دەبێ با هەر سەرزەنشتی خودی خۆی بکا!! چونکە بۆ خۆی ستەمی لەخۆی کردوە ﴿**وما ربك بظلام للعبيد**﴾**فصلت**/٤٦.

جا کە ئەم یاسا رەسایەی دامەزراندو رایگەیاند، سییاقەکە دێتەوە سەر تەواو کردنی هەواڵە غەیبی یە راستەکەو دەفەرموێ: ﴿فاذا جاء وعد

﴿الاخرة﴾ کە کاتی سزاو عیقابی جاری دووەم هات، وەختی تۆڵەی فەساد خستنەوەو پڕکێشکردنی کاری خراپو کوشتنی پێغەمبەران (زەکەرییاو یەحیا) هات دوژمنەکانتان دەنێرینە سەرو ناحەزانتان بەسەرتاندا زاڵ دەکەین بتانچەوسێننەوە ﴿لیسوؤا وجوهکم﴾ بۆ ئەوەی ئاثاری ئازارو ئەشکەنجەو غەمو خەفەت بەسەر دەمو چاوتانەوە ئاشکراو نومایان بێ، (چونکە شتێکی ئاشکرایە دیاردەکانی دەروون لەدەمو چاودا رەنگ دەدەنەوە، خۆشیو شادی تەڕو تازەیی تێدا دروست دەکا، غەمو خەفەت سیسیو ژاکانو بزڕکاوی تێدا دەردەخسێنێ!).

﴿ولید خلوا المسجد کما دخلوه أول مرة﴾ بۆ ئەوەی دوژمنەکانتان جارێکی تر مزگەوتی قودس کۆنترۆڵ بکەنەوەو دیقە دیقەی ئێوە بدەن بەسەرکەوتوویی داگیری بکەنەوەو ئێوە بخەنەوە ژێر دەستی خۆیان، وەکوو چۆن جاری یەکەم بەهەمان شێوە کۆنترۆڵیان کردو روخاندیان. ﴿ولیتبروا ماعلوا تتبیراً﴾ بۆ ئەوەی هەرچی نیشانەی ژیارو ژێوار هەیە وێرانو خاپوری بکەن، هەرچی بیناتان کردوەو کۆتان کردۆتەوەو پەزمەندەتان کردوە بیڕۆخێنن، لەناوی بەرن ێتیکی بدەن ئاداری بەسەر پاداریەوە نەمێنیو ولاتتان خاپور بکریو بایە قوش تێیدا بخوێنێ!

بەکورتی :

بەختونەصر بۆ یەکەمجار هێرشی بردە سەر نەتەوەی ئیسرائیلو مزگەوتی قودسی روخاند، ئەمە لەسەردەمی ئیرمییادا بوو، کتێبە مێژوویییەکانی جولەکە ئەمەیان لەروپەڕی خۆیاندا چەسپاندوە. لەجاری دووەمدا بەگوێرەی تەفسیری بەیضاوی ئەوەی هێرشی کردنە سەر ناوی (بیردوس) بوو پاشای بابل بوو. وەلێ مێژووی جولەکە دەڵێ: قەیصەری رۆم بوو ناوی (ئەسبیانوس) بوو. لەنێوان ئەو دوو هێرشەدا نزیکەی (٥٠٠) پێنج سەد ساڵ بووە.

ئەمجار سیياقی قورئـان بەشوێن راگـەياندنی ئـەو هەواڵـە غـەيبی‌يـەو بەڵێنـە ئـەنجامدراوە (وعـداً مفعـولاً)دا دەرگـای هیـوا لەسـەر بەنوئیسرائیلی‌یەكان دەكاتەوە، هیوای ئەوەیان دەخاتە دڵەوە: كە لەوانەیە ئەو وڵات وێرانی‌و دەردو مەینەتە، رێخۆشكەر بێ بۆ رەحمەتو سۆزی خودا، دەفەرموێ: ﴿عسى ربكم أن يرحمكم﴾ ئـەی نەتـەوەی ئیسـرائیل! لەوانەیـە خودا رەحمو بەزەیی پێتاندا بێتەوە، دوای ئەوەی لـەجاری دووەمدا بـەو بـەڵاو موصیبەتانە لەبۆتەی دانو تۆڵەی لێ ستاندنو تەمبێ خواردوی كردن، ئەگـەر تۆبە بكەنو واز لەتاوانو ستەم بێنن، ئـەو زەلیلـی‌و ژێردەستەییەتان لەسـەر لابەرێ؛ بێگومان خودا وەفای بەوادەی خۆی كرد، دوای زەلیلی شـانو شكۆی پـێ بەخشـینەوە، مولْـكو سـەڵتەنەتی پـێ بەخشـینەوە، پێغەمبـەری تێـدا ناردنەوە، چەند پێغەمبەریان تێدا هەڵكەوتەوە، سەرلەنوێ لـەزێدو نیشـتمانی خۆیاندا ژیانیان بەئارامی‌و سەربەستی بەسەر بردەوە!

جا ئەگەر بەنو ئیسرائیلی بایاندایەوە بۆ سەر عاداتی كۆنیـانو دەسـتیان كردەوە بەفەساد بڵاو كردنەوە لەسەر زەوی، ئەوە سزای خودا حازرو لەمسـتەو دابو نەرێتی خودا نەگۆڕەو هەمان تاسو حەمامە!!

دەفەرموێ: ﴿وان عدتم عدنا﴾ ئەی نەتەوەی ئیسرائیل! هەر كاتێ ئێوە پاش ئەم جاری دووەمە؛ پاش ئەوەی لەجاری دوهەمدا رزگاربوونەوە ئارامیتان تێكەوتەوەو كەوتنەوە خۆشی‌و هەرزانییەوە. ئەمجار بۆ سـێیەمجار گەڕانـەوە بۆ سەر رەوشتی ناباری‌و خراپەكاریتان دەست پێكردەوە، ئاشوبو فیتنـەییتان هەڵگیرساندەوە، ئێمەیش دەگەڕێینەوە بۆ سەر دابـو نـەرێتی خۆمـانو یاسـا ئەزەلییەكـەی خۆمانتـان بەسـەردا دەدەینـەوە، ئـاگری فیتنـەو ئاشـووب دەكوژێنینـەوە، قـارو غـەزەبی خۆمـان دەرێژیـن بەسـەر ئەوانـەدا ناپـاكو ئاشوبگێڕن..

بێگومان جولەکە جارێکی تر گەڕانەوە بۆ سەر رەوشتی فەسادو ئاشوب بڵاو کردنەوە، پەروەردگار موسوڵمانانی بەسەردا زاڵ کردنو لەنیوە دوورگەی عەرەب وەدەریان نان، پاشان جارێکی تر روویان کردەوە فیتنە گێڕیو ئاشوب نانەوە، خودا کەسانی تری بەسەردا زاڵ کردن، هەتا چەرخی بیستەم هاتە پێشەوە ئەمجارەش هیتلەری ئەڵمانی نازی بەسەردا زاڵ کردن، ئەو هەموو قەتڵو عامەی تێدا کردن، فەرمانی قەڵاچۆکردنی دەرکردن، ملیونەها کەسی تاوانبارو بێ تاوانی لێ کوشتن.

ئەمڕۆش: کە ساڵی (١٩٩٩) ی زایینی‌یە وا پەنجا ساڵ تێدەپەڕێ بەسەر دامەزراندنی دەوڵەتۆکەی ئیسرائیلدا، کە هەر لەرۆژی دامەزراندنیەوە وێڕای فیتنەیی‌و ئاشوبگێڕان لێرەو لەوێ، کارێکیان بەعەرەبی فەلەستینی کردوە با بەدەواری شڕی نەکردوە، لەهەر چوار لای جیهانەوە جولەکەی بیانی کێش دەکەن بۆ فەلەستینو عەرەبە خاوەن زەویو زارەکانی لێ وەدەر دەنێنو خۆیانی تێدا نیشتەجێ دەکەن، ماڵ لەخاوەن ماڵ حەرامەو ئەم دیاردە ناشیرینە رۆژانە بەردەوامە، بێگومان دەبێ رۆژێک بێ خودا کەسانێک بڕەخسێنێ تاڵاوی ئەمەیان پێ بڕێژنو جارێکی تریش وادەی خودا بێتەوە جێ. ئەمە وادەی خودایەو هەر دەبێ بێتە دیو زۆری نەماوە، کەسێ نەمرێ دەیبینێ!! ئەمە سەرباری ئەو عەزابو عیقابەی لەقیامەت تووشیان دێ!! بۆیە کۆتایی ئایەتەکەی بەوە هێنا: کە فەرمووی: ﴿وجعلنا جهنم للكافرين حصيراً﴾ ئەم جۆرە سزادانەی کە باسمان کرد هی دونیایانە بۆ رۆژی قیامەتیش دۆزەخمان کردوە بەشوێنو جێگایانو لەهەموو لایەکەوە ئاگر دەوری کافرو بێ بڕوایان دەدا، فیتنەو ئاشوبگێڕان دادەگرێو کەسیان ناتوانێ لەو شوراو پەرژینە بچێتە دەرێ!

مەبەستەکانی قور ئانی پیرۆز هیدایەت و مزگێنیو ترساندنە

إِنَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ ٱلْإِنسَٰنُ بِٱلشَّرِّ دُعَآءَهُۥ بِٱلْخَيْرِ ۖ وَكَانَ ٱلْإِنسَٰنُ عَجُولًا ﴿١١﴾

لەوەپێش باسی ڕێزلێنانی لەپێغەمبەر ﷺ کرد بەوە شەوڕەوی پێکردو نیشانەی قودرەتو خودایەتی خۆی نیشان دا، باسی ڕێز لێنانی موسای کرد بەوە: کە تەوڕاتی بۆ نازڵ کردوەو مایەی هیدایەتبوو بۆ نەتەوەی ئیسرائیل، ئاماژەی بەبەسەرهاتی ئەو نەتەوە ستەمکارە کرد: چییان کردو خودا چۆن تۆڵەی لێ ستاندن، ئەمجار باسی ئەو دیارییە پیرۆزە گرنگە دەکا: کە بۆ حەزرەتی موحەممەدی ناردوە کە قورئانی پیرۆزەو ناسیخی هەموو نامە ئاسمانییەکانی ترە، پڕە لەمەبەستی جۆراو جۆرو بەرزو پیرۆز، هۆکارێکی گرنگو ناوازەیە بۆ هیدایەتدانی ئادەمیزاد بۆ ڕێبازی حەقو بەختەوەری، مژدە دانە بەوانەی بەندایەتی بۆ خودا دەکەن، ترساندنی کافرو بێ بڕواکانە لەعەزابی سەختی دۆزەخ، دەفەرموێ: ﴿ان هذا القران يهدي للتي هي أقوم﴾ ئەی نەتەوەی ئیسرائیل! بۆچی بڕوا بەقورئان ناکەن، خۆ قورئانیش وەکوو تەوڕات خودا نازڵی کردوە بۆ هیدایەتدانی ئادەمیزاد، بێگومان ئەم قورئانە ئادەمیزاد هیدایەت دەدا بۆ ڕێبازی پتەوو حەقو ڕاستوکاریگەر لەعالەمی هەستو شعوردا، دڵو دەروون رادەچڵەکێنێ، عەقیدەیەکی واضیحو بێ گرێو گۆڵی هێناوە، بیرو باوەڕێکی دوور لەخەیاڵو ئەفسانەو خەرافیات

رادەگەیەنێ، ئادەمیزاد خەمیدەو خەمۆش ناکا، هەستو تواناکانی بەرەڵلا دەکا بۆ ئەوەی بەکاریان بێنێ بۆ کردەوەی چاکو بینا کردنو گەشە دان بەژیانو وڵات، ئادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ دەستەبەر کردنی ژیانی بەختەوەری دونیاو قیامەت، یاسای سروشتی بوونەوەرو سروشتی ئادەمیزاد پێکەوە گرێ دەدا، فەرمان بەبەندەکانی دەکا: کە لەبوونەوەر بفکرنو پێیدا بگەڕێنو کەڵکی لێ وەربگرنو بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکاری بێنن!

قورئان ئادەمیزاد هیدایەت دەدا بۆ رێبازێکێ راستترین رێگایە بۆ تەنسیق خستن لەنێوان دیوی دەرەوەی ئادەمیزادو دیوی ناوەوەی؛ لەنێوان هەستو هەڵوێستی‌دا، لەنێوان باوەڕو کردەوەی‌دا، ئاواو بەو جۆرە قورئان هەموو لایەنەکان؛ مادی‌و‌مەعنەوی پێکەوە گرێ دەداو پەیوەستیان دەکا بە عوروەتولوثقای پەروەردگارەوە، پەیوەستە بەو قودرەتە لەبن نەهاتوە ئیلاهییەو دەستی بەو حەبلە مەتینە گرتووەو چاو لەئاسمانو دڵ پڕ لەهیواو قاچ لەسەر زەوی چەقیو، هیچ شتێکێ نایجوڵێنێ‌و کێوی ئەلبورزە، هەرچی دەیکا دەبێتە مایەی خۆشی‌و بەختەوەری‌و جێگای رەزامەندی خودا، کاسبی دەکا عیبادەتە، خۆی بەخێو دەکا خودا پەرستییە، هەوڵ دەدا ژیانی بەختەوەری بۆ خۆی دابین دەکا بەخوداپەرستی بۆی دەنووسرێ.

قورئان ئادەمیزاد هیدایەت دەدا بۆ رێبازێکێ راستترین رێبازە لەبواری عیبادەتو خوداپەرستی‌دا، موازەنە دەکا لەنێوان ئەرکەکانو هێزو توانادا، زیاد لەتوانا ئەرکێ ناخاتە سەر کەس وای لێ بێ نەتوانێ ئەنجامی بدا، ئەوەندەش ئاسانکاری ناکا ئادەمیزاد هەست بەبەرەڵلایی‌و رەخاوەت بکاو ببێتە گاڵتەبازار. ئ. ـازەیەکی مام ناوەندی داناوە بۆ پەیڕەوکردن؛ نەشیش بسوتێ‌و نەکەباب!!

هیدایەتی ئادەمیزاد دەدا بۆ رێبازی راست لەپەیوەندی نێوان ئادەمیزادەکانو تاکەکانی کۆمەڵ بڕێکیان بەبڕێکیانەوە، گەلو نەتەوە لەگەڵ

هی ترو، حکوومەتو دەوڵەت لەگەڵ دەوڵەتو حکوومەتی تردا، ئەم پەیوەندیو عەلاقاتانە دادەمەزرێنێ لەسەر بنەمای پتەوو تۆکمەو واقیعی، هەواو ئارەزۆ چ رۆڵێکیان تێدا نابینن، بەرژەوەندی تایبەتیو مەبەستی تایبەتی بەرچاو ناگیرێن.

هیدایەتیان دەدا بۆ رێبازی راستو لەبار لەبواری فرمانڕەواییو رێکخستنی یاسای ئابوریو یاسای کۆمەلایەتیو یاسای نێودەوڵەتی شیاو بەجیهانی ئادەمیزاد.

هیدایەتیان دەدا بۆ رێبازی راست لەهەڵبژاردنی ئایینی ئاسمانیو چۆشدانی لەگەڵ ئایینەکانی تردا و رێزگرتن لەموقەدەساتو بەها پیرۆزەکانیانو پاراستنی شوێنە رێزدارەکان و دێرو کەنیسەکانیان!

بەڵێ: ئەم قورئانە ئادەمیزاد شارەزا دەکا بۆ راسترین رێگا کە ئایینی بەرزی ئیسلامەو لەسەر بنەمای یەکتاپەرستی دامەزراوە ﴿ويبشر المؤمنين الذين يعلمون الصالحات ان لهم أجراً كبيراً﴾ مزگێنی دەدا بەخاوەن باوەڕان؛ ئەوانەی کردەوەی باش ئەنجام دەدەن، مزگێنیان دەداتێ، بەوە کە پاداشی گەورەیان هەیە.

﴿وان الذين لايؤمنون بالآخرة اعتدنا لهم عذاباً أليماً﴾ هەروەها هەڕەشە دەکا لەوانەی بڕوایان بەقیامەت نیە، بڕوایان بەخودا نیە، بڕوایان بەعەزابی بەئێشو دژواری دۆزەخ نیە.

واتە: پەروەردگار دو جۆر موژدە بەموسوڵمانان دەدا، یەکەمیان پاداشدانەوەی خاوەن باوەڕان، دووەم سزادانی دوژمنانیان. ئەمە یاسای پەروەردگارە، قاعیدەیەکی بنەڕەتییە لەبارەی کردارو پاداشەوە، یاساکە لەسەر بنەمای ئیمانو کردەوەی باش دادەمەزرێنێ، ئیمان بەبێ کردەوە بایەخی نیەو کردەوە بێ ئیمان وەکوو نەبوو وایە. دەبێ ئیمانو کردار پێکەوە

بنو هاوکاربن‌و یەکێ بگرن ئەمجار بەڕێکو پێکی ژیان بەڕێوە دەچێ، بەیەکدیگیر بوونی ئیمان‌و کردەوە بەیەکەوە هیدایەتدانی قورئان دەچەسپێ.

جا ئەوانەی بەهیدایەتی قورئان نایەنە سەر رێگای راست، ئەوە شوێن هەواو هەوەسی خۆیان کەوتوون، هەواو ئارەزۆ رابەریانە وای بۆ کەسانێک! شوێن هیدایەتی قورئان ناکەون‌و شوێن هەواو هەوەسی خۆیان دەکەون. بێگومان ئادەمیزاد بۆخۆی نەزانەو چاکەو خراپەی خۆی نازانێ، زوو هەڵدەچێ‌و زوو خۆی لەخۆ دەگۆڕێ. ﴿ويدعوا الانسان بالشر دعاءه بالخير وكان الانسان عجولاً﴾ رەوشتی ئادەمیزاد بەپەلەیی‌و بەتاڵوکەییە، جاری وا دەبێ رقی هەڵدەستێ نزا لەخۆی دەکا بەشەڕ، نزا لەمنداڵ‌و ماڵ‌و خێزانی خۆی دەکا، نزایان لێ دەکا بەمردن بەتێداچون‌و بەفتارەچون، بەزیان پێگەییشتن، جاری وا دەبێ ئادەمیزاد دوعای شەڕ لەخۆی دەکا وەکوو چۆن دوعای خێر دەکا بێگومان ئادەمیزاد رەوشتی بەپەلەیی تێدایە. بەتاڵوکەیە، ئاگاداری سەرەنجام‌و ئاکامی کارەکان نیە، دوعای شەڕ لەخۆی دەکاو پەلە دەکا لەزوو بەدیهاتنی ئاکامی نزاکەی، نازانێ ئەوە زیانی بۆ خودی خۆی هەیە هیچ بیر لەئاکامەکەی ناکاتەوە. یان دەزانێ بەڵام خۆی پێ ناگیرێ خۆ ئەگەر خودا نزاکەی لێ وەرگرێ بەهیلاک دەچێ، بەڵام خودا خاوەنی فەضل‌و رەحمەتە، بەفەضل‌و رەحمەتی خۆی دوعاکان پاشگوێ دەخاو لێیان وەرناگرێ، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ولو يعجل الله للناس الشر استعجالهم بالخير لقضي اليهم اجلهم﴾یونس/١١.

ئەبو داوود لەجابیرەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: (لاتدعوا على أنفسكم، ولا على أموالكم أن توافقوا من الله ساعة اجابة، يستجيب فيها) نەکەن لەکاتی تەنگەتاوی‌و هەڵچووندا دوعای شەڕ لەخۆتان یان ماڵ‌و منداڵتان بکەن، نەوەکوو نزاکەتان بکەوێتە کاتێکەوە: کە خودا دوعای تێدا گیرا دەکاو دەعاکەتان گیرابێ.

نیشانەی دەسەلاتی پەروەردگارو نیعمەتە جۆراوجۆرەکانی خودا بەسەر ئادەمیزاددا

وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ءَايَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ ءَايَةَ ٱلَّيْلِ وَجَعَلْنَآ ءَايَةَ
ٱلنَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ
ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَٰهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ
إِنسَٰنٍ أَلْزَمْنَٰهُ طَٰٓئِرَهُۥ فِى عُنُقِهِۦ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ كِتَٰبًا
يَلْقَىٰهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾ ٱقْرَأْ كِتَٰبَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ ٱلْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا
﴿١٤﴾ مَّنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ
عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ
رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا۟ فِيهَا
فَحَقَّ عَلَيْهَا ٱلْقَوْلُ فَدَمَّرْنَٰهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ
ٱلْقُرُونِ مِنۢ بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

ئەمجار دوای ئاماژەکردن بۆ شەورەوی کردن بەپێغەمبەرو ئاماژە کردن بۆ نوحو ئەوانەی لەگەڵیدا رزگاریان بوو، ئاماژە بۆ چیرۆکی نەتەوەی ئیسرائیلو، ئاماژەکردن بۆ یاسای کردارو پاداشو وەصف کردنی قورئان بەوەی: کە هیدایەتدەرە بۆ رێبازی راستو حەق، دەگوێزێتەوە بۆ نیشانە

کەونی‌یەکان، بۆ نیشانەی گۆڕانکاری لەبوونەوەردا؛ گۆڕانی شەوو ڕۆژ بەشوێن یەکداو پەیوەستکردنی جمو جۆڵی ئادەمیزادو سزاو پاداشی بەجمو جۆڵی بونەوەرەوە.

دەفەرموێ: ﴿وجعلنا الليل والنهار آيتين﴾ شەوو ڕۆژمان کردوە بەدوو نیشانەی ئاشکراو هەست پێکراو لەسەر قودرەتو دەسەڵاتی ڕەهای خۆمان، نیشانەی دەست ڕەنگینیو کارسازیمانن، گۆڕانی شەوو ڕۆژو بەشوێن یەکتردا هاتنیان بۆ دەستەبەر بوونی بەرژەوەندی ئادەمیزادە بەتایبەتی و بۆ گیانلەبەرانی ترە بەگشتی، شەو کاتی حەسانەوەو ئارامگرتنو خۆ حەشاردانە، ڕۆژ وەختی کارو کاسبی وجمو جۆڵو هاتوچۆیە بەناو زەویدا بۆ دەستەبەر کردنی بژێوو پێداویستی ژیان. بۆیە ﴿فمحونا آية الليل وجعلنا آية النهار مبصرة﴾ کاتی شەوو ڕۆژمان وا لێ کردوە: کە بگونجێ بۆ دەستەبەرکردنی بەرژەوەندییەکانی ئادەمیزاد، لەشەودا تاریکی ئەنگوستەچاو، گونجاوە بۆ تێدا نوستنو ئارامگرتن، لەڕۆژدا ڕوناکی باڵی خۆی بەسەر بوونەوەردا دەکێشێ گونجاوە بۆ جمو جۆڵو هاتوچۆ، کەوابێ کە لەشەودا هەموو گیانلەبەرێک خۆی حەشار دەداو جمو جۆڵو هاتوچۆ کەم دەبێو شتی تێدا نابیندرێ، لە ڕۆژدا شتەکان پێچەوانە دەبنەوەو هەموو شتێک دەبیندرێو بونەوەر ڕوناکو گونجاوە بۆ تێداهەوڵدانو جمو جۆڵ: ﴿لتبتغوا فضلاً من ربكم﴾ بۆ ئەوەی هەوڵی فەضڵو ڕەحمەتی خودایان تێدا بدەن، بزانن چۆن کارەکانتان ئەنجام دەدەن، دەمێک بۆ کاروکاسبیو کاتێک بۆ حەسانەوەو پشوودان تەرخان بکەن، بەگوێرەی گۆڕانی شەوو ڕۆژو وەرزەکانی ساڵ (بەهارو هاوینو پایزو زستان)کورتی شەوو درێژی ڕۆژو بەپێچەوانەوە، ئێوە کارەکانتان ڕێک بخەنو بەرنامەی ژیانتان دابڕێژن، کاتی ئیشەکانتان بزانن: بزانن کەی وەختی ئیش کردنەو کەی کاتی پشودانو نووستنە، کەی وەختی کێڵانو چاندنەو کەی کاتی دروێنەو بەرهەم هەڵگرتنە....هتد.

هەروەها ﴿ولتعلموا عدد السنين والحساب﴾ گۆڕانکاریمان خستۆتە نێوان شەوو ڕۆژەوە بۆ ئەوەی ئێوە ژمارەو چەندییەت و چۆنیەت و حیسابی ڕۆژو حەفتەو مانگو ساڵ بزانن. وەرزەکانی کێڵانو چاندنو واندنو دروێنەو ڕنینو چنین بزانن، کاتی قەرزو قۆڵەو زەکاتدانو بەکرێدانو کڕینو فرۆشتن دیاری بکەن. کاتی ئەنجامدانی نوێژکردنو ڕۆژوگرتنو وەرزی حەجو عومرە بزانن، ئەگەر شەوو ڕۆژ نەبوایە ئادەمیزاد نەیدەزانی چۆن مامەڵە لەگەڵ بوونەوەردا بکا؛ نموونەی ئەم ئایەتە چەند ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿قل أرأيتم ان جعل الله عليكم الليل سرمداً الى يوم القيامة، من اله غير الله يأتيكم بضياء؟ افلا تسمعون؟ قل: ارايتم ان جعل الله عليكم النهار سرمداً الى يوم القيامة، من اله غير الله يأتيكم بليل تسكنون فيه؟ افلا تبصرون؟ ومن رحمته جعل لكم الليل والنهار لتسكنوا فيه، ولتبتغوا من فضله ولعلكم تشكرون؟!﴾القصص/٧١-٧٣. یان دەفەرموێ: ﴿وهو الذي جعل الليل والنهار خلفه لمن اراد أن يذكر، أو اراد شكوراً﴾الفرقان/٦٢. یان دەفەرموێ: ﴿وهو الذي جعل الشمس ضياءً والقمر نوراً وقدره منازل لتعلموا عدد السنين والحساب ماخلق الله ذلك الا بالحق، يفصل الآيات لقوم يعلمون﴾يونس/٥.

﴿وكل شيء فصلناه تفصيلاً﴾ هەرچی شتێک ئێوە پێویستتان بێ بۆ بەرژەوەندی ژیانی دونیاو قیامەتتان کەڵکی لێ وەردەگیرێ، ئێمە ڕونمان کردۆتەوە، بەتەواوی بۆمان شی کردوونەوە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿مافرّطنا في الكتاب من شيء﴾الأنعام/٣٨. یان دەفەرموێ: ﴿ونزلنا عليك الكتاب تبياناً لكل شيء﴾النحل/٨٩. بەکورتی هیچ شتێک لەم بونەوەرەدا، بەرێکەوتو صودفە نیە، بەهەوانتەو بێهودە نەهاتۆتە وجود؛ کارسازیو ڕێکو پێکی ئەو یاسایەی شەوو ڕۆژ دەگۆڕێ، بەزوبانی حاڵ دەست ڕەنگینی خاوەنی شەوو ڕۆژ شی دەکاتەوە، بەڵگەو نیشانەی بەدەسەڵاتیو

خودایەتیەتی، شایەتو گەواهیدەرە لەسەر تاکو تەنهایی خودای بوونەوەر!!
هەر بەگوێرەی ئەم یاساکەونییە وردە، کردەوەو پاداش بەیەکەوە دەبەسترێنەوەو پەیوەستی یەکترین.

﴿وکل انسان الزمناه طائره في عنقه﴾ کردەوەی هەموو ئادەمیزادێکمان خستۆتە ئەستۆی خۆیو پێیەوە لکاوەو لێی نابێتەوە، وەکوو گەردنبەندو گلادە وایە لەملیدا ئەگەر کاری خێر بێ، وەکوو کۆتو زنجیر وایە لەملیدا ئەگەر شەڕ بوو!

مەبەست بە(طائر) لێرەدا کردەوەی ئادەمیزاد خۆیەتی. لەزمانی عەرەبیدا ئەگەر شتێک بەشتێکەوە ببەسترێو پێوەی پەیوەیست بێ دەڵێن: لەملیدایە، فلانکەس ئەو ئەرکەی خراوەتە ئەستۆی، وا فلان ئەرکم خستە ئەستۆی تۆ دەبێ ئەنجامی بدەی!

ئەو یاسایەی خودا: کە کردەوە لەئەستۆی بکەرەکەدایەو، هەر کەسە کردەوەی خۆی لەعودەی خۆیدایەو خۆی بەپرسیارە لەکردەوەکانی، یاسایەکی خوداییو بڕیارێکی بڕاوەی ئەزەلییە، گۆڕانکاری بەسەردا نەهاتووەو نایەو بەشێکە لەدابو نەرێتی خودا لەبوونەوەردا ﴿ولن تجد لسنة الله تبديلاً﴾.

ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ: کە ئادەمیزاد موجبەرەو چی لەچارە نووسراوە بڕاوەتەوەو ویستو ئیختیارێک کە دەبێتە مایەی ثەوابو عیقاب نەیماوە، نەخەیر ئەوە ناگەیەنێ، بەڵکوو هەموو ئادەمیزادێک موخەییەرە لەهەڵبژاردنی کارو کردەوەیەک بۆخۆی کە هۆی پاداشی باشە، یان هەڵبژاردنی کارێک: کە ببێتە هۆی سزای توندو دژوار!!

﴿ونخرج له يوم القيامة كتاباً يلقاه منشوراً﴾ لەوە بەولاوە لەرۆژی قیامەتدا نامەی کردەوەکانی بۆ دەردێنینو دەیخەینە بەردەستی خۆیو بۆخۆی تۆماری کردەوەکانی دونیای دەبینێو بۆی دەردەکەوێ ئەو تۆمارە هەموو کارو کردەوەیەکی ئەوی تێدا تۆمار کراوە.

ئیبنو جەریر لە حەسەنی بەصرییەوە فەرموودەیەکی قودسی گێڕاوەتەوە دەڵێ: (قال الله: یاابن آدم، بسطنالك صحیفة، وكل بك ملكان كريمان: أحدهما عن يمينك والآخر عن يسارك، فأما الذي عن يمينك فيحفظ حسناتك، وأما الذي عن شمالك فيحفظ سيئاتك فاعمل ماشئت أقلل أو أكثر حتى اذا مت طويت صحيفتك، فجعلت في عنقك معك في قبرك، حتى تخرج يوم القيامة كتاباً يلقاه منشورا كفى بنفسك اليوم عليك حسيبا).

جا تۆماری کردەوەکانی بەبڵاوکراوەیی دەخەینە بەردەمی و پێی دەگوترێ: ﴿اقرأ كتابك كفى بنفسك اليوم عليك حسيباً﴾ دە تۆماری کردەوەکانی ژیانی دونیات بخوێنەوە، بزانە: فریشتەکانی لای راستو لای چەپت چییان بۆ نووسیوەو چییان لەسەر تۆمار کردوی. بۆ خۆت دادگایی خۆت بکە، جا حەسەنی بەصری کە ئەمەی دەخوێندەوە، دەیفەرموو: ئەی ئادەمیزاد! بەراستی عادڵو خاوەن ویژدانە ئەو کەسەی خۆتی کردوە بەلێکۆڵەرەوەو دادوەر بەسەر خۆتەوە، بۆ خۆت حوکمی خۆت بدەو پێویست بەشایەدو بەڵگەی تر نیە!

جا کە ئادەمیزاد بۆ خۆی بەپرسیارێ لەکردەوەکانی خۆی، ﴿من اهتدى فانما يهتدي لنفسه﴾ کەسێک هیدایەتی وەرگرتو رێگای حەقی دۆزیەوەو شوێن شەریعەتی خودا کەوتو پەیڕەوی پێغەمبەری ئیسلامی کرد، ئەوە سودو قازانجی بۆ خۆیەتیو خۆی لێی سودمەند دەبێ. ﴿ومن ضلّ فانما يضل عليها﴾ کەسێ گومڕابێو لەرێگەی حەق لابدا، بڕوای بەخودا نەبێ، شوێن پەیامی پێغەمبەر نەکەوێ ئەوە زیان بەخۆی دەگەیەنێو بەدبەختی بەسەر خۆیدا دەهێنێو سزای کردەوەکانی لەسەر خۆیەتیو تۆڵە لەخۆی دەسەندرێتەوە، چونکە بڕیاری خودایەو یاسای ئەزەلی خۆیەتی دەرحەق بەبەندەکانی: کە ﴿ولا تزر وازرة وزر أخرى﴾ هیچ ئادەمیزادێکی تاوانبار

تاوانی یەکێکی تر هەڵناگرێ، بەڵکوو هەموو نەفسێک تاوانی خۆی لەسەر خۆیەتیو کەس گوناهی کەس هەڵناگرێ!

ئەمە رەتدانەوەیەکی ئاشکراو نومایانە بۆ ئەوانەی: کە خەڵکی تر هەڵدەنێن بۆ گومڕابوونو کافر بوون، پێیان وایە ئەوان دەتوانن ئۆباڵی ئەو گۆمڕابوانە بخەنە ئەستۆی خۆیان.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: ئەم ئایەتە دەربارەی وەلیدی کوڕی موغەیرە نازڵ بووە: کە گوتی: بڕوا بەموحەممەد مەکەنو گوناهەکەتان لەئەستۆی من!

هەروەها رەتدانەوەی ئەوکافرانەشە کە دەیانگوت: ئێمە سزا نادرێین. تەنانەت ئەگەر تۆڵەو عیقابیش هەبێ ئەوە ئۆباڵی ئێمە لەئەستۆی باوکو باپیرمانە، ئێمە لاسایی کەرەوەی ئەوانینو چاو لەئەوان دەکەین، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**قل: لاتسألون عما أجرمنا، ولا نسأل عما تعملون**﴾سبأ/٢٥.

هیچ دژایەتیەک لەنێوان ئایەتەکەی ئێرەو ئایەتی سورەتی (**النحل**)دا نیە کە دەفەرموێ: ﴿**ليحملوا أوزارهم كاملة يوم القيامة، ومن أوزار الذين يضلونهم بغير علم**﴾النحل/٢٥. هەروەها ئایەتی ﴿**وليحملنّ أثقالهم وأثقالاً مع اثقالهم**﴾العنكبوت/١٣. چونکە ئەوانەی بانگەوازی خەڵک دەکەن بۆ گومڕابوونو کوفر، ئەوە تاوانی گومڕایی خۆیان لەسەرە، تاوانی تریشیان لەسەرە بەهۆی گومڕا کردنی خەڵکی تر. بەبێ ئەوەی تۆزقاڵێک لەتاوانی تاوانکارەکان کەم بێتەوە.

بێگومان بەشێک لەرەحمەتو فەضلی خودا ئەوەیە: کە ئادەمیزاد بەرپرسیار ناکاو نایانگرێ تا پێغەمبەریان بۆ نەنێرێ ﴿**وما كنا معذبين حتى نبعث رسولاً**﴾ ئێمە بەگوێرەی عەدڵو حیکمەتو رەحمەتی خۆمان هیچ گەلو نەتەوەیەک سزا نادەین لەسەر کردنی کردەوەی نالەبار یان نەکردنی کاری باشو پێویست، هەتا پێغەمبەریان بۆ نەنێرین، تا ترسێنەرو موژدەپێدەریان

بۆ نەنێرین‌و سەرپێچی پەیامەکەی نەکەن، ئێمە کەس عیقاب نادەین. بۆ هەموو گەل‌و نەتەوەیەکێ پێغەمبەرمان رەوانە کردوە پەیامی ئێمەی پێ ڕاگەیاندون، ئیقامەی بەڵگەی لەسەر کردوون، موعجیزەو نیشانەی راستی پێغەمبەرایەتی خۆی نواندوە، ئەحکامی حەڵاڵ‌و حەرامی بۆ شی کردوونەوە، موژدەی پاداشی باشی بەهەشتی پێداون، لەسزای خراپەکاری ترساندونی، جا کە گوێیان بەپەیامەکەی نەدابێ‌و بەدرۆیان خستێبێتەوە ئەو کاتە ئێمە ئەو سەرپێچیکارانەمان سزاداون! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**كلما ألقي فوج سألهم خزنتها ألم يأتكم نذير؟ قالوا: بلى قد جاءنا نذير فكذبنا وقلنا مانزل الله من شيء**﴾الملك/٨-٩. یان دەفەرموێ: ﴿**وقال لهم خزنتها ألم يأتكم رسل منكم يتلوا عليكم آيات ربكم، وينذرونكم لقاء يومكم هذا، قالوا: بلى، ولكن حقت كلمة العذاب على الكافرين**﴾الزمر/٧١.

بەڵێ: لەم بارەوە ئایەتی قورئان زۆرن: کە ئەوە دەچەسپێنن پەروەردگار کەس ناخاتە ناو دۆزەخەوە تا پێغەمبەری بۆ نەنێرێ‌و بانگەوازی نەکرێ بۆ ئیمان هێنان‌و نەترسێندرێ لەخراپەکاری!!

ئەمجار پاش ئەوەی پەیامی خودای پێ راگەیەندراو سەرپێچی فەرمانی پەروەردگاری کرد شێوەی عەزابدانەکەیان لەدونیادا بەم جۆرەیە: کە دەفەرموێ: ﴿**وإذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها فحق عليها القول فدمرناها تدميراً**﴾ کە کاتی لەناوبردنی گەل‌و نەتەوەیەکێ نزیکێ بووەوەو ویستمان ریشەکێشیان بکەین، فەرمان بەخاوەن نازو نیعمەتەکانیان دەکەین بەبەندایەتیکردن بۆ خوداو ئەنجامدانی کاری خێرو سودمەند بۆ دونیاو قیامەتیان، جا: کە سەرپێچی فەرمانەکانی ئێمەیان کرد، پەرەیان بەخراپەکاری خۆیان داو فیسق‌و فجوریان بڵاو کردەوەو یاخی بوون‌و رۆچوون لەگومڕاییدا، ئەوە شیاوی ئەوە دەبن لەناو ببرێن، عەزابی ریشەکەریان بۆ

پێویست دەبێ، ئیتر تێکیان دەشکێننو بەتەواوی ریشەکێشیان دەکەینو دوابڕاو دەبن، لەقیامەتیشدا سزای دۆزەخ چاوەڕێیانە.

﴿مترفون﴾ واتە بەناز پەروەردەو خاوەن نازو نیعمەت: ئەم تاقمو پێڕە لەهەموو گەلو نەتەوەیەکدا پێڕی کاربەدەستانو دەولەمەندانی دلڕەقو دارو دەستەکانیانن؛ ئەوانەی مالو دارایی زۆرو زەبەندەو خزمەتکارو کارەکەریان هەنو لەراحەتو خۆش رابواردندان، خاوەن دەسەلاتو خۆلێسەرەوەو چەوسێنەرەوەن، هێندە زێدەڕەوی لەخۆش رابواردندا دەکەن تا دلو دەروونیان پەستو بێ هەست دەبێ، خوو دەدەنە فیسقو فجورو خواردنو خواردنەوەی لەئەندازە بەدەر! ئەخلاقو رەوشتیان دەروخێ، گالتە بەهەموو بەهایەکی پیرۆزو موقەدەس دەکەن، چنگ دەخەنە ناموسو شەرەفی یەکترییەوە، گوێ بەحەرامو حەلال نادەن، کۆ لەپێشێل کردنی هیچ قییەمو رەوشتێکی بەرز ناکەنەوە. جا ئەم جۆرە پێڕو تاقمانە تا جلەویان بۆ شل بکرێ ئەوان زیاتر رۆ دەچن لەبێ رەوشتیدا، کە کەس دەستی نەگرتنو بەگژیاندا نەچوەوەو پێیاندا هەلنەشاخا، ئیتر دەبنە ماکی فەسادو بێ رەوشتی، فیسقو فجور لەسەر زەوی بەرپا دەکەن، ئەخلاقی ناشیرینو رەشتی نزم لەناو کۆمەلدا بلاو دەکەنەوە، رەوشتە بەرزەکان دەڕوخێننو رێزیان ناگرن، ئەو رەوشتە بەرزانەی کەکۆمەل بێ ئەوان هەلناکا ئەو تاقمە پێشێلیان دەکەنو دەیانڕوخێنن، پیاوەتیو مەردایەتی نادێلن، ژیانی ئاژەل ئاسا پەیڕەو دەکەن، ئیتر ئەو گەلو نەتەوەیە کە ئەمە حالی کاربەدەستو گەورە پیاوانی بێ، ئەمە رەوشتی دەولەمەندو قسە رۆیشتوەکانی بێ، رۆشنبیرو زاناو رەشە خەلکەکەش لێیان بێدەنگ بن، کەس دەستیان وەبەر دەستی نەهێنێ، ئەو گەلو نەتەوە مۆرانەو خمخۆرکە لێی دەداو دادەرزێو زیندویەتی تێدا نامێنێو هۆکاری هێزو تواناو مانەوەی لەکیس دەچێو سلار دەبێتەوەو لاپەڕەی ژیانی دەپێچرێتەوەو دەچێتە توونی نەمانەوە.

قیرائەتێکێ هەیە میمی (أمرنا)تێ یدا موشەددەدە، لەسەر ئەو قیرائەتە ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: مانای ﴿أمّرنا مترفیها، ففسقوا﴾ بەم جۆرەیە: پیاو خراپو هەتیومچەکانیان دەکەینە بالادەستو فرمانڕەوا بەسەریانەوە، لەخودا یاخی دەبن، جا: کە وایان کرد خودا بەسزای توند لەناویان دەبا، نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿**وکذلك جعلنا في كل قرية اكابر مجرميها ليمكروا فيها**﴾**الأنعام/١٢٣.**

ئەمجار پەروەردگار کافرەکانی قورەیشو هاوێنەکانیان دەترسێنێو هەڕەشەی توندیان لێ دەکا لەوەی پێغەمبەر بەدرۆ بخەنەوە، سەرەنجیان رادەکێشێ بۆ ئەوەی کە زۆر لەگەلو نەتەوەکانی پێشوو بەهۆی تاوانو خراپەکارییانەوە خودا لەناوی بردونو عەزابی سەختی بەسەردا داون؛ دەفەرموێ: ﴿**وكم أهلكنا من القرون من بعد نوح**﴾ چەند گەلو نەتەوەمان لەپاش رۆژگاری نوح لەناو بردنو ئاسەوارمان بڕینەوە!! کاتێ یاخی بوونو سەرپێچیان کردو ئینکاری ئایاتو نیشانەکانی هەبوونو خودایەتی خودایان کردو پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستنەوە.. وەکوو چۆن ئێوە ئێستا پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە، دڵنیابن ئێوە لای خودا لەو گەلو نەتەوە بەدرۆخەرەوانە رێزدار تر نین، ئێوە گەورەترین پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە، کەوابێ سزادانی ئێوە پێویست ترو لەپێش ترە!

قەتادەو حەسەن قیرائەتێکێ ریوایەت دەکەن میمی (أمرنا)تێ یدا مەکسورە ئەو کاتە (أمِرنا) بەمانا زۆر کردنە.

ئەمە هەڕەشەیە لەوانەی پێغەمبەر بەدرۆ دەخەنەوە، لەهەموو رۆژگارێکدا، چ لەسەردەمی ژیانی پیرۆزیدا یان دوای کۆچکردنیومالئاوایی کردن لەدونیا.

ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە ئادەمیزادانی ئەو چەرخانەی نێوان حەزرەتی ئادەمو حەزرەتی نووح لەسەر ئاییني ئیسلام بوون!

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: رۆژگاری نێوان ئادەمو نوح دە سەدە بووە، هەموویان لەسەر ئایینی ئیسلام بوون!

﴿وكفى بذنوب عباده خبيراً بصيراً﴾ ئەی پێغەمبەر! بەسە کە خودای تۆ ئاگادارو بینایە بەتاوانی بەندەکانی، دەزانێ: چی دەکەنو هەموو تاوانەکانیان لەسەر تۆمار دەکا، هیچی لێ گوم نابێ، بەسەر کردەوەی موشریکەکانو غەیری موشریکەکاندا ئاگادارە، زانایە بەهەموو کردەوەی ئادەمیزادان بەچاکو خراپیەوە، هیچ نهێنییەکی لێ گوم نابێ، شنەواو بینایە بەهەموو کارو کردەوەیەکیان! لەسەر زەویو ئاسمانەکاندا تاقە گەردیلەیەکێ، بەڵکوو پچوکتریشی لێ هوون نابێ، ئایەتەکە بەرونی ئەوە دەگەیەنێ کە تاوان هۆکاری وڵات وێرانبون و لەناوچوونی گەلو نەتەوەیە.

ئایەتی ﴿وما كنا معذبين حتى نبعث رسولاً﴾ بەڵگەیە لەسەر ئەوە ئەهلی فیترەت؛ ئەوانەی پەیامی پێغەمبەرانیان پێ نەگەییشتووە مردونو بانگەوازییان بەگوێچکەدا نەدراوە، وەکوو ئادەمیزادانی سەردەمی جاهیلیو نموونەیان لەئادەمیزادی ئەو دوورگە دوورانەی: کە تا ئێستا ئایینی ئیسلامیان نەگەییشتۆتێ ئەوانە هەموویان بەهەشتین، هەروەها منداڵی موشریکو کافرەکان: کە بەمنداڵی بمرن، هێشتا نەگەییشتبێتنە تەمەنی تەکلیف. هەروەها شێتو کەڕو پیری خەرەفاو! ئیمامی عەزالی دەفەرموێ: ئادەمیزاد دوای رەوانە کردنی حەزرەتی موحەممەد سێ تاقمن:

١- تاقێکیان بانگەوازی ئیسلامیان پێ نەگەیشتووە، ئەوانە بەهەشتین.

٢- تاقمێکیان بانگەوازی ئیسلامیان پێ گەییشتووە، موعجیزەو نیشانەی راستی پێغەمبەرایەتیەکەیان دیوەو بیستووە، بەڵام بڕوایان پێ نەکردوە، وەکوو ئەم کافرانەی رۆژگاری ئێمە، ئەوانە دۆزەخین.

٣- تاقمی سێهەمیان ئەوانەن کە بانگەوازی ئیسلامیان بەشێوەیەکی ناڕاستو تێکەڵ بەدرۆ پێگەییشتووە، ئەوانە هیوا وایە بەهەشتی بن!!

پاداشی هەریەک لەوانەی دونیا ویستن، یان هەوڵی قیامەت دەدەن!

مَّن كَانَ يُرِيدُ ٱلْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُۥ فِيهَا مَا نَشَآءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ
جَعَلْنَا لَهُۥ جَهَنَّمَ يَصْلَىٰهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ
ٱلْـَٔاخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ كَانَ
سَعْيُهُم مَّشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُّمِدُّ هَـٰٓؤُلَآءِ وَهَـٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ
رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ ٱنظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ وَلَلْـَٔاخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَـٰتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا
﴿٢١﴾

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەپێشەوەیان ئاشکراو نومایانە، ئەوەتا دوای ئەوەی پەروەردگار پەیوەندی هەموو ئادەمیزادانی بەکردەوەکانیانەوە چەسپاندو ئەوەی راگەیاند: کە کردەوەی هەموو کەسێک لەئەستۆی خۆیدایەو ئەمجار ئادەمیزادان دەکاتە دوو بەش: بەشێکیان دونیای دەوێو کاری بۆ دەکا، ئەوە سەرەنجامی ئاگری دۆزەخە. بەشێکی تریان قیامەتی گەرەکەو هەوڵی بۆ دەدا سەرەنجامی ئەمانیش بەهەشتی بەرینە. هەردو بەشەکەش لەدونیادا خودا رزقو رۆژییان دەدا، چونکە بەخششی خودا لەدونیادا گشتییەو بۆ هەموو کەسە هەرچەندە جوداوازی هەیە لەنێوانیاندا لەبارەی هەژاریو ساماندارییەوە.

پەروەردگار لەم ئایەتانەدا ئادەمیزادان پۆلێن دەکاو دەیانکاتە دوو تاقم؛ تاقمێکیان دونیا ویستو تاقمێکیان قیامەت ویست.

دەفەرموێ: ﴿من کان یرید العاجلة عجلنا له فیها مانشاء لمن نرید﴾ کەسێک هەوڵی دونیای بێ وەفا بدا، دونیا مەبەستو ئاواتی سەرەکی بێ، هەموو هەوڵو تێکۆشانێکی بۆ دەستکەوتنی دونیا بێ، قیامەتی لەبیرچووبێتەوە، خودا بەگوێرەی ویستو ئیرادەی خۆیو بۆ کەسانێک مەیلی لێ بێ، رزقو رۆژیو خۆشگوزەرانییان بۆ دابین دەکا، جا وەنەبێ هەر کەسێک هەوڵی دونیا بدا، دونیای دەستگیر بێ، بەڵکوو دەبێ ئیرادەو مەشیئەتی خودای لەگەڵدا بێ، ماڵو سامان پێدانی دونیا، دابینکردنی خۆشگوزەرانی پەیوەستە بەدوو شتەوە؛ دەبێ خودا مەشیئەتی لەسەر بێ نەک بەندە، بۆ کەسانێکە خودا بیەوێ نەک بۆ هەموو کەس.

کەوابێ دونیا پەرستو ماددە ویستەکان هەرچی بیانەوێ لەدونیادا نایاندرێتێ، برێکیان ئارەزوو ویستەمەنییان بۆ دابین دەکرێ، زوربەی زۆریان بەهەژاری ژیان بەسەر دەبەن، لەدونیاو قیامەتدا بێ بەشو بارن، خۆشی نەدیتووی هەردو جیهانن. ﴿ثم جعلنا له جهنم یصلاها مذموماً مدحوراً﴾ پاشان بۆ هەموو ئەوانەی دونیا ویستو مادە پەرستن، لەجیهاندا بەئاکامی خۆیان گەییشت بن یان نائومێد بوبن، دۆزەخمان بۆ ئامادە کردون، هەریەکەیان بەکۆڵێ تاوانی خۆیەوە دەچێتە ناویو ئەو عەزابە دەچێژێ، سەرباری ئەو عەزابە بەئێشە سەرزەنشتکراون و لەهەموو لایەکەوە لۆمەیان دەکرێ، لەرەحمەتی خودا دوور خراوەنو بەزەیی خودا نایانگرێتەوە. ئەم سزایەی دونیا ویستان سێ تایبەتمەندی هەن: بەردەوامی سەزەنشتو سوکایەتی پێکردن، دورخستنەوە لەرەحمەتی خودا!

بێگومان ئەم ئایەتە هەڕەشەیەكی توندو تیژە بۆ كافرە مادەپەرستەكان ئەوانەی هەموو هیواو ئاواتو مەبەستێكیان بۆ وەدەستهێنانی دونیایەو زۆرجاریش زوربەیان پێی ناگەن و هیچیان دەست ناكەوێ..

ئیمامی ئەحمەد فەرموودەیەكی لەخاتو عائیشەوە ریوایەت كردوە دەفەرموێ: (**الدنيا دار من لادار له، ومال من لامال له، ولها يجمع من لاعقل له**).

ئەمجار دێتە سەر باسی تاقمی دووەم؛ تاقمی خوداپەرستو هەوڵدەر بۆ بەختەوەری ژیانی قیامەت. دەفەرموێ: ﴿**ومن أراد الآخرة وسعى لها سعيها وهو مؤمن فأولئك كان سعيهم مشكوراً**﴾ كەسێكێ قیامەتی مەبەست بێ، هەوڵو تەقەڵلای بۆ وەدەستهێنانی ژیانی بەختەوەری قیامەتە. پابەندی فەرمانو جڵەوگیرییەكانی پەروەردگارە، چی لەتوانادابێ دەیكا بۆ ئەنجامدانی ئەركی سەرشانی، لەهەمان كاتدا خاوەن باوەڕو خوداپەرستو دڵ پڕ لەهیواو ئاوات بۆ رۆژی دوایی، بڕوای تەواوی بەخوداو بەپێغەمبەرانو زیندوبوونەوەی رۆژی دوایی هەیە. ئەوانە هەوڵو تێكۆشانیان جێگای پاداشو رێزلێنانە، خودا پاداشی باشیان دەداتەوە، بەڵام دەبێ سێ مەرجیان تێدابن:

١- دەبێ بەكردەوەكانی مەبەستی قیامەت بێ، مەبەستی رەزامەندی خودا بێ، ئەگەر ئەم مەبەستەی نەبێ كردەوەكانی بێ سوودە. لەقیامەت مایە پووچ دەبێ..

بوخاریو موسلیم فەرموودەیەكیان لەئیمامی عومەرەوە ریوایەت كردوە. دەفەرموێ: (**انما الأعمال بالنيات وانما لكل امرئي مانوى**) كرەوە كاتێك سودبەخشە بۆ ژیانی قیامەت، كە نیەتی رازیكردنی خودابێ.

٢- دەبێ كردەوەكە كردەوەیەكی خوداپەسند بێ، كارێكی بەتاڵو پوچ نەبێ.

٣- دەبێ کردەکە بەئیمانەوە بکرێ، مەبەستی رەزامەندی خودابێ، بڕوای بەپاداشو سزا هەبێ!

هەندێ لەزانایانی سەلەفی صالح فەرموویانە: کەسێک سێ شتی تێدانەبن، سود لەکردەوە نابینێ: ئیمانێکی دامەزراو، نییەتو مەبەستی راستو دروست، کردەوەی پەسندو سودبەخش!

ئەم تاقمە موسوڵمانە راستاڵانە قیامەتیان هەڵبژاردوەو گرنگی بەدونیا نادەن، ئەگەر خودا لەدونیادا شتێکی پێدان سوپاسی دەکەنو ئەگەر نەشیان درایە صەبر دەگرنو رازی دەبن بەبەشی خۆیانو دڵنیان لەوەی خودا ئەوەندەی بۆ بڕیونەوەو ئەو هەژاریو نەبونیە لەبەرژەوەندی ئەوانەو خودا باش دەزانێ شیاوی چەندن! واتە: رازین بەبەشی خودا.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە دیاری دەکا: کە رزقو رۆژیی هەردو تاقمەکە دەستەبەر کراوەو دەفەرموێ: ﴿کلاً نمد هؤلاء وهؤلاء من عطاء ربك وماكان عطاء ربك محظوراً﴾ واتە: پەروەردگار هەردوو تاقمەکە: دونیاویستەکانو قیامەت ویستەکان، لەرزقو رۆژیو منداڵو سامان بێ بەش ناکا، هەر کەسە بەگوێرەی خۆی (کافر، یان موسوڵمان) رزقو رۆژی دەداتێ، ماڵو منداڵی پێ دەبەخشێ، چونکە لەدونیادا عەطاو بەخششی خودا لەکەس یاساغ ناکرێ، بۆ هەموو کەس پێداویستی ژیان دابین دەکا. بەڵام جوداوازی هەیە لەنێوان ئادەمیزادەکاندا ﴿أنظر كيف فضلنا على بعض﴾ سەیر بکەو بڕوانە حاڵی ئادەمیزادان: هەیە دەوڵەمەندمان کردوە، هەیە هەژارو نەدارایە، هەیە مام ناوەندییە، خودا بۆخۆی دەزانێو هەر ئەوەش لەبەرژەوەندی ئادەمیزادە. وەکوو دەفەرموێ: ﴿ولو بسط الله الرزق لعباده لبغوا في الأرض، ولكن ينزل بقدر مايشاء، انه بعباده خبير بصير﴾الشورى/٢٧. یان دەفەرموێ: ﴿نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا، ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات، ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً﴾الزخرف/٣٢. یان

دەفـــەرموێ: ﴿ورفـع بعضكـم فـوق بعـض درجـات، ليبلوكـم فيمـا آتاكم﴾الأنعام/١٦٥.

ئەمە نیشانەی بێ باكی خودایە، نیشـانەی خودایـەتیو بـێ ئاتاجیـەتی، بەنیسبەت خودایەتی ئەوەوە جوداوازی لەنێوان كافرو موسـوڵماندا ناكـا، زۆر جـار مـاڵو سـامانێكی زۆرو لـەژمارە نـەهاتوو دەدا بـەكافرێكی بەدڕەوشـت لەهەمان كاتدا زۆر موسوڵمانی وا هەیە لەپەنا پاسـارێكار لەبرسـا دەمـرێ، واش دەبـێ موسـوڵمانێكی بـاش هـەزار قـاتی كافرەكـان مـاڵو سـامانی پـێ دەبەخشێ!

هۆی ئەم جوداوازییە دوو شتی سەرەكییە:

١- هۆكاری رواڵـەتی، وەكـوو ئـەوە هـەندێ كـەس زیـرەكو بەسـەلیقەو تێكۆشەرن لەبواری مامەڵەو بازرگانی و كشـتو كـاڵو چێـوداریو ئـەم جـۆرە شـتانەدا، تێكۆشـاونو تێكۆشـانەكەیان بەرهـــەمی بـــووە. ئەمانـــە هۆكـــاری عادەتیو رواڵەتینو ئیختیاری ئادەمیزاد رۆڵی هەیە تێیاندا.

٢- هۆكاری پەنامەكینو ویستو ئیرادەی خودایان لەسەرەو جگە لەخودا كەسی تر هۆكارەكان نازانێ.. عەقڵی ئادەمیزاد تێیاندا كۆڵە.

ئەمە جوداوازیی نێوان ئادەمیزادە لەجیهاندا ﴿وللآخرة اكبر درجـات واكبر تفضيـــــلاً﴾ بێگومـان جـوداوازی نێـوان ئـادەمیزاد لەقیامـەتدا زۆر بـــەرفراوانترو بـــەرچاوترە. هـــی وا هەیـــە لـــەبنكڵی دۆزەخدا دەســـتو قـــاچ پێوەندكراوو ریسوابووە، هی وایش هەیە لەشوێنە هەرە بەرزەكانی بەهەشتدا رادەبوێـرێ جوداوازیـی نێـوان ئـەم بەدبـەختو ئـەو خـودا پێـــداوە عاسمـــانو رێسمانە!

ئەمجار دۆزەخییەكان لەناوخۆیاندا بەرزو نزمییان هەیە، هەیە لـەبنكڵی دۆزەخو (أسفل السافلين)دایەو كوشندەترین سزاو ئازار دەچێژێ، هەیە ئازاری كەمترەو لەجێگایەكی ئەهوەنتردایە، هەرچەندە ئەهوەنترین شـوێنی دۆزەخو

سوکترین سزای دۆزەخیان ئەوەیە کابرا تا ئەژنۆی لەئاگردایەو مێشکی دەکوڵێ!!!

هەروا بەهەشتییەکانیش جوداوازییان لەنێواندا هەیە؛ هەیانە لەئەعلا عیلیین‌دایەو خۆشترین مەقامو شوێنی لەبەهەشت دا پێ دراوە، هەیشە پلەو پایەی نزمترەو ناگاتە ئەوانەی لەئەعلا عیلیین‌دان! هەرچەندە نزمترین پلەو پایەی بەهەشت بەجۆرێکە نەبەزمان دەگوترێو نەبەپێنووس دەنووسرێ! چاو نەیبینیوەو بەسەر دڵو دەروونی کەس‌دا رانەبردوە.

لەحەدیثی صەحیح‌دا هاتووە دەفەرموێ: (ان أهل الدرجات العلا ليرون اهل عليين كما ترون الكوكب الغابر في أفق السماء).

ئیبنو عەبدولبەر لەحەسەنی بەصرییەوە ریوایەت دەکا؛ دەڵێ: کۆمەڵێک لەخەڵک لەبەر دەرگای ماڵی عومەری کوڕی خەتتاب کۆبونەوە، سوهەیلی کوڕی عەمری قورەیشی (کە یەکێک بوو لەپیاو ماقولانی قورەیش) هەروا ئەبو سەفیانو هەندێ ریش سپی تری قورەیشییان لەناودا بوون، رێگا درا بەصوهەیبو بیلالو هەندێ لەهاوەڵانی (بەدر) کە عومەر زۆری خۆش دەویستن، رێگایان درا چوونە خزمەتی، ئەبو سوفیان وتی: هەرگیز رۆژگاری ئاوا ناخۆشم نەدیوە! رێگا بەو کۆیلانە دەدرێ بچنە ژورەوە، ئێمەش دانیشتوین چاوەنوارین، کەس بەپیاومان نازانێ، سوهەیل کە لەهەموانیان عاقڵ تر بوو، وتی: خزمینە! ئەوە چیتانە دەڵێی رقتان هەستاوە؟ رقتان لەخۆتان هەستێ، خەتای خۆمانە ئەوان بانگ کران بۆ ئمانهێنان، ئێمەیش بانگ کراین. ئەوان زوو بەپیر بانگکردنەکەوە چوون، ئێمە تەمبەڵیمان کرد، ئەمەش دەرگای عومەرە، ئەی دەبێ جوداوازیمان لەقیامەتدا چۆن بێ؟؟ جا کە ئەمڕۆ لەبەردەگای ماڵی عومەر حەسوودی بەمانە بەرین، ئەوە پلەو پایەی قیامەتیان زۆر بەرزترو شکۆمەند ترە!

بنەماكانی ڕێكخستنی كۆمەڵگای موسوڵمان:
یەكتاپەرستی بناغەی باوەڕە، یەكیەتیو تەبایی خێزان كۆڵەكەی كۆمەڵگایە

﴿٢٢﴾

۞ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا ۚ إِمَّا
يَبْلُغَنَّ عِندَكَ ٱلْكِبَرَ أَحَدُهُمَآ أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَآ
أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَٱخْفِضْ
لَهُمَا جَنَاحَ ٱلذُّلِّ مِنَ ٱلرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ٱرْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِى
صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِى نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا۟ صَٰلِحِينَ
فَإِنَّهُۥ كَانَ لِلْأَوَّٰبِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَءَاتِ ذَا ٱلْقُرْبَىٰ حَقَّهُۥ
وَٱلْمِسْكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ ٱلْمُبَذِّرِينَ
كَانُوٓا۟ إِخْوَٰنَ ٱلشَّيَٰطِينِ ۖ وَكَانَ ٱلشَّيْطَٰنُ لِرَبِّهِۦ كَفُورًا ﴿٢٧﴾
وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ٱبْتِغَآءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا
مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا
كُلَّ ٱلْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ

لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُوٓاْ
أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ
خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەئایەتەکانی پێشەوە پەیوەندییەکی پتەوو تۆکمەیە. چونکە لەوەپێش ئادەمیزادانی کردن بەدوو تـاقم؛ تاقمێکیـان دونیـا ویستو مادە پەرست، تاقمێکیشیان خوداپەرستو قیامەتویست، سزای ئـەوان ئاگری دۆزەخەو ریسوا بوونە، پاداشی ئەمانە بەهەشتی رازاوەو پـانو بەرینـە. بـەڵام بـۆ تـاقمی خوداپەرسـت مـەرجی دانـان سـێیەم مـەرجیان ئـەوە بـوو: فەرمووی: ﴿وهو مؤمن﴾ واتە: خاوەن بـڕوا بێ، بەشـوێن ئـەوەدا حەقیقـەتی ئیمانی رون کردەوەو ئەوەی راگەیاند: کە کاکڵەی ئیمانو کۆڵەکـەی سـەرەکی باوەڕ یەکتاپەرسـتییە؛ ئـەمجار دەسـت دەکـا بـەروون کردنـەوەی شـەعائیری ئیمانو مەرجەکانی، بەدیاری کردنی کۆڵەکەو هۆکاری رێکخستنی کۆمەڵگای ئیسلامی.

لەلایەکی تـرەوە لـەوەپێش فـەرموی: ﴿ان هذا القرآن يهدي للتي هي أقوم﴾ هەروەها فەرمووی: ﴿وكل شيء فصلنا تفصيلا﴾.

ئەمجار لێرەدا هەندێ فەرمانو جڵەوگیری قورئان رادەگەیـەنێو هـەندێ قاعیدەو یاسای پێکەوەنانی کۆمەڵگای خاوەن باوەڕ رادەنوێنیو فەرمان دەکا بەپەیڕەوکردنیان، بۆ ئەوەی کۆمەڵگایەکی خـاوەن باوەڕو تەباو هەمئاهەنگ پێک بێ، کۆمەڵگایەک بێ هاوەڵ بۆ خـودا دانـەنێ، خوداپەرست بـێ، رێـزی باوکو دایکی تێـدا بگـیرێ، یارمـەتی هـەژارو نـەبوانی تێـدا بـدرێ، بـاربووی رێبوارو لێقەوماوانی تێدا بکرێ. بەڵام بەشێوەیەکی مـام ناوەندییانـە، هـەروا یاسـاغکردنی لـەناوبردنی منـداڵو زارۆک لەترسـی هـەژاری، یاسـاغکردنی

داوێنپیسیو یاساغكردنی ئادەمیزاد كوشتن بەناڕەوا، سەروكاریكردنی مـاڵی هەتیو بەشێوەیەكی باشو سوود بەخش، وەفا بەعەهدو پـەیمان، ڕێكخستنی ئـامێری پێوانـەو كێشـان، چەســپاندنی حـەقو راسـتیو جلـەوگیری كـردن لەخۆبەزلزانیو فیزو لوتبەرزیی.. دەفەرموێ: ﴿ولا تجعل مع الله الهـاً آخـر فتقعد ملوماً مخذولاً﴾ خیطابەكە رو دەكاتە پێغەمبەر ﷺ حەقیقـەتی ئیمـانی راستەقینەی فێر دەكا: كە بریتییە لەیەكتاپەرستیو دانەنانی هاوەڵ بۆ خـودا، مەبەستیش ئادەمیزادە بەرپرسیارەكانی ئوممەتەكەیەتی، چونكە ئـەو كاتـەی ئەم خیطابە نـازڵ بـووە، پێغەمبـەر بـاوكو دایكـی نـەماوون! جڵەوگیرییەكـە لەهاوەڵدانانە بـۆ خـوداو ترسـاندنی ئادەمیزادانـە لەئاكامەكـەی! فەرمانەكـە گشتییە بەڵام ئاڕاستەی تاك كراوە، بۆ ئەوەی هەموو كەسێك هەسـت بكـا: كە فەرمانەكە بەتایبەتی ئاڕاستەی ئەو كراوەو ئەو مەبەستە. عـەقیدەو بـیرو باوەڕ مەسئەلەیەكی شەخصییەو هەموو كەسێك بۆ خۆی لەخۆی بەرپرسیارەو سەرەنجام لەئەستۆی خۆیەتی.

پوختەی مانای ئایەتەكە بـەم جۆرەیـە: ئـەی ئـادەمیزادی پێگەییشـتوو! نەكەی هاوەڵ بۆ خودا دابنێی، نەچی جگە لەخودا كەسێكی تر بەخودا بزانیو بەندایەتی بۆ بكەی! چاك بزانەو دڵنیابە جگـە لـەخودا كەسـێكی تـر شـیاوی پەرستن نیە، جا ئەگەر تۆ ئەی ئادەمیزاد لەگەڵ خودادا كەسێكی تر بپەرستی دەبیتە جێگای سەرزەنشتو لۆمە، ریسوا دەبیو كەس یارمەتیت نـادا، خـودا پشتت لێ دەكاو دەتداتە دەسـت ئەوانـەی بەندایـەتیت بـۆ كـردونو ئـەوانیش هیچیان لەدەست نایە!!

ئیمامی ئەحمەدو ئەبو داودو تیرمیذی لەعەبدوڵلای كـوڕی مـەسعودەوە ریوایەت دەكەن، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (من أصابته فاقـة فأنزلهـا بالناس لم تسد فاقته، ومن أنزلها، بالله، فیوشك الله له برزق عـاجل أو آجل) كەسێك هەژاری یەخەی گرتو پێویستی بەیارمـەتیدان هـەبوو پشـتی

بەئادەمیزاد بەستو خودای لەبیر چووەوە، پێویستی‌یەکەی جێ بەجێ ناکرێ، کەسێکێ پەنا بۆ خودا بەرێ لەوانەیە خودا فریای کەوێو زوو یان درەنگێ رزقو رۆزیی دەداتێ!.

بەکورتی :

یەکەم بنەمای دامەزراندنی کۆمەڵگای موسوڵمان یەکتاپەرستی پەروەردگارە، بەرەوا نەزانینی هاوەڵو هاوشانە بۆ زاتی پاکی!

﴿وقضى ربك ألاّ تعبدوا الا اياه﴾ خودای تۆ فەرمانی کردوە بەوە: کە لەزاتی خۆی بەولاوە کەسی تر نەپەرستن، بەندایەتی‌و پەرستش هەر بۆ خودا ئەنجام بدەن، خۆتان لەبەندایەتیکردن بۆ غەیری خودا بپارێزن، چونکە عیبادەت کردن ئەوپەڕی تەقدیسو ڕێزلێنانە،جگە لەخودای خاوەن نیعمەتو دەسەلات کەسی تر شیاوی ئەو ڕێزو تەقدیسە نیە.

ئایەتەکە بەجەختکردنەوە فەرمان دەکا بەیەکتاپەرستی، فەرمانەکە بەوشەی (قضى) ئاراستە دەکا، فەرمانێکەو دەبێ تەنفیذ بکرێ، وشەکە مانای جەختکردنەوە دەگەیەنێ، ئەو کورت هەڵێنانەی نەفیی‌و چەرتکردنەکە دەیگەنێ جەختکردنەوەیەکی تر دەخاتە پاڵ تەعبیرەکە، هەمووشی دەبێتە تەئکیدو گرنگی پێدان بەیەکتاپەرستی! بەڕاستی هەر لەقورئان جوانە تەعبیری ئاوا ئاراستە بکاو رستەی ئاوا دابڕێژێ!

جا کە بناغەی کۆمەڵگای موسوڵمانی دامەزراند: کە یەکتاپەرستی‌یە ئەمجار دێتە سەر ئەرکە پێویستەکانی ترو ئاوێتەی خوداپەرستییان دەکاو دەیانکاتە بەشێکێ لەپێکهاتەی ئیمان! ئەوەتا دوابەدوای فەرمان بەیەکتاپەرستی‌و عیبادەتکردن بۆ خودا، فەرمان بەئادەمیزاد دەکا: کە لەگەڵ باوکو دایکیاندا چاکە کاربن، چونکە پاش پەروەردگار ئەوان هۆکاری رواڵەتی پەیدابوونی ئادەمیزادن، منداڵ بەهۆی هەبوونی دایکو باوکەوە دێتە وجود، ئەوان بەوپەڕی عەطفو خۆیەختکردنەوە بەخێوی دەکەن، زۆر ئەرکو

ماندوبوون دەکێشن لەپیناو پەروەردەکردنو پێگەییشتنی منداڵدا کەوابێ رابیطەی یەکەم دوا رابیطەو پەیوەندی عەقیدە رابیطەی خێزانە، بۆیە ئایەتەکە چاکەکردن لەگەڵ باوکو دایکو پەیوەست دەکا بەخوداپەرستی یەوە، ئەو رێزو نرخە تایبەتییەی پێ دەبەخشێ!

دەفەرموێ: ﴿وبالوالدين احساناً﴾ واتە: پەروەردگار بەجەختەوە فەرمانی کردوەو بڕیاری داوە: کە چاکە لەگەڵ باوکو دایکتان بکەن، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ان اشكر لي ولوالديك الي المصير﴾لقمان/١٤. چونکە باوکو دایک ئەوپەڕی توانای خۆیان بەخەرج داوە بۆ پەروەردە کردنو پاراستنو پێگەیاندنی منداڵەکان، کەوابێ جێگای خۆیەتیو وەفاو ئەمەکدانەوەیە لەلایەن ئەو منداڵەوە: کە چاکەی باوکو دایکی لەبەرچاوان بێ و چاکەیان بداتەوە، بەهەڵسو کەوت کردنی جوان لەخزمەتیاندا، بەگوێڕایەڵی فەرمانەکانیان بۆ دابینکردنی پێویستیەکانیان، هەوڵ بدا بەدڵی ئەوان بجوڵێتەوە، کارێک نەکا پێی دڵگران بن، ئەگەر پێویستیان بەیارمەتی بدا مادی بوو ئەویش هەبوو بوو یارمەتیان بدا.

﴿امّا يبلغن عندك الكبر أحدهما أو كلاهما فلا تقل لهما أف ولا تنهرهما وقل لهما: قولاً كريماً﴾ ئەی ئادەمیزادی ژیر هەر کاتێ باوک و دایکت یەکێکیان یان هەردوکیان گەییشتنە تەمەنی پیریو کەنەفتیو کەوتنە لای تۆو پێویستیان بەیارمەتی تۆ بوو؛ وەکوو چۆن ئەتۆ بەمنداڵی پێویستیت بەئەوان بووە، ئەوە دەبێ رەچاوی ئەم پێنج خاڵانە بکەیو هەوڵ بدەی بەوردی جێ بەجێیان بکەی!

١- ﴿فلا تقل لهما اف﴾ هەرگیز لەخزمەتیانداو بەرەورویان وشەی ئۆف نەڵێی، وشەیەکت لێ نەبیسن وەڕزبوونی تۆ لەوان بگەیەنێ. هیچ کاتێک نابێ بەرویاندا هەڵشاخێو قسەی ناخۆشت لێ ببیسن، بەتایبەتی لەحاڵی پیریو پەککەوتەییاندا، چونکە ئەو کاتە پێویستیان بەیارمەتیو دڵنەوایی

زۆر تر هەیە، دڵیان ناسكێ بۆتەوەو بەكەمترین شت تــورە دەبــن، بەكــەمترین سەرپێچی كردنی تۆ بۆیان دڵگران دەبن.

ئیمامی موسلیم فەرموودەیەكێ لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەكا؛ دەڵــێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: (**رغم أنفه، رغم أنفــه، رغــم أنفــه، قيــل: مــن يــا رسول الله؟ قال من أدرك والديه عنـد الكبر، أحدهمـا أو كليـهما ثـم لم يدخـل الجنـة**) تــيرميذیو حــاكم ئــەم فەرموودەیــەیان لەئـــەبو هورەیــرەوە بەشێوەیەكی درێژتر ریوایەت كردوە.

٢- ﴿ولا تنهرهما﴾ نەكەی كردەوەیەكی ناشیرین لەرویاندا ئەنجام بدەی سەرپێچی فەرمانیان بكەی، بەگژیاندا بچیــەوە، لێیــان تــورە ببــی، بەدرۆیان بخەیەوە، رقەبەرییان لەگەڵ بكەی، وادەی درۆیان پێ بدەی!

٣- ﴿وقل لهما قولاً كريمــاً﴾ بەنــەرمو نیــانیو بەشــێوەی رێــز لێگرتــنو ئەدەبــو حیشــمەتەوە ئاخاوەتنیــان لەگــەڵدا بكــە، بەشــەرمو حــەیاوە هــەڵسو كەوتیان لەگەڵدا بكە بەشێوەی دایە گیان! بابــە گیــان! بانگیــان بكــە، نــەچێ بــەناوی خۆیانــەوە بانگیــان بكــەی، لەخزمــەتیاندا دەنـــگێ بــەرز بكەیتــەوە بنەرێنێ، بەچاوی مۆنو سوكایەتی سەریان بكەی، قیزیــان لێ بكــەی، روی گرژ بی لەخزمەتیاندا.

٤- ﴿واخفض لهما جناح الذل من الرحمة﴾ بەكردەوە پچوكــی خۆتیــان بۆ بنوێنــە، بــاڵی بەندایــەتیو خزمــەتچیــەتی خۆتیــان بــۆ بكــەرەوە، بــەدڵ خزمەتكاریان بەو لەناخەوە رێزیان بگرە. نەكێ لەبەر لۆمەو رەخنەی ئەمو ئەو.

٥- ﴿وقل: رب ارحمهما كما ربياني صغيراً﴾ داوای رەحمــەتو بــەزەیی خودایــان بــۆ بكــە، بۆیــان بپــارێوە، لــەكاتی پــیریو لــەدوا مردنیـــان دوعـــاو پاڕانەوەیان بۆ لەپەروەردگار بكە، بڵێ: خودایە! رەحمیان پــێ بكــە، خودایــە! بەرەحمەتو چاكەی خۆت دایانپۆشە، وەكــوو چــۆن ئــەوان لەكاتی منداڵیــمدا چاكەیان لەگەڵ كردوم، بەخێویان كردوم، پێیان گــەیاندوم، خودایــە لــەتاوانیان

خۆش بە، خێرو خۆشییان لەچارە بنووسە، بیانخەرە بەر بارانی رەحمەتی خۆت!

چاکە کردن لەگەڵ باوكو دایكدا لەحاڵی ژیانیانداو لەپاش مردنیشیان دەبێ، بەڵگەشمان ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەرە ﷺ: کە ئەحمەدو ئەبو داودو ئیبنو ماجە لەمالیکی کوڕی رەبیعەوە ریوایەتیان کردوە؛ دەڵێ: لەکاتێکدا ئەمن لەخزمەت پێغەمبەردا دانیشتبوم پیاوێکی ئەنصاری هاتە خزمەتی، وتی: ئەی رەوانە کراوی خودا! ئایا پاش مردنی باوكو دایكم شتێك هەیە من چاکەیان پێ لەگەڵ بکەم؟؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**نعم، خصال أربع؛ الصلاة عليهما، والاستغفار لهما وانفاذ عهدهما واكرام صديقهما، وصلة الرحم التي لارحم لك الا من قبلهما فهو الذي بقي عليك من برهما بعد موتهما**) بەڵێ چوار جۆر کردەوە هەیە دەتوانی لەرێگەیانەوە چاکەیان لەگەڵدا بکەی: دوعایان بۆ بکەی، داوای لێخۆشبوونی تاوانەکانیان بۆ لەخودا بکەی، عەهدو پەیمانەکانیان جێ بەجێ بکەی، رێزی دۆستەکانیان بگری، صیلەی رەحم لەگەڵ ئەوانەدا نەپچڕێنی کە بەهۆی ئەوانەوە پەیوەندییان بەتۆوە هەیە. ئەم شتانەن کە لەسەرت پێویستە پاش مردنیان لەرێگەیانەوە چاکەیان لەگەڵ بکەی!

جا ئەگەر باوكو دایك کافر بوون ئەوە هەر دەبێ رێزیان بگرێو بۆ خراپە نەبێ دەبێ گوێ بیسی فەرمانەکانیان بێ، چاکەیان لەگەڵ بکا، بەنەرمو نیانی لەگەڵیان بجوولێتەوە، تا لەژیاندان دوعایان بۆ بکا خودا هیدایەتیان بدا، بیانخاتە سەر رێبازی ئایینو خوداپەرستی، کە ئیمانیشیان هێنا داوای رەحمو بەزەیی خودایان بۆ بکا، بەڵام پاش مردنیان بەکافری نابێ دوعایان بۆ بکا، چونکە قورئان بەروونی جڵەوگیری لەوە کردوە: کە دوعا بۆ کافر بکرێ با خزمو کەسو کاریش بن دەفەرموێ: ﴿**ما كان للنبي والذين آمنوا ان يستغفروا للمشركين ولو كانوا اولي قربى**﴾التوبة/١١٣.

سەیر بکە قورئانی پیرۆز بەم ئاخاوتنە شیرینو ئوسلوبە جوانو لەسەرخۆیە، هەستی چاکەکردنو سۆز لەدڵی کورو کچدا بەرامبەر باوکو دایک دەجولێنێ، هەڵیان دەنێ بۆ خزمەت کردنیان، بۆگوێ بیس بوونی فەرمانەکانیان، جا چونکە باوکو دایک بەسروشت ئامادەباشییان تێدایە بۆ خزمەتکردنی منداڵەکانیان، بۆ خۆبەختکردن لەپێناویاندا قورئانی پیرۆز ئەو فەرمانەی ئاراستەی منداڵی کردوە بەرامبەر باوکو دایکی ئاراستەی ئەوانی نەکردوە بەرامبەر منداڵەکانیان!

سەیریکە چۆن گژوگیای تازە شین بوو هەرچی فیتامیناتو بژێوی ناو دەنکە تۆمەکە هەیە هەڵی دەمژێو خۆی پێ پەروەردە دەکا تا وای لێ دێ دەنکە تۆم دەبێتە قروێلکو هیچی تێدا نامێنێ، یان بێچو لەناو هێلکەدا وردە وردە هەموو فیتامیناتی ناو هێلکەکە هەڵدەمژێو خۆی پێ پەروەردە دەکا تا وای لێ دێ هێلکەکە توێکڵەکەی دەمێنێتەوەو بەس!

هەر بەو جۆرەش منداڵ هەموو هێزو توانایەکی باوکو دایک هەڵدەمژن، ئەم باوکو دایکە هەرچی لەتوانایاندایە بۆ پێگەیاندنی منداڵەکانیان بەخەرجی دەدەن، کاتێک بەخۆیان دەزانن پیرو کەنەفت بوونو پۆڵکاون، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا خۆیان بەبەختەوەر دەزانن!

وەلێ منداڵ کە پێ دەگاو خۆی دەناسێ هەموو ئەو خۆبەختکردنەی باوکو دایکی لەبیردەچێتەوە، لەبەر خاتری هاورێکانی یا دەستگیرانو خێزانی خۆی و منداڵی؛ واز لەباوکو دایکی دەهێنێو فەرامۆشیان دەکا، بۆیە باوکو دایک پێویستیان بەئامۆژگاری نیە بۆ چاکەکردن لەگەڵ منداڵەکانیان، بەڵکوو کورو کچەکان پێویستیان بەراچڵەکینی ویژدان هەیە، بۆ هۆشیار کردنەوەو پێزانینی ئەوئەرکەی لەسەر شانیانە بەرامبەر ئەو باوکو دایکەی گوڵی تەمەنی خۆیانیان لەپێناو ئەماندا خەرج کردوە، ماندو نەناسانە بەشەوو رۆژ خۆیان بەخت کردوە بۆ پەروەردە کردنو پێگەیاندنیان. ئەو باوکو دایکەی

خۆیانیان لەپێناو ئەماندا پیرو کەنەفت کردوە، هەموو هەوڵو تەقەڵلایەکیان داوە لەپێناو بەختەوەری منداڵەکانیاندا. بۆیە فەرمان بەچاکە کردنەکە ئاڕاستەی منداڵ کراوە، ئاڕاستەی چینی تازە پێگەییشتوو کراوە بەرامبەر چینی پێشوو.

ئەبو بەکری بەزاز لەبوڕەیدەوە لەباوکییەوە ریوایەت دەکا؛ دەڵێ: پیاوێک دایکی لەکۆڵ کردبوو تەوافی کەعبەی پێ دەکرد، کە تەواو بوو، پرسیاری لەپێغەمبەر کرد ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەر خودا! ئایا چاکەی دایکم دایەوە؟؟ پێغەمبەر فەرموی: نەخەیر، هێشتا پاساوی ماندوبوونی هەناسەیەکی ئەوت نەداوەتەوە.

ئیرمیذی لەعەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە فەرموودەیەک ریوایەت دەکا؛ دەفەرموێ: (**رضا الله في رضا الوالد، وسخط الرب في سخط الوالد**). رەزامەندی خودا لەرەزامەندی باوکو دایکدایە نارەزایی خودا لەنارەزامەندی باوکو دایکدایە.

ئەمجار پەروەردگار هەڕەشە لەوانە دەکا: کە کەمتەرخەمی دەکەن لەچاکەکردن لەگەڵ باوکو دایکیاندا. دەفەرموێ: ﴿**ربكم أعلم بما في نفوسكم**﴾ ئەی ئادەمیزادینە! باش بزانن: خودای ئێوە زۆر زانایە بەوەی لەدڵو دەروونتاندایە، دەزانێ تا چ ئەندازەیەک بەدڵسۆزی یا بۆ ریاییو لەترسی لۆمەی خەڵک رێزی باوکو دایکتان دەگرن، بەڵکوو زۆر باشتر لەخۆتان ئاگاداری مەبەست و هەڵسو کەوتتانە، رێ دەکەوێ یەکێکتان بەهەڵە کارێک دەکا دەبێتە هۆی دڵگرانی باوکو دایکتان ئەوە خودا لەسەر ئەوە سزاتان نادا بەمەرجێ نییەتتان باش بێ چونکە ﴿**ان تكونوا صالحين فانه كان للأوابين غفوراً**﴾ ئەگەر ئێوە خۆتان صاڵحو راستاڵ بکەن، بەئەنقەست ئەزیەتی باوکو دایکتان نەدەن، فەرمانبەرداری پەروەردگار بن، لەوەی فەرمانی پێ کردون کەمتەرخەمی نەکەن، ئەوە خودا عیقابی نادا، بێگومان

پەروەردگار زۆر لێخۆشبوونی هەیە بۆ ئەوانەی لەتاوان پەشیمان دەبنەوە، لەو کردەوە خراپانە تۆبە دەکەن کە بەئەنقەست ئەنجامیان داوون! دەست دەکەنەوە بەکردەوەی چاکو هەوڵی رەزامەندیی خودا دەدەن!

ئەمە هەڕەشەیە لەوانەی کەمتەرخەمی دەکەن دەربارەی چاکەکاری لەگەڵ باوکو دایکیان، بەئەنقەست ئەزیەتیان دەدەن. وادەو بەڵێنی خودایە بۆ ئەوانەی بەدڵسۆزی خزمەتی باوکو دایکیان دەکەن!

ئەمجار پاش فەرمان کردن بەچاکەکردن لەگەڵ باوکو دایکدا فەرمان بەچاکە کردن دەکا لەگەڵ ئادەمیزادی تر؛ دەفەرموێ: ﴿**وآت ذا القربى حقه والمسكين وابن السبيل**﴾ ئەی ئادەمیزادی خاوەن داراییو بەرپرس! ببەخشەو دەستی یارمەتی درێژ بکە بۆ کەسو کاری هەژارت، مافی خۆیان بدەرێ: صیلەی رەحمیان لەگەڵ مەپچڕێنە، هەڵسو کەوتی باشیان لەگەڵ بکە، لەماڵ بەخشین و یارمەتی بێ بەشیان مەکەن، هەروەها یارمەتی هەژاری تریش بدە کۆمەگی بەرێبوارو دابڕاو لەماڵو حاڵی خۆی بکە، قسەی خۆشیان لەگەڵ بکە، بەیارمەتی ماڵیو بەدابینکردنی پێداویستی ژیان فریایان بکەوە، تێشووی سەفەرو راحیلەیان بۆ دابین بکە تا دەگاتەوە زێدو نیشتمانی خۆی.

هەڵبەتە ئەم خیطابە بۆ پێغەمبەرەو مەبەست ئومەتەکەیەتی لەپاش خۆی..

ئەبو داود لەبەکری کوڕی حاریثی ئەنصارییەوە فەرموودەیەک ریوایەت دەکا دەربارەی ئەوانەی: کە پێویستەو لەپێشەوەن بۆ چاکە لەگەڵ کردن. دەفەرموێ: (**أمك واباك، ثم أدناك ادناك**).

بوخاریو موسلیم لەئەنەسەوە ریوایەت دەکەن؛ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (من أحبّ أن **يبسط له في رزقه وينسأ له في أثره، فليصل رحمه**).

فەرمانی ئایەتەکە بەلای ئەبو حەنیفەوە بۆ وجوبەو خزمی مەحرەم دەگرێتەوە، وەکوو خوشکو براو دایکو باوک، بەلای شافعییەوە بۆ نەدبە. لەلای جەماوەری زانایان تەنیا نەفەقەی بنەچەو وەچە پێویستە، جگە لەوان نەفەقەیان ناکەوێتە سەر ئینسان، بەلای ئیمامی ئەحمەدەوە نەفەقە بۆ هەموو خزمێک واجبە. یارمەتیدانی هەژارو رێبواران بەصەدەقەی سوننەت دەژمێردرێ.

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: لێرەدا ئایەتەکە راستییەک دەچەسپێنێ: ئەویش ئەوەیە: کە خزمو هەژارو رێبوار مافیان لەسەر ئادەمیزاد هەیە، حەقیان لەسەر هەبوو خاوەن دارایی هەیە، بەماڵبەخشین ئەو حەقەیان لەئەستۆدا دەماڵێ، یارمەتیدانو ماڵبەخشین بەخزمو هەژارو رێبوار جێگای منەتکردن نیە، بەڵکوو مافێکە لەئەستۆیدایەو خودا لەسەری فەرز کردوەو ئەنجامی دەدا، حەقێکە دەیدا بەخاوەن حەقو ذیمەی پاک دەبێتەوە، خۆشەویستی لەنێوان بەخشندەو پێ بەخشراودا پەیدا دەبێ.

بەلام دەبێ ماڵبەخشراوەکەی بەسروکەت بێو زێدەڕەوی تێدا نەکا، بۆیە دوا بەدوای فەرمان بەماڵبەخشین فەرمووی: ﴿ولا تبذر تبذيراً﴾ بەمیانەڕەوی نەبێ ماڵ مەبەخشن، لەخراپەکاریدا خەرجی مەکەن، بیدەن بەوانەی: کە شیاوی ماڵ پێ بەخشینن!

میانەڕەوی لەماڵبەخشیندا سیاسەتێکی نەگۆڕی سەرەکی ئایینی ئیسلامە لەروی ئابووریو کۆمەلایەتیو ئایینییەوە، ئەوەتا لەشوێنێکی تردا قورئان دەفەرموێ: **﴿والذين اذا انفقوا لم يسرفوا ولم يقتروا، وكان بين ذلك قواماً﴾الفرقان/٦٧.**

عوسمانی کوڕی ئەسوەد دەفەرموێ: لەگەڵ موجاهیددا سەرگەرمی تەوافی کەعبە بووم، لەپڕێکا سەری بەرز کردەوە سەیری کێوی ئەبو قوبەیسی کردو فەرمووی: وەڵلاهی ئەگەر یەکێک بارەستایی ئەو کێوە لەطاعەتی

خودادا خەرج بکا بەموسریف ناژمێر درێ، ئەگەر دیرهەمێکێ خەرج بکا لەخراپەکاریدا دەچێتە پێڕی موسریفەکانەوە.

ئیمامی عەلی دەفەرموێ: ئەوەی خەرجی دەکەی بۆ ماڵو منداڵت بەشێوەیەکی میانەڕەویو ئەوەی دەیبەخشی بەموحتاجان، ئەوە بەشی تۆیەو سودی لێ وەردەگری، ئەوەی دەیبەخشی بەشێوەی ریابازیو بۆ ناوو شۆرەت ئەوە بەشی شەیتانەو بێهودەیە، هەندێ لەزانایانی ئیسلام زێدەڕەویان کرد لەماڵبەخشیندا، پێیان گوترا: خێرو چاکە لەزێدەڕەویدا نیە، لەولامدا گوتی زێدەڕەوی لەخێردا نیە! واتە چەندێکێ لەرێگای خێردا ماڵ ببەخشی بەموسریف ناژمێردرێ.

عەبدوڵلای کوڕی عومەر دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بەلای سەعددا تێپەڕی ئەوخەریکی دەستنوێژ شتن بوو، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو: ئەم زێدەڕەوییە چیە ئەی سەعد! لەدەستنوێژگرتن دا؟ بۆ ئەوەندە ئاو بەکار دەهێنی؟ سەعد وتی: جا بۆ لەدەستنوێژ گرتنیشدا زێدەڕوی هەیە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەڵێ، تەنانەت ئەگەر لەسەر چەمێکی رەوانیش بێ!!

ئیمام ئەحمەد لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکا؛ دەڵێ: کابرایەکی تەمیمی هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەی رەوانە کراوی خودا! من خاوەنی ماڵو سامانێکی زۆرو زەبەندەم، منداڵو خێزانێکی زۆرم هەیە، پێم بفەرموو: چۆن ماڵی خۆم ببەخشم، هەڵسو کەوتم چۆن بێ، چی بکەم باشە؟! پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: **(تخرج الزكاة من مالك ان كان، فانها طهرة تطهرك، وتصل اقرباءك، وتعرف حق السائل والجار والمسكين)** وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! بۆم کەم بکەرەوە، فەرمووی: **﴿فآت ذا القربى حقه والمسكين وابن السبيل ولا تبذر تبذيراً﴾** وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! بەسمە، ئەگەر من زەکاتی ماڵو سامانم بدەم بەکاربەدەستە نێردراوەکانی تۆ ئەوە من ئەرکی سەرشانی خۆم بەجێهێناوەو خوداو پێغەمبەرم لەخۆم رازی

کردوە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەڵێ: ئەگەر زەکاتی ماڵەکەت دا بەپیاوی نێردراوی من ئەوە ئەرکی خۆت بەجێهێناوەو پاداشی خۆت هەیە، ئەو کەسە تاوانی لەسەرە کە ئەم یاسایە بگۆڕێ.

ئەمجار پەروەردگار دیمەنی ناشیرینی زێدەڕەوی دەردەخاو زێدەڕەوان بەبرای شەیاتینی‌یەکان ناو زەد دەکاو دەفەرموێ: ﴿**ان المبذرين كانوا اخوان الشياطين**﴾ بێگومان ئەوانەی ماڵو سامانی خۆیان لەتاوانکاری‌دا دەبەخشن، لەپێناو رەزامەندیی خودادا نایبەخشن؛ ئەوانە پێڕو تاقمی شەیتانن، هاوەڵو هاونشینی شەیاتینی‌یەکانن، وێ چوو نموونەی شەیاتیتیانن لەرەوشتو کردەوەدا، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**ومن يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطاناً فهو له قرين**﴾**الزخروف/٣٦**.

لەزمانی عەرەبی‌دا هەر کەسێک رێو رەسمی تاقمێک پەیڕەو بکا، بەبرای ئەوان دەژمێردرێ.

﴿**وكان الشيطان لربه كفوراً**﴾ واتە: شەیتان نیعمەتەکانی خودای لەبەر چاو نەبوو، پێیان کافربوو، سوپاسی ئەو نیعمەتانەی خودای نەکرد، سپڵەیی نواند، فەرمانی خودای شکاندو روی کردە خراپەکاریو سەرپێچی کردن، خۆی تەرخان کرد بۆ ئەنجامدانی تاوانو بلاوکردنەوەی فەساد لەسەر زەویو گومڕاکردنی خەڵک.

شێخی کەرخی دەڵێ: هەر کەسێک خودا ماڵو سامانو شکۆمەندی پێداو لەپێناو رەزامەندیی خودادا خەرجی نەکرد، ئەوە کافرە بەنیعمەتی خوداو وەکوو شەیتان وایە لەڕەوشتو کرداردا.

دابو نەرێتی عەرەبەکان وا بوو ماڵو سامانیان لەرێگەی تالانو داگیرکردنو چەپاوکردنەوە کۆ دەکردەوە، پاشان لەپێناو خۆهەڵنانەوەو بەخۆنازین‌دا خەرجیان دەکرد، موشریکەکانی قورەیشیش ماڵو سامانی خۆیان لەپێناو رێگە گرتن لەموسوڵمانبوونی خەڵکدا خەرج دەکردو بەهۆی ماڵو

سامانیان سوکایەتییان بەموسوڵمانان دەکردو یارمەتی دوژمنانی ئیسلامیان دەدا، ئیتر ئەم ئایەتە نازڵ بوو بۆ هۆشیار کردنەوەی ئەوان لەوکارە ناشیرینەیان.

﴿واما تعرضن عنهم ابتغاء رحمة من ربك فقل لهم قولاً ميسوراً﴾ هەتا تۆ خاوەنی دارایی، بەگوێرەی توانا ئاتاجان بێ بەش مەکە، جا ئەگەر جارێک لەجاران داوایان لێ کردی یارمەتییان بدەی ئەتۆش ماڵێکی وات لەژێر دەستا نەبوو بتوانی یارمەتییان بدەی، پشتت لێیان هەڵکرد لەوەی شتیان پێ بدەی، چاوەڕوانی نیعمەتو رەحمەتی خودای خۆت بووی بۆت بێ، بەهیوای شتێک بووی بێتە ژێر دەستت، ئەوە بەگفتو ئاخاوتنێکی شیرین وڵامیان بدەرەوە، عوزریان بۆ بێنەرەوە، بەشێوەیەک جوابیان بکە لەدڵی نەگرن.

ئەمجار پەروەردگار فەرمان بەئادەمیزادەکان دەکا: کە رێبازی پەسندو نموونەیی بگرنەبەر لەماڵبەخشیندا. دەفەرموێ: ﴿ولا تجعل يدك مغلولة الى عنقك ولا تبسطها كل البسط فتقعد ملوماً محسوراً﴾ دەستت بەگەردنتەوە شەتەک مەدە، واتە: ئەوەندە رژدو چروک مەبە، خۆت دوور بخەیتەوە لەخێرو خێراتو بەجێهێنانی یاسای خزمایەتیو پیاوەتیو بەخشندەیی بەجۆرێک سودت بۆ خۆتو خزمو کەسو کارو ئاتاجان نەبێ، صیلەی رەحم بەجێ نەهێنیو هیچت لێ هەڵنەوەرێ!

هەروەها ئەوەندەش دەست بڵاوو بەخشندە مەبە زیاد لەتوانای دارایی خۆت بێ، ئەوەندە دەست بڵاو بی هیچ لەدەستی خۆتدا نەهێڵیتەوە..

بەکورتیو پوختی بنەمای ماڵبەخشین بریتییە لەمیانەڕەوی لەبوارەکانی ژیاندا، میانەڕەوی لەماڵبەخشیندا، بەبێ دەست قوچاندنو دەست بڵاوکردن؛ رژدی زێدەڕەوییە لەخۆگرتنەوە لەبەخشین، دەست بڵاویش بریتییە لەزێدەڕەوی لەبەخشیندا، هەردوکیان ناپەسندن، باشترین کار ئەوەیە مامناوەندیی بێ.

ئیمام ئەحمەد لەئیبنو مەسعودەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**ماعال من اقتصد**) کەسێک پەیڕەوی ئیقتیصاد بکا هەژار نابێ.

بەیهەقی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**الأقتصاد في النفقة نصف المعيشة**) دەیلەمی لەموسنەدی (الفردوس)دا لەئەنەسەوە ریوایەت دەکا؛ فەرموویەتی: (**التدبير نصف العيش، والتودد نصف العقل، والهم نصف الهرم، وقلة العيال أحد اليسارين**) تەگبیرو پیلاندانان بۆ بەڕێوەچون نیوەی بژێوە، خۆ خۆشەویست کردن نیوەی عاقڵ مەندیە، غەمو نارەحەتی نیوەی پیریە، کەمی خێزان نیمچە دەوڵەمەندییەکە.

هەردو پیری فەرموودە لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**مامن يوم يصبح العباد فيه الا وملكان ينزلان من السماء، يقول أحدهما: اللهم اعط منفقاً خلفاً، ويقول الآخر: اللهم أعط ممسكاً تلفاً**) هیچ ڕۆژێک نیە: کە بەندەکانی شەوی تێدا بەرۆژ دەکەنەوە ئیللا دو فریشتە دێنە سەر زەوی، یەکێکیان دەڵێ: خودایە! ببەخشە بەوانەی بەخشندەن، شوێنی بەخشینەکەیان بۆ پڕ بکەرەوە، ئەوی تریان دەڵێ: خودایە! ئەوەی نابەخشێماڵوێرانی بکە.

ئیمام موسلیم لەئەبو هورەیرەوە فەرموودەیەکی بەمەرفووعی هێناوە دەفەرموێ: (**ومن تواضع لله رفعه الله**) ماڵ بەبەخشین لێی کەم ناکا، هەر بەندەیەک بەخشندە بێ خودا شکۆمەندی دەداتێو پلەو پایەی بەرز دەکاتەوە، کەسێک لەبەر خاتری خودا خۆی بەکەم بزانێو موتەواضیع بێ خودا بەرزی دەکاتەوەو ڕێزو نرخی لەناو خەڵکدا بۆ زیاد دەکا.

ئەبو داود لەعەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە بەمەرفوعی فەرمودەیەک ریوایەت دەکا: دەفەرموێ: خۆتان لەرژدیو چروکی بپارێزن، چونکە رژدی بوو

بەهۆی لەناوبردنی گەلەپێشینەکان فەرمانی پێ کردن بەبەخیلی ئەوانیش بەخیلی‌یان نواند، فەرمانی پێ کردن بەپچڕاندنی صیلەی رەحم بەگوێیان کرد، فەرمانی پێ کردن بەفیسقو فجور ئەنجامیان دا!

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە رزقو رۆژیی‌و دەوڵەمەندیی‌و هەژاریی بەندەکان پەیوەندە بەویستو ئیرادەی خودا لەبەر حیکمەتێک کە هەر خۆی دەیزانێ‌و بەس! لەم روانگەوە تەسەللای پێغەمبەرو موسوڵمانان دەداتەوە، پێیان دەزانێنێ: کە تەنگ کردنەوەی رزقو رۆژی لەسەر چەند کەسانێک نیشانەی ئەوە نیە خودا رقی لێیانە، بەڵکوو ویستی خودای خاوەن رزقو رۆژیی‌و دارایی وایەو حیکمەتێکی تێدایە هەر خۆی دەیزانێ.. دەفەرموێ: ﴿ان ربك يبسط الرزق لمن يشاء ويقدر﴾ بێگومان خودای تۆ ئەی موحەممەد! رزقو رۆژیی زۆرو زەبەندە دەکا بۆ کەسانێک مەیلی لێ بێ، هەروەها بۆ هەندێکیش کەمی دەکاتەوە، دەستکورتو نەدارایان دەکا، خودا بۆ خۆی یاسایەکی داناوە لەجیهاندا، دابو نەرێتێکی تایبەتی بۆ خۆی داناوەو بەگوێرەی ئەو دابو نەرێتە بونەوەر هەڵدەسورێنێ.

﴿انه بعباده خبيراً بصيراً﴾ بێگومان خودای تۆ: کە خاوەنی بوونەوەرە زاناو ئاگادارە؛ دەزانێ بەرژەوەندیی هەموو ئادەمیزادێک لەچی‌دایە، کێ شیاوی دەوڵەمەندییە، کێ شیاوی هەژارییە جوداوازی نێوان ئادەمیزادان لەبارەی دەوڵەمەندی‌و هەژارییەوە لەبەر رژدی‌و چروکی نیە، بەڵکوو بەرژەوەندییان وا دەخوازێ هەندێکیان هەژار بن هەندێکیان دەوڵەمەند! لەفەرمودەی پێغەمبەر هاتووە دەفەرموێ: هەندێک لەبەندەکانم هەن تەنیا هەژارییان بۆ باشە، ئەگەر دەوڵەمەندیان بکەم ئاینەکەیان لێ دەشێوێ، هەندێکیشیان تەنیا دەوڵەمەندیی بۆیان باشە، ئەگەر هەژاریان بکەم ئایینەکەیان تێک دەچێ.

جاری وایش هەیە دەوڵەمەندیی بۆ هەندێ کەس ئیستیدراجو لەخشتە بردنە، هەژاریی سزاو تۆڵەیە.

بەکورتی :

خودا بۆ خۆی (رەببولعالەمینە) بەخێوکەری ئادەمیزادەو دەزانێ چی باشە بۆیان، چی خراپە بۆیان، بەگوێرەی پێویست داراییان دەداتێ، بۆ هەندێک زۆرو بۆ هەندێک کەم، چونکە ئەوە لەبەرژەوەندییانە لەهەموو حاڵێکیشدا فەرمانیان پێ دەکا میانەڕەوبن، لەسنووری ئاسایی تێپەڕ نەکەن، نەزۆر دەست قوچاوبن نەزۆر دەست بڵاو!

بنەمایەکی تری گرنگ بۆ یاسای کۆمەڵگای ئیسلامی

وَلَا تَقْتُلُوٓاْ

أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ
خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُواْ ٱلزِّنَىٰٓۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةً وَسَآءَ
سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُواْ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّۗ وَمَن
قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِۦ سُلْطَٰنًا فَلَا يُسْرِف فِّي
ٱلْقَتْلِۖ إِنَّهُۥ كَانَ مَنصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُواْ مَالَ ٱلْيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي
هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُۥۚ وَأَوْفُواْ بِٱلْعَهْدِۖ إِنَّ ٱلْعَهْدَ كَانَ
مَسْـُٔولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُواْ ٱلْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُواْ بِٱلْقِسْطَاسِ ٱلْمُسْتَقِيمِۚ

ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ
إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾
وَلَا تَمْشِ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ ٱلْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ
ٱلْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُۥ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾
ذَٰلِكَ مِمَّآ أَوْحَىٰٓ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ ٱلْحِكْمَةِ ۗ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا
ءَاخَرَ فَتُلْقَىٰ فِى جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا ﴿٣٩﴾

لەوەپێش پەروەردگار فەرمانی بەئادەمیزاد کرد بەپێنج شت: (یەکتاپەرستی، خواپەرستی بەدڵسۆزی، خۆپاراستن لەهاوەڵدانان بۆ خودا، چاکە کردن لەگەڵ باوکو دایکدا، کۆمەکی کردن بەکەسو کاری هەژارو هەژارانی ترو ڕێبواران، ئەگەر توانای کۆمەکیشت نەبوو بەقسەی خۆش وڵامیان بدەیەوە) دوای ئەم پێنج بنەما سەرەکییانە بۆ ڕێکخستنی کۆمەڵگا، فێری چۆنیەتی ماڵبەخشینی کردینو فەرمانی پێ کردین میانەڕەو بین. ئەمجار جڵەوگیریمان لێ دەکا: لەسێ شت: لەکوشتنی بەناحەق، لەداوێنپیسی، لەنزیک بوونەوەی ماڵی هەتیو بەشێوەی ناپەسند!

ئەمجار فەرمانمان پێ دەکا بەسێ شتی گرنگ کە بڕبڕەی ژیانی کۆمەڵاتین، ئەوانیش وەفا بەعەهدو بەڵێنو ڕێکو پێک کردنی ئامێری پێوانەو کێشانەیە بەهەموو جۆرەکانیەوە. ئەمجار جڵەوگیریمان لێ دەکا لەسێ شت: شوێنکەتنی کوێرانە، خۆبەزلزانینو فیزەونی، هاوەڵدانان بۆ خودا.

بەکورتی خودای میهرەبان لەم ئایەتانەو ئایەتەکانی پێشوویدا بیستو پێنج جۆر تەکلیفی خستە سەرشانمان بەفەرمان بەیەکتاپەرستی دەستی پێکردو بەفەرمان بەیەکتاپەرستی کۆتایی هێنا.

دەفەرموێ: ﴿ولا تقتلوا أولادكم خشية املاق﴾ ئەی ئادەمیزادینە! نەچن کچەکاناتان زیندە بەچاڵ بکەن لەترسی هەژاریی یان لەترسی ئەوەی ببنە هۆی سوکایەتی پێ کردن بۆتان. ﴿نحن نرزقهم وایاکم﴾ ئێمە بژێوی ئەوانیشو ئێوەش فەراهەم دێنین، ئێمە رزقو رۆژییان دەدەینێ نەک ئێوە، وەکوو چۆن خەزێنەی رەحمەتی خۆمان دەکەینەوە بۆ کوڕەکانو رزقو رۆژییان بۆ دابین دەکەین، بۆ کچەکانیش بەهەمان شێوە رزقو رۆژیی فەراهەم دەهێنین. کەوابوو هیچ بیانوتان بەدەستەوە نیە بۆ لەناو بردنیان! خۆتان لەو تاوانە بپارێزن ﴿ان قتلهم كان خطئاً كبيراً﴾ بێگومان زیندەبەچاڵکردنی ئەوانە تاوانێکی زۆر گەورەیە، زەرەرو زیانێکی زۆر ترسناکی لێ دەکەوێتەوە، بەدەستی خۆتان گەراو گەرچەکی خۆتان دەکوژێننەوە، بەشێکی گرنگی ئادەمیزاد کە ئافرەتەو نیوەی کۆمەڵەو دایکی دوا رۆژە، ئێوە بەساوایی قەلاچۆی دەکەن، ناهێڵن پێ بگاو وەبەر بێ، ئەوانە گوڵی ژیانن، ئێوە بەچرۆییو بەناسکی قتیان دەکەن!!

لەصەحیحی موسلیمو بوخاریدا هاتووە: عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود دەفەرموێ: عەرزی پێغەمبەرم کرد چ تاوانێک زۆر دژوارو گەورەیە؟ پێغەمبەر ﷺ لەولامدا فەرمووی: **(ان تجعل لله ندا وهو الذي خلقك)** ئەوەتا تۆ هاوەڵ بۆ خودا دابنێو پێت وابێ جگە لەخودای گەورەو میهرەبان خودای تر هەن، لەحاڵێکدا هەر خودا تۆی دروستکردوە. گوتم: پاشان چ تاوانێک گەورەیە؟ فەرموی: **(ان تقتل ولدك خشية ان يطعم معك!)** ئەوەیە جگەرگۆشەی خۆت بکوژی لەترسی ئەوەی خواردنت لەگەڵ دەخوا، واتە: لەترسی بەخێوکردنی زیندەبەچاڵی بکەی. گوتم پاش ئەوە چ تاوانێک

زۆر گەورەیە؟ فەرمووی: (ان تزنی بحلیلة جارك) ئەوەیە داوێن پیسی لەگەڵ هاوسەری جیرانەکەت بکەی!!

بەکورتی :

زیندە بەچاڵکردنی زارۆکی مێیینە ئەگەر لەترسی هەژاریی بێ ئەوە نیشانەی ئەوەیە: گومانی خراپتان بەخودا هەیەو لەبێ ئیمانیو بێ یەقینیتانەوەسەرچاوەی گرتووە. خۆ ئەگەر لەبەر جۆرە غیرەتو نامووسێ بێ کە لەدابو نەرێتی ئێوەدا هەیە، ئەوە هەوڵدانە بۆ لەنابردنی رەچەڵەکی ئادەمیزادو وێرانکردنی عالەم. یەکەمیان پێشێل کردنی فەرمانی خودایەو دووەمیان پێچەوانەی یاسای شەفەقەتو بەزەیی هاتنەوەیە بەو زارۆکە بێ دەسەڵاتانەدا، هەردووکیان ناپەسندن! بیانوەکانتان بۆ زیندە بەچاڵ کردنیان عوزری نامەعقوولو بیانووی بێ سەرو بەرن!

بێگومان دابو نەرێتی عەرەبەکانی سەردەمی نەفامی وابوو میراتیان بۆ مێینە دانەدەنا، میرات هەر بەشی نێرینە بوو بەس. وا دەبوو کابرا منداڵی مێینەی دەبوو هەر خێرا بەزیندویی زیندە بەچاڵی دەکرد! بەبیانووی ئەوەی هەژارەو پیی بەخێو ناکرێ، خۆ ئەگەر ئەم کچە گەورەش ببێ کارو کاسبی ناکا، ناتوانێ وەکوو کوڕ تالانو بڕۆ بکا، راوو روتو چەتەیی پێ ناکرێ، ئەمجار چونکە هەژارە هاوشانی خۆی نایەتە داخوازیو ناچار دەبێ بیداتە ناهاوشان، ئەمەش لەککەیە بۆ شانیو پیی ناخۆشە کچەکەی بدا بەناهاوکوف، بەم بیانوە بێ جێیانە پڕکێشی زارۆکی تازە لەدایکبووی دەکردو دەیبرد بەزیندویی ژێر خاکی دەکرد!

خوێنەری هێژا! رێزنەگرتنی مێیینەو سوکایەتی پێکردنیو پێشێل کردنی مافەکانی لەزوربەی کۆمەڵگاکانی ئەوسادا باوبووەو بەجۆرێك لەجۆرەکانی چەوساندنەوەو زیندەبەچاڵکردنو سوکایەتی پێکردن مافی ئافرەت پێشێل دەکراو دەچەوسێنرایەوە، ئیسلام هات ئەم حەقەی بۆ چەسپاندەوە، مافی

سروشتی خۆی پێ دایەوە. سەیری مێژووی کەونارای ئادەمیزاد بکەن، بڕواننە سەرچاوەکانی مێژووی کۆمەلایەتی ئادەمیزاد، لەهەر شوێنێکێ ئیسلام نەبووبێ چەوساندنەوەی ئافرەت بەرجەستە بووە، هەر کاتێ ئیسلام (شەریعەتی خودا) بەرقەرار نەبووبێ مافی ئافرەت پێشێل کراوە!!

ئەوانەیش لەژێر دروشمی غەیری ئیسلامدا بەدەم داوای مافی ئافرەت دەکەن پڕو پاگەندەی حیزبایەتیو چەواشەکردنی خەڵکانی سافیلکەو تێنەگەییشتووە. ئەگینا ئەوانە: کە ئێستا داوای مافی ئافرەت دەکەن بۆ مەبەستی تایبەتی خۆیانە، دەیانەوێ کۆمەڵ بڕوخێنن، خێزان پەرتەوازە بکەن: ئەمجار بۆ خۆیان لەئاوی قوڕاودا ماسی بگرن!

ئەگینا کێ دیویەتیو کێ بیستویەتی کاکی تێکۆشەر داوای مافی ئافرەت بکاو، کۆڕو ڤیستڤاڵ بەم بۆنەوە ساز بکا کەچی بۆخۆی خێزانی ئازار لەگەڵ چەشتووی خۆی بەرەڵا بکاو ژنی مێردار داگیر بکا!! کێ دیویەتی کابرا خۆی بەتێکۆشەرو جانفیدای گەلو ولات بزانێ یاساولۆ گەوادەکانی بنێرێ لەفەرمانگەو خوێندنگادا یا لەماڵو خانەو لانەی خۆیدا کچی رو سووری دەست لێ نەدراو یان ژنی خاوەن مێردی جوانو جوور بڕفێنن بۆ کاکی تێکۆشەر لەگەڵی رابوێرێ، تەعەددای ناموسی لێ بکا، خۆ ئەگەر ئافرەتی بێ دەسەلات (معارضة) بوو تیرۆری بکا!!![1]

خوێنەری هێژا! سەیری وردی تەعبیری قورئان بکەو بەدڵ سەرنجی بدەرێ! لێرەدا رزقو رۆزی منداڵی پێش رزقو رۆزی باوکان خستووە دەفەرموێ: ﴿نحن نرزقهم وإياكم﴾ کەچی لەسورەتی (الأنعام/١٥١)دا رزقو رۆزیی باوکانی پێش هی منداڵەکانی خستوەوە دەفەرموێ: ﴿نحن نرزقكم

(١) بۆ زێدە مەعلومات سەیری کتێبی چێشتی مجێور بکەن، هەروەها تەماشای کتێبی (كنت ابنا للرئيس) دانراوی (لطيف يحى) بکەن سەیری نووسراوی حیزبەکانی کوردستان بکەن بەتایبەتی لەکاتی شەڕی نیعلامیدا بڕوانن چۆن پەردە لەسەر یەکتری هەڵ دەدەنەوە!!!

وایاهم﴾ هۆی ئەم پاشو پێش خستنە ئەوەیە: لەئایەتەکەی ئێرەدا خیطاب ئاراستەی دەوڵەمەندەکان کراوە ئەوانەی کچی خۆیان زیندە بەچاڵ دەکرد لەترسی هەژاری، دەترسان ئەگەر کچەکانیان بهێڵنەوە هەژار ببن، بۆیە رزقی منداڵ پێش خراوە، لەسورەتی (الأنعام)دا خیطابەکە ئاراستەیباوکانی هەژار کراوە، ئەوانەی کچی خۆیان زیندە بەچاڵ دەکرد چونکە بەفیعلی هەژار بوون، بۆیە رزقی خۆیانی پێش هی منداڵەکانیان خستوە.

ئەمجار لەجڵەوگیریکردن لەکوشتنی منداڵەوە دەگوێزێتەوە بۆ جڵەوگیریکردن لەداوێن پیسی، چونکە لەراستیدا زینا زیندەبەچاڵ کردنە بەجۆرێک لەجۆرەکانی زیندەبەچاڵ کردن، یان بڵێ: زیندەبەچاڵ کردنە لەچەند رویەکەوە، زیندە بەچاڵ کردنە لەم روەوە: ئەو دڵۆپە ئاوە: کە مادەی ژیانە دەرژێتە غەیری شوێنی خۆیەوە، زوربەی کات دوا بەدوای کارەکە هەوڵ دەدرێ خۆ لەئاکامەکەی رزگار بکرێ، بەم جۆرە هەوڵ دەدرێ (جەنینەکە) پێش دروست بوونی یان دوا دروستبوونی پێش لەدایکبوونی یان دوا لەدایکبوونی لەناو ببرێو خۆیانی لێ رزگار بکەن! خۆ ئەگەر لەبەر هۆیەک لەهۆیەکان ئەو زارۆکە لەناو نەبرێ ئەوە بەرەڵلای ناو ژیانێکی کولەمەرگیو چەرمەسەری دەکرێ، زوربەی کات ئادەمیزادی پەیدا بوو لەزینا بەچاوێکی بێ رێزو سوکایەتییەوە سەیری دەکرێ، بەزۆڵو ناکەس بەچە دەژمێردرێ، هەموو ساتێکی مردنەو هەموو رۆژێکی تەمەنی جۆرە کوشتنێکە! لەلایەکی ترەوە زینا کوشتنی کۆمەڵە، کوشتنی ئەو کۆمەڵگایەیە: کە زینای تێدا بلاو دەبێتەوە، خوێنەکان تێکەڵو پێکەڵ دەبن کەس نژادو رەچەڵەکی خۆی ناناسێتەوە، بتمانە لەناموسو وەچەو نەوەدا نامێنێ، کۆمەڵ دادەرزێنێ، هۆکاری پەیوەندییان لێک دەپچرێنێو مردنی کۆمەڵ بەدی دێنێ!

زینا کوشتنی کۆمەڵە لەم رووەوە: کە ئاسانکاری بۆ ئەنجامدانی کاری جینسی لەرێگەی ناشەرعییەوە وا دەکا ژیانی ژنو مێردایەتی شەرعی گرنگی

پیێ نەدرێ، بەشتێکی زیادەو ناپێویست بژمێردرێ، پێکەوەنانی خێزانی شەرعی پێویست نەبێ، ئەمە لەکاتێکدا خێزان باشترین لانەیە بۆ پێگەیاندنی منداڵی ساوای ئێستاو پیاوی دوا رۆژ! جا لەبەر ئەم پەیوەندییەی نێوان زیندەبەچاڵ کردنی منداڵو زیناکردن: کە هەردوکیان دەبنە هۆی لەناوبردنی ئادەمیزاد دوا بەدوای جڵەوگیریکردن لەزیندەبەچاڵ کردنی منداڵ، جڵەوگیریی لەزینا کردوو فەرموو: ﴿**ولا تقربوا الزنا انه كان فاحشة وساء سبيلا**﴾ وریابن، ئاگاتان لەخۆبێ، بەهیچ شێوەیەک نزیک زینا مەبنەوە، خۆتان بپارێزن لەو شتانەی سەر دەکێشن بۆ زینا، هیچ کارێک مەکەن راتان کێشێ بۆ زینا کردن، بێگومان زینا کردەوەیەکی ناشیرینو تاوانێکی گەورەو رێگایەکی زۆر سامناکو دژوارە، روخێنەری خێزانو کۆمەڵە، دەستدرێژیکردنە بۆ سەر ناموسی خەڵک، تێکەڵاوبوونی نژادو رەچەڵەکی لێ دەکەوێتەوە، دەستدرێژیکردنە بۆ سەر مافی خەڵک، هۆکاری بڵاوبوونەوەی ئاژاوەو پشێوییە، نەخۆشی سامناکو کوشندەی لێ دەکەوێتەوە.

ئیبنو ئەبی دونیا لەهەیبیی کوڕی مالیکی طائییەوە فەرموودەیەک بەمەرفووعی لەپێغەمبەرەوە ﷺ ریوایەت دەکا، دەڵێ: فەرموویەتی: (**مامن ذنب بعد الشرك أعظم عند الله من نطفة وضعها رجل في رحم لا يحل له**) هیچ تاوانێک دوای هاوەڵدانان بۆ خودا لەوە گەورەتر نیە پیاوێک دڵۆپە ئاوی خۆی بخاتە رەحەمێک کە بۆی حەڵاڵ نیە.

پێغەمبەر ﷺ لەفەرموودەیەکیدا کە ئیمامی ئەحمەد ریوایەتی کردوە، وانەیەکی زۆر دڵگیرو کاریگەری بەکوڕێکی گەنج فەرموو: تێی گەیاند: کە چۆن تۆ پێت ناخۆشە کەسانی دیکە زینا لەگەڵ دایکت یان خوشکو کچو پورت بکەن، خەڵکی تریش پێی ناخۆشە تۆ زینا لەگەڵ دایکو خوشکو کچو پوریان بکەی!

ئەمجار پاش ئەوەی بەو شێوە کاریگەرە تاوانی زینای بۆ رون کردەوە، دەستی پیرۆزی خستە سەرشانی کوڕە گەنجەکەو دوعای بۆ کردو فەرمووی: (اللهم اغفر ذنبه، وطهر قلبه، وأحصن فرجه) ئیتر دوعاکەی پێغەمبەر واگیرابوو لەوەدوا ئەم گەنجە بەهیچ جۆرێک روی لەو شتانە نەکردەوە!

بێگومان هەر گەلو ولاتێک زینای تێدا بلاوبێتەوە بەرەو روخانو تێکچوونی یاسای کۆمەلایەتی دەڕوا، خێزانی تێدا دەڕوخێ، کۆمەڵگای تووشی نەخۆشی سامناک دەبێ، ئەخلاقو رەوشت تیاندا پێشێل دەکرێ، زوو یان درەنگ ئەو کۆمەڵگایە بەرەو نەمان دەڕوا، چونکە لەکۆمەڵگای ئاوادا ئەخلاقو رەشت قەلاچۆ دەکرێن، هەر گەلو نەتەوەیەکیش ئەخلاقی جوانو رەشتی بەرزی نەما، بەنەبوو حیسابە.

بۆیە قورئان جڵەوگیری نەك لەخودی زینا بەڵکوو لەنزیکبوونەوەی داخوازییەکانیشی دەکا، ئەمەش ئەوپەڕی جڵەوگیری و خۆپاراستنە لەو تاوانە، چونکە نزیکبوونەوە لەداخوازییەکانی زینا دەبنە هۆی پەیدابوونی زەختێکی زۆر لەسەر ئادەمیزادو زۆر زەحمەتە لەکاتی پەیدابوونی ئەو زەختەدا خۆی پێ لەو تاوانە بپارێزرێ! بۆیە ئیسلام بەهەموو جۆرێک دەیەوێ هۆکارو داخوازییەکانی زینا بنبڕ بکا، ئەوەتا بۆ زەرورەت نەبێ رێگا نادا ژنو پیاو تێکەلاوبن، کۆبونەوەی ژنو پیاوی نامەحرەم قەدەغە دەکا. دەرخستنی شوێنی جوان و هەوەس ئاوەڕی لەئافرەتدا مەنع کردوە، ئەوانەی توانای ژنهێنانیان هەیە هەڵیان دەنێ بۆ ژن مارە کردن، ئەوانەی توانای ئەو کارە پیرۆزەیان نیە، داوایان لێ دەکا بەرۆژوبنو بەهۆی رۆژووەوە هەوەسو ئارەزۆی خۆیان کەم بکەنەوە، هەوڵ دەدا: ئەو کۆسپو لەمپەڕانەی دەبنە رێگر لەبەردەم ژن هێناندا قەلاچۆیان بکا، یان کەمیان بکاتەوە، ئادەمیزاد هەڵدەنێ زێدەڕەوی لەسارەیی‌دا نەکەن، پەڵپی نابەجێ لەو کچو کوڕانە نەگرن کە دەیانەوێ لانەی ژنو مێردیی پێکەوەنێن. هەوڵ دەدا ترسو بیمی هەژار

بوون بەهۆی ژنهێنانو منداڵ زۆر بوون بڕەوێنیتەوە، دەوڵەمەندو خاوەن سامانان هەڵدەنێ کە یارمەتی ئەوانە بدەن کە دەیانەوێ خێزان دروست بکەنو ناموسی خۆیان بپارێزن، لەهەمان کاتدا گەورەترین سزاو تۆڵەی داناوە لەسەر ئەوانەی تاوانی زینا ئەنجام دەدەن. هەروەها سزای توندی داناوە لەسەر ئەوانەی بەبێ بەڵگەی ئاشکرا بوختان بەئافرەتی موحصەنو داوێنپاک دەکەن.... بەکورتی هەموو جۆرە وەسیلەیەکی گونجاوی بەکار هێناوە بۆ پاراستنی خێزانو کۆمەڵگای ئیسلامی لەو نەخۆشییە سامناکە روخینەرە.

ئەو وڵاتو کۆمەڵگایانەی لەرۆژهەڵاتو رۆژئاوادا زینایان لەناودا شتێکی ئاساییە، ئەوانە گرنگی بەتێکەڵاوبوونی نژادو رەچەڵەک نادەن، شتێک کە پێی دەگوترێ: ناموسو عیرض لای ئەوان نەماوە، ئەم بەها رەوشتییانە لای ئەوان نیە، ئەوان بەلایانەوە ئافرەت کاڵایەکەو بۆ لەزەت لێ وەرگرتنەو بەس! ئەمەش دیاردەیەکی ترسناکەو هەڵگێڕانەوەی سروشتەو پێچەوانەی فیطرەتی ئادەمیزادییە..

چونکە مەبەست لەئافرەت تەنها دامرکاندنەوەی شەهوەتو ئارەزۆ نیە، بەڵکوو لەئایینی ئیسلامدا مەبەست لەئافرەت ئەوەیە ببێتە هاوسەری پیاوو هاوکاری ژیانی، پێکەوە لانەی خیزان پێکەوەنێن، پێداویستی ژیان دابین بکەن، هەریەکەیان ئەرکی گونجاوی سەرشانی خۆی ئەنجام بدا، منداڵ بەدی بهێننو لەو لانە سروشتییەدا پەروەردەی بکەن، خیانەتی ژنو مێردایەتی لەیەکتری نەکەن، جا کە خێزانەکان بەم جۆرە پێک هاتن، هەڵبەتە ئەو کۆمەڵگایەی لەو خێزانە پاکو سروشتیانە پێک دێ کۆمەڵگایەکی خاوێنو پاقژ دەبێ. کۆمەڵگایەکی نموونەو پەسند دەبێ، کۆمەڵگایەک دەبێ تاکو خێزان تێیدا بەختەوەر دەبێ، خۆشی لەژیان دەبینن!!

ئەمجار دوابەدوای جڵەوگیریی کردن لەکوشتنی منداڵو لەزینا کردن، جڵەوگیری لەکوشتن دەکا بەگشتی؛ مەگەر کوشتنەکە رەوا بێ، دەفەرموێ:

﴿ولاتقتلوا النفس التي حرم الله الا بالحق﴾ ئەی ئادەمیزادینە! نەکەن پڕکێشی کوشتنی ئەو نەفسانە بکەن: کە خودا کوشتنەکەیانی یاساغ کردوە، مەگەر بەحەقێکی شەرعی بێ. شەرع ڕێگای کوشتیان بدا، ئەویش لەسێ حاڵ دایە؛ کەسێک لەئایین پاشگەز بیێتەوە، پیاو ژنی هێنابێو زینا بکا یان ئافرەت شوی کردبێو زینا بکا. کەسێک بەئەنقەست موسوڵمانێکی بێ تاوان بکوژێ، ئەمانە شەرع ڕێگای داوە بکوژرێن. وەکوو لەفەرمودەی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە کە بوخاریو مسلیم لەئیبنو مەسعودەوە ریوایەتیان کردوە فەرمویەتی: (لایحل دم امرئ یشهد ان لا اله الا الله وأن محمدا رسول الله الا باحدی ثلاث النفس بالنفس، والثیب الزاني، والتارك لدینه المفارق للجماعة).

هەڵبەتە ئایینی ئیسلام ئایینی ژیانو ئاشتی‌یە، کوشتنی ئادەمیزاد لەو ئایینەدا تاوانێکی گەورەیە دوا هاوەڵدانان بۆ خوداتاوان لەوە گەورە تر نیە، چونکە خودا خۆی ژیانی بەو ئادەمیزادە بەخشیوە، ئەو جەستەو گیانە شاکاری دەستی پەروەردگارە، بەبێ ئیزنی خودا بۆ کەس نیە ئەو گیانە لەناوبەرێ و ئەو قەڵایە بڕوخێنێ! هەموو ئادەمیزادێک خوێنو گیانی پارێزراوە، نابێ دەستی بۆ درێژ بکرێ مەگەر بەحەق.

لەسونەنی تیرمیذیو نەسائی‌دا لەئیبنو عومرەوە فەرموودەیەک ریوایەت کراوە دەفەرموێ: (لزوال الدنیا عند الله أهون من قتل مسلم) وێرانبوونی دونیا لای خودا ئاسانترە لەکوشتنی موسوڵمانێکی بێ تاوان!

کوشتنی بەناحەق تاوانێکی زۆر گەورەو سامناکە، چونکە هۆی ئاشوب نانەوەیە، دەستدرێژیکردنە، تێکدانی ئاساییشی گەلو وڵاتە، لەگرێژەبردنی جەمسەری کۆمەڵایەتییە، هۆکاری قەڵاچۆکردنی ئادەمیزادە!

ئەمجار پاش ئەوەی پەروەردگار بەرستەی (الا بالحق) هەندێ حاڵەتی کوشتنی چەرت کرد، مافی تۆڵەی‌دا بەخوێنگرەوەکانی کوژراوو حەقی تۆڵە

کردنەوەی بۆ چەسپاندون، بەڵام لەژێر چاودێری دەوڵەتداو دەبێ کوشتنەوەکە تەنیاو تەنیا روبکاتە بکوژو بەس! فەرمووی: ﴿ومن قتل مظلوماً فقد جعلنا لوليه سلطاناً﴾ کەسێک بەبێ تاوان بکوژرێ بێگومان دەسەڵاتێکی بەرفراوانمان داوە بەخوێنگرەکانی، دەتوانن تۆڵە لەبکوژ وەربگرنەوە، بکوژ بکوژنەوە، یان عەفوی بکەن، یان خوێن وەربگرن، لەهەموو حاڵەکاندا دەبێ لەژێر چاودێری قاضیدا بنو نابێ سەربەخۆ ئەم تۆڵە وەربگرنەوە، خۆ ئەگەر کوژراو بێکەس بوو میراتگرو خوێنگری نەبوون، ئەوە فەرمانڕەوا دەبێتە میراتگرو خوێنگری کوژراو، تۆڵە لەبکوژ دەستێنێ!

ئەبو داودو نەسائی لەئەبو شورەیحی خوزاعییەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ رۆژی رزگار کردنی مەککە فەرموویەتی: **(من قتل له بقتيل بعد مقالتي هذه، فأهله بين خيرتين: اما أن يأخذوا العقل -أي الدية- أو يقتلوا)** کەسێک بەناڕەوا یەکێکی لێ کوژرا دوای ئەم وتەیەی من، ئەوە میراتگرەکانی سەرپشکن: یان خوێن وەربگرن، یان بکوژ بکوژنەوە!

دەسەڵاتێکی بەرفراوانیان دراوەتێ؛ کەس ناتوانێ دەستیان بەر دەست بێنێ، بەویستی خۆیان کام جۆرە تۆڵەیەیان بەلاوە پەسند بوو ئەوەیان هەڵدەبژێرن.

وەلێ ئەم دەسەڵاتە بەرفراوانە:کە دراوە بەوەلی کوژراو، باپەندە بەمەرجی زێدەڕەوی نەکردن لەتۆڵەستاندنەوەکەدا، ﴿فلا يسرف في القتل﴾ نابێ خوێنگری کوژراو زێدەڕەوی لەکوشتنەوەی بکوژدا بکا، بەم جۆرە وێڕای کوشتنەوەکەی ئەتکیشی بکا، یان بچێ غەیری بکوژ بکوژێتەوە. وەکوو لەناو کۆمەڵگا دواکەوتووەکانی پێش ئیسلامو ئەمڕۆشدا باوە، هەندێ بنەماڵەو هۆزو عەشیرەت: کە روداوێکی ئاوا رو دەدات دەچن وێڕای بکوژ کۆمەڵێک لەخزمو کەسو کاریشی دەکوژنەوە، یان دەچن پیاوماقوڵێک لەجیاتی کوژراوەکەی خۆیان دەکوژنەوە، بەمەش سەرپێچی فەرمانی خودا دەکەنو

حیکمەتی قیصاص پوچەڵ دەکەنەوە، هەر بۆیەشە کوشتنەوەکە کاریگەر نابێ، چونکە زۆر جار بکوژ وەکێ بەرزەکی بانان بۆی دەردەچێو پیاوێکی ریش سپیو بێ تاوان دەبێتە قوچی قوربانی!!

با خاوەن خوێن (وەلیێ کوژراو) زێدەڕەوی نەکا لەپەیڕەوکردنی ئەو دەسەڵاتەی پێی دراوە ﴿انه كان منصوراً﴾ بێگومان کەسو کاری کوژراو (وەلیێ کوژراو) لەلایەن خوداوە یارمەتیدراوە، مافی تۆڵەی بۆ چەسپاندوە، لەدونیاو قیامەتدا پاداشی باشی بۆ داناوە، تاوانەکانی دەسڕێتەوە، بکوژیش بەئاگری دۆزەخ سزا دەدا.

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە کە باشتر وایە بۆ وەلی کوژراو خوێن وەربگرێ، یان بکوژ مەرەخەس بکا، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فمن عفي له من اخيه شيء فاتباع بالمعروف وأداء اليه باحسان﴾البقرة/١٧٨. یان ﴿وان تعفوا اقرب للتقوى﴾البقرة/٢٢٧.

ئەمجار پاش ئەوەی سیياقی ئایەتەکە حورمەتی ناموسو نەفسی راگەیاندو جڵەوگیریی لەدەستدرێژیکردنە سەریانی ئاڕاستە کردو مافی خوێنگرو کەسو کاری کوژراوو سزای بکوژی رونکردەوە، باسی حورمەتی ماڵی هەتیو دەکاو دەفەرموێ: ﴿ولا تقربوا مال اليتيم الا بالتي هي أحسن، حتى يبلغ أشده﴾ نزیک ماڵو سامانی هەتیو مەکەونەوە بەمەبەستی خواردنی یان فەوتاندنی، ئاگاداری خۆیو ماڵو سامانەکەی بن، تەصەروف لەماڵی هەتیواندا مەکەن مەگەر بەجۆرێک لەبەرژەوەندیی هەتیوەکان بێ، کاتێک تەصەروف لەماڵی هەتیودا بکەن بەئاشکرا بەرژەوەندی ئەوی تێدا بێ، بەم جۆرە بیخەنە مامەڵەوەو پارێزگاری بکەن گەشەی پێ بکەن، تا هەتیوەکە پێ دەگاو عەقڵو هۆش پەیدا دەکاو رەسیدە دەبێو دەبێتە پیاوو دەتوانێ ماڵو سامانی خۆی رەدام بێنێو سەروکاری بکا.

ئەگەر رەسیدەبوو بەلاَم بێ عەقڵو گێل بوو، ئەوە دەبێ لەژێر چاودێری سەرپەرشتیاردا بمێنێتەوە، نابێ ماڵو سامانی بخرێتەوە بەردەست!

ئایینی ئیسلام ئایینی مرۆڤیاتیو ئاشتیخوازیو هەمئاهەنگییە. خوێنوناموسو ماڵی موسوڵمانو غەیری موسوڵمانی تێدا پارێزراوە.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (**كل المسلم على المسلم حرام دمه وعرضه وماله**)[٢] وەلێ بۆ ماڵی هەتیو زیاتر جەختی لەسەر پاراستنی کردۆتەوە، تەنانەت جڵەوگیری لەوە کردوە کە لێی نزیک ببنەوە، مەگەر بۆ بەرژەوەندی ماڵی هەتیوەکە بێ! چونکە هەتیو توانای رەدام هێنانو سەروبەر کردنی ماڵی خۆی نیەو ناتوانێ پارێزگاری بکا، گەشەی پێ بکا. بۆیە کۆمەڵی موسوڵمانان بەرپرسن: کە چاودێری هەتیو بکەن، ماڵەکەی بۆ بپارێزن، بۆی بەخێو بکەن، بۆی بخەنە بازرگانیو مامەڵەوە گەشەی پێ بکەن!

خوێنەری هێژا! بروانە فەرمانو جڵەوگیرییەکان؛ ئەوانەی ئەرکی تاکەکەسین فەرمانو جڵەگیرییەکان بەتاکی (مفرد) ئاراستە کراون. ئەو فەرمانو جڵەوگیرییانەی ئەرکی جەماوەرین بەشێوەی کۆ ئاراستە کراون. بۆ نموومە دەربارەی ئیحسان لەگەڵ باوکو دایکدا، دەربارەی ماڵ بەخشین بە هەژارو خزمو کەسو کار، ئامۆژگاری بۆ رەچاوکردنی مامناوەندیی لەماڵ خەرج کردندا، پابەندبوون بەحەقو راستییەوە، خۆپاراستن لەفیزو خۆبەزلزانین هەموو ئەمانە بەشێوەی موفرەد ئاراستە کراون، کەچی دەربارەی جڵەوگیری لەکوشتنی منداڵو زیندەبەچاڵ کردنیان، جڵەگیری لەزیناو داوێنپیسی، جڵەوگیری لەکوشتنو برینی ناوخۆی ئادەمیزادەکان، دەربارەی فەرمان بەپارێزگاری کردنی ماڵی هەتیوو گەشە پێکردنی، دەربارەی وەفا بەوادەو بەڵێن. جڵەوگیری لەتەرازوبازیو دزیو فزی ئامێری پێوانو کێشاندا بەشێوەی

---

(٢) بوخاریو موسلیمو مالیکئو ئەبو داودو تیرمیذی ریوایەتیان کردوە.

کۆ ئاراستە کراون. چونکە پابەندبوون بەو فرمانو جڵەوگیرییانە ئەرکی سەرشانی تێکرای کۆمەڵن، پەیڕەو کردنیان سودی گشتی تێدایەو پێشێل کردنیان زیانی گشتی تێدایە، بۆیە لێرەدا جڵەگیری لەنزیکبوونەوە لەماڵی هەتیوی بەشێوەی کۆ هێنا، تا تێمان بگەیەنێ: کە پارێزگاریکردنی هەتیوو ماڵی هەتیو ئەرکی سەرشانی کۆمەڵەو دەبێ هەموو کەس لەعاستی خۆیەوە خۆی بەبەرپرس بزانێ، جا چونکە سەرپەرشتیکردنی ماڵی هەتیو پەیمانێکەو لەئەستۆی کۆمەڵدایەو دەبێ هەر کەسە لەئاست خۆیەوە پابەندی ئەم پەیمانە بێ بۆیە دوا بەدوای ئەوە فەرمووی: ﴿**وأوفوا بالعهد ان العهد كان مسؤولاً**﴾ پابەندی وادەو بەڵێنی خۆتان بن، ئەو عەهدو پەیمانەی بەیەکتری دەدەن، ئەو سەوداو مامەڵانەی دایان دەبەستنو لەسەر خۆتانیان پێویست دەکەن وەکوو کڕینو فرۆشتنو ئیجارەو رەهن...هتد لێیان پاشگەز مەبنەوە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**ياايها الذين آمنوا اوفوا بالعقود**﴾**المائدة/١**. چونکە عەهدو پەیمانو سەوداو مامەڵە شتێکی گرنگو بایەخ پێدراون، خودا لێیان دەپرسێتەوە: پرسیار لەخاوەنەکانیان دەکا، پاشگەزبووەکان سزا دەدا، سەرزەنشتو لۆمەیان دەکا، کەسێ وەفا بەعەهدو پەیمانی خۆی نەکا بەسەرپێچیکار دەژمێردرێ!

عەهدو پەیمان فەضیلەو میثاقە، سەوداو بڕیاردان لەسەر فرۆشتنو کڕینی شتێک پابەندبونو پەیوەست بوونە، بەردەوام بوون لەسەریان نیشانەی ئیستیقامەو بتمانەیە، نیشانەی پاکو خاوێنی دڵو دەرونو سروشتی ئەو کەسانەیە کە پابەندن پێیانەوە. هەڵوەشاندنەوەی عەهدو پەیمان خیانەتو دووڕوییە، ژێوان بوونەوە لەسەوداو مامەڵە لەدەستدانی بتمانەو پێشێل کردنی مافی خەڵکە، پێویستە جێ بەجێیان بکاو پێیانەوە پابەندبێ، کەسێک بێ وادەو بەڵێن بێ وەفا بەعەهدو پەیمانی خۆی نەکا، پابەندی بڕیارو سەوداو

مامەڵەی خۆی نەبێ خاوەنی قسەی خۆی نەبێ تاوانبارەو سەرپێچی فەرمانی خودای کردوە.

عەهدو پەیمان شتێکی عامەو هەموو پەیوەندییەکی نێوان ئادەمیزاد لەگەڵ خودادا یان لەگەڵ خۆیو خەڵکدا دەگرێتەوە.

عەقد بریتییە لەو سەوداو فۆتویانەی ئادەمیزاد لەسەرخۆی پێویست دەکا، وەکوو سوێندو نەزرو سەودای فرۆشتنو کرینو ئیجارەو صولحو ژن مارەکردنو شوکردن..هتد، جا ئەم عەهدە عەهدی تاکێ بێ، عەهدی کۆمەڵ بێ، عەهدی حکوومەت بێ، عەهدی حاکم بێ، عەهدی مەحکووم بێ، پابەند بوون پێیەوە واجبە!!

بێگومان فەرمان بەپابەندبون بەعەهدو پەیمانو عوقود لەقورئانو فەرمودەی پێغەمبەردا بەجۆرەها شێوەو شێواز ئاراستە کراون و. جەخت کراوەتەوە لەسەر پابەندبون پێیانەوە. دەفەرموێ: ﴿والموفون بعهدهم اذا عاهدوا﴾البقرة/١٧٧. یان دەفەرموێ: ﴿والذین هم لاماناتهم وعهدهم راعون﴾المؤمنون/٨. یان دەفەرموێ: ﴿واحل الله البیع وحرم الربا﴾البقرة/٢٧٥.

وەفا بەعەهدو عەقد یانی جێ بەجێ کردنی ناوەرۆکیانو پابەندبوون پێیانەوە بەشێوەیەکی شەرعیو پەسند!

ئەمجار لەفەرمان بەوەفاکردن بەوادەو بەڵێن: دەگوێزێتەوە بۆ فەرمانکردن بەرێکخستنی ئامێری پێوانەو کێشانەو دزیو فزی نەکردن تێیان دا، دەفەرموێ: ﴿وأوفوا الكیل اذا كلتم وزنوا بالقسطاس المستقیم﴾ ئەگەر شتتان بەکەسانی دیکە فرۆشت بەتەواوی بۆیان کێشانەو پێوانە بکەن، لێیان کەم مەکەنەوە، ئامێری پێوانەو کێشانە رێکو پێک بکەن، کەمو کورییان تێدا نەبێ، مافی خۆیان بەتێرو تەسەلی بدەنێ، ئەگەر بۆخۆتان دەکێشا یان دەپێوا مەهێڵن حەقی کەسانی دیکەتان بەلادا بێ، ئەگەر لەحەقی خۆتان کەم

بکەنەوە قەیناکا، بەتەرازووی راستو عەدل شت کێشانە بکەن، دزیو فزی تێدا نەبێ، هەموو خەڵك پێویستی بەمامەڵەو شت گۆڕینەوەو کڕینو فرۆشتن هەیە، تەرازوبازی ستەم کردنە لەکۆمەڵو تاوانێکی گەورەو بەفتارەدەرە، خۆتانی لێ بپارێزن!

﴿ذلك خير، وأحسن تأويلاً﴾ وەفا کردن بەعەهدو پەیمانو بەردەوام بوونتان لەسەرپابەندبوون بەوادەو بەڵێنو رێکخستنی ئامێری پێوانەو کیشانە زۆر باشە بۆ ئێوە لەدونیاو قیامەتدا سەرەنجامی باشی دەبێ بۆتان؛ لەدونیادا رمبێنی مامەڵەتان زیاتر دەبێ، ناوی باشەو چاکەتان بەناو خەڵکدا بلاودەبێتەوە، لەقیامەتیشدا شیاوی پاداشی باشن.

لەقورئانی پیرۆزدا زۆر ئایەت لەم بارەوە هەن؛ وەکوو دەفەرموێ: ﴿وأقيموا الوزن بالقسط ولاتخسروا الميزان﴾الرحمن/٩. یان دەفەرموێ: ﴿ولاتبخسوا الناس أشياءهم، ولا تعثوا في الأرض مفسدين﴾الأعراف/٨٥. یان ﴿ويل للمطففين الذين اذا\اكتالوا على الناس يستوفون، وإذا كالوهم أو وزنوهم يخسرون﴾المطففين/١-٢.

بێگومان وەفا بەعەهدو پابەندبوون بەبڕیارو بەڵێنو رێکخستنی تەرازوو حوققەو کێلۆو مەترو قسناغو مەنو دۆلکەو هەموو ئامێرێکی پێوانەو کێشانە دابو نەرێتێکی خوداپەسندو دیاردەیەکی کۆمەلایەتی پێشکەوتووی بەرزو پیرۆزە، بناغەیەکی توندو تۆڵی پێکهێنانی کۆمەڵگای بەختەوەرو هاریکارو هەمئاهەنگە. هۆکاری بلاوبوونەوەی بتمانە بەیەك کردنو ئارامی گەلو کۆمەڵە، نیشانەی گەشە کردنی پەیوەندی کۆمەلایەتییە. زۆرجار کابرایەکی هەژار بەهۆی دەستپاکیو مامەڵە دروستییەوە دونیا روی تێ کردوەو بووەتە خاوەنی سەروەتو سامانێکی زۆرو لێی حەساوەتەوە.

﴿ولا تقف مالیس لك به علم﴾ ئەی ئادەمیزاد! شوێن شتێک مەکەوە: کە زانیاریت دەربارەی نیە، بەهەوانتەو بەبێ زانیاری راست،حوکم مەدە، لەخۆتەوە مەڵێ ئەوە وایەو ئەوە وا نیە، بەبێ بەڵگە بڕیار مەدە!

ئایەتەکە جڵەوگیری لەکافرەکان دەکا شوێن بیرو باوەڕی فاسید نەکەون، لەبواری ئیلاهییاتو نبوواتدا نەبنە لاسایی‌کەرەوەو شوێن هەواو هەوەس نەکەون! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ان یتبعون الا الظن وماتهوی الأنفس﴾النجم/٢٣.

هەروەها ئایەتەکە جڵەوگیری لەشایەتیدانی بەدرۆو بوختانکردن بەژنو پیاوی داوێنپاکئو درۆ هەڵبەستنو تانەو تەشەردان لەموسوڵمانانو هەڵگێڕانەوەی حەقائیقی عیلمیو هەواڵی چەسپاو..هتد دەگرێتەوە، رەوا نیەو نابێ ئادەمیزاد لەخۆیەوە شت بڵێ: یان کار بکا بەرێبازێک کە زانیاری دەربارەی نیە، یان ذەمی کەسێک بکا؛ بەنەزانیو شتێکی پاڵ بدا کە تێیدا نەبێ!

زۆر بەداخەوە بەهۆی لاوازبوونی ئیمانو روخانی رەوشتەوە ئەم رەوشتە ناشیرینەی کە ئاماژەمان پێ کرد بەشێوەیەکی بەرفراوان لەناو موسوڵماناندا تەشەنەی کردوە، وای لێ هاتووە رەمڵ هاویشتنو قسە هەڵبەستنو بوختانکردن دیاردەیەکی بڵاوو بەرچاوە لەناو موسوڵماناندا، کابرا بەئارەزۆی خۆی درۆ هەڵدەبەستیو بڵاویان دەکاتەوە، ئەمجار کەسانی دیکە دێن شییان دەکەنەوە، بەڵگەو دەلیلیان بۆ دەهێننەوە، تا وای لێ دێ راستی هون دەبێو ئاسەواری نامێنێ! بۆیە قورئانی پیرۆز لەو دیاردە ناشیرینە دەمانترسێنێو دەفەرموێ: ﴿ان السمع والبصر والفؤاد کل أولئك کان عنه مسؤولاً﴾ بێگومان گوێچکەو چاوو دڵ دەربارەی هەموو ئەمانە پرسیار لەخاوەنەکانیان دەکرێ: لەچیدا بەکاری هێناون؟ چۆن بەکاری هێناون؟ چونکە چاوو گوێچکە هۆکاری زانیاری حیسسیو تاقیکردنەوەن، ئەم جۆرە

زانیاریانە لەرێگەی ئەوانەوە پەیدا دەبــن، زانیاری‌یــە عەقڵییەکانیش بــەهۆی دڵەوە دەستەبەر دەبن.

جا کەوابێ ئەگەر ئادەمیزاد گوێی لەشتێکی حــەرام گـرت، یــان ســەیری شتێکی حەرامی کرد، یان دڵی خۆی خەریک کرد بەزانیاری حەرامو شتی پــڕو پووچ، ئەوە کابرا بەرپرسیارەو تاوانی کردوە، چونکــە ئــەو ئامێرانــەی لەشــتی حەرامدا بەکارهێناون، کە دەبوایــە لەخوداپەرستی‌و شتی بەسوودا بــەکاریان بێنێ.

ئیبنو عەبباس لــەمانای ئــەم ئایەتــەدا دەفــەرموێ: هــەرچی نــەیبینی و نەیبیسی، یان لێ دڵنیانەبێ، شایەدی لێ مەدە.

قەتادە دەڵێ: ئەگەر شتێکت نەبیستبێ مەڵێ بیستومە، شتێکت نەدیبێ مەڵێ دیومە، شتێکت نەزانی مەڵێ دەیزانم.

هەندێ جڵەوگیری ئایەتەکە رو دەکاتــە ئــەوە کــابرا لەزانیاری‌یــەوە قســە نەکا، بەڵکوو لەگومانو وەهمەوە بڵێ ئەوە وایــەو ئــەوە وا نیــە، واتــە: شــوێن گومان دەکەون وەکــوو لەشــوێنێکی تــردا دەفــەرموێ: ﴿**یاأیها الذیــن آمنــوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان بعض الظن اثم**﴾الحجرات/١٢. پێغەمبــەر ﷺ لەفەرمودەیەکی‌دا کە ئیمــامی بوخــاری لەئــەبو هورەیــرەوە ریوایــەتی کــردوە فەرمویەتی: (**ایاکم والظن، فان الظن اکذب الحدیث**) خۆتــان لــەگومان بپارێزن چونکە درۆترین قسە ئەوەیە بڵێی: وا پێدەچێ، گومانم وایە.

شەکەلی کوڕی حومەید دەڵێ: چوومــە لای پێغەمبەر ﷺ عــەرزم کــرد: ئەی پێغەمبەری خودا! دوعایەکم پێ بفەرموو: بۆ خۆپاراستن لەشەڕ بیخوێنم، ئەویش دەســتی گــرتمو فــەرمووی: بڵــێ: (**أعوذ بك من شرّ سمعي وشرّ بصري، وشرّ قلبي، وشرّ مني**) خودایە! پەنادەگرم لەشەڕو خراپــەی بیســتنم لەشەڕی دیتنم، لەشەڕی گومانی دڵم، لەشەڕی هەواو ئارەزۆی شەهوەتبازیم.

﴿ولاتمش في الأرض مرحاً﴾ بەفیزو خۆبەزلزانینەوە بەسەر زەوی‌دا هاتو چۆ مەکە، چونکە تۆ بۆخۆت دروستکراوێکی زەبونو لاوازی، چەندێک بەخۆت بنازیو خۆت بەبەهێز بزانی هێشتا دروستکراوی لەتۆ بەهێزترو گەورەتر زۆرنو تۆ لەچاویاندا هەر هیچ نی، بڕوانە لەژێر قاچتدا زەوی هەیە بەو هەموو پانو پۆڕیەوە، سەیری ئەم لاو ئەولای خۆت بکە چەند کێوی بڵندو زەبەللاح دەبینی ﴿انك لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً﴾ ئەتۆ چەندێک زلو بەهێزبی ناتوانی زەوی شەق بکەی، بەئەندازەی کێوەکانیش بەرزو بڵندو سەرکەش نی! دەی کەوابێ ئەو تەکەببورو خۆبەزلزانینەت لەچی‌یە؟ بۆ وەندە بەخۆت دەنازیو لەخۆت رازی؟ چەندێک خۆت بەقۆزو ئازاو زیرەکو هەڵکەوتوو بزانی، زۆر کەس لەوانەی ئێستا لەژێر خاکدان لەو رەوشتانەدا لەتۆ لەپێشتر بونو شکۆمەندتر بوون. کاتێکیان بەخۆ زانیوە سلاربوونەوەو چوونە توونی نەمانەوە، هاکا رۆژێکیش مەرگ یەخەی پێ گرتیو خوستەی لێ بڕی!!!

﴿کل ذلك کان سیئة عند ربك مکروهاً﴾ هەموو ئەو رەوشتانەی بۆمان شی کردییەوە بەفرمانو بەجڵەوگیری: کە بیستو پێنج رەوشتن ئەوەی جڵەوگیریمان لێ کردوە رەوشتی ناشیرینو ناپەسندنو خراپییەکەیان لای خوایەو ناخۆشی دەوێنو هەرکەسێ بیانکا سزای دەداو جێگای ناڕەزامەندی خودانوئێوەش بەهەموو جۆرێک خۆتانیان لێ بپارێزنو توخنیان مەکەون.

﴿ذلك مما أوحى اليك ربك من الحکمة﴾ ئەوەی فەرمانمان پێ کردی لەرەوشتی ناشیرین ئەوانە هەموویان بەشێکن لەو نیگایەی بۆمان ناردووی ئەی‌موحەممەد! بۆ ئەوەی بەئادەمیزادانی رابگەیەنیو بۆیان شی بکەیەوەو فێریان بکەی!

﴿ولا تجعل مع الله الهاً آخر فتلقى في جهنم ملوما مدحوراً﴾ خودایەکی تر بڕیارمەدەو مەیکە بەهاوەڵی خودا، کەس مەبەرە هاوشانی خودای تاکو

تەنیا، ئەگەر وا بکەیو هاوەڵ بۆ خودا دابنێی، ئەوە سزای سەخت دەدرێیو دەخرێیە نا دۆزەخەوە، سەرزەنشت دەکرێیو لەرەحمەتی خودا دوور دەخرێیەوە، لەهەموو خێرو خۆشی‌یەک بێ بەش دەبی!

تێبینی :

لەئایەتی ﴿ولا تقف مالیس لك به علم﴾ ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ: کە دروستە حوکم بە(قییافە) بکرێ چونکە هەر شتێک ئادەمیزاد زانیاری پێ هەبێ، یان گومانی غاڵبی هەبێ دروستە حوکم بەو زانیارییە بکا. هەروەها دروستە حوکم بە.قورعەش بکرێ چونکە ئەویش بەشێکە لەخەرساندنو تەخمین! سەرناس (قائف) منداڵ وەپاڵ باوکی دەدا بەهۆی لێکچونی نێوانیانەوە، وەکوو شەرعزان قیاسی فەرع دەکا بۆ سەر ئەصڵ بەهۆی لێکچونی نێوانیانو هەبوونی عیلەتی حوکم لەهەردوکیاندا..

پێغەمبەر ﷺ کارکردنی بەزانیاری قیافەو سەرناسی لەبواری چەسپاندنی نژادی ئوسامە (کە رەش پێست بوو) بۆ زەیدی کوڕی حاریثە (کە سپی پێست بوو) بەرەوا داناوە.

لەصەحیحی موسلیمدا فەرموودەیەک لەخاتو عائیشەوە ریوایەت دەکرێ دەفەرموێ: رۆژێک پێغەمبەر ﷺ هاتەوە بۆ لای من، زۆر کەیفخۆش بوو، دەمو چاوی گەشابوەوە فەرمووی: (**ألم ترَيْ ان مجززا**) مەبەستی کابرایەکی قائیف بوو. سەیری زەیدی کوڕی حاریثەو ئوسامەی کوڕی کرد هەردوکیان جەستەیان داپۆشرابوو تەنها قاچیان دیار بوو. وتی: ئەم قاچانە لێک دەکەن. جەماوەری زانایانیش ئەم خۆشحاڵییەی پێغەمبەریان بەوتەی کابرای سەرناس کردۆتە بەڵگە لەسەر راستی بڕیاری قائیف.

سەرزەنشتی کردن دەمکوتانەوەی ئەوانەی منداڵ و هاوەڵ بۆ خودا دادەنێن (٤٠-٤٤)

أَفَأَصْفَىٰكُمْ رَبُّكُم
بِٱلْبَنِينَ وَٱتَّخَذَ مِنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنَٰثًا ۚ إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لِيَذَّكَّرُوا۟ وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾
قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُۥٓ ءَالِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَّٱبْتَغَوْا۟ إِلَىٰ ذِى ٱلْعَرْشِ سَبِيلًا
﴿٤٢﴾ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ
ٱلسَّبْعُ وَٱلْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ ۚ وَإِن مِّن شَىْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِۦ وَلَٰكِن
لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ۗ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئاماژەی بەسەرپێچی ئەوانە کرد: کە هاوەڵ بۆ خودا دادەنێن، ئەمجار بەشوێن ئەوەدا سەرزەنشتی ئەوانە دەکا: کە منداڵ وەپاڵ خودا دەدەنو دەڵێن: خودا کچی هەن، کورو کچ بۆخۆیان دادەنێن، بەڵام بۆ خودا تەنیا کچ بەرەوا دەزانن، ئەمە لەکاتێکدا دەزانن خودا کەمالی موطلەقی هەیە، ئەوپەڕی شکۆمەندیو جەلالی هەیە.

ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ: کە لەقورئاندا چەند پەندو مەثەلی بۆ کافرەکان هێناوەتەوە بۆ ئەوە پێیان پەندئامێز بنو بەخۆییاندا بچنەوە، کەچی ئەم پەندو مەثەلانە زیاتر شێلگیری کردنو هێندەی تر تاربونو لەرێبازی حەق لایان دا.

دەفەرموێ: ﴿أفأصفاكم ربكم بالبنين واتخذ مـن الملائكـة اناثـاً؟﴾ پرسیارەکە پرسیارێکی ئینکار ئامێزەو بۆ سەرزەنشتکردنی ئەو کافرانەیە: کە دەڵێن: فریشتەکان رەگەزی مێینەن‌و کچی خودان‌سەرزەنشتی ئەوانە دەکا: کە هاوەڵ‌و منداڵ بۆ خودا دادەنێن، ئەوان بۆخۆیان بەچاوی سووک دەڕواننە کچ‌و بەپلەی نزمتر لەپلەی کوڕ حسێبی دەکەن، بۆخۆیان لەترسی هەژاری‌و عەیبداری زیندەبەچاڵیان دەکەن، کەچی بێ شەرمانە وەپاڵ خودایان دەدەن. جا کە خودا بۆخۆی کوڕو کچ دەبەخشێ بەئادەمیزاد ئایا دەگونجێ‌و عەقڵ پەسندی دەکا کوڕ بدا بەئێوەو بۆ خۆی کچ هەڵبژێرێ؟ ئایا دەگونجێ خودا رێزی ئێوە بگرێ‌و هەر نێرینە ببەخشێ پێتان‌و بۆ خۆیشی کچ دابنێ؟

ئەمە جۆرێکە لەبەدمەوەدان‌و موجاراتکردنی کافرەکان، بۆ ئەوەی بێ بناغەیی‌و پووچی باوەڕەکەیان دەربکەوێ، ئەگینا قەضیەکە لە بناغەوە ناپەسندەو نامەعقوولەو هەرگیز خودا هاوەڵ و منداڵی نیەو نەبووەو نای بێ! ﴿وانكم لتقولون قولاً عظيماً﴾ ئێوە بەو هەڵوێستەتان بەو قسەیەتان: کە هاوەڵ بۆ خودا دادەنێن‌و فریشتە بەکچی خودا دەزانن. قسەیەکی گەورە دەپڕمێنن! تاوانێکی گەورە ئەنجام دەدەن، خۆتان شیاوی سزایەکی سەخت‌و دژوار دەکەن، چونو بەچ عەقڵێک کوڕ بۆ خۆتان دادەنێن‌و کچ وەپاڵ خودا دەدەن؟ بەراستی دابەشکردنێکی ستەمکارانەیە... وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿الكم الذكر وله الأنثى؟ تلك اذا قسمة ضيزى﴾النجم/٢١-٢٢. نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿وقالوا اتخذ الرحمن ولداً، لقد جئتم شيئاً ادا، تكاد السموات يتفطرن منه وتنشق الأرض، وتخر الجبال هداً ان دعوا للرحمن ولداً. وما ينبغي للرحمن ان يتخذ ولداً، ان كل من في السموات والأرض الا آت الرحمن عبداً لقد احصاهم وعدهم عداً، وكلهم آتيه يوم القيامة فردا﴾ مريم/٨٨-٩٥.

بەڵێ ئێوە بەو بوختانە گەورەتان: کە کچ پاڵ خودا دەدەن قسەیەکی زۆر گەورە دەکەن، تا بڵێی ناشیرینو نەگونجاوو بێ بناغەو وێ نەچووە. هیچ تەصەورو تەصدیقێک بیرۆکەی ئاوا ناهێنێتە کایەوە، قسەیەکی هێندە گەورەو بوختانێکی ئەوەندە زەبەللاحە کەس ناوێرێ ئەنجامی بدا ئەدی ئێوە بەچ عەقڵێکەوە، بەچ بیرو بۆچونێک ئەو قسە گەورە دەدرکێنن؟ هەرگیز نەدەبوو ئێوە قسەی ئاوا بێ بناغە بکەن، نەدەبوو روتان بێ شتی وا بڵێن.

﴿ولقد صرفنا في هذا القرآن ليذكروا وما يزيدهم الا نفوراً﴾

بێگومان ئێمە لەم قورئانەدا هەموو ئامۆژگاریو بەڵگەو دەلیلێکمان رون کردۆتەوە، پەندو مەثەلمان بۆ ئادەمیزادەکان هێناونەوە، ترساندومانن هەڕەشەمان لێ کردون، هەڵمان ناون بۆ چاکەکردنو ئیمانهێنانو خوداپەرستی، چیرۆکمان بۆ گێڕاونەوە، نمونەی زۆرمان لەمێژوو بۆ هێناونەوە بۆ ئەوەی پەندئامێز ببن، واز لەبتپەرستیو بوختانکردنو ستەمو سەرپێچیکردن بهێنن، کەچی ئەو هەموو بیرخستنەوەو پەندو ئامۆژگارییانە کاریان تێ ناکەن زیاتر گومڕا دەبنو لەحەق دوور دەکەونەوەو هەڵدەتیزێنن! بێگومان قورئان مەنهەجی ئایینی یەکتاپەرستییەو بۆ چەسپاندنو رونکردنەوەی ئەو مەبەستە پیرۆزە زۆر رێبازی جیا جیای رەچاو کردون، جۆرەها ئوسلوبی بەکارهێناون، بۆ ئەوەی ئادەمیزادەکان وا لێ بکا بیر بکەنەوە، بەخۆیاندا بچنەوە، چونکە یەکتاپەرستی شتێکی فیطرییەو لەسروشتی ئادەمیزادایە، هەر پێویستی بەبیرکردنەوەیە، بەتەنها گەڕانەوەی بۆ یاسای سروشتو مەنطیقی سروشت، بۆ بیر کردنەوە لەئایەتە کەونییەکانو نیشانەکانیان، بڕوای یەکتاپەرستی پەیدا دەبێو پەردە لەسەر بڕوا فیطرییەکە هەڵدەدرێتەوەو پاکو خاوێنو بێ گەردنمایان دەبێ، کەچی ئە نەفامانە بەپێچەوانەوەن، هەتا قورئانیان بۆ بخوێندرێتەوە، تا زیاتر ئەو کەلامە پیرۆزە ببیسن زیاتر پشت هەڵدەکەن، پتر گومڕا دەبن، یان بڵێین: خۆیان گومڕا دەکەنو لەبەر قورئان هەڵدێنو

گوێچکەی دڵیان دادەخەن لەترسی ئەوەی نەوەکوو دەستکەوتە ماددییەکانیان لەکیس بچن، نەوەکوو بیرو باوەڕی پڕو پووچیان بنبڕ بکرێ!!

ئەمجار جارێکی تر بۆ موجاراتکردنی موشریکەکانو بەدەمەوەدانیان دەفەرموێ: ﴿قل لو كان معه آلهة كما يقولون اذا لابتغوا الى ذي العرش سبيلا﴾ ئەی موحەممەد! بەو موشریکانە بڵێ: کە لەتەک خودادا خودای تر دادەنێن، شتی تر بەخودا دەزانن، پێیان بڵێ: ئەگەر ئەو بیرو باوەڕەی ئێوە ڕاست بوایە، ئەوەی ئێوە دەیڵێن گونجاو بوایە ئەگەر لەتەک خودادا خودای تر هەبونایە (وەکوو ئێوە دەڵێن) دڵنیابن ئەو بەخودا دانراوانەی ئێوەش بەندایەتییان بۆ خودای خاوەن عەرش دەکرد، هەوڵیان دەدا بەبەندایەتیکردنو پەرستش، خۆی لێ نزیک بکەنەوە، هەمیشە بەندایەتی خۆیان ڕادەگەیاندو گەردنکەچی دەبوون.

وشەی (لو) وەکوو نەحوی دەڵێن: (حرف امتناع لامتناع) کەوابوو هەر لەسەرەتاوە قەضیەکە یاساغەو نەبوەو نابێ ببێ، هیچ شتێک نیە هاوەڵی خودا بێ، خودا بێ هاوەڵو بێ منداڵو بێ وێنەو نەظیرە. ئەو شتانەی موشریکەکان بەخودایان دەزانن دروستکراوێکی خودان، جا ئەو شتە ئەستێرە بێ، یان ئادەمیزاد بێ، یان ئاژەڵ بێ، گیانلەبەر بێ یان بێ گیان بێ، هەموویان بەگوێرەی یاسای کەون بەندایەتی خودا دەکەنو ملکەچی ویستو ئیرادەی زاتی پەروەردگارن!

﴿سبحانه وتعالى عما يقولون علواً كبيراً﴾ پاکو مونەززەهی بۆ خودا لەو شتانەی کە شیاوی زاتو صیفاتی ئەو نیە، بەرزیو پیرۆزیی بۆ زاتی پاکی لەوەی ئەو موشریکانە وەپاڵی دەدەن، پەروەردگار زۆر لەوە بەرزو پیرۆزترە: کە هاوەڵو منداڵی هەبێ، ئەو ئاتاجی بەهاوەڵو منداڵ نیە، خودایەکی تاکو تەنهاو بێ ئاتاجە لەکەس نەبوەو کەسی لێ نەبوەو کەس هاوشانی نیە.

بەدوو وشەی (علواً کبیراً) ئاماژە بۆ هەبوونی جوداوازییەکی زۆر بەرفراوان لەنێوان زاتو صیفاتی خوداو نێوان وەپاڵدانی هاوشانو منداڵو شەریک بۆ خودا، جوداوازییەکە هێندە بەرفراوانو ئاشکراو نمایانە، تەصەوور ناکرێ، دەبێ جوداوازی نێوان خودایەکی ئەزەلی بێ سەرەتا لەگەڵ دروستکراوێکی تازە پەیدابوو چۆن تەصەوور بکرێ؟! بۆیە لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: **﴿تکاد السموات یتفطرن منه وتنشق الأرض، وتخر الجبال هداً أن دعوا للرحمن ولداً﴾مریم/٩٠-٩١.**

ئەمجار پەروەردگار گەورەیی خۆیو شکۆمەندییو بەرفراوانی دەسەڵاتی رون دەکاتەوە دەفەرموێ: **﴿تسبح له السموات السبع والأرض ومن فیهن﴾** حەوت ئاسمانەکانو زەوی بەهەموو حەشامەتێکیانەوەو ئەوەی تێیاندایە لەدروستکراوان هەموویان تێکڕاو بەبەردەوامی شایەتی تاکو تەنهایی بۆ خودا دەدەن، گەواهیدەری ربوبییەتو ئولوهییەتی زاتی پەروەردگارن، هەموویان خەریکی تەقدیسو تەنزیهی بەدیهێنەری خۆیانن. هەموو گەردیلەیەکی ئەم بوونەوەرە گەورەیە خەریکی تەسبیحاتی خودایە، هەموو بوونەوەر بەیەکدەم شایەتی دەدا: کە خودا تاکو تەنهاو بێ وینەو بێ هاوەڵو منداڵە.

هەموو بەردو دارێک، هەموو دەنکی تۆمو پەلکە گەڵایەک هەموو گوڵو بەروبومو میوەیەک، هەموو خشۆکو باڵندەو پێرۆیەک، هەموو گیانلەبەرێکی ئەم بوونەوەرە لەوشکانی بێ، یان لەناو ئاودا بێ یان لەهەوادا بێ، دانیشتوانی ئاسمانەکانیشیان لەگەڵدا بێ، هەموویان سەری بەندایەتییان داخستووەو تەسبیحاتی زاتی پاکی دەکەن هەموو شتێکی ئەم بوونەوەرە نیشانەی تاکو تەنهایی خودای بێ هاوتایە.

ئەمجار جەخت لەسەر رستەی پێشوو دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وان من شيء الا يسبح بحمده﴾ هەرچی شت هەیە لەبوونەوەردا هەموویان تەسبیحاتی خودا دەکەن، جا یا بەزوبانی حاڵ یان بەزوبانی مەقال!!

﴿ولكن لاتفقهون تسبيحهم﴾ وەلێ ئێوە لەتەسبیحاتەکەیان حاڵی نابن، نازانن: شتە جۆراو جۆرەکانی بوونەوەر چۆن تەسبیحاتی خودا دەکەن! چونکە تەسبیحاتکردنەکەیان بەزوبانێکە ئێوە لێی حاڵی نابن!

لەصەحیحی بوخاریدا فەرموودەیەک هەیە لەئیبنو مەسعودەوە ریوایەت کراوە دەفەرموێ: (**كنا نسمع تسبيح الطعام وهو يؤكل**).

قەتادە دەڵێ: هەموو شتێک گیانی تێدایەو تەسبیحاتی خودا دەکا.

﴿انه كان حليماً غفوراً﴾ بێگومان پەروەردگار زۆر بەحیلمو لەسەرەخۆیە، پەلە لەسزادانی ئەوانە ناکا کە لێی یاخی دەبن، هاوەڵی بۆ دادەنێن. مۆڵەتیان دەدا بۆ ئەوەی لەتاوانەکانیان پەشیمان ببنەوە، تۆبە بکەن، بەخۆیاندا بچنەوە! لێخۆشبوو لێبوردوە بۆ ئەوانەی تۆبە دەکەنو دەگەڕێنەوە بۆ لای خودا!

ئیمامی ئەحمەدو ئیبنو مەردەوەیهی لەئیبنو عومەرەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**ان نوحا عليه السلام لما حضرته الوفاة قال لابنيه: آمركما بسبحان الله وبحمده فانها صلاة كل شيء، وبها يرزق كل شيء**).

زانایانی تەفسیر راجیاییان هەیە دەربارەی عمومییەتی ئایەتی ﴿وان من شيء الا يسبح بحمده﴾ ئایەتەکە تەخصیص روی تێ دەکا یان نا؟ کۆمەڵێک دەڵێن: عمومییەتی ئایەتەکە باقییەو مەبەست تەسبیحاتی مەجازییە، واتە: هەموو دروستکراوێک نیشانەی ئەوەیە: کە خودا تاکو تەنهایە. وەکوو ئەبو نوئاس دەڵێ: (وفي كل شيء له آية تدل على أنه واحد).

کۆمەڵێکی تر دەفەرموون: تەسبیحاتکردنەکە حەقیقی‌یەو هەموو شتێک بەزوبانی خۆی تەسبیحاتی خودا دەکا بەڵام ئادەمیزاد نایبیسی!

کۆمەڵێکی تر دەفەرمون: (من شيء) لەئایەتەکەدا عامەو مەبەست خاصە، واتە: شتی زیندوو گەشەدار دەگرێتەوە شتی بێ گیانو بێ نەشو نما ناگرێتەوە. هەر بۆیەشە عیکریمە دەفەرموێ: داری تەڕ تەسبیحات دەکاو داری وشک تەسبیحات ناکا. لەفەرموودەی پێغەمبەر ﷺدا پشتگیری بۆ ئەم رایە دەست دەکەوێ: ئەوەتا: لەئیبنو عەبباسەوە گێردراوەتەوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ بەلای دوو گۆڕدا تێپەڕیو فەرمووی: (**انهما ليعذبان وما يعذبان في كبير اما أحدهما فكان يمشي بالنميمة، واما الآخر فكان لايستبرئ من البول**) ئیتر پێغەمبەر ﷺ لقەدارێکی تەڕی هێناو کردی بەدو لەتەوەو هەر لەتەی لەسەر گۆڕی یەکێکیان چەقاند فەرموی: (**لعله يخفف عنهما مالم ييبسا**)[٣] فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ: (**مالم ييبسا**) ئاماژەیە بۆ ئەوە ئەو دو لقەدارە هەتا تەڕاییيان تێدابێ تەسبیحات دەکەن، هەر کاتێ وشک بوون دەبنە جەمادو لەتەسبیحاتکردن دەکەون.

زانایانی ئیسلام لەژێر رۆشنایی ئەم فەرمودەدا هاتوونە سەر ئەم رایە: کە رواندنی درەخت لەسەر گۆڕستانو خوێندنی قورئان لەسەر گۆڕ سوودی بۆ مردوەکان هەیە. چونکە ئەگەر بەلقەدارێکی تەڕ سزا لەسەر مردو سووک ببێ، چۆن دەبێ بەخوێندنی قورئان لەلایەن موسوڵمانێکەوە سزای مردووان سوک نەبێ؟!

(٣) بەشێکە لەو حەدیثەی بوخاری لەباسی دەستنوێژدا ژمارە (٢١٦) (باب/٥٥) (من الكبائر ان لايستتر من بوله) ریوایەتی کردوە. موسلیم لەباسی (الطهارة)دا ژمارە (٢٩٢) (باب/٣٤) (الدليل على نجاسة البول ووجوب الاستبراء منه) ریوایەتی کردوە.

هەر لەم روانگەشەوەیە: کە زانایان دەفەرموون: هەر خێرو خێراتێک بکرێ بۆ مردو پیێ دەگا. زانایانی هەر چوار مەذهەب ئەم رایەیان بەلاوە پەسندە.

پاراستنی پێغەمبەر ﷺ لەئەزیەتی موشریکەکانی مەککە لەکاتی خوێندنی قورئاندا (٤٥-٤٨)

لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قَرَأْتَ
ٱلْقُرْءَانَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ حِجَابًا
مَّسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِىٓ ءَاذَانِهِمْ
وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِى ٱلْقُرْءَانِ وَحْدَهُۥ وَلَّوْا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِهِمْ نُفُورًا
﴿٤٦﴾ نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِۦٓ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰٓ
إِذْ يَقُولُ ٱلظَّٰلِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٤٧﴾ ٱنظُرْ
كَيْفَ ضَرَبُوا۟ لَكَ ٱلْأَمْثَالَ فَضَلُّوا۟ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

دوای ئەوەی دەربارەی مەسائیلی ئیلاهییات دواو بیرو بۆچونی موشریکەکانی رەتکردەوەو پەندو ئەمثالی هێنانەوە بۆ بەرپەرچدانەوەیان، دێتە سەرباسی پێغەمبەرایەتی‌و راستی پێغەمبەریەتی حەزرەتی موحەممەد دەچەسپێنی‌و گاڵتە بەعەقڵی ئەوانە دەکا کە نایانەوێ لەقورئان حاڵی بن‌و گوێی خۆیانی لێ کەڕ دەکەن‌و پابەندی فەرمان‌و جڵەوگیرییەکانی نابن‌و گاڵتەی پێ دەکەن، ئەزیەتی پێغەمبەر ﷺ دەدەن، بوختانی بۆ هەڵدەبەستن؛

دەڵێن: کاهینە، جادوبازە، شێتە، شایەرە، خۆی قورئانی داناوەو بەناوی خوداوە بڵاوی دەکاتەوە.

دەربارەی ئایەتی ﴿واذا قرأت القـرآن....﴾ ئیبنولمونذیر لەئیبنو شەهابی زوهرییەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: هەر کاتێ پێغەمبەر ﷺ قورئانی بۆ موشریکەکانی مەککە بخوێندایەوەو بانگەوازی بکردنایە گاڵتەیان پێ دەهاتو دەیانگوت: ﴿قلوبنا في اكنة مما تدعونا اليه، وفي آذاننا وقر ومن بيننا وبينك حجاب﴾فصلت/٥. پەروەردگار ئایەتی ﴿واذا قرأت القـرآن جعلنا....الآية﴾ی نازڵ کرد.

ریش سپیو گەورەکانی قورەیش گوێیان لەقورئانخوێندنی پێغەمبەر ﷺ دەگرت: بەڵام بەهەموو جۆرێک هەوڵیان دەدا کاریان تێنەکا، دڵیان پێی دانەخورپێ، بەربەرەکانی فیترەتو سروشتی خۆیان دەکردو خۆیان لێ گێل دەکرد، پەروەردگار قاری لێ گرتنو دڵی مۆر کردنو گوێچەکەیانی هاخنیو سودیان لەو نورو روناکیو رەحمەتە وەرنەگرتو بەرێنموونییەکانی بەهرەمەند نەبوون! وەکوو دەفەرموێ: ﴿واذا قرآن القرآن جعلنا بينك وبـين الذين لايؤمنون بالآخرة حجاباً مستوراً﴾ ئەی پێغەمبەر! کاتێک تۆ قورئان بۆ موشریکەکان دەخوێنییەوە، ئێمە لەنێوان تۆو ئەو کافرە بێ باوەڕانەدا پەردەیەکی داپۆشەر دەگێڕین؛ پەردەیەک: کە بەچاو نابینرێ.

واتە: بەهۆی کردەوەی ناپەسندی خۆیان کارێکی وایان لەگەڵ دەکەین تۆ نەناسن، هەست بەو بەڵگەو نیشانانە نەکەن: کە دەبنە شایەدی راستی پێغەمبەرایەتی تۆ! لەمانای قورئان ورد نابنەوە، ئەگەر لێشی ورد ببنەوە نایانەوێ تێی بگەن. ﴿وجعلنا على قلوبهـم أكنـة أن يفقـهوه﴾ بەسەر دڵەکانیاندا پەردەی ئەستور دەگێڕین بەجۆرێک هیچ تێگەییشتنێک دەربارەی قورئان نەچێتە ناو دڵیانەوە، لەهیچ حاڵی نەبن، هیچ زانیاریو حوکمو نهێنیو مەبەستو ئاکامێکی بەسود رو لەدڵیان نەکا. ﴿وفي آذانهـم

وقراً﴾ گێراومانە لەگوێچەکەیاندا گوێ گرانیو کەڕیی، هیچ نابیسن، هەرچی سودی هەبێ ناچێتە ناو گوێچکەیانەوە. ئیبنو ئیسحاق لـەکتێبی بـەناوبانگی خۆیدا ریوایەتێکی دورو درێژ لەموحەممەدی کوڕی موسلیمی کوڕی شـیهاب ئەویش لەزوهرییەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: کۆمـەڵێک لەسەرانی قوڕەیش هـەر کەسە لەماڵی خۆیەوە شەوێک لەشەوان خـۆ دەدزێتـەوەو دێ گـوێ لـەقورئان خوێندنی پێغەمبەر بگرێ: کە شەوانە لەماڵی خۆی لـەناو نوێـژدا دەیخوێنـد، هەریەکەیان لەپەنا پاسـارێکەوە بـەبێ ئـەوەی ئـەویتریان پـێی بزانـێ، خـۆی گرتو گوێچکەیان کلۆر کـردو تـا بـەیانی گوێیـان لێ گـرت، جـا کـە بـەیانی هەریەکەیان گەڕایەوە بۆ ماڵی خۆی لەرێگەدا بەیەکتر دەگـەنو لوتیـان دەبـێ بەلوتی یەکترییەوەو دەست دەکەن بەسەرزەنشتکردنی یـەکتری دەڵێـن: کـوڕە دەخیل جارێکی تـر شـتی وا مـەکـەن، ئەگـەر گەنجـەکانمان شـتی واتـان لێ ببیسن دەکەونە گومانەوە دەبارەی ئاینەکەیانو لەوانەیە هەڵبخەڵـەتێن جـا: کە شەوی دووەم دادێ خۆیان پێ ناگیرێ هەریەکەیان خۆ دەدزێتەوەو دێتـەوە شوێنی خۆی وەک شەوی پێشوو خۆیان مەلاس دەدەنەوەو هـەتا بـەیانی گـوێ لەقورئانخوێندنی پێغەمبەر دەگرنەوە، کە دەگەڕێنەوە بـۆ ماڵـەوە لەرێگـەدا تووشی یەکتری دەبنەوەو هەمان ئامۆژگاری شەوی پێشووی یەکتر دەکەنەوە، کـە شـەوی سێیەم دادێ هـەمان رفتـار ئـەنجام دەدەنـەوە، کەبـەیانی دادێو دەگەڕێنەوە بۆ ماڵ، لەرێگە یەکتر دەگرنەوە، ئیتر هــەندێکیان بەهـەندێکیان دەڵێن: وەرن با پەیمان بەیەکتر بدەین: کە هەرگیز جارێکی تر نەیەینــەوە بـۆ گوێگرتن لەقورئانخوێندنی موحەممەد. پەیمان بەیەکتر دەدەن: کە جـارێکی تر ئەو کارە نەکەن

جا کە دونیا روناک بووەوە کێشتەنگاو داهات ئەخنەسی کوڕی شـورەیق گۆچانی دەست دایەو دەچێ بۆ ماڵی ئەبو سوفیانو پـێی دەڵێ: پێـم بڵـێ: تـۆ رات چیە دەبارەی ئەوەی لەموحەممەدت بیست؟ ئەویش دەڵێ: هـەندێ شـتم

بیستو تێشی گەیيشتمو زانیم مەبەست چيه، هەندێ شتیشم بیست نەتێی گەییشتمو نەزانیم مەبەست چیه. (ئەخنەس)یش دەڵێ: دەسا منیش هەروەکوو تۆ وا بووم. ئەمجار لەوێ هەڵدەستێو دەڕوا بۆ ماڵی ئەبو جەهل هەمان پرسیاری ئاڕاستە دەکا. ئەویش دەڵێ جا چیم لێ بیستووە؟؟

ئێمەو خێڵی عەبدولمەناف لەکۆنەوە بەربەرەکانیمان لەنێواندا هەبووە. لەسەر پیاوەتیو شکۆمەندی پێشبڕکێمان کردوە: میواندریی خەڵکیان کرد ئێمەش کردمان، ولاغی سوارییان دا بەخەڵک ئێمەش دامان، یارمەتی خەڵکیان دا ئێمەش کردمان؛ تا وامان لێ هات پێکەڵ پێک بووینو وەکوو یەکمان لێ هات. ئێستا ئەوان دەڵێن: ئێمە پێغەمبەرێکمان تێدا هەڵکەوتووە لەئاسمانەوە نیگای بۆ دێ. دەی ئێمە کەی دەگەینە ئەو پلەو پایە؟ سوێندبێ هەرگیزاو هەرگیز بڕوای پێ نەکەینو قەت ئیمانی پێ نەهێنین ئیتر ئەخنەس هەڵدەستێو بەجێی دێڵێ.[٤]

ئاواو بەو جۆرە قورئان کاری دەکردە سەر دڵو دەروونی ئەوانەی گوێیان لێ دەبوو، هەستی دەجولاندنو لەوەتەری حەسساسی دەدان، بەلام ئەوان خۆیان لێ گێل دەکردو خۆیان لێ دوور دەخستەوەو لێی دەتاران چونکە دەیانزانی ئایینی تازە لەبەرژەوەندییەکانیان دەداو پلەو پایەی دونیاییان: کە بەناڕەوا بۆیان فەراهەم هاتبوو نامێنێ، فیزو خۆبەزلزانییان تێدا دەچێ، کۆتایی بەملهوڕیو دەرەبەگایەتییان دێ.

﴿واذا ذكرت ربك في القرآن وحده ولوا على أدبارهم نفوراً﴾ هەر کاتێ تۆ ئەی موحەممەد! لەقورئان خوێندنتدا باسی پەروەردگارت بەتاکو تەنهایی بکەیو بڵێی: (لا اله الا الله)و نەڵێی (واللات والعزى) پاشەو پاش دەگەڕێنەوەو بلاوەی لێ دەکەن بەتوڕەییو رق هەڵساوی بەفیزو تەکەببورو

---

(٤) في ظلال القرآن ج٥/٣٣٢-٣٣٣. ط٥ ساڵی ١٩٦٧.

خۆبەزلزانییەوە دەگەڕێنەوە، بێزاری خۆیان دەردەبڕن لەوتــەی تــاکئو تەنــهایی خودا، چونکه پێیان وایه: چەســپاندنی ئــالای (لا اله الا الله) کۆتــایی هــاتنی ملهوڕی ئەوانی پێوەیە. ئەگینا ئەو پیاوماقوڵو سەرۆکانەی قوڕەیش ئــەوەندە کەودەنو نەفام نەبوون جوداوازی نێــوان بــیرو بــاوەڕی پوچــی خۆیــانو ئــایینی ئیسلامی پیرۆز نەکەن! ئەوان بەیەکتاپەرســتی قــەڵس دەبــوونو پێیــان خــۆش نەبوو وشەی (لا اله الا الله)ببیسن وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفــەرموێ: ﴿**واذا ذكر الله وحده اشمأزت قلوب الذين لايؤمنون بالآخرة**﴾**الزمر/٤٥.**

﴿**نحن أعلم بما يستمعون بـــه**﴾ ئێمــه ئــەی موحەممــەد! دەزانــین بــاش ئاگامان لێیە چۆنو بەچ شێوەیەک گوێ دەگرن ﴿**اذ يستمعون اليـــك**﴾ ئــەو کاتــەی گــوێ لــەتۆ دەگــرن، بەشــێوەی گاڵتــەکردنو لاقرتــێ پــێ کــردنو بەدرۆخستنەوەت گوێ دەگرن. ئێمە زاناترین بەو نهێنیو قسە پەنامەکییانــەی ئەوان لەنێوان خۆیاندا بەگوێچکەی یەکتریدا دەچرپێنن دەربارەی تۆو قورئان، ﴿**اذ يقولوا الظـــالمون**﴾ ئــەو کاتــەی بــێ بــاوەڕو موشــریکەکان دەڵێــن: ﴿**ان تتبعون الا رجلاً مسحوراً**﴾ ئێوە تەنیا شوێن پیــاوێکی جــادولێکراو کــەوتون شوێن پیاوێک دەکەون سەنتەری عەقڵی لەدەست داوە، ئایــا دەگونجــێ ئێــوە شوێن پیاوێکی شێتو وێت بکــەون؟ یــان شــوێن پیــاوێکی جادوبــاز دەکــەون، بەجادوبازیی ئادەمیزادەکان هەڵدەخەڵەتێنێ. جا کە ئێوە شــوێن موحەممــەد بکەون ئەوە شوێنی پیاوێکی لەو جۆرە دەکەون!

هەر لەو وتەکەیانــەوە دەردەکــەوێ: کــە قورئــان رایچڵــەکاندون، هەســتی بزواندون، ئەوان لەناخەوە هاتوونە سەر ئەوە کە: قورئــان کــەلامێکی ئاســایی نیەو هەست، دەکەن: قورئان شتێکی تێدایە هی ئادەمیزاد نیــە، بۆیــە وەپــاڵی سیحرو جادوبازی دەدەن، کەوابێ ئەوان قەناعەتیان پەیدا کــردوە: کــە قورئــان قسەی موحەممەد نیە. دەی ئەوان ئەگەر ویژدانیــان هەبوایــە دەبــوو یەکســەر بڵێن: ئەمە کەلامی خودایە، ئەمە نیگایەو لەخوداوە هاتووە.

﴿انظر: کیف ضربوا لك الأمثال﴾ سەرەنج بدەو لەهەڵوێستو بیرو بۆچوونی ئەو ملهورو نەفامانە ورد بەرەوە چۆن رەوشتو سیفەتی سەیرو جۆراو جۆرت بۆ بڕیار دەدەن: دەمێک دەڵێن: شێتە، تاوێکی تر دەڵێن: جادوبازە، جاخێکی تر دەڵێن شاعیرە، نەخەیر کاهینە، نا فێڵبازەو دەچێ لای کەسانی تر ئەمە دەخوێنێ‌و دێ بەئێمەی دەگەیەنێ ﴿فضلوا﴾ بەراستی ئەوانە گومڕابونو لەرێبازی حەق لایان داوە، شارەزای رێبازی هیدایەت نەبوون بەسەرلێ شێواوی ماونەوە ﴿فلا یستطیعون سبیلاً﴾ ناتوانن هیچ رێبازێک بگرنە بەر، رێگای هیدایەت ناگرن، ناشتوانن بایس بۆ هەڵوێستە شپرێوەکەی خۆیان بهێننەوە. حەیرانو پەشۆکاوو گومڕاو سەرلێ شێواوو بەدبەختی دونیاو قیامەتن!! هەرچی دەیڵێن درۆیە، هەرچی دەیکەن هەڵەیە، کەس بەحاڵی ئەوان نەبێ.

ئینکاریکردنی موشریکەکان بۆ زیندوبوونەوەو رەتکردنەوەی ئینکاریکردنەکەیان

وَقَالُوٓاْ أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمٗا وَرُفَٰتًا أَءِنَّا لَمَبۡعُوثُونَ خَلۡقٗا جَدِيدٗا ﴿٤٩﴾
۞ قُلۡ كُونُواْ حِجَارَةً أَوۡ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوۡ خَلۡقٗا مِّمَّا يَكۡبُرُ فِي
صُدُورِكُمۡۚ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَاۖ قُلِ ٱلَّذِي فَطَرَكُمۡ أَوَّلَ مَرَّةٖۚ
فَسَيُنۡغِضُونَ إِلَيۡكَ رُءُوسَهُمۡ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَۖ قُلۡ عَسَىٰٓ أَن
يَكُونَ قَرِيبٗا ﴿٥١﴾ يَوۡمَ يَدۡعُوكُمۡ فَتَسۡتَجِيبُونَ بِحَمۡدِهِۦ
وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٥٢﴾

وەکوو ئاشکرایە ئەو مەسەلە گرنگانەی لەقورئاندا باسیان لێوە دەکرێ بەئوسلوبی جۆراو جۆر دووبارەو سێبارەیان دەکاتەوە چوار مەسەلەی گرنگئو سەرەکین: کە بریتین لەئیلاهیاتو پێغەمبەرایەتیو زیندوبوونەوەو قەزاو قەدەر. جا لەوەپێش باسی ئیلاهیاتی کردو بەشوێن ئەوەدا باسی ئەو رەخنەو شوبهانەی کرد: کە ئاراستەی پێغەمبەرایەتی کراونو رەتی کردنەوەو پوچەڵی کردنەوە. ئەمجار لەم ئایەتانەدا باسی شکئو گومانی کافرەکان دەکا دەربارەی زیندوبوونەوەو پاداشو سزای کردەوەی ئادەمیزادان، گومانەکانیان دەرەوێنێتەوەو پوچەڵیان دەکاتەوە، بەجۆرێک ئەگەر خاوەن ویژدان سەیری بکا دڵنیا دەبیو دەزانێ: کە داواکە شتێکی راستو حەقەو یەکسەر بڕوای پێ دەکا! قسەی کافرەکان رادەنوێنیو رەتدانەوەکەش رادەگەیەنیو دەفەرموێ: ﴿وقالوا أاذا كنا عظاماً ورفاتاً أءنا لمبعوثون خلقاً جديداً؟﴾ ئەوانەی بڕوایان بەزیندو بوونەوەی رۆژی قیامەت نیەو ئینکاری هاتنی ئەو رۆژە دەکەن، کاتێک گوێیان لەقورئانخوێندنی تۆ دەبێ ئەی موحەممەدو باسی زیندو بوونەوەی تێدایە، بەشێوەی پرسیاری ئینکارئامێزو بەسەر سوڕمانەوە وتیان: ئایا ئێمە کاتێک مردینو بوینە ئێسقو پروسقی لێک ترازاوو لێک هەڵوەشاوو رزیوو بوینەوە بەگڵو خۆڵ، ئایا ئێمە پاش ئەو نەمانو رزینو پۆڵکانەی بەسەرماندا دێ جارێکی دی سەرلەنوێ دروست دەکرێینەوەو جەستەمان وەکوو پێش مردنمانی لێ دەکرێتەوە؟؟ واتە: نەخەیر شتی وا نابیو ناکرێ، نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿**يقولون ائنا لمردودون في الحافرة؟ أئذا كنا عظاماً نخرة، قالوا تلك اذاً كرة خاسرة**﴾النازعات/١٠-١٢. یان دەفەرموێ: ﴿**وضرب لنا مثلاً ونسي خلقه، قال من يحي العظام، وهي رميم، قل: يحييها الذي أنشأها أول مرة وهو بكل خلق عليم**﴾یس/٧٨-٧٩.

ئەمجار پەروەردگار فەرمان بەپێغەمبەر ﷺ دەکا: کە ولامیان بداتەوە، دەفەرموێ: ﴿قل: کونوا حجارة أو حدیداً، أو خلقاً مما یکبر في صدورکم﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: زیندوکردنەوەی مردوو بۆ خودا کارێکی ئاسانە، چ ماندوبونێکی تێدا نیە، زۆر لەدروستکردنی یەکەمجارتان ئاسانترە (واتە: لەتەصەورو بیرو بۆچونی ئێمەی ئادەمیزاددا، ئەگینا بەنیسبەت خوداوە هەموو کارێک وەکوو یەک ئاسانەو کاری ئاسانو کاری گران لای ئەو چون یەکە) چونکە هەموو مادەیەکی لێکدراوو پێکهاتوو ئەگەر توخمەکانی دەست کەوتنو خاصییەتەکانی زاندرانو ناسران بەئاسانی شتی هاو وێنەی لێ دروست دەکرێتەوە. جا ئەگەر لەفەرزێکدا ئێوە ئەی بێ باوەڕان؛ ئەی موشریکەکان! ئەگەر دوای مردنتان ببنە شتێک کە زۆر دوور بێ قبوڵی گیان بکا، ببنە بەردو ئاسن کە بەڕواڵەت ئەوانە لەئێسقانە رزیوو گڵو خۆڵ نائەهل ترن بۆ گیان بەبەراکردن، یان هەر دروستکراوێکی تر: کە لەتەصەورو عەقڵی ئێوەدا ناگونجاوترە بۆ قبوڵکردنی گیان، وەکوو ئاسمانەکانو زەویو کێوەکان. ئەوە دڵنیابن خودا دەتوانێ سەرلەنوێ زیندوتان بکاتەوە. واتە: ئێوە دوای مردنتان ببنە هەر شتێ نەک ئێسقانە رزیو: کە بۆنێکی گیانی لێ دێو رۆژگارێک بووە قبوڵی گیانی کردوەو گیانی تێدا بووە. خودا زیندوتان دەکاتەوەو بۆ دەشتی مەحشەر کێشتان دەکاو حیسابو لێکۆڵینەوەتان لەگەڵ دەکاو سزاو پاداشی کردەوەکانتان وەردەگرنەوە.

هەڵبەتە ئەوان توانای ئەوەیان نیە ببنە بەردو ئاسن یان هەر شتێکی تر. وەلێ ئەمە وەکوو بەرلێ بڕینەوە وایەو موبالەغەکردنە لەڕەهاییو بەرفراوانی دەسەلاتی خودادا. لەهەمان کاتدا ئاماژەی سوکە سەرزەنشتکردنێکی تێدایە بەوەی: کە ئەوانە وەکوو بەردو ئاسن بێ هۆشو هەستن!

ئەمجار دوای ئەوەی زیندوبوونەوەیان بەدوور زانی، بەدووریشی دەزانن: کەسێک هەبێ، ئەوان ببنە بەردو ئاسنو زیندویان بکاتەوە! ﴿فسیقولون من

يعيدنا؟﴾ ئەی موحەممەد! ئەمجار ئەوان دەڵێن: باشە، کێ دەتوانێ ئێمە بەو حاڵەوە زیندو بکاتەوە. ئەگەر ئێمە مردینو بوینە بەردو ئاسن، یان دروستکراوێکی تر کێ دەتوانێ ئێمە بێنێتەوە حاڵەتی ژیان؟؟

﴿قل الذي فطركم أول مرة﴾ پێیان بڵێ: زیندوکەرەوەتان ئەو کەسەیە یەکەمجار ئێوەی لەنەبوەوە هێنانەوەتە وجوود. ئەو کەسەی ئێوەی لەگڵو خۆڵێک کە هێشتا بۆنی ژیانی نەکردبوو بەدی هێناوە، لەنەبوەوە ئێوەی دروست کردوە، هیچ نەبونو هێنانیە گۆڕەپانی ژیانو پێی گەیاندنو بەسەر زەویدا بڵاوی کردنەوە، ئا ئەو خودایە دەتوانێ ئێوە سەرلەنوێ زیندوو بکاتەوە.. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**وهو الذي يبدأ الخلق، ثم يعيده وهو أهون عليه**﴾**الروم/٢٧**.

ئەوەی چاوەڕوان دەکرێ لەکاتی بیستنی ئەم وڵامە گورچکبڕەدا ئەوەیە: ﴿سينغضون اليك رؤوسهم﴾ کە سەرت بۆ دەلەقێنن، لاقرتێت پێ دەکەن، بەمەبەستی گاڵتە پێ کردن و بەدرۆخستنەوەت سەریان دەلەقێننو ئەمجار پرسیار دەکەنو ﴿ويقولون متى هو؟﴾ دەڵێن: جا ئەو زیندوبوونەوە کەی دەبێ؟ مەبەستیان ئەوەیە: هاتنی ڕۆژی قیامەت شتێکی نامەعقوولەو عەقڵ بەدووری دەزانێ. وەکوو لەئایەتێکی تردا هاتووە دەفەرموێ: ﴿**ويقولون: متى هذا الوعد ان كنتم صادقين**﴾**الملك/٢٥**.

﴿قل: عسى أن يكون قريباً﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: ئێوە لەو ڕۆژە بترسن چونکە نزیکە بێو هەردێ گومانتان لەهاتنیدا نەبێ، چونکە هەموو هاتوێک نزیکە، هەر شتێک هاتنی موحەقەق بێ نزیکە با زۆریش بوەغرێ! وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**انهم يرونه بعيداً ونراه قريباً**﴾**المعارج/٦-٧**.

شایانی باسە کاتی هاتنی قیامەت نهێنییەکی یەزدانەو کەسی لێ ئاگادار نەکردوە، نەفریشتەکانی نزیک بارەگای ئەقدەس نەپێغەمبەران، کەس

ئاگاداریی‌و زانیاریی دەربارەی هاتنی قیامەت نیە. بەڵام پێغەمبەر هەواڵی پێ داوین: کە هاتنی نزیکە، لەفەرموودەیەکی‌دا: کە ئەحمەدو موسلیم‌و بوخاری‌و تیرمیذی لەئەنەسەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: (**بعثت أنا والسعة كهاتين**) ئاماژەی بە قامکەشادەو قامکی ناوەڕاستی کرد.

وشەی (عسی) لەئایەتەکەدا بۆ رەجاو ئومێد نیە، بەڵکوو بەمانای تەئکیدو چەسپاندنی هاتنەکەیەتی.

ئەمجار پەروەردگار هاتنی رۆژی قیامەت بەشێوەیەکی سوکئو ئاسان دەخاتە بەرگوێچکەی ئادەمیزادانو دەفەرموێ: ﴿**يوم يدعوكم فتستجيبون بحمده**﴾ زیندوبوونەوەتان رۆژێک دەبێ پەروەردگار بانگتان لێ دەکا، ئێوەش هەمووتان لەگۆڕەکانتان راست دەبنەوە فەرمانبەردارو دەست بەسینگەوەو ملکەچ‌و پابەند بەفەرمان‌و سوپاسگوزارو سەناخوان.

برێ لەزانایانی تەفسیر پێیان وایە: مەبەست بەو بانگکراوانە خاوەن باوەڕانن، بەڵگەشیان سوپاس کردنەکەیانە کە لەوشەی (بحمده)ی وەردەگیرێ.

ظاهیری ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنێ: هاتن بەدەمەوەکە گشتییە بەڵام هەر بێبڕواکان مەبەستن چونکە سیاقی ئایەتەکە باسی ئەوانەو بۆ ئەوان هێندراوە.

بەهەرحاڵ دیمەنەکە سەرسوڕهێنەرو هەست بزوێنە، دیمەنێکە وێنەی ئەوانە دەکێشێ کە لەدونیادا بڕوایان بەو رۆژە نەبوە، کەچی ئێستا ئاوا بەدەم بانگکردنەکەوە دێن‌و دەم بەویردو سوپاس‌و سەنا! بەراستی وڵامدانەوەیەکی سەرسوڕهێنەرە، هاتن بەدەنگەوەیەو ئیعتیرافو داننانە لەلایەن کەسانێکەوە: کە لەوەپێش ئینکاری ئەو رۆژەیان کردوە، ئینکاری خودایان کردوە، ئەو رۆژە: کە بانگ دەکرێن هیچ وڵامێکیان نیە جگە لەوەی پڕ بەدەمیان دەڵێن: (**الحمد لله، الحمد لله**).

ئیتر ئەو رۆژە کە بیر لەژیانی دونیایان دەکەنەوە، وەکوو سێبەری ماوەکورتو تارماییەک دێتەوە یادیان ﴿**وتظنون ان لبثتم الا قليلاً**﴾ وا

گومان دەبەن: کە ماوەیەکی زۆر کورت ژیاونو ژیانی دونیایان ساتەوەختێک بووە، ئێوارەیەک یان چێشتەنگاوێک بووەو رابردوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**کأنهم یوم یرونها لم یلبثوا الا عشیة أو ضحاها**﴾**النازعات/٤٦**. یان دەفەرموێ: ﴿**نحن اعلم بما یقولون، اذ یقول امثلهم طریقة ان لبثتم الا یوماً**﴾**طه/١٠٤**. یان دەفەرموێ: ﴿**ویوم تقوم الساعة یقسم المجرمون مالبثوا غیر ساعة**﴾**الروم/٥٥**. هەڵبەتە وێنەکێشانی دونیاو تەصەورکردنی بەو شێوە بۆ ئەوەیە نرخی لەدڵی ئادەمیزاداندا کەم بێتەوە. گرنگی پێ نەدەنو هەوڵی قیامەت بدەن!!

هەندێک پێیان وایە: مەبەست بەمانەوە کەمەکەیان کە لەئایەتەکەدا ئاماژەی پێ دەکا مانەوەی نێوان دوو فووکردن بەصورەکەدایە، چونکە وەکوو دەڵێن: لەنێوان دوو فوکردنەکەدا (مابین النفختین) ئازاری گۆڕ هەڵدەگیرێو هەموو کەس خەویان لێ دەکەوێو بێ ئاگان، ماوەکەشی چل ساڵە، کە لەسورەتی (**یس/٥٢**)دا دەفەرموێ: ﴿**من بعثنا من مرقدنا**﴾ ئاماژە بەوە دەکا. کەوابێ ئەم گومان بردنو مانەوە بەکەم زانینە تایبەتە بەکافرەکانەوە. موجاهید دەڵێ: پێش هاتنی رۆژی قیامەت کافرەکان سەرخەوێک دەشکێننو ماوەیەک خەویان لێ دەکەوێو لەززەتی خەو دەچێژن، جا کە بانگ لەمردوان دەکرێ بۆ زیندوبوونەوە بەپەشۆکاویو لێوەلەرزە راست دەبنەوە.[٥]

(٥) تەفسیری قورطوبی ج٥/٢٩٩٥-٢٩٩٦.

دابو نەریتی موجادەلەکردنو دەمەدەمێ

وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا۟ ٱلَّتِي هِيَ
أَحۡسَنُۚ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ يَنزَغُ بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ كَانَ لِلۡإِنسَٰنِ
عَدُوّٗا مُّبِينٗا ﴿٥٣﴾ رَّبُّكُمۡ أَعۡلَمُ بِكُمۡۖ إِن يَشَأۡ يَرۡحَمۡكُمۡ أَوۡ إِن يَشَأۡ
يُعَذِّبۡكُمۡۚ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ وَكِيلٗا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعۡلَمُ
بِمَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۗ وَلَقَدۡ فَضَّلۡنَا بَعۡضَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ عَلَىٰ بَعۡضٖۖ
وَءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ زَبُورٗا ﴿٥٥﴾

ئەمجار سیياقی ئایەتەکان واز لەرەتدانەوەی ئەو کافرو موشریکانە دەهێنێ: کە بڕوایان بەزیندوبوونەوە نیەو لاقرتێ بەوادەو هەڕەشەی پەروەردگار دەکەنو لەکاتی خوێندنەوەی قورئان بەسەریانداو باسکردنی ڕۆژی قیامەت بۆیان سەریان دەلەقێننو گاڵتەیان پێ دێ، ڕو لەوان وەردەگێڕێو ڕودەکاتە بەندە بڕوادارەکان، فەرمان بەپێغەمبەر ﷺ دەکا کە دابو نەریتی موجادەلەو دەمەدەمێ فێر ببنو بزانن چۆن دانو سان لەگەڵ بەرامبەرەکەیاندا دەکەن، دەفەرموێ: ﴿وقل لعبادي يقولوا التي هي أحسن﴾ ئەی موحەممەد! بەبەندە موسوڵمانەکانم بڵێ: پێیان ڕابگەیەنە لەهەموو کاتو شوێنێکدا بەرامبەر بەموشریکو دژەکانیان قسەی جوانو شیرینو پڕمانا بکەن، قسەیەک بکەن لەدڵدا جێی ببێتەوە، ئیقناع ئامێز بێ، بەڵگەی ڕەتدانەوەیان تێکەڵاوی جنێوو قسەی نابەجێ نەبێ. هەموو دەمو گوفتار جوانو زمان شیرین بن، قسەپەڕێن و قسە تڕن نەبن، هەموو قسەیەک بگێڕنو ببێژنو

ئەمجا ببییژن، بزانن چ دەڵێنو بۆچی دەیڵێن: وەکوو لەئایەتێکی تردا فەرمان بەپێغەمبەر دەکاو لەرێگەی ئەویشەوە بۆ هەموو بانگخوازانی خاوەن باوەڕ دەفەرموێ: ﴿**ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة، وجادلهم بالتي هي أحسن**﴾**النحل**/١٢٥. یان دەفەرموێ: ﴿**ولاتجادلوا أهل الکتاب الا بالتي هي أحسن**﴾**العنکبوت**/٤٦. چونکە ئەگەر لەئاخاوەتندا کاراماو لێزان نەبن، گفتو گۆتان خۆش نەبێ، ئەوە ﴿**ان الشیطان ینزغ بینهم**﴾ بێگومان شەیتان ئارامیو ئاشتی نێوان موسوڵمانانو بێ بڕوایان تێك دەداو فیتنەو ئاژاوەیان دەخاتە نێوانەوە، بەگژیەکدا دەچن، شەڕو هەرا بەرپا دەبێ، ڕۆڵی دانو سانو گفتو گۆ وەلا دەنرێ چەكو وەکار دەخرێ، هەر کاتێکیش چەك وەکار خراو ئاگری فیتنە بەرپا بوو، کوژاندنەوەی ئەستەمە، زۆر شت کە لەرێگەی دانو سانەوە ئەنجام دەدران لەکیس دەچن، شەیتان هەل بەدەست دێنێو کاری خۆی دەکا، چونکە شەیتان دوژمنی سەرەکی ئادەمو نەوەکانیەتی، دوژمنایەتیەکەی بۆیان ئاشکراو نمایانە. بۆیە پێغەمبەر ﷺ جڵەوگیری لەوە دەکا: کە ئادەمیزاد چەك بەرەو روی برای موسوڵمانی رادێرێ چونکە نازانێ لەوانەیە شەیتان لەدەستی دەرچوێنێو توشی تاوانی گەورەببێ.

ئیمام ئەحمەدو موسلیمو بوخاری لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەکەن، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: (**لایشیرنّ أحدکم الی أخیه بالسلاح، فانه لایدري أحدکم لعل الشیطان أن ینزغ في یده فیقع في حفرة من النار**).

دوژمنایەتی شەیتان بۆ ئادەمیزاد دوژمنایەتێکی کۆنو دامەزراوەو لەکۆنەوە شەیتان دوژمنایەتی بۆ بەرەی ئادەمیزاد راگەیاندوە وەکو لەشوێنێکی تردا لەسەر زوبانی ئەو دەفەرموێ: ﴿**ثم لآتینهم من بین أیدیهم ومن خلفهم وعن ایمانهم وعن شمائلهم**﴾**الأعراف**/١٧.

هەر کاتێ ئادەمیزادان لەناوخۆیاندا ئاخاوتنیان نەرمو نیان بوو، دانو سانیان زانستانەو لەسەرخۆ بوو، خۆیان لەقسەی رەقو زبرو تڕن پاراست،

رێگای ئەوە دەبەستن: کە شەیتان بتوانێ ناوانیان تێکێ بدا، شەیتان نێوانی برایان تێکێ دەدا بەوتەی زبرو رەق کە لەدەم دەردەچێو وڵامی ناشیرینی دەدرێتەوە، لەم قسەیەکەو لەو وڵامێکێ کاتێکێ دەزانی ئاشتی شێواو ناکۆکی پەیدابوو، شەڕ بەرپا بوو، دوژمنایەتی هاتە کایەوە. قسەی جوانو شیرین برینی دڵ دەرمان دەکا، گەشەو نەشە دەخاتەوە نێوان ئینسانەکانەوە.
پێویستە ئەوە بزانرێ: مەبەست لەو فەرمانو ئامۆژگارییانە ئەوە نیە چاوپۆشی لەناهەقو ستەمکاریی بکرێ، واز لەئامۆژگاریو جڵەوگیریکردن لەخراپەکاری بهێنرێو دڵی بێ بڕوایانو خراپەکاران نەڕەنجێندرێ، نەخەیر مەبەست ئەوە نیە. بەڵکوو پێویستە بەپێی تواناو گونجان جڵەوگیری لەخراپەکاریو تاوان بکرێ، بەڵام دەبێ بانگخوازانی ئیسلام ئوسلوبێکێ بەکار بهێنن خراپەکار لەخراپەکردن بگێڕنەوە نەکێ بیتارێننو وای لێ بکەن زیاتر سوور بێ لەسەر خراپەکاری. وەکوو دەڵێن: (لکل مقام مقال) پیاوی زاناو دانا دەزانێ چۆن قسە دەکاو بۆ کێی دەڵێ.

﴿ان الشیطان کان للانسان عدواً مبینا﴾ بێگومان شەیتان بۆ ئادەمیزاد دوژمنێکی ئاشکراو راستەقینەیە، هەمیشە لەهەوڵو تەقەڵلای تێکدانی نێوان ئادەمیزادەکاندایە! بەوشەی جوانو گوفتاری شیرین دەرگای لێ دەگیرێو بەربەستی خراپەکاری لێ دەکرێو ناتوانێ نێوان ئادەمیزادەکان تێکێ بدا.

ئەمجار سیاقی ئایەتەکان دەگەڕێتەوە بۆ ئاکامو سەرەنجامی ئەو خەڵکەی لەگۆڕەکانیان راست دەکرێنەوە بانگیشی دەشتی مەحشەر دەکرێن، بۆیان دەردەکەوێ هەموو شتێکێ بەدەست خودایەو کەس نیە بتوانێ دەستی بەردەست بێنێ!

﴿ربکم أعلم بکم، ان یشأ یرحمکم أو ان یشأ یعذبکم﴾ خودای ئێوە ئاگادارە بەئێوە، هەموو حاڵو وەزعێکتان دەزانێ، ئەگەر مەیلی بێنێ

رەحمتان پێ دەکا بەوە تۆفیقتان دەدا بۆ ئیمانهێنانو ئەنجامدانی کرداری باش، یان ئەگەر بیەوێ هیدایەتتان نادا و بەبێ بڕوایی دەمردن و شیاوی عەزابی دۆزەخ دەبن.

واتە پێویستە بەو شێوە قسە لەگەڵ موشریکەکان بکرێ، نەک بەقسەی رەقو توندو تیژ پێیان بڵێن: ئێوە دۆزەخینو ئێوە بێ بڕوانو بەدبەختو ماڵوێرانو نەگبەتن، چونکە ئەم جۆرە قسانە زیاتر رقیان هەڵدەستێنێو سووریان دەکا بۆ بەردەوام بوون لەسەر کوفر.

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە پێویستە موسوڵمانان بەچاوی سووک سەیری موشریکەکان نەکەنو بەقەطعی پێیان وانەبێ ئەوانە دۆزەخین، چونکە چارەنووس نادیارەو هەر خودا بەندەی خۆی دەناسێ، کێ نالێ ئەوەی تۆ بەئەهلی دۆزەخی لەقەڵەم دەدەی پێش غەرغەرەی مردن تۆبە ناکاو خودا لێی خۆش نابێ؟!

سەرباری ئەوەش ئەو جۆرە قسانە دەبنە هۆی ناکۆکیو دڵی خەڵک کرمێ دەکاو چ سودێکیشی نابێ!

ئەمجار خیطاب ئاڕاستەی گەورەترین ئادەمیزاد دەکا: کە حەزرەتی موحەممەدە ﷺ بۆ ئەوەی ئوممەتەکەیشی چاو لەوبکەنو دەفەرموێ: ﴿وما أرسلناك عليهم وكيلاً﴾ ئەی موحەممەد! ئێمە تۆمان بۆیە نەناردوە بە زۆرە ملێ خەڵکی بێنیە سەر ڕێگای ئیسلامو زەبرو زەنگ بەکار بێنی، ئەتۆ بەرپرسو رەقیبی ئەو خەڵکە نی، بەڵکوو مژدەدەرو ترسێنەری، لەگەڵیان هەڵبکەو رقیان هەڵمەسێنە بەنرمو نیانیو گوفتاری شیرینو دانو سان لەگەڵیان بجولێرەوە، فەرمان بەهاوەڵانیشت بکە ئەو رێبازە رەچاو بکەن، چونکە ئەو شێوە هەڵسو کەوتە کاریگەرترە بۆ ئیمانهێنانی خەڵک بەپەیامی ئیسلامو شوێنکەوتنت!!

﴿وربك أعلم بمن في السموات والأرض﴾ خودای تۆ زانایە بەهەرچی لەئاسمانەکانو زەویدا هەیە. ئاگای لەهەڵسو کەوتی هەموو فریشتەو پێغەمبەرانو ئادەمیو جندۆکە هەیە. بەڵکوو ئاگای لەشتی وا هەیە هەر خۆی دەزانێ چیەو چی نیە. ئاگاداری حاڵو وەزعو ژمارەو ئەندازەو قەبارەو چەندیەتو چۆنیەتیانە. هەروەها دەزانێ کێ شیاوی پێغەمبەرایەتی یەو کێ شیاوی پێغەمبەرایەتی نیە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**الا يعلم من خلق؟ وهو اللطيف الخبير**﴾**الملك**/١٤. خودا لەهەموو کەس باشتر دەزانێ: شانیان چ هەڵدەگرێ، هەر بەو زانیاریە موطلقە رەهایە: کە ئاگای لەهەموو کاروبارێکی بەندەکانیەتی هەندێ لەپێغەمبەرانی رێزدار تر کردوە لەهەندێکیان، دەفەرموێ: ﴿**ولقد فضلنا بعض النبين على بعض**﴾ بێگومان هەندێک پێغەمبەرمان بەسەر هەندێکیاندا تەفضیل داون برێکیان زێدە رێزو تایبەتمەندیمان پێ بەخشیون، بۆ نمونە ئیبراهیممان کردوە بەدۆستو خۆشەویستی خۆمان، موسامان کردوە بەقسە لەگەڵ کراوی خۆمان، موحەممەدمان کردوە بەسەردەستەی پێغەمبەرانو دوا پێغەمبەر، قورئانمان بەنیگا بۆ ناردوە، موعجیزەی ئیسراو میعراجمان بۆ فەراهەم هێناوە.

پەروەردگار بەم ئایەتە رەدی کافرەکانی دایەوە: کە دەیانگوت: زۆر دوورە هەتیوەکەی ئەبوطالیب ببێتە پێغەمبەرو ئەو پێخاوسو روتو برسیانەی: وەکوو صوهەیبو بیلالو خەباب، ئەوانە صەحابەو هاوەڵ بنو گەورەو پیاوماقوڵەکانی قورەیشیش هیچ! جا: کە دەفەرموێ: (بمن في السموات) ئەوە رەدی ئەو قسەیانە: کە دەیانگوت: ﴿**لولا نزل علينا الملائكة**﴾. کە دەفەرموێ: (في الأرض) رەدی ئەو قسەیانە: کە دەیانگوت: ﴿**لولا نزل هذا القرآن على رجل من القريتين عظيم**﴾**الزخرف**/٣١.

کۆڕای زانایانی ئیسلام لەسەر ئەوە دامەزراوە: کە رەسولەکان لەنەبییەکان گەورەترن، ئولولعەزمەکانیان: کە پێنجن لەوانی تر رێزدارترن.

ئولولعەزم ئەو پێغەمبەرانەن لەسورەتی (الأحزاب/٧)و سورەتی (الشوری/١٣)دا دیاری کراون لەناو ئولولعەزمەکانیشدا حەزرەتی موحەممەد لەهەموان گەورەترە، دوای ئەو حەزرەتی ئیبراهیم ئەمجار حەزرەتی موسا ئەمجار حەزرەتی عیسا، ئەمجار حەزرەتی نوح درزودی خودایان لیٚ بیٚ.

﴿وآتینا داود زبوراً﴾ ئێمە زەبوورمان داوە بەداود، بەهۆی نازڵکردنی زەبور بۆ سەری ڕێزدارمان کردوە، واتە: ڕێزو شکۆمەندیی داود بەهۆی ناردنی زەبور بووە بۆی، نەکێ بەهۆی پادشاییو دەسەڵاتەوە بووە! هەروەها بۆڕدانی جولەکەکانیشەو پێیان دەفەرموێ: ئێوە ئینکاری نازڵکردنی قورئان بۆ سەر موحەممەد مەکەن، چونکە وەکوو چۆن زەبورمان ناردوە بۆ داودو ئێوە بڕواتان پێیەتی، ئەمیش قورئانمان بۆ ناردوەو ئیمانی پیٚ بهێنن!

پوچەڵکردنەوەیەکی تری شوبهەی کافرەکانو ڕەواندنەوەی گومانەکانیان

قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِۦ فَلَا
يَمْلِكُونَ كَشْفَ ٱلضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ
يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ
رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾
وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ
أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرۡسِلَ بِٱلۡأٓيَٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا ٱلۡأَوَّلُونَۚ
وَءَاتَيۡنَا ثَمُودَ ٱلنَّاقَةَ مُبۡصِرَةٗ فَظَلَمُواْ بِهَاۚ وَمَا نُرۡسِلُ بِٱلۡأٓيَٰتِ
إِلَّا تَخۡوِيفٗا ﴿٥٩﴾ وَإِذۡ قُلۡنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِٱلنَّاسِۚ وَمَا
جَعَلۡنَا ٱلرُّءۡيَا ٱلَّتِيٓ أَرَيۡنَٰكَ إِلَّا فِتۡنَةٗ لِّلنَّاسِ وَٱلشَّجَرَةَ ٱلۡمَلۡعُونَةَ
فِي ٱلۡقُرۡءَانِۚ وَنُخَوِّفُهُمۡ فَمَا يَزِيدُهُمۡ إِلَّا طُغۡيَٰنٗا كَبِيرٗا ﴿٦٠﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا هەڕەشەی لەکافرەکان کرد لەسەر ئەوە ئینکاری هاتنی قیامەت دەکەنو زیندو بوونەوەیان بەلاوە درۆیە. لێرەدا هاتەوە سەریانو جارێکی تر نارەزامەندیی خۆی دەردەبڕێ بەرامبەریانو هەڕەشەیان لێ دەکا لەسەر ئەوە فریشتە دەپەرستن، جندۆکە دەپەرستن، عیسا بەخودا دەزاننو عوزەیر دەکەنە کوڕی خودا، چونکە ئەوانەی ئەوان بەخودایان دەزانن بۆ خۆیان لەخودا دەپاڕێنەوە، بەندایەتی بۆ دەکەن، لەسزاو تۆڵەی دەترسن. کەوابێ ئەو کەسە شیاوی بەندایەتی بۆ کردنە: کە خاوەنی ئەوانە، دارای سودگەیاندنو زیانگەیاندنی هەیە، ئەو کەسە خودایە: کە بەدیهێنەرە، زاناو داناو هەمیشە زیندوو خاوەن دەسەڵاتە.

ئەمجار هەڕەشەی لەناوبردنیان لێ دەکاو دەفەرموێ: سەرەنجامی شارو دێهاتی ئێوە، ئاکامی خۆتانو ماڵ حاڵتان لەهی گەلەپێشینەکان باشتر نابێ، ئەگەر بەردەوام بن لەسەر لاساریو سەرپێچی دوور نیە وەکوو گەلە پێشینەکان قەلاچۆ نەکرێن، یان سزا دەدرێن بەکوشتنو فراندنو تالانکردن.

ئەمجار رەدی ئەو موشریکانە دەداتەوە: کە پەلپی موعجیزەی حیسسیو مادی لەپێغەمبەر دەگرن، وەکوو قورئان لێیان دەگێڕێتەوە

دەفـــــەرموێ: ﴿لـــن نؤمـــن لـــك حتـــى تفجـــر لنـــا مـــن الأرض ینبوعاً...الآیة﴾الأسراء/٩٠-٩٣.

پێیـان رادەگەیـەنێ: کـە بەجێـهێنانی پێشـنیارەکانیان لەوانەیـە ببێتـە هۆکاری لەناوچوونیان، چونکە ئەگەر ئێمە ئەو موعجیزانە بدەینــە پێغەمبـەر ﷺ پاشـان ئێـوە ئیمـانی پـێ نـەهێنن، ئـەوە بـەگوێرەی دابو نـەرێتی خـودا لەبوونەوەردا ریشەکێش دەکرێنو تاقەوارتان لێ نامێنێ!

جـا هەرچـەندە بەدیـهێنانی موعجـیزەی پێشـــنیارکراو لەبــەرژەوەندیی کافرەکان نەبوو، کەچی ئـەوان وەکـوو (کـەری دێـز) لەقسـەو لاساری خۆیـان نەدەکەوتن، بەپێغەمبەریان دەگوت: ئەگـەر تـۆ راسـت دەکـەی پێغەمبــەریو لەخوداوە نـێردراوی، ئـەو موعجیزانـەی داوامـان لێ کـردوی دەتخسـتنە ڕو، وەکـوو چـۆن کـاتی خـۆی موســاو غــەیری موســا: کــە داوای ئــەو جــۆرە موعجیزانەیان لێ کراوە خێرا خستویاننە ڕو.

ئەمجار ئەوە روون دەکاتەوە کە شەوڕەوی کردن بەپێغەمبەرو میعراجـی بۆ ئاسمانەکان تاقیکردنەوەی ئادەمیزادەکان بوو، تــەرازوی ئیمـانو باوەڕیـان بوو، وەکوو چۆن درەختــی زەقـوم لـەناو ئـاگری دۆزەخدا تاقیکردنەوەیـە بۆیـان دەفەرموێ: ﴿قل: ادعوا الذین زعمتم من دونه فلا یملکون کشف الضـــر عنکم ولا تحویلاً﴾ ئەی موحەممەد! بەو موشریکە نەفامانە بڵێ: بەوانە بڵێ: کە غەیری خودا دەپەرستن، بڵێ: دەبـانگ لـەو شتانە بکـەن: کـە بـەهاوەڵی خودایان دەزانن، بەندایەتییان بۆ دەکەن، ئایا دەتوانـن وڵامتان بدەنـەوە؟ دە لەکاتی تەنگانەو بەڵاو موصیبەتدا هانایان بۆ بەرنو لێیان بپاڕێنەوە، بزانـن ئـاخۆ بەهاناتانـەوە دێـن؟ بـەڵاو ناخۆشـیتان لەسـەر لادەبەن؟ دەتوانـن ئــەو ناخۆشیە لەئێوە دوور بخەنەوە، یان دەتوانن بیخەنە سـەر یـەکێکی تـر؟ ئایـا دەتوانن ئەو ناخۆشییانە لەشوێنێکەوە بگوێزنەوە بۆ شوێنێکی تر؟

بێگومان ئەوانەی ئەو موشریکانە بەخودایان دەزانن، ناتوانن: هیچ شتێک بکەن، هیچیان لەدەست نایە، ئەوان دەسەلاتی ئەوەیان نیە سوود بۆ خۆیان کێش بکەنو زیان لەخۆیان دوور بخەنەوە، دەی چۆن بۆ غەیری خۆیان دەتوانن؟!

ئەو کەسەی توانای هەموو شتێکی هەیەو دەتوانێ ئەو شتانە بکا تەنها پەروەردگاری بێ هاوەڵو بێ نەظیرە، ئەو خودایەی بەدیهێنەرو رزقو رۆژیدەرە هەر ئەو دەتوانێ بەهانای لێقەوماوانەوە بێو فریادرەسیان بێ.

ئیبنو عەبباس دەڵێ: موشریکەکان دەیانگوت: ئێمە عیبادەت بۆ فریشتەو عیساو عوزەیر دەکەین چونکە هەر ئەوان شیاوی پەرستش بۆ کردنو بانگیان لێ دەکرێ.

ریوایەتکراوە کاتێک قورەیشییەکان گرانیو قاتو قڕیان بەسەردا هات، چوونە لای پێغەمبەرو هانایان بۆ ئەو برد، ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی دوایی نازڵ کردو دەفەرموێ: ﴿أولئك الذين يدعون يبتغون الى ربهم الوسيلة﴾ ئەو مەخلوقاتانەی موشریکەکان بانگیان لێ دەکەنو داوای بەهاناچونیانەوە لێ دەکەنو بەخودایان دەزانن. لێیان دەپاڕێنەوە زیانیان لێ دوور بخەنەوە ئەوانە خودی خۆیان هاوار دەکەنە خوداو لێی دەپاڕێنەوە، خۆی لێ نزیک دەکەنەوە سوورن لەسەر بەدەستهێنانی رەزامەندیی خودا، بەندایەتی بۆ دەکەن، لەهەوڵو تێکۆشاندان بۆ ئەوەی خودا لەخۆیان رازی بکەن، عیبادەتو بەندایەتی هەر بۆ خودا دەکەن، یەکتاپەستن.

تیرمیذیو ئیبنو مەردەوەیهی فەرمودەیەکیان لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت کردوە، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: (**سلوا لي الله الوسيلة، قالوا وما الوسيلة؟ قال: القرب من الله**) ئەمجار ئەم ئایەتەی خوێندەوە.

﴿أيهم أقرب﴾ کێیان لەوانەی ئێوە بەندایەتییان دەکەنو لەخودا نزیکە، کێیان لای خودا نزیکترەو پایەی بەرزترە، هەوڵی ئەوە دەدا زیاتر لەخودا

نزیكێ ببێتەوە، زیاتر بەندایەتی خودا بكـا، جـا كـە دەستەوەسـانیو دامـاوی لەبارەی لابردنی زیانو هێنانی سوودو قازانج بۆخۆیانو غەیری خۆیان رەوشتی بەرودوایان بیو هەموویان لەو بوارەدا چون یەك بن، ئەدی ئێوە بەچ عەقڵێك عیبادەتیان بۆ دەكەن؟ چۆن بەخودایان دەزانن؟

﴿ویرجون رحمته ویخافون عذابـــه﴾ ئەوانـەی ئێـوە بـەخودایان دەزانـن هـەموویان لەپێشبڕكێی ئـەوەدان خۆیـان لـەخودا نزیـك بكەنـەوە، هـەردەم دەیانەوێ لەرێگەی طاعـەتكردنەوە رەحمەتی خودا بەدەسـت بێنـن، بەتـەمای بەزەیی پەروەردگارن، لەســزاو تۆڵـەی دەترسـن خۆیـان لەلاسـاریو سـەرپێچی فەرمانەكانی دەپارێزن! چونكە ﴿ان عذاب ربك كان محـــذوراً﴾ بێگومـان سزاو تۆڵــەی خـودای تـۆ ئـەی موحەمـمـەد! سـامناكەو شـیاوی ئەوەیـە لێی بترسێنو حەق وایە كەس لێی ئەمین نەبێ. پێویسـتە فریشـتەو پێغەمبـەران پاشگوێی نەخەن ترسیان لێی هەبێ، ج جایی ئەوان.

ئەمجار باسی سەرەنجامی جیهانو جیهانیان دەكـاو دەفـەرموێ: ﴿وان من قریة الا نحن مهلكوها قبل یوم القیامة أو معذبوها عذاباً شــدیداً﴾ هیـچ شارو لادێیـەك نیـە لـەو شـارو گوندانـەی دانیشـتوانیان سـتەمكارو كـافرن، سەرپێچیكارو تاوانبارن مەگەر ئێمە پێش هاتنی رۆژی قیامـەت ئاسـەواریان دەبڕێنـەوەو ریشەكێشـیان دەكـەینو لـەناویان دەبـەین، یـان سـزایان دەدەیــن بەسزای بەلاو موصیبەتو كوشتنو برسیو بلاوبوونـەوەی نەخۆشـی ترسـناك، ئەمـەش بەهۆی ستەمو ستەمكاری خۆیان، وەكوو لەشوێنێكی تردا دەفەرموێ: ﴿وماظلمناهم ولكن كانوا أنفسهم یظلمون﴾هود/١٠١. خۆیـان تاوانبـارنو خۆیان بەرپرسن!

﴿كان ذلك في الكتاب مســـطوراً﴾ ئـەوەی گوتـرا بڕیـارێكی گشـتیو چەسپاوە لەزانیاری خودادا لەلەوحولمەحفوظدا تۆمار كراوە.

تــیرمیذی لــەعوبادەی کــوڕی صامیتــەوە ریوایــەت دەکــا دەڵــێ: لەپێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: (**ان أول ماخلق الله القلم، فقال له: اکتب، فقال ماأکتب؟ قال اکتب المقدر وماهو کائن الی یوم القیامة**).

ئـەمجار وەکـوو دەگێڕنـەوە؛ دەڵێـن: کـافرە قورەیشـییەکان چونــە لای پێغەمبەرو وتیان: ئەی موحەممەد! تۆ پێت وایە لەپێش تۆدا پێغەمبـەری تـر هـەبوون! هـەیانبووە بـابۆی موسـەخەر بـــووە، هــەیانبووە مــردوی زینــدو کردوونەوە، جا ئەگەر دەتەوێ ئیمانت پــێ بـهێنین داوا لـەخودای خـۆت بکـە کێـوی (صــەفا)مـان بـۆ بکـا بـەزێڕ!! ئیـتر خــودای مــەزن ئــەم بۆچونــەی ڕەتکردنەوەو فەرمووی: ﴿**وما منعنا ان نرسل الآیات الا أن کـــذب بها الأولون**﴾ هیچ شتێک نەبوە ببێتە بەرهەڵستی ئێمە لەوەی ئەو موعجیزانەی موشریکەکانی مەککە پەڵپیان لێ گرتبوو بیانهێنێنــە دی، جگـە لـەوەی کـە گەلەپێشینەکان ئەو جۆرە پەڵپانەیان گرتنو پاشان کە موعجیزەکانمان بـەدی هێنان بڕوایان پێ نەکردو ئیمانیان نەهێنا ئێمەش لەناومان بردن، جا کە ئێمە بۆ موشریکەکانی قورەیش هەمان هەڵوێست بنوێنیــنو پەڵپـەکانیان بهێنینـە دیو یەکسـەر ئیمـان نـەهێنن، ئـەوە بـەگوێرەی دابـو نـەرێتی خۆمـان دەبـێ لەناویان بەرین، ئەوەش ویسـتی ئێمـە نیـە، چونکـە ئـەم پەیامـە پـەیامێکی گشتیو هەمیشەیی‌یە، ئەمان خۆشیان ئیمان نەهێنن منداڵەکانیان نەوەکانیان ئیمان دەهێنن، بۆیە ئــەو موعجیزانـەی داوایـان کـردوە پاشـگوێمان خسـتنو نەماهێنانە دی.

برێ لەو پەڵپانەی موشریکەکانی مەککــە لەپێغەمبــەریان گرتبــوو ئــەوە بوو، وتیان: دەبێ کێوی صەفا بکەیە ئاڵتونو کێوەکــانی دەوروبــەری مەککـە دوور خرێنەوەو زەوییەکەی وای لێ بێ بەکاری کشتو کاڵ بێو کانیــاوی تێـدا بتەقێنو جۆگەو جۆباری تێدا جاری بن.

ئەو موعجیزانـەی گەلـە پێشـینەکان داوایـان لەپێغەمبـەرەکانیان کـردو دوایی: کە موعجیزەکان هاتنە دی بڕوایان پێ نـەکردنو ئێمـەش بـەهیلاکمان بـردنو ئاسـەوارمان بڕینـەوە زۆرو زەبـەندەن. یـەکێ لەوانـــە وشـــتری صـــالح پێغەمبەرە: کە موعجیزەیەکی خودایی بوو هاتە دی، کەچی سەرباری ئـەوەی کە ئیمانیان پێ نەهێنا وشترەکەشیان کوشتو سـەریان بـڕی. ئیـتر بەعـەزابی گرمـەو ناڵـەی زەندەقبـەر لـەناوبرانو ئێسـتاش شـوێنەواری لەناوچوونەکـەیان ماوەو نزیکی سنووری مەککەیەو ئەوان لەهاتووچۆی گەشتو گوزاریاندا ئـەو شوێنەوارانە دەبینن، وەکوو زانیمـان پـەروەردگار چـەند جـارێک ئامـاژە بـەو رواداوە دەکـاو بـۆ نموونـە موعیجـزەی صـالح پێغەمبـەر ﷺ دەگێڕێتـەوە، بۆیەش بەتایبەتی لێرەدا موعجیزەی ئەم پێغەمبەرە رادەنوێنێ چونکە خۆیو گەلەکـەی عـەرەب بـوونو روداوەکـە لای قورەیشـییەکان ئاشـکرا بـــووە بەریوایەتو عەنعەنات بۆیان گێڕدرابووەوە.

دەفەرموێ: ﴿وآتينا ثمود الناقة مبصرة﴾ بەخشیمان بەگەلی ثەموودئـەو حوشترە بەناوبانگەی کە بەموعجیزە لەبەردێکی رەقو تـەق هێنامانـە دەرێ. بەڵگەیەکی ئاشکراو نمایان بوو لەسـەر بەدەسـەلاتی ئێمـەو نیشـانەی تـاکو تەنهایی ئێمە بوو، نیشـانەی راسـتی پێغەمبـەرێتی پێغەمبەرەکـەمان بـوو، نیشانەیەکی بەرچاوو بینراو بوو، بەچاو دەبینراو بەعەقڵ هەستی پێ دەکرا، ﴿فظلموا بها﴾ بڕوایان بەو موعجیزە گرنگە نـەکردو پـێی کـافر بـوون، ئـاوی خواردنەوەیان لێ قەدەغە کـردو پاشـان کوشـتیانو سـەریان بـڕی. ئیـتر خـودا ریشەکێشی کردنو ئاسەواری بڕینەوە.

﴿وما نرسل بالآيات الا تخويفاً﴾ ئێمە موعجیزەو ئایات نـائێرین ئیـلا کە دەیانێرین بۆ ترساندنی ئادەمیزادە لەهاتنی عـەزابی بەعەجەلـەو دەسـت لەعاسـت. بـــۆ ئـــەوەی پـــەندئامێزبنو بترســـنو بـــەخۆیاندا بچنـــەوەو لەهەڵوێسـتەکەیان ژێـوان ببنـەوە، جـا: کـە موعجیزەکـە هاتــە دیو ئــەوان

ئیمانیان نەهێناو ترسیان لێ نیشت ئەوە عەزابیان دێتەسەرو لەناو دەبرێن، ئەمەش دابو نەرێتی خودایەو گۆڕانی بەسەردا نایە!.

بێگومان موعجیزەی ئیسلام بریتییە لەقورئان: کە نامەیەکی ئاسمانی‌یەو بەرنامەیەکی کامڵو گونجاوە بۆ ژیان، لەگەڵ بیرو عەقڵو دڵ دەدوێ، داخوازی سروشت جێ بەجێ دەکا، بۆ هەموو سەردەمەکان بەکاردێو کۆن نابێ، رۆژ لەدوای رۆژو ساڵ دوا ساڵو چەرخ دوا چەرخ چینەکانی ئادەمیزاد دەیخوێننەوەو بڕوای پێ دەکەنو دەیکەنە بەرنامەی ژیانی خۆیان. جا چونکە ئایینی ئیسلام؛ ئایینی حەزرەتی موحەممەدەوە دوا ئایینەو تەواوکەری ئایینەکانەو هیچ دینێکی تر نایە ئەم بسڕێتەوە. دەبێ بەرنامەکەشی بەرنامەیەکی تۆکمەبێو بۆ هەتا هەتایی بێ.

بەڵام موعجیزەی پێغەمبەرانی پێشوو بریتی بوون لەخاریقەی مادیو بۆ کاتێکی دیاریکراو بوونو لەگەڵ چینێک دواون کاریگەرییەکەیان تەنیا بۆ ئەو کەسانە بوو: کە موعجیزەکەیان بینیوەو بەس!

شایانی باسە هەموو ئەو بورکانو بومەلەرزەو لافاوو زریانەی بەینە نابەینێک لێرەو لەوێ رو دەدەن هەموویان موعجیزەنو بۆ ترساندنی ئادەمیزادە، بۆ ئەوەی پەند وەربگرنو بەخۆیان دا بچنەوە.

لەفەرموودەی صەحیحدا هاتووەو بوخاریو موسلیم ریوایەتیان کردوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (**ان الشمس والقمر آیتان من آیات الله، وانهما لاینکسفان لموت أحد ولا لحیاته ولكن الله عز وجل یخوف بهما عباده، فاذا رأیتم ذلك فافزعوا الى ذكره ودعائه واستغفاره**) بێگومان خۆرو مانگ دوو نیشانەن لەنیشانەکانی پەروەردگار، ئەوانە بەهۆی مردنو ژیانی کەسەوە ناگیرێن، بەڵکو کە دەگیرێن ئەوە خودا بەندەکانی خۆی پێ دەترسێنێ. جا: کە بینیتان خۆرو مانگ گیران پەلاماری یادی خودا بدەنو

دەست بکەن بەلێ پاڕانەوەو لالآناوەو نووزانەوەو داوای لێخۆشبونو عەفووی لێ بکەن!

ئەمجار پێغەمبەر فەرمووی: **(یا أمة محمد! والله ما أحد أغیر من الله أن یزني عبده أو تزني أمته، یا أمة محمد! والله لو تعلمون ما أعلم لضحکتم قلیلاً ولبکیتم کثیراً).**

پاشان پەروەردگار پێغەمبەر ﷺ هەڵدەنێ بۆ ئەوەی بەردەوام بێ لەسەر چاونەترسی خۆیو بێ پەروا پەیامەکەی خۆی بگەیەنێو لەهیچ شتێک نەترسێ، فەرمووی: ﴿**واذ قلنا لك: ان ربك أحاط بالناس**﴾ ئەی موحەممەد! یادی ئەو کاتە بکەرەوە: کە نیگامان بۆ ناردیو پێمان ڕاگەیاندی: کە خودای تۆ بالادەستە بەسەر هەموو ئادەمیزادان داو بەزانیاریو ئاگاداری خۆی هەمووی کۆنترۆڵ کردونو لەژێر دەسەلاتی ئەودان، بەبێ ویستو ئیرادەی خودا ناتوانن هیچت لێ بکەنو بڕیاری داوە لەزەرەرو زیانی ئادەمیزادان بتپارێزێو لەئاکامیشدا بالادەستت بکا بەسەریاندا. وەکوو دەفەرموێ: ﴿**والله یعصمك من الناس**﴾المائدة/٦٧. یان: کە مزگێنی سەرکەوتنی بەدری پێ دەدا دەفەرموێ: ﴿**سیهزم الجمع ویولون الدبر**﴾القمر/٤٥. یان دەفەرموێ: ﴿**قل للذین کفروا ستغلبون وتحشرون الی جهنم**﴾آل‌عمران/١٢. هەروا گەلێک ئایەتی تریش لەم بارەوە لەقورئاندا هەن!

﴿**وما جعلنا الرؤیا التي أریناك الا فتنة للناس**﴾ ئێمە ئەو شەوڕەوییەی بەتۆمان کردو ئەو بیستنو دیتنە گرنگانەی بۆت دەستەبەر بوو ئەوشتە عەجایەبانەی بەچاوی سەر بینیتن: هەر لەبەر تاقی کردنەوەی ئەو خەڵکە بوو ویستمان دەری بخەین کێ موسوڵمانی تەواوەو کێ بێ باوەڕە، ئەو شتانەی شەوی ئیسراو میعراج نیشانی تۆ دران بۆ ئیمتیحانو تاقیکرنەوەی ئادەمیزادەکان بوو بەنیسبەت خۆیانەوە، نەک بۆ ئێمە، ئێمە زانیاری بەرو دوامان هەیە دەزانین کێ چیەو کێ چی نیە، پێویستمان بەتاقیکردنەوە نیە.

بەکورتی :

موعجیزەی تۆ قورئانە، پەیامی ئادەمیزادە بۆ هەتا هەتایە، بەرنامەی هەموو ئەجیالە یەک بەدوا یەکدا، بۆیە ئەو ئەزموونانەی ئادەمیزاد پیایدا تێپەڕی، داخوازی ئەوە بوون ریسالەیەکی بۆ بێ خاریقەی مادی نەبێ بەڵکوو ریسالەیەکی گشتیو هەتا هەتایی بێ، ئەویش قورئانی پیرۆزە، ئەو موعجیزە مادییانەی بۆ پێغەمبەر هاتوونە دی کە هەرە گرنگیان روداوی ئیسراو میعراجە، نەکراوە بەموعجیزەیەکی وا پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر بچەسپێنێ، بەڵکوو بۆ تاقی کردنەوەو لێک هەڵاواردنی موسوڵمانو بێ باوەڕان بوو. ئەوەبوو دوای ئەوەی پێغەمبەر ﷺ باسی شەورەویو میعراجی بۆ خەڵکەکە کرد، هەندێ لەوانەی موسوڵمان بوبوون پاشگەزبونەوە، بڕێ موسوڵمان ئیمانیا زیاتر بەهێز بوو کافرەکانیش پتر شێلگیربوونو لەسەر کوفری خۆیان زیاتر سوور بوون، کەوابوو ئەو بینینەی لەو شەوەدا خۆدا نیشانی پێغەمبەری خۆی دا فیتنە بوو بۆ ئادەمیزادەکانو پێی تاقی کرانەوە، موسوڵمانی راستو ناڕاستی پێ کەشف کرا، ئیحاطەدانی پەروەردگاربوو بەئادەمیزادان، ئەوە وادەیەک بوو لەخوداوە بۆ پێغەمبەر ﷺ بەئاگاداریی کردنو پاراستنیو بەسەر خستنیو زاڵ کردنی بەسەر دوژمنانیدا.

﴿والشجرة الملعونة في القرآن﴾ ئەو درەختە نەفرین لێکراوەش کە لەقورئاندا باسمان کردوە هەر بۆ تاقیکرنەوەی خەڵکی باسمان کردوە، بۆ ئەوە دەری بخەین کێ خاوەن باوەڕەو باوەڕی زیاد دەکاو کێ بێ باوەڕەو سوورە لەسەر کوفرو بێدینی خۆی؟

ئەوە بوو خەڵکەکە کاتێ ئایەتی ﴿ان الشجرة الزقوم طعام الأثيم﴾یان بیست کەوتنە مقۆمقۆو راجیاییەوە، هەندێکیان کە موسوڵمان بوبوون زیاتر ئیمانیان چەسپاو بڕوایان بەهێزتر بوو، هەندێکیان پێی شێلگیر بوون زیاتر سوور بوون لەسەر کوفری خۆیان، بۆ نموونە ئەبو جەهل وتی: سەیر بکەن (ابن

ابي كبشة) مەبەستی پێغەمبەر بوو، هەڕەشەتان لێ دەكا بەوە دەڵێ: ئـاگری دۆزەخ بەرددەسوتێنێ، كـەچی لەهـەمان كـاتدا پـێی وایـە لــەناو دۆزەخدا درەختی ژەقنەموت هەیە!! ئێوەش بۆخۆتان باشباش دەزانن ئاگر چۆن درەخت دەسوتێنێ!!

عــەبدوڵلای كـوڕی زەیبــەعرا وتــی: سـەیرە موحەممـــەد بــەزەقوم دەمانترسێنێ، جـا خـۆ زەقـوم بریتییـە لـەخورماو رۆنەكـەرە، جـا فـەرمانی بەكارەكەرەكەی كرد: خورماو رۆنەكەرەیان بۆ هێنا بـەهاورێكانی گـوت: وەرن زەقوم بخۆن. بەمەش هەندێ لەنەفامان بەتەواوی گومڕابوون!

ئەو نەفامو گومڕایانە بیرێكیان لەوە نـەكردەوە: كـە لـەدونیادا زۆر شـت هەیـە ئـاگر نایایسـوتێنێ، ئـەوەتا جۆرە حـەریرێك هەیـە بەعـەرەبی پــێی دەگوترێ: (الحرير الصخري) ئاگر كاری تێ ناكا، بەڵكوو تا لـەناو ئـاگردا بـێ زیاتتر پاڵفتە دەبێ... بۆیە لەوڵاتە پێشكەوتووەكان ئاگر كوژێنەكان ئەو جۆرە پۆشاكە حەریرە دەپۆشن. ئــەوەتا بۆخۆیـان دەبینـن حوشـترمورغ پشـكۆئاگرو پارچە ئاسنی گەرم دەخواو هیچی لێ نایە. ئەی ئەوەتا لـەپێش چاوی خۆیـان درەختی مەرخو عیفار دەدرێێن لەیەكئو ئاگریان لێ پەیدا دەبێ.

لەسەر زەوی زۆر شتی ئاوا سەرسوڕهێنەر هەن، لەهەسارەكانی تریـش دا هەروا، زەوی بۆ خۆی پڕە لەئاگر، تــەنیا توێكڵەكـەی سـەرەوەی: كە ئێمـەی لەسەر دەژین ئاگر نیە، هیچ درەختێك نیە ئاگری تێدا نـەبێ، هیـچ بـەردێك نیـە ئـاگری تێـدا نـەبێ، ئـاو بـۆ خـۆی مادەیـەكی ئاگریـە، نزیكـە هەشـت لەنۆیەشی ئوكسجینە، بەشەكەی تری ئەدرۆجینە، دەی ئۆكسـجین مادەیـەكی ئاگراوی بەنزین ئاسایە. كەوابوو زەوی ئێمە ئاگرە، ئاوی ئاگرە داروبەردی پڕن لەئاگر!!

﴿ونخوفهم، فما يزيدهم الا طغياناً كبيراً﴾ كافرەكان بەهەڕەشەو عـەزاب دەترسێنن، بەعـەزابی دونیاو قیامـەت دەیانترسێنین كەچی ترساندنەكە زیـاتر

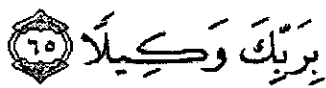
گومڕایان دەکاو پتر سوور دەبن لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان، جا کەسانێک ئەوە حاڵو وەزعیان بێ چۆن بەبەجێهێنانی ئەو موعجیزە مادییانەی پەڵپیان لێ گرتوون ئیمان دەهێنن؟ ئەوان ئەگەر بەقورئان ئیمان نەهێنن چۆن بەموعجیزەو خاریقەی مادی ئیمان دەهێنن؟؟

بۆیە پەڵپەکانمان نەهێنانە دی، حیکمەتو ویستو ئیرادەمان داخوازی ئەوە نەبوو وەکوو گەلی نوحو هودو صالحو شوعەیب..... لەناویان ببەین.

ئیتر هەندێ لەو بەدرۆخەرەوانە خۆیان موسوڵمان بوونو بوونە سەربازی دڵسۆزی ئیسلام هەندێکیان بۆخۆیان بەکافریی مردن، بەڵام وەچەو نەوەکانیان موسوڵمان بوون.

سەرگوروشتەی ئادەم لەگەڵ شەیتاندا
فەرمان بەفریشتە بۆ کڕنوش بردن بۆ ئادەم

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ
قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾ قَالَ أَرَءَيْتَكَ هَٰذَا ٱلَّذِى
كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ
ذُرِّيَّتَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ ٱذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ
جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَٱسْتَفْزِزْ مَنِ ٱسْتَطَعْتَ
مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ
فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ إِلَّا

غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنٌ وَكَفَىٰ

پەیوەندی ئەم ئایەتانی بەهی پێشەوە لەدوو لاوەیە:

١- گرێدانو پەیداکردنی لێکچواندنێک لەنێوان خەمو خەفەتی پێغەمبەر ﷺ بەدەست موشریکەکانەوەو خەمو خەفەتی ئادەم بەدەست ئیبلیسەوە. کە موشریکەکان بەرهەڵستی پێغەمبەریان کرد دەربارەی پێغەمبەرایەتیەکەیو بەدرۆیان خستەوە، بەتایبەتی کە هەواڵی ئیسراو میعراجی پێدانو، باسی درەختی ژەقنەموتی بۆ کردن ئەوەندەی تر شێلگیربونو پەلپی موعجیزەی جۆراو جۆریان لێ گرت، حەسودییان پێ برد، لوتبەرزییان نواند، دوا بەدوای ئەوە گونجاوبوو: کە سەرگورشتەی حەزرەتی ئادەمو ئیبلیسی نەفرین لێکراو بێنێتە گۆڕێ: کە ئەویش حەسوودیو لوتبەرزیی وای لێ کرد، کڕنوش بۆ ئادەم نەباو فەرمانی خودا بشکێنێ!

٢- ئەوەیە: پەروەردگار لەئایەتی پێشوودا فەرمووی ﴿**فما يزيدهم الا طغياناً كبيراً**﴾ لێرەدا بابیسی طوغیانەکە دێنێتەوە: کە بریتییە لەوتەی ئیبلیس کەگوتی: ﴿لأحتنكن زريته الا قليلاً﴾.

بەم جۆرە لەژێر رۆشنایی ئەو شتە عەجایبانەی پێغەمبەر ﷺ شەوی میعراج چاوی پێکەوتن، ئەوەی بینی کە بینی لەعالەمی بالا، درەختی نەفرین لێکراویشی بینی: کە خۆراکی شوێنکەوتوانی شەیتانە؛ بەشوێن ئەو سەرگورشتەو روداوەدا دیمەنی ئیبلیسی نەفرین لێکراو دێنێ: کە هەڕەشە دەکا لەنەوەی ئادەم بەگومڕاکردنو لەخشتە بردنیان.

دەفەرموێ: ﴿وإذا قلنا للملائكة: اسجدوا لآدم﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! سەرگوزەشتەی ئادەمو ئیبلیس بۆ ئەو خەڵکە بگێڕەوە، باسی

دوژمنایەتی شەیتان دەرحەق بەئادەمو نەوەکانی بۆ ئوممەتەکەت بگێڕەوە، پێیان رابگەیەنە: کە دژایەتی نێوان ئادەمو شەیتان کۆنو چەسپاوە، لەو رۆژەوە ئادەم گیانی بەبەردا کراوە، ئەم دوژمنایەتییە بەرپابووە، تا دونیا دونیایە بەردەوام دەبێ!

ئەوە بگێڕەوە بۆ ئوممەتەکەت: کە ئێمە فەرمانمان بەفریشتەکان کرد: کڕنووشی رێزو خۆشەویستی بۆ ئادەم بەرن، رێزو تەقدیری بۆ دابنێن، نەک سوژدەی عیبادەتو تەقدیس.

﴿فسجدوا الا ابليس﴾ هەموو فریشتەکان جگە لەشەیتان سوژدەی رێزو خۆشەویستیان بۆ ئادەم ئەنجام دا، شەیتان فەرمانی خودای شکاند، لوتبەرزی نواند، حەسوود بوو، سوژدەی نەبردو فەرمانی خودای رەتکردەوە. خۆی بەزل زانیو ئادەمی بەهیچ لەقەڵەم دا، بەتەوسەوە وتی: ﴿أأسجد لمن خلقت طيناً؟﴾ ئایا دەگونجێ من کڕنووش بەرم بۆ ئادەم لەکاتێکدا ئەو لەقوڕ دروستکراوە من لەئاگر دروست کراوم؟! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قال: انا خير منه خلقتني من نار، وخلقته من طين﴾ص/٧٦. حەسودییەکەی شەیتان ئاشکراو نمایانە؛ باسی ئەوە دەکا: کە ئادەم لەقوڕ دروست کراوە بۆ ئەوەی لەرێزی ئادەم کەم بکاتەوە، وەلێ باسی ئەوە ناکا کە ئە قوڕە نەفخەی گیانێکی لەخوداوە پێ بەخشراوە بەو نەفخە گیانییە شیاوی ئەو رێزو نرخە بووە: کە فریشتەکانو شەیتانیش سوژدەی رێزو تەقدیری بۆ بەرن. حەسوودیو خۆبەزلزانی شەیتان گەییشتە ئاستێک فەرمانی خودای شکاند، بەربەرەکانی پەروەردگاری کرد! بەوپەڕی جورئەتو کوفرەوە بەرەنگاری خودا بووەوە ﴿قال: أرأيتك هذا الذى كرمت عليّ؟﴾ وتی: پێم بڵێ: هۆی چیە ئەم زەلامەت بەسەرمندا تەفضیل داوە؟ بۆدەبێ من سوژدە بۆ ئەو بەرم؟ خۆ من لەو بەرێزترم، کەی ئەمە یاساو قانوونە خاوەن رێز کڕنووش بۆ بێ رێز بەرێ؟

ئەوەتا شەیتان بەخەیاڵی خۆی ستەمی پاڵ خودا داوە، پێی وایە ئەو لەئادەم ڕێزدارترە، چونکە ئەو لەئاگر دروست کراوەو ئادەم لەقوڕ بەدی هێنراوە، قوڕ لەئاگر پەست ترە..! ئەمە بیروبۆچوونی شەیتان بوو، ئەگینا ئەو مادەی شەیتانی لێ دروست کراوە ئەو مادەی ئادەمی لێ دروست کراوە هەموویان خودا دروستی کردوون خەڵقندەی خوداو هیچیان لەهیچیان ڕێزدارتر نین، بەڵکوو دەتوانین بڵێین: گڵ بەسوود ترە گڵ عونصورێکی سەرەکی‌یە بۆ کشتو کاڵو پێکهاتەی بیناو ئاوەدانی، ئاگر هۆکارێکی سەرەکییە بۆ سوتاندنو وێران کردن!

لەلایەکی ترەوە شەیتان بێ ئاگا بوو لەوەی: کە ئادەمیزاد وەکوو چۆن ئامادەباشی تێدایە بۆ شەڕ، ئامادەباشیشی تێدایە بۆ خێرو هیدایەت. بێ ئاگا بوو لەو حاڵەتەی ئادەمیزاد: کە پەیوەست دەبێ بەخوداوەو بەرز دەبێتەوەو شکۆمەندی بەدەست دێنێو پارێزراو دەبێ لەگومڕایی! بیری بۆ ئەوە نەچوو: کە ئەمە زێدە ڕێزێکەو ئادەمیزاد بەرز دەکاتەوە بەسەر کەسێکدا کە خاوەنی یەک سروشتەو یەک جۆر ئامادەباشی تێدایە.

﴿لئن أخرتني الى يوم القيامة لأحتنكنّ ذريته الا قليلاً﴾ سوێند بێ ئەگەر مۆڵەتم بدەیو بمهێڵیەوە تا ڕۆژی قیامەت هەموو نەوەکانی ئادەم گومڕا دەکەم، ڕێگایان لێ تێک دەدەم، سەریان لێ دەشێوێنم، مەگەر کەمێکیان نەبێ کە نەتوانم کاریان لێ بکەم ئەگینا زوربەی زۆریان هەڵدەخەڵەتێنم!

ویستو ئیرادەی خودا وا داخوازبوو: کە ڕێگا بۆ مامۆستای شەڕ ئاچوغ بکا، دەستی بەردەستی نەهێنێو دەسەڵاتی تەواوی بداتێ، هەموو هەوڵەکانی بخاتە گەڕو چی بۆ دەکرێ بیکا. ﴿قال: اذهب فمن تبعك منهم فان جهنم جزاؤكم جزاء موفوراً﴾ بڕۆ هەوڵی خۆتیان لەگەڵ بدە، بڕۆ وا ئیزنم دای، چیت بۆ دەکرێ دەربارەی گومڕاکردنیان دەست بەکاربە. ئەوان عەقڵو

ئیرادەیان دراوەتێ دەتوانن بەویستی خۆیان شوێنت بکەون، یان پشتت تێ بکەن، جا هەر کەسێکیان شوێنت کەوتو لایەنی گومڕایی هەڵبژاردو ڕێبازی هیدایەتی فرامۆش کرد، ڕوی لەبانگەوازی ڕەحمان وەرگێڕاو وەڵامی بانگی شەیتانی دایەوە، چاوی خۆی لەئاست ئایاتی بونەوەر نوقاندنو گوێچکەی خۆی لەئاست بانگی حەق کەڕ کرد، ئەوە تۆشو شوێنکەوتوانت باش بزانن دۆزەخ شوێنو جێگاتانە، جەزای پڕاو پڕی کارو هەڵوێستتانە، بەو ئاگرە سامناکە تۆڵەی گومڕابوون لەخۆتو ئەوانەی شوێنت کەوتوون وەردەگرێنەوە، سزاتان بۆ سووک ناکەینو لێی کەم ناکەینەوە. وێنەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿**فانك من المنظرين، الى يوم الوقت المعلوم**﴾**الحجر**/٢٧-٢٨.

هەستە بڕۆ هەر لەئێستاوە بکەوە شەڕ لەگەڵیان هەموو هێزو توانای خۆت بەکار بێنە ﴿**واستفزز من استطعت منهم بصوتك وأجلب عليهم بخيلك ورجلك**﴾ هەموو هێزو توانایەکت بخەرە گەڕ بۆ بانگ کردنیان بۆ تاوانکاریو یاخی بوون لەخودا، بەهەموو جۆرێک خەریکیان بە هەڵیان خەڵەتێنە، بەوەسوەسەو ختوکەدان، تاوانو تاوانکارییان لەپێش چاو جوان بکە، هەموو وەسیلەیەکی بۆ گومڕاییو دەورەدانو زاڵبوون بەسەر دڵو هەستو شعوریاندا بخەرە مەیدان.

﴿**واجلب عليهم بخيلك ورجلك**﴾ هەرچی دەستو دائیرەت هەیە، هەرچی لەشکری سەربازو سوارەو پیادەت هەیە، هەموویان بخەرە گۆڕەپانی شەڕەوە دژی ئادەمیزاد، ئەمە ئیستیعارەو تەمیثلە، مەبەست ئەوەیە: هەرچی دەتوانی بۆیان بەکار بێنە، هەرچی فرتو فێڵو تەڵەکەبازی هەیە لەدژیان بیخەرەکار. هەرچی هێزو توانات هەیە هیچی مەهێڵەوەهەمووی بخەرە کار. جا مەبەست بەو لەشکرو سوارەو پیادەی لەشکرە. گوێڕایەڵەکانی شەیتان بن لەجندۆکەو ئادەمی: ئەوانەی بەویستی ئەو دەجووڵێنەوە. وەکوو ئیبنو

عەبباسو موجاهید و قەتادە ریوایەتیان کردوە. یان مەبەست دەستو پێوەندەکانیەتی لەتیرەی جندۆکە. بەهەر جۆرێک بێ مەبەست لەو شێوە فەرمانە، هەڕەشە کردنە لەشەیتان نەک فەرمان کردنە، چونکە خودا فەرمان بەخراپەکاری ناکا. واتە: ئەی شەیتان! بڕۆ چیت لەدەست دێ بیخەرە گەڕ، سەرەنجامی خۆتو شوێنکەوتوانت دۆزەخە!!

﴿وشاركهم في الأموال والأولاد﴾ هاوبەشییان بکە لەماڵو منداڵدا: کە هەردوکیان کوڵەکەی ژیانن، هەڵیان بنێ بۆ ماڵ کۆکردنەوەو خەرجکردنی لەرێگای ناڕەواو ستەمکاریدا، هەڵیان بنێ بۆ دزیو داگیرکردنو غەششاشیو تەرازوبازیو زیناکردنو زۆڵ خستنەوەو دوایی کوشتنیانو زیندەبەچاڵ کردنیانو لەکۆڵ خۆ کردنەوەیان،هەڵیان بنێ بۆ قەلاچۆکردنی یاسای خودایی دەربارەی زەواجو تەلاقو شیرەخۆریو نەسەبو نەفەقەو بەخێوکردنو پەروەردەکردن.

هاوبەشی کردن لەماڵو ساماندا وەکوو ئەوە لەسەردەمی نەفامیدا هەندێ لەماڵەکەیان تەرخان دەکرد بۆ بتەکانیان،کە ئەمە لەراستیدا بەشی شەیتانە! هاوبەشی کردن لەمنداڵەکانیاندا ئەوە بوو هەندێ لەمنداڵەکانیان دەکردە نەذرو فۆتۆ بۆ بتەکانیان، یان دەیانکردنە کۆیلە بۆ بتەکان، وەکوو (عبد اللات)و (عبد المناف). جاری وا هەبوو هەر راستەوخۆ دەیانکردە کۆیلەی شەینان وەکوو (عبد الحارث) هەر ماڵو سامانێک لەحەرامەوە هاتبێ یان بەناحەق تەصەروفی تێدا بکا، یان لەحەرامدا خەرج بکرێ، هەر منداڵێک لەحەرامەوە پەیدا بووبێ ئەوە لەراستیدا بەشی شەیتانی تێدایە.

شەیتان رێگەی پێ دراوە: کە هەرچی هۆکار هەیە بیخاتە گەڕ تەنانەت وادەو بەڵێنی رازاوەش. ﴿وعِدْهم وما يعدهم الشيطان الا غـــرورا﴾ وادەو بەڵێنی درۆیان پێ بدە، پێیان بڵێ: بتەکانتان شەفاعەتتان بۆ دەکەن، تاوان بکەن خودا غەفورو رەحیمە، لێتان خۆش دەبێ، مامەڵەی سودو ریبا بکەن

دەوڵەمەند دەبن، زەکات مەدەن با هەژار نەکەون، پەلە لەتۆبە کردن مەکەن بەکاڵەخۆ هێشتا زووەو کاتی نەهاتووە. بەتەما شەفاعەتی پێغەمبەر بنو گوێ مەدەنێ، دونیا بخۆی حازرە، گوێ مەدەنە قیامەت هێشتا دوورە... گەلێ وادەی تری لەم جۆرە. جا: کە رۆژی قیامەت دێو دادگایی دەست پێ دەکاو درۆکانی دەردەکەون دەڵێ: جا بڵێم چی ﴿ان الله وعدكم وعد الحق ووعدتكم فأخلفتكم﴾ابراهيم/٢٢.

بێگومان بەهێزترین وادەو هۆکاری هەڵخەڵەتاندنی ئادەمیزاد لەلایەن شەیتانەوە وادەی عەفوو لێخۆشبوونی خودایە لەتاوان، ئەمە فراوانترین دەرگایە شەیتان لێیەوە دەچێتە ناو دڵی ئەوانەوە: کاتێک ناتوانێ لەروی تاوانی ئاشکراوە لەخشتەیان بەرێ، ئەو کاتە شەیتان بۆ ئەم جۆرە کەسانە باری فێڵەکەی دەگۆڕێو بەنەرمی دەچێتە ناو دڵیانەوە، تاوانیان لەپێش چاو جوان دەکاو رەحمەتو بەزەیی خوداو لێخۆشبوونی زۆرو زەبەندەو بەرفراوانی رادەنوێنێو بەم جۆرە لەخشتەیان دەبا.

﴿ان عبادي ليس لك عليهم سلطان﴾ بێگومان بەندە راستاڵەکانی من پارێزراون، تۆ ئەی شەیتان! ناتوانێ ئەوانە لەخشتەبەرێ، دەسەڵاتت بەسەریاندا ناشکێ، کەسێک دڵی پەیوەست بێ بەخوداوە، روبکاتە خودا، دەستی خۆی بە(عوروەتولوثقا)وە بگرێ، کەسێک نەفخەی یەزدانی ناو دڵی روناک کردبێتەوە هەرگیز شەیتان ناتوانێ کاری لێ بکاو هەڵی خەڵەتێنێ، چونکە ئەو دڵە روناکی نوری ئیمانی تێدایە. ﴿وكفى بربك وكيلاً﴾ کیفایەتە: کە خودای تۆ پارێزەرو چاودێر بێ، یارمەتی موسوڵمانان بدا نەهێڵێ شەیتان لەخشتەیان بەرێ؛ بییان پارێزێ، خودا بەتوانایە فرتو فێڵی شەیتان پووچەڵ دەکاتەوە.

ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە پارێزراو کەسێکە خودا بیپارێزێ، هەموو کاتێکیش ئادەمیزاد ئاتاجی کۆمەکی پەروەردگارە.

برێ لەنیعمەتەکانی خودا بەسەر ئادەمیزاددا

رَّبُّكُمُ ٱلَّذِى يُزۡجِى لَكُمُ ٱلۡفُلۡكَ
فِى ٱلۡبَحۡرِ لِتَبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِكُمۡ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾
وَإِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فِى ٱلۡبَحۡرِ ضَلَّ مَن تَدۡعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُۖ فَلَمَّا نَجَّىٰكُمۡ
إِلَى ٱلۡبَرِّ أَعۡرَضۡتُمۡۚ وَكَانَ ٱلۡإِنسَٰنُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنتُمۡ أَن يَخۡسِفَ
بِكُمۡ جَانِبَ ٱلۡبَرِّ أَوۡ يُرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُواْ لَكُمۡ
وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمۡ أَمِنتُمۡ أَن يُعِيدَكُمۡ فِيهِ تَارَةً أُخۡرَىٰ فَيُرۡسِلَ
عَلَيۡكُمۡ قَاصِفًا مِّنَ ٱلرِّيحِ فَيُغۡرِقَكُم بِمَا كَفَرۡتُمۡ ثُمَّ لَا تَجِدُواْ
لَكُمۡ عَلَيۡنَا بِهِۦ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ ۞ وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِىٓ ءَادَمَ وَحَمَلۡنَٰهُمۡ
فِى ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ وَرَزَقۡنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلۡنَٰهُمۡ عَلَىٰ
كَثِيرٍ مِّمَّنۡ خَلَقۡنَا تَفۡضِيلًا ﴿٧٠﴾

لەئایەتی پێشوودا ئەوەی راگەیاند: کە هەر خودا خۆی پارێزەرو چاودێری بەندە راستاڵەکانیەتی، لەشەڕی شەیتان دەیانپارێزێ، رێگە نادا تووشی نەگبەتییان بکا. ئەمجار بەشوێن ئەوەدا هەندێ نیعمەتی خۆی بەسەر بەندەکانیدا رادەنوێنێو ئەوەمان بەگوێچکەدا دەدا: کە پێویستە ئادەمیزاد

هەموویان هەموو کات شوکرانە ژمێربوونایەو کوفرانی نیعمەتەکانیان نەکردایە.

ئەوە شەیتانە بەخۆیو هەڵوێستیەوە، هەردەم بۆ ئادەمیزاد لەبۆسەدایەو دەیەوێ تووشی ئەزیەتو نارەحەتییان بکا، کەچی وێڕای ئەوەش کەسانێک هەن شوێن ئەو دوژمنە سەرسەختە دەکەونو پابەندی فەرمانەکاننی، گوێی بۆ دەگرن، بەقسەی ئەو پشت لەبانگەوازی خودا هەڵدەکەن، بەپیر بانگەوازی ئەو خودایەوە ناچن کە بەبەزەیی‌یە بۆیانو یارمەتییان دەدا، پێداویستی ژیانیان بۆ دابین دەکا، لەکاتی تەنگانەو ناخۆشی‌دا بەهانایانەوە دێو رزگاریان دەکا، دەفەرموێ: ﴿ربكم الذي يزجي لكم الفلك في البحر لتبتغوا من فضله﴾ خودای ئێوە پەروەردگارێکی ئەوتۆیە کەشتیو گەمێکان دەڕۆیەنێ، بەقودرەتی لەبن نەهاتووی خۆی هێزو هۆکاری ڕۆیاندنی ئەو گەمی زەبەللاحانەی بۆ فەراهەم هێناون، خستوویەتیە دڵتانەوە: بەهۆی وزەی با، یان بوخار، یان کارەبا، یان ئەتۆمەوە ئەو کەشتیە زەبەللاحانە، لەولاتێکەوە بۆ ولاتێکی ترلێ بخورن. خۆتانو کالاتانی پێ بگوێزنەوە، بازرگانیو گەشتو گوزار بکەن، ﴿انه كان بكم رحيماً﴾ بەراستی پەروەردگار بۆ ئێوە بەرەحمو بەزەیی‌یە، سەرباری ئەو هەموو سپڵەییو کوفرانی نیعمەتو ناشکوریانەتان کەچی خودا فەرامۆشتان ناکاو هۆکاری ژیانتان بۆ دابین دەکا. رزقو رۆژیتان دەدا، لەتەنگانەدا بەفریاتان دەکەوێ.

تەعبیرە قورئانیەکە لەوەتەری حەسساس دەدا، دڵ دادەخورپێنێ بەئادەمیزادان دەزانێنێ: کە قودرەتی خودایە کەشتییان بۆ دەڕویەنێ، پاڵی پێوە دەنێ، کێشی دەکا، بەگەڕی دەخا بەسەلامەتی بەناو دەریاو ئوقیانووسەکاندا کالاو بەروبوومی خۆیانی پێ دەگوێزنەوە..!

﴿واذا مسكم الضر في البحر ضلّ من تدعون الا اياه﴾ هەرکاتێ لەدەریادا تووشی مەترسییەک بێن، تەنگو چەڵەمەیەکتان بێتە پێش، جگە

لەخودای تاکئو تەنها هەموو ئەو خودایانەی بەندایەتییان بۆ دەکەنو بەخەیاڵی خۆتان فریادرەسن لەبیرتان دەچنەوە هیچیانتان بەخەیاڵدا نایە. هیچتان هاوار ناکەنە فریشتەو بتو جنۆکەو عوزەیرو عیساو ئەمو ئەو، هانا بۆ کارلۆ مێشێلو تیتۆو کەمال ئەتا تورکئو جەمال عبدالناصار.... هتد نابەن، جگە لەخودا کەستان بەبیردا نایەو هەر ئەو بەرفریادرەس دەزانن. لەکاتی تەنگانەدا دڵەکان مشتو ماڵ دەکرێن دەبنە حەقناسو حەقپەرست.

دەگێڕنەوە: دەڵێن: عەکرەمەی کوڕی ئەبو جەهل: کە فەتحی مەککە کرا لەترسی پێغەمبەر هەڵهاتو چووە سەر دەریاو سواری کەشتی بوو بپەڕێتەوە بۆ وڵاتی حەبەشە، لەناو دەریادا رەشەبایەکی بەهێزو شەپۆلی بێ ئامان لیێ دانو کەوتنە مەترسییەوە: هەندێ لەسەرنشینانی کەشتییەکە وتیان: هیچ شتێک دادمان نادا جگە لەوە هانا بۆ خودا بەرینو لیێ بپاڕێینەوە. عەکرەمە بەخۆیدا چووەوەو لەدڵی خۆیدا وتی: جا ئەگەر لەدەریادا جگە لەخودا کەس فریای ئێمە نەکەوێ، ئەوە لەوشکانیشدا جگە لەخودا کەسی تر فریادرەس نیە. ئەمجار وتی: خودایە! پەیمان بێو بەڵێن دەدەم ئەگەر ئەمجارە رزگارم بێ یەکسەر دەچم بۆ لای موحەممەدو دەست دەخەمە دەستییەوەو ئیمان دەهێنم! جا کە لەدەریا رزگاریان بوو عەکرەمە وادەی خۆی بەجێ هێناو چوو بۆ لای پێغەمبەرو ئیمانی هێناو موسوڵمانێکی خوداپەرستی راستاڵی لێ دەرچوو.

بەکورتی :

ئێوە کە لەدەریادا تووشی تەنگانەیەک دێن هانا بۆ خودا دەبەنو بەدڵ هاواری لێ دەکەنو بەدڵسۆزی بەندایەتی بۆ رادەگەیەنن، کەچی ﴿فلما نجاكم الى البر أعرضتم﴾ کە خودا بەهاناتانەوە هاتو رزگاری کردنو کەوتنە وشکانیو لەتەنگانەکە رزگار بوون روو لەخودا پەرستیو خودا ناسینەکەتان

وەردەگێڕن‌و دەگەڕێنەوە سەر حاڵەتی کوفرو بێدینی خۆتان، دەست دەکەنەوە بەهاوەڵ دانان بۆ خودا!

﴿وكـان الانسـان كفـوراً﴾ سروشتی ئادەمیزاد وایە کە زوزو نیعمەتەکانی خودای لەبیربچنەوە، کوفرانی نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی خودا بکاو سپڵەو پێنەزان بێ!

ئەمجار هەڕەشە لەئادەمیزاد دەکاو دەفەرموێ: ﴿أفأمنتم أن يخسف بكم جانب البر أو يرسل عليكم حاصباً ثم لاتجدوا لكم وكيلاً؟!﴾ ئایا ئێوە پێتان وایە: هەر کە لەدەریا رزگارتان بوو کەوتنە وشکانی ئیتر لەتۆڵەو عەزابی خودا رزگارتان بووە؟؟ ئایا ئێوە پیتان وایە خودا ئەگەر مەیلی لێ بێ ناتوانێ سزاتان بدا؟ ئایا ئێوە دڵنیان لەوەی: کە خودا بەزەویدا رۆتان چێنێ‌و بەئەرزدا بتانباتە خوارێ؟ یان هەر بەزەوییەکەوە رۆتان بچێنێ؟ یان ئەگەر مەیلی لێ بێ لەئاسمانەوە بەردەبارانتان بکاو بەخڕکە بەرد بتانکوژێ؟!

وەکوو ئەوەی لە گەلی لووط کرد. وەکوو لەئاتێکی تردا ئاماژەی پێ دەکاو دەفەرموێ: ﴿انا ارسلنا عليهم حاصباً الا آل لوط نجيناهم بسحر﴾القمر/٣٤. ئەمجار کەستان دەست نەکەوێ هانای بۆ بەرن‌و کەس نەبێ رزگارتان بکا؟!؟

﴿أم أمنتم أن يعيدكم فيه تارة أخرى فيرسل عليكم قاصفاً من الريح فيغرقكم بما كفرتم ثم لا تجدوا لكم علينا به تبيعاً﴾ ئەی پشت هەڵکردووەکان! ئەی ئەوانەی لەکاتی تەنگانەدا ئیعتیرافتان بەخودایەتیمان کردو، کە کەوتنە فەرەحی‌و وشکانی یەوە ژێوان بوونەوە! ئایا دڵنیان لەوەی جارێکی تر بتانباتەوە بۆ ناو دەریا، جا لەو کاتەدا: کە ئێوە سواری کەشتی دەبن، رەشەبایەکی توندو تیژتان بۆسەر بنێرێ، هەرچی بکەوێتە بەر، تێکی بشکێنێ‌و وێرانی بکا، ئەمجار لەئاکامدا نقوومی ناو دەریاتان بکاو

بتـانخنكێنیٚ، بـەهۆی كافربوونتانـەوە! پاشـان كەسـتان دەسـت نەكـەویٚ داكۆكیتان لیٚ بكا، داواكار بیٚ لێمان بەوەی بەسەرمان هێنان!

بێگومـان ئـادەمیزاد هـەموویان، هـەموو كـاتێكٚ لەهـەموو شـوێنێكٚ لەدەریادا بن یان لەوشكانی‌دا، لەدەسـت پـەروەردگاردان، ئـەوان وەكـوو چۆن لـەدەریادا لەدەست خـودادان لەوشـكانیش‌دا بەهـەمان جـۆر لـەژێر چنگـی قودرەتی ئەودان. دەی چۆن دڵنیا دەبن لەقارو غەزەبی ئـەو خـاوەن دەسـەڵاتە بیٚ باكە؟ چۆن لەوە ناترسـێن خـودا بـەزەوی‌دا بتانباتـە خـواریٚ، بومەلـەرزەو بوركان لەژێرتانەوە هەڵبستیٚ، یان زریانو عاصیفەیەكٚ بنێریٚ بۆ سەرتان ئاوو قوڕو بەردو دارتان پێدادا؟ بەفتارەتان بەریٚو كـەس نـەبیٚ لەسـەرتان بـەجواب بیٚو داكۆكیتان لیٚ بكا؟ یان چۆن دڵنیان لەوەی: كـە جـارێكی تـر سـەرلەنویٚ ناتانباتەوە بۆ ناو دەریاو ئەو كاتە شەپۆلو رەشەباو زریانتـان بۆسـەر بنـێریٚو نقوومی ناو دەریاتان بكا بەهۆی بیٚ باوەڕیو بیٚ ئیمانیتان؟

ئـای لـەو بـیٚ ئاگـاییو نەفامییـەی ئـادەمیزاد تیٚیدایـە؛ رو لـەخودا وەردەگێڕنو پیٚی كافرنو سوپاسی نیعمەتەكانی ناكەن، كەچی لەتۆڵەو سزاشی ئەمینن، لەكاتی تەنگانەدا روی تێدەكەنو هانای بۆ دەبەنو دەیناسن، كـەچی كە لەتەنگانەكە رزگاریان بوو هەڵدەگەڕێنەوە، بەخەیاڵی خۆیـان جارێكی تـر موحتاجی خودا نابنەوە!

﴿ولقد كرمنا بني آدم﴾ بێگومان ئێمە رێزمان لەئادەمیزاد ناوە، بەسەر زۆر لەمەخلوقاتی خۆماندا، باومان داوەتیٚ، شێوەو روخساری جوانمـان پـیٚ بەخشیوە، زانستو زانیاریمان فێر كردوە. لەسروشتی‌دا گڵو نەفخەی یـەزدانی تێدایە، رێزمان لێناوە بەوە ئامادەباشی ئەوەمان تێدا بەدی هێناوە كە بتوانیٚ زەوی ئاوەدان بكاتـەوە، تیٚیـدا هەڵسـوڕیٚو تێبكوشـیٚ بـۆ وەدەست هێنـانی پێداویستی ژیان، عەقڵو هۆشمان پێداوە فێری پیشەسازیو كشتو كاڵ كردنو چیوداریو شتی تر ببیٚ رێزمان لێناوە بەوە: كە فریشتەكانو هـەموو بونـەوەر

ئەو پێشوازییە گەورەیان لەئادەم کرد، کڕنووشیان بۆ برد، ڕێزمان لێناوە بەوە ئەم ڕێزلێنانەمان لەنامەی خۆمان ڕاگەیاندوەو بەگوێچکەی بوونەوەرماندا داوە.

﴿وحملناهم في البر والبحر﴾ دەسەڵاتی ئەوەمان پێ بەخشیوە هێزو تواناکانی ناوبوونەوەر بۆخۆی ڕام بکاو بۆ بەرژەوەندی خۆی بەکاری بێنێ. لەوشکانیدا بەگوێرەی ڕۆژگار دەتوانێ سواری وڵاغەبەرزەو گوێدرێژو هێسترو گالیسکەو ئوتومبێل و قەتار ببێ، لەهەوادا سواری تەیارەو ساروخ ببێ لەدەریادا سواری کەشتیو گەمیی جۆراو جۆر ببێ!

﴿ورزقناهم من الطيبات﴾ رزقو ڕۆژیمان داونێ لەبەروبومی کشتو کاڵو میوەی درەختو گۆشتو شیری ئاژەڵ جۆرەها خواردەمەنیو خۆراکی تر، هەروا شێوەو روخساری جوانمان پێ بەخشیون پۆشاکی جوانو ڕازاوەمان بۆ فەراهەم هێناون.

بەکورتی: وشەی (الطيبات) هەرچەندە خواردنو خواردنەوەی پاکو بەتام دەگەیەنێ وەلێ هەموو جوانیو ڕازاوەیەکی تری ژیان دەگرێتەوە.

﴿وفضلناهم على كثير ممن خلقنا تفضيلاً﴾ زێدە ڕێزمان داونیو بەسەر زوربەی دروستکراوانی خۆماندا پاساومان داونەوە، دەسەڵاتی ئەوەمان داوە بەئادەمیزاد: کە دەتوانێ زوربەی گیانلەبەرانی تر بۆ بەرژەوەندی خۆی بەکار بێنێ، عەقڵو هۆشمان پێداوە، پاداشو جەزای کردەوەکانی دەدرێتەوە.

ڕێزمان داونێ بەوە کردومانن بەئاوەدانکەرەوەی زەوی، ڕێزمان داونێ بەوە کە لەسروشتیاندا ئامادەباشی جۆراو جۆرمان ڕسکاندوە.

کە دەفەرموێ: (علی کثیر) بۆ ئەوەیە فریشتە چەرت بکا، چونکە تێکڕای ئادەمیزاد لەتێکڕای فریشتە ڕێزدار تر نیە.

هەرچەندە هەندێ لەموفەسسرین ئەم ئایەتە دەکەنە بەڵگە لەسەر ئەوە کە جنسی ئادەمیزاد لەجنسی فریشتە ڕێزدارترە فەرمودەیەکی پێغەمبەریش ﷺ دەکەنە پاڵپشتی بۆچوونەکەیان.

طبەرانی لەعەبدوڵلای کوڕی عومەرەوەو لەعەبدورەزاقەوە ئەویش لەزەیدی کوڕی ئەسلەمەوە بەمەوقوفیو ئیبنو عەساکیر لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە بەمەرفوعی، فەرمودەکەیان ریوایەت کردووە، دەڵێن: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (**ان الملائكة قالت: ياربنا أعطيت بني آدم الدنيا يأكلون فيها ويشربون ويلبسون، ونحن نسبح بحمدك، ولا نأكل ولا نشرب ولا نلهو، فكما جعلت لهم الدنيا، فاجعل لنا الآخرة، قال: لا أجعل صالح ذرية من خلقت بيدي كمن قلت له كن فيكون**).

وەلێ زوربەی زانایانی ئیسلام پێیان وایە: تێکڕای فریشتە لەتێکڕای ئادەمیزاد ڕێزدار ترن، بەڵام تاکە تاکەی ئادەمیزاد لەفریشتە ڕێزدارترن، بۆ نموونە حەزرەتی موحەممەد ﷺ لەفریشتەکان ڕێزدار ترە.

حاڵ و وەزعی ئادەمیزادەکان لەگەڵ پێشەوایانی خۆیان لەرۆژی قیامەت

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَن كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

پاش ئەوەی لەئایەتەکانی پێشوودا باشی ڕێزلێنانی ئادەمیزادی کرد نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی خۆی بەسەر ئادەمیزاددا لەژیانی دونیادا ڕانواند، دێتە سەر باسی قیامەتو حاڵو وەزعی ئادەمیزادان لەو ڕۆژەدا، هەندێکیان خۆشبەختو کامەرانو هەندێکیان بەدبەختو ماڵوێران، ئادەمیزاد تێکڕا کێش دەکرێن بۆ دەشتی مەحشەرو لەو سارایەدا حیسابو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکرێ، هەر کەسە بەناوی ئەو نامەیەی کردەوەکانی دونیای تێدا تۆمار کراوە بانگ دەکرێ، یان بەناوی پێغەمبەرەکەیەوە یان بەناوی ئەو کیتابەی پێغەمبەرەکەی پەیڕەوی کردوە بانگ دەکرێ، بانگیان لێ دەکرێ ئەی نەتەوەی ئیبراهیم! ئەی گەلی موسا! ئەی گەلی عیسا! دەفەرموێ: ﴿**یوم ندعو کل أناس بامامهم**﴾ ئەی موحەممەد! باسی ئەو ڕۆژە بۆ گەلەکەت بکە: کە هەموو گەلو نەتەوەیەک بەناوی نامەی کردەوەکانیان یان بەناوی پێغەمبەرەکەیانەوە، یان بەناوی ئەو کتێبە ئاسمانییەی پێغەمبەرەکەیان کاری پێ کردوە بانگیان دەکەینو حیسابو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکەین، لەو ڕۆژەدا باسی نژادو ڕەچەڵەک لەگۆڕێ نامێنێ، عەشیرەتو هۆزو خێڵ چ ڕۆڵێکیان نیە، ناگوترێ: کوڕی فلان کچی فلتان، هۆزی فلانو فیسار، ناگوترێ: کێ کوردە یان کێ عەرەبە یان کێ فارسە یان کێ..هتد بابێ بەڵکوو هەر کەسە بەناوی پێغەمبەرەکەیەوە یان بەناوی نامە ئاسمانی‌یەکەی کە پێغەمبەرەکەی کاری پێ کردوە بانگ دەکرێن.

دەشگونجێ مەبەست بە(امامهم) لەئایەتەکەدا ئەو پێشەوایانە بن کە خەڵک لەدونیادا شوێنیان کەوتوون، خاوەن باوەڕان شوێن پێغەمبەرانو بەرنامەکانیان کەوتوون، گرۆهی کوفرو بێ باوەڕانیش شوێن پێشەوایانی خۆیان کەوتوون، شوێن هی وەکوو فیرعەونو نەمرودو مارکسو میشێل کەوتوون وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿**وجعلناهم أئمة یدعون الی النار**﴾**القصص**/٤١. بەڵام ڕای پەسند ئەوەیە: کە مەبەست

بە(امامهم) نامەی کردەوەکانیان بێ، چونکە دوابەدوای ئەوە دەفەرموێ: ﴿فمن أوتي كتابه بيمينه فأولئك يقرؤون كتابهم﴾ جا ئەگەر کەسێك لەو بانگ کراوانە نامەی عەمەلی بدرێتە دەستی راستی، ئەوە ئەوانە نامەی کردەوەکانی خۆیان بەکەیفخۆشیو تەردەماخییەوە دەخوێننەوە، دڵیان خۆش دەبێ بەبینینی کردەوە باشەکانیان کە لەناو تۆمارگای کردارەکانیاندا چەسپاوە. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿فأما من اوتي كتابه بيمينه، فيقول هاؤم اقرؤوا كتابيه﴾الحاقة/١٩.

پاداشی کردەوەکانیان وەردەگرنەوەو ﴿ولايظلمون فتيلاً﴾ کەمترین شت لەکردەوەکانیان کەم ناکرێتەوە، (فتيل) بەو داوە باریکە دەگوتری؛ کە لەناو قەڵشی دەنکە خورمادایە، بەنموونە دەیهێننەوە بۆ کەمترین شت! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ولا يظلمون شيئاً﴾مريم/٦٠.

تیرمیذیو حافیظ؛ ئەبوبەکری بەزاز لەئەبو هورەیرەوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ ریوایەت دەکەن کە دەربارەی ئایەتی ﴿يوم ندعوا كل أناس بامامهم﴾ فەرمووی: ئەو رۆژە یەکێك لەو باونگکراوانە بانگ دەکرێ نامەی کردەوەکانی دونیای پێ دەدەرێ، باڵای بەرز دەبێتەوە، دەمو چاوی سپی دەبن، تاجێکی لوئلوئی دەخرێتە سەرسەریو دەگەرێتەوە بۆ لای هاوەڵانیو لەدوورەوە دەیبیننو دەڵێن: خودایە ئەوەمان بۆ بێنە، پیرۆزیمان بۆ بخەرە ناو ئەوەوە، کابرا دێتە ناویانو پێیان دەڵێ: موژدەتان لێ بێ بۆ هەر یەکێك لەئێوە ئەمە هەیە.

ئەوەی لەدونیادا کافر بێ کە نامەی پێ دەدەن رووی رەش دەبن باڵای بەرز دەبێو هاوەڵانی چاویان لێی دەبێ، دەڵێن: پەنا بەخودا لەو روو رەشە، خودایە نەیهێنیە لای ئێمە، دێ بۆ لایان هەموویان دەڵێن: دەك ریسوابێ ئەویش دەڵێ: دووربن لەرەحمەتی خودا بۆ هەر یەکێ لەئێوە ئەمە هەیە.

﴿ومن كان في هذه أعمى فهو في الآخرة أعمـــى وأضـــل ســـبيلاً﴾ کەسێک لـەم ژیـانی جیهانـەیدا کوێـر بێ، لەئاسـتی بەڵگـەو نیشـــانەکانی پەروەردگار، چاوی خۆی بنوقێنێو سەیری ئایەتەکانی بوونـەوەر نـەکا ئـەوە لەقیامەتیشدا کوێرو کوتر دەبێ، ڕێگای رزگار بوونی دەست ناکەوێ، بەڵکوو لەقیامەتدا باشتر ڕێگای لێ گوم دەبێ! چونکـە هیـوای لادان لـەگومڕابوون نامێنێو کار لەکار ترازاوە.

بەراستی دیمەنێکی سامناکە هـەرچی مـەخلووقات هەیـە کۆکراوەتـەوە هەر کۆمـەڵەو بەناوی پێغەمبەرەکەیەوە یان بەناوی ئـەو پـەیڕەوو پرۆگرامـەی شوێنی کەوتووە بانگ دەکرێ، بـانگ دەکرێـن بـۆ ئـەوەی نامـەی عەمـەلیان بدرێتێ، پاداشو سزای خۆیـان وەربگرنـەوە، جـا ئەوانـەی نامـەیان دەدرێتـە دەستی راستیان دەگەشێنەوە، بەرووی خۆشەوە لەنامەی کرداریان ورد دەبنەوەو دەیخوێننەوە، پاداشی خۆیان بەبێ کەمو کوڕی وەردەگرنەوە بەئـەندازەی تاڵـە دەزوولەی ناو درزی ناوکە خورما ستەمیان لێ ناکرێ! خودایە بۆ خاتری نـاوە جوانەکانت، بۆ خاتری زاتو صیفاتت وامان لێ بکە لەو تاقمە بین کە نامەی عـەمـەلیان دەدرێتە دەستی راستیانو رووگەشو دڵخۆشی ئەو رۆژە بین!

هەوڵ و تێکۆشانی موشریکەکان بۆ لادانی پێغەمبەر ﷺ لەڕێبازی خۆیو ناچار کردنی بۆ ئەوەی مەککە بەجێ بێڵێ

وَإِن كَادُواْ لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ ٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۥ ۖ وَإِذًا لَّٱتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَآ أَن ثَبَّتْنَـٰكَ لَقَدْ كِدتَّ

تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ
ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾
وَإِن كَادُوا۟ لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ ٱلْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا
وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَٰفَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَن قَدْ
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِن رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

دەربارەی هۆی نازلبوونی ئایەتی ﴿وان كادوا ليفتنونك...الآية﴾ ئیبنو مەردەوەیهیو ئیبنو ئەبی حاتەمو ئیبنو ئیسحاقو هی تریش لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکەن: دەفەرموێ: ئومەییە کوڕی خەلەفو ئەبو جەهلی کوڕی هیشامو چەند پیاوێکی تری قورەیش کۆبونەوەو هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﷺ وتیان: ئەی موحەممەد! وەرە دەست بەجەستەی بتەکانماندا بێنە، ئێمەیش دێینە سەر ئایینی تۆ، پێغەمبەر ﷺ زۆری حەز دەکرد ئەوان موسوڵمان بن، بۆیە تۆزێک دڵی نەرم بوو ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿وان كادوا ليفتنونك عن الذي أوحينا اليك﴾ تا دەگاتە ﴿نصيراً﴾ی نازڵ کرد.

ئەبو ششەیخ؛ ئیبنو حەییانی ئەلئەنصاری لەسەعیدی کوڕی جوبەیرەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: لەکاتێکدا پێغەمبەر ﷺ خەریکی ماچ کردنی بەردە رەشەی کەعبە بوو، کافرەکان وتیان: ناهێڵین بەردە رەشە ماچ بکەی هەتا نەیەی دەست بەبتەکانماندا نەهێنی، ئەویش تۆزێک بیری کردەوەو لەدڵی خۆیدا وتی: چ دەبێ ئەگەر دەستێک بەبتەکانیاندا بێنم بەمەرجێ بێڵن بەردە رەشە ماچ بکەم، خودا بۆخۆی دەزانێ من بەدڵ رقم لێیانە، ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ. ئەمانە (اسباب النزول)ن و لەکتێبەکانی تەفسیردا هێنراون جار جارە دەیاننوسینەوە.

پەیوەندی ئەم ئایەتە بەهی پێشەوە لەم روەوەیە: کە پەروەردگار لەئایەتەکانی پێشوودا نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی خۆی بەسەر ئادەمیزاددا رانواندو حاڵو وەزعیانی لەقیامەتدا رون کردەوە، ئەمجار بەشوێن ئەوەدا باسی هەوڵو تەقەلّلاکانی کافرەکان دەکا: کە چەند بەپەرۆشن بۆ ئەوەی پێغەمبەر ﷺ لەهەڵوێستی خۆی لابدەن، چەواشەکاری بخەنە نێو بەرنامەکەیەوە. جۆرەها فرتو فێڵیان بەکار هێنا بۆ ئەوەی وا لەپێغەمبەر بکەن بەدەم خوداوە شتێک هەڵبەستێ کە لەبەرنامەکەیدا نیە!

دەفەرموێ: ﴿وان کادوا لیفتنونك عن الذي أوحینا الیك لتفتری علینا غیره﴾ ئەی پێغەمبەر! نزیک بوو موشریکەکان بەفرتو فێڵی جۆراو جۆریان تۆ لابدەن لەپەیڕەوکردنی ئەو پەیامەی بۆت نێردراوە، ئەو حوکمانەی بۆمان ناردووی پابەندیان نەبی، پێشنیارت بۆ دەکەن بەوەرگرتنی هەڵوێستی جیا جیا، شتێک بەدەم ئێمەوە بڵاو بکەیەوە: کە بۆمان نەناردووی لەبەرنامەکەتدا نیە، ﴿واذاً لاتخذوك خلیلاً﴾ ئەو کاتە ئەگەر تۆ بەقسەیان بکەیو بەدڵی ئەوان بجووڵێیەوە دەتکەن بەدۆستو برادەری خۆیانو بەناو خەڵکدا بڵاوی دەکەنەوە: کە تۆش بویتە موشریکو بیرو باوەڕی ئەوانت بەلاوە پەسندبوو، دەبێتە یارمتیدەرو پشتیوانی ئەوانو لەژێر چاودێری ئێمە نامێنی!! پارێزگاریت ناکەین، پشتیوانیت لیّ ناکەین!

﴿ولولا أن ثبتناك لقد کدت ترکن الیهم شیئاً قلیلاً﴾ ئەگەر ئێمە دڵی تۆمان لەسەر بیرو باوەڕی راستەقینەی خۆت دامەزراو نەکردایە بیرو باوەڕت بەپەیامی خۆت تۆکمەو پتەو نەبوایەن بێگومان نزیکبووی لەوەی کەمێ بەلایاندا مەیل بکەی، وات بەباش بزانیایە: کە کەمێ لەداخوازییەکانیان جیّ بەجیّ بکەی!!

واتە: بەهۆی دامەزراندنەکەی ئێمە بۆ تۆ، بەهۆی ئەوەی: کە ئیمانی تۆمان پتەوو تۆکمە کردوە، تۆ نزیک نەبووی لەوەی تەنانەت کەمێکیش

مەیلی دڵ بکەی بۆ لایان، ج جایی بەقسەیان بکەی هەندێ لەداخوازییەکانیان بەدی بێنی.

بەکورتی :

تۆ لەوانەبوو تۆزێک مەیلی دڵت ببوایە بۆ لایان نەک لەبەر ئیمان لەرزۆکی خۆت بەڵکوو بەهۆی فرتو فێڵی جۆراو جۆریان، بەڵام پارێزگاریو چاودێری ئێمە بۆ تۆ بەجۆرێک بوو نەمان هێشت کەمترین مەیل بکەی بۆ لایان!

خوێنەری هێژا: سەیر بکە: قورئان چۆن پاکیو ئیمان پتەوی پێغەمبەر ﷺ رادەگەیەنێ. دەی کەواتە: نابێ گوێ بگیرێ بۆ برێ ریوایەت: کە لەگەڵ مانای ئایەتەکەدا رێک ناکەون، بۆ نموونە ئەو دوو ریوایەتەی لەوەپێش دەربارەی هۆکاری نازڵبوونی ئایەتەکە هێناومانن، نابێ سەد لەسەد وەریان بگرین، چونکە ماناکەیان لەگەڵ مانای ئایەتەکە دژ دەوەستێ! بۆیە من زۆرجار ئەو جۆرە ریوایەتانە پاشگوێ دەخەمو تا بۆم بکرێ خۆمیان لێ دەپارێزم.

﴿إذاً لأذقناك ضعف الحياة وضعف الممات﴾ خۆ ئەگەر تۆ نزیک بوویتایە لەوەی کەمترین مەیل بکەی بۆ لای موشریکەکان، ئەوە بێگومان دوو چەندانەی سزای دونیاو دوو چەندانەی سزای قیامەتمان پێ دەچەشتی، واتە: لەدونیاو قیامەتدا عەزابی دوو قاتمان دەدای! چونکە کەمترین هەڵە بۆ پێشەواو رابەر شیاوی سزای دوو چەندانەیە، بۆیە ئەگەر زانایەک تاوانێک بکا سزاکەی لەسزای هەمان تاوان کە نەفامێکی نەخوێندەوار بیکا بەئێش ترە. تەنانەت هەندێ شت هەیە بۆ پیاوچاکان خێرو چاکەیە، کەچی بۆ زاتی وەکوو پێغەمبەرانو پیاوە هەرە نزیکەکانی خودا بەتاوانۆکە دەژمێردرێ بۆیە دەگوترێ: (حسنات سيئات المقربين).

ئیمامی مالیکو ئەحمەدو موسلیمو خاوەنی سونەنەکان جگە لەئەبو داود لەئەبو جەحیفەو واثیلەی کوڕی ئەسقەعەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێن: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**من سن سنة سيئة، فعليه وزرها ووزر من عمل بها الى يوم القيامة**) کەسێك دابو نەریتێکی خراپ دابنێ، ئەوە تاوانی خۆی لەسەرەو تاوانی ئەوانەشی لەسەرە کە پەیڕەوی ئەو دەکەنو شوێنی دەکەون!

هەر بۆیە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر تاوانێکیان بکردایە سزاکەیان دووچەندانە دەبوو، وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿**يا نساء النبي من يأت منكن بفاحشة مبينة يضاعف لها العذاب ضعفين**﴾**الأحزاب/٣٠**.

ئەمجار کە موشریکەکان نائومێد بوون: لەوەی پێغەمبەر ﷺ کەمترین داخوازییان جێ بەجێ بکا، بەهیچ جۆرێ نەیانتوانی تووشی فیتنەی بکەن، کەوتنە هەوڵی ئەوە بەزۆر لەشاری مەککە وەدەری نێن، ئیتر پەروەردگار نیگای بۆ نارد: کە کۆچ بکا بۆ مەدینە..! لەزانستی خودادا ئەوە چەسپاوە کە قورەیشییەکان وەکوو قەومی عادو لوط بنەبڕ نەکا، بەعەزابی کۆکوژ لەناویان نەبا، خۆ ئەگەر بەزۆر پێغەمبەریان وەردەرنایە ئەو کاتە شیاوی ئەوە دەبوون خودا هەموویان لەناوبەرێ، ریشەکێشیان بکا، دەفەرموێ: ﴿**وان كادوا ليستفزونك من الأرض ليخرجوك منها**﴾ نزیکبوو دانیشتوانی مەککە دووبارە بەچاوو راوو فرتو فێڵ دوژمنایەتیکردنت لەئاخی مەککە وەدەرت نێن، ئەو کاتە ئەگەر بەزۆر دەرت بکەن ﴿**واذاً لايلبثون خلافك الا قليلاً**﴾ دوای ئەوە لەپاش تۆ ئەوان ماوەیەکی کەم نەبێ نایانهێڵینەوە، بەڵکوو لەناویان دەبەین! ئەمە دابو نەریتی پەروەردگارە، گۆڕانی بەسەردا نایە، دەربەدەر کردنی پێغەمبەر لەزێدو نیشتمانی خۆی تاوانێکی گەورەیەو تەمبێ کردنی سەرلەبەری گەرەکە، ئەم بوونەوەرەش یاساو نیظامی یەزدانی نەگۆڕ دەیگێڕێ، صودفەو رێکەوت چ دەورێکی لەهەڵسوڕانیدا نیە، جا: کە خودا

لەعیلمی خۆیدا بڕیاری نەدابێ قورەیشییەکان کۆکوژ بکاو ئاسەواریان نەهێڵێ، لەبەر حیکمەتێکی یەزدانی نەیەوێ وەکوو گەلە پێشینە بەدرۆخەرەوەکانیان بەسەربێنێ، دیارە موعجیزەی پێغەمبەرەکەشی لەجۆری (خارق العادة) نابێ بڕیاری ئەوەشی نەداوە کافرەکان بەزۆر دەری بکەن، بەڵکوو نیگای بۆ کرد بەکۆچکردن. تەنانەت کە کافرەکان بیستیان پێغەمبەر ﷺ لەمەککە دەرچووە، کەوتنە هەوڵدانی ئەوە نەهێڵن دەربچێو هەر چۆنێک بێ بیگێڕنەوە بۆ مەککە.

ئەمە هەڕەشەیەکی یەزدانییە لەگەورەو ملهوڕەکانی قورەیش بەوە: کە دوای دەرچوونی پێغەمبەر لەمەککە ئەوان بەهیلاک دەچن. لەراستیدا ئەم هەڕەشەیە هاتە جێ دوای نزیک هەژدە مانگ لەبرواری کۆچکردنی پێغەمبەر ﷺ لەمەککەوە بۆ مەدینە لەجەنگی بەدردا زوربەی ئەو ملهوڕانە کوژران!

﴿سنة من قد أرسلنا قبلك من رسلنا﴾ ئەوە دابو نەرێتمان بوو دەربارەی ئەو گەلە پێشینانەی کە پێغەمبەرانی ئێمەیان بەدرۆ خستەوە ئەزیەتیان دانو لەزێدی خۆیان راویان نان. لەبیخ دەرمان هێنان ریشەکێشمان کردنو سەرلەبەر لەناومان بردن، خۆ ئەگەر پێغەمبەر ﷺ پێغەمبەری رەحمەت نەبوایە بۆیان عەزابو سزایەکی سەختیان بۆ دەهاتو تێکیەوە دەپێچانو بەهیلاکی دەبردن، بەڵام پێغەمبەری ئیسلام رەحمەتە بۆ ئادەمیزاد بەگشتیو بۆ گەلی قورەیش بەتایبەتی، بۆیە پەروەردگار لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم﴾الأنفال/٣٣.

ئەمە دابو نەرێتی خودایەو ﴿ولا تجد لسنتنا تحويلاً﴾ گۆڕانکاری لەدابو نەرێتی خودادا نیەو تێیدا نەبوەو نابێ، قەت بێ وادەیی بەسەردا نایە.

فەرمان و تەوجیهات و تەعلیمات بۆ پێغەمبەر ﷺ

أَقِمِ
ٱلصَّلَوٰةَ لِدُلُوكِ ٱلشَّمۡسِ إِلَىٰ غَسَقِ ٱلَّيۡلِ وَقُرۡءَانَ ٱلۡفَجۡرِۖ إِنَّ
قُرۡءَانَ ٱلۡفَجۡرِ كَانَ مَشۡهُودٗا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَتَهَجَّدۡ بِهِۦ
نَافِلَةٗ لَّكَ عَسَىٰٓ أَن يَبۡعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامٗا مَّحۡمُودٗا ﴿٧٩﴾ وَقُل رَّبِّ
أَدۡخِلۡنِي مُدۡخَلَ صِدۡقٖ وَأَخۡرِجۡنِي مُخۡرَجَ صِدۡقٖ وَٱجۡعَل لِّي مِن
لَّدُنكَ سُلۡطَٰنٗا نَّصِيرٗا ﴿٨٠﴾ وَقُلۡ جَآءَ ٱلۡحَقُّ وَزَهَقَ ٱلۡبَٰطِلُۚ
إِنَّ ٱلۡبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقٗا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٞ
وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارٗا ﴿٨٢﴾ وَإِذَآ
أَنۡعَمۡنَا عَلَى ٱلۡإِنسَٰنِ أَعۡرَضَ وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ كَانَ يَـُٔوسٗا
﴿٨٣﴾ قُلۡ كُلّٞ يَعۡمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ فَرَبُّكُمۡ أَعۡلَمُ بِمَنۡ هُوَ أَهۡدَىٰ
سَبِيلٗا ﴿٨٤﴾ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنۡ أَمۡرِ رَبِّي
وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٨٥﴾

دەربارەی هۆکاری نازڵبوونی ئایەتی ژمارە (٨٠) ﴿وقـــل رب أدخلني....﴾ تیرمیذیو ئیبنو مەردەوەیهی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ لەمەککە بوو، پاشان فەرمانی پێکرا: کە کۆچ بکا: ئایەتی ﴿وقل رب أدخلني مدخل صـــدق وأخرجـني مخـرج صدق...﴾ی بۆسەر نازڵ بوو.

دەربارەی ئایەتی ژمارە (٨٥) ﴿يسألونك عن الـــروح....﴾ بوخاری لەئیبنو مەسعودەُریوایەت دەکا دەفەرموێ: مـن خۆم لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ بەناو مەدینەدا دەڕۆیشتین خۆی بەسەر لقە دار خورمایەکدا دابوو بەلای چەند پیاوێکی قورەیشیدا تێپەڕین، هەندێکیان بەهەندێکیان وت: ئەگەر پرسیارتان لەموحەممەد بکردایە؟! ئەوانیش وتیان باسی گیانمان بۆ بکە پێناسەی (روح)مان بۆ بکە، ئەویش ساتێک راوەستاو سەری بەرز کردەوە، وام زانی نیگای بۆ دێ، پاشان فەرمووی: ﴿الروح من أمر ربي، وما أتيتم من العلم الا قليلاً﴾.

تیرمیذی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا: دەفەرموێ: قورەیشیەکان بەجولەکەکانیان گوت: پرسیارێکمان پێ بڵێن: لەم پیاوەی بپرسین، ئەوانیش وتیان: دەربارەی (روح) پرسیاری لێ بکەن، ئەوانیش پرسیاریان لێ کرد، پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ ﴿ويسألونك عن الروح قل الروح من أمر ربي﴾. وەلێ حەدیثەکەی بوخاری ئەوە دەگەیەنێ ئایەتەکە مەدەنی بێ، لەکاتێکا سورەتەکە هەمووی مەککیە، پرسیار کردنەکەی قورەیشییەکانیش هەر ئەوە دەگەیەنێ کە سورەتەکە مەککەیی بێ!

ئیبنو کەثیر بۆ کۆکردنەوە لەنێوان ئەو دوو حەدیثەدا دەفەرموێ: ئەم ئایەتە دووجار نازڵ بووە؛ جارێکیان لەمەککەو جارێک لەمەدینە.

پەیوەندی ئەم کۆمەڵەی ئایەتە بەئایەتەکانی پێشەوەوە ئەوەیە: دوای ئەوەی پەروەردگار باسی فرتو فێڵی کافرەکانی کردو شێوەی تەنگ پێ

هەڵچنینو ئەزیەتدانیان بۆ پێغەمبەر ﷺ رونکردەوە، لەوەپێشیش باسی ئیلاهیاتو پێغەمبەرایەتیو زیندوبونەوەی کرد. ئەمجار لێرەدا فەرمان بەپێغەمبەر دەکا بەگەورەترین عیبادەت دوای ئیمان کە نوێژە. فەرمانی پێ دەکا بەنوێژ کردنو سەرەنجامی رۆژی قیامەتیشی بۆ رونکردنەوە دەفەرموێ:

﴿وأقم الصلاة لدلوك الشمس الى غسق الليل وقرآن الفجر، ان قرآن الفجر كان مشهوداً﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەو نوێژانەی لەسەرت فەرض کراون بەرێکو پێکی ئەنجامیان بدە، خۆتو ئوممەتەکەت پارێزگارییان بکەنو ئەرکانو مەرجەکانیان بەتەواوی تێدا ئەنجام بدەن. کە دەفەرموێ: ﴿لدلوك الشمس الى غسق الليل﴾ چوار نوێژ دەگرێتەوە نیوەڕۆ، عەصر، مەغریب، عیشا. (دلوك) بەمانا لادانی خۆرە لەنیوەراستی ئاسمانەوە بۆ لای خۆرئاوا، ئەو کاتە کاتی نوێژی نیوەڕۆیە، (غسق الليل)یش ئەو کاتەیە کە دونیا بەتەواوی تاریک دەبێو (شفق الأحمر) سورایی کەنار ئاسمان نامێنێ ئەوەش سەرەتای کاتی نوێژی عیشایە. نوێژی (عەصرو مەغریب)یش لەنێوانیاندا ئەنجام دەدرێن. هەرچەندە خیطابەکە بۆ پێغەمبەرە ﷺ بەڵام ئوممەتەکەیش دەگرێتەوە.

﴿وقرآن الفجر﴾ واتە: نوێژی بەیانیش ئەنجام بدە، ئەوە نوێژی پێنجەمە. کردارو گوفتاری پێغەمبەر ﷺ کاتی نوێژەکانی بەرێکو پێکی رونکردۆتەوە سەرەتاو کۆتایی کاتی هەموو نوێژێکی بەو جۆرەی کە ئەمڕۆ لای موسوڵمانان ئاشکراو عەیانە دەست نیشان کردوە.

﴿ان قرآن الفجر كان مشهوداً﴾ بێگومان قورئانخوێندنی بەیانییان نوێژی بەیانی فریشتەی شەوو فریشتەی رۆژ ئاگایان لێیەتیو لەکاتی ئەم نوێژەدا فریشتەی شەوو رۆژ بەیەک دەگەن، فریشتەی شەو دەیانەوێ بەرز ببنەوەو فریشتەی رۆژیش دێنە خوارێ، لەو کاتەدا کە ئەوان ئاڵو گۆڕ دەکەن نوێژی بەیانی ئەنجام دەدرێ، وەکوو لەفەرموودەیەکی پێغەمبەردا هاتووەو

ئیمامی ئەحمەدو ئیرمیذیو نەسائیو ئیبنو ماجە لەئەبو هورەیرەوە ریوایەتیان کردوە، هەروا لەصەحیحی بوخاریو موسلیمدا دووبارە لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت کراوە: کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی فریشتە نووسەرو دەفتەر بەدەستەکانی تایبەت بەکردەوەی ئادەمیزاد ئالۆ گۆڕ دەکەن؛ فریشتەی رۆژ دێنە خوارێو فریشتەی شەو دەڕۆنەوە لەکاتی نوێژی بەیانیدا یەکتر دەگرنەوە، هەروەها لەکاتی نوێژی عەصریشدا کۆدەبنەوە جا کە فریشتەی شەو بەجێتان دێڵنو بەرز دەبنەوە، پەروەردگار پرسیاریان لێ دەکاو (بۆ خۆشی زۆر باشتر دەزانێ) دەفەرموێ: کە بەندەکانمتان بەجێ هێشتن خەریکی چی بوون؟ ئەوانیش دەڵێن: خودایە! چوینە لایان خەریکی نوێژ کردن بوون، بەجێمان هێشتن خەریکی نوێژ کردن بوون.

عەبدوڵلای کوڕی مەسعودیش فەرموویەتی نوێژی بەیانی فریشتە ئێشکگرەکان تێیدا کۆدەبنەوە، جا فریشتەی شەو بەرز دەبنەوەو فریشتەی رۆژیش دەمێننەوە.

هەندێکیش پێیان وایە مەبەست بەوشەی (مشهوداً) هەڵنانی ئادەمیزادە بۆ ئەوەی نوێژی بەیانی بەجەماعەت بکا واتە: کەمەڵێکی زۆر ئامادەی ئەنجامدانەکەی بن.

ئیمامی رازی دەفەرموێ: مەبەست بە(مشهوداً) لێرەدا ئەوەیە: ئادەمیزاد ئاثاری دەسەلاتی خودا دەبینێ، نیشانەی کارسازی پەروەردگار بەدی دەکا، بەچاوی خۆی دەبینێ چۆن ئەو تاریکە شەوە ئەنگوستە چاوە روناکی خۆر رایدەماڵێ، جیهان لەتاریکیەوە دەکەوێتە حاڵەتی روناکییەوە، نووستو بەخەبەردێن هەروا گەلێک شتی تر دەبینێ کە دیاردەی دەسەلاتو قودرەتی خودان.

مامۆستا سەییدیش لەم بارەوە دەفەرموێ: ئەم دوو کاتە؛ کاتیڕۆژئاوابوونو هاتنی شەو، کاتی شەورابوردنو هاتنی رۆژ تایبەتمەندی

خۆیـان هەیـە، لەسـەر دڵو دەروون زۆر کاریگـەرو سـەرەنج راکێشـن، چونکـە شەوداهاتنو هێرش هێنـانی تـاریکی، وەکـوو رۆژبوونـەوەو تـاریکی رامـاڵین هەردوکیان جێگای سەرەنجن و دڵ تێیاندا دەکەوێتە ترسو لەرزەوە هـەردوو کاتەکە شوێنی تێفکرینو بیر کردنەوەن لەیاسای بوونەوەر: کە چاو تروکانێک لەکار ناکەویو راناوەسـتیٚ. ئالـەم بەیانیـەدا لـەو کاتـەدا: کـە ئاسـۆ رونـاکی تێدەکەویٚ، کزەبایەکی هێدی هەڵدەبیٚ، زیندەوەرەکـان بـەئاگا دێنـەوەو جمو جۆڵیان تیٚ دەکەوێتەوە، قورئان خوێندنو نوێژکردن لەوکاتانـەدا تایبەتمـەندیو کاریگەری خۆیان هەیە.

ئـەمجار دێتـە سـەر دەسـت نیشـانکردنی فـەرزێکی تـر: کـە تایبەتـە بەپێغەمبەر خۆیەوە. دەفەرمویٚ: ﴿ومن الليـل فتـهجد بـه﴾ شـەو دوای نووستن، هەڵسە شەونوێژ بکەوقورئانی تێدا بخوێنـە، ئەمـە یەکـەم فەرمانـە ئاراستەی پێغەمبەر کراوە بۆ ئەنجامدانی شەونوێژ ﴿نافلـة لـك﴾ زێـدە فەرزێکە لەسەر تۆو لەپێنج نوێژەکـانی تـر جودایـەو تایبەتـە بـەتۆوە. بـۆ تـۆ فەرزو پێویستەو بۆ ئۆممەتەکەت سونەتو تەطووعە.

هەندێک دەڵێن: شەونوێژ بـۆ پێغەمبـەر ﷺ بەتایبـەتی زێـدە طاعەتـە، چونکە بەنەصصی ئایـەت پـەروەردگار لەبـەرودوای تـاوانی پێغەمبـەر خـۆش بـووە، بـۆ غـەیری خـۆی لەئوممەتەکـەی زێـدە تاعـەت دەبێتـە کـەفارەتی تاوانـەکانیان. بـەڵام ئیبنـو جـەریر ئـەم رایـەی رەتکردۆتـەوە، دەڵـێ: چونکـە پێغەمبـەر ﷺ فـەرمانی پـیٚ کـراوە بـەوەی داوای لێخۆشـبوون بکـا، وەکـوو لەشوێنێکی تردا دەفەرمویٚ: ﴿**واستغفره انه كان توابا**﴾**النصر/٣**. هـەروەها لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە: کە رۆژانە زیاد لەسەد جار (استغفر الله)ی کردوە، هەتا بەندە زیاتر لەخودا نزیک بێتەوە زیاتر لیٚی دەترسیٚ، هەرچەندە خـودا دڵنیـای کردبـیٚ لـەوەی کـە لەتاوانـەکانی خـۆش بـووە، ئەمـە پلـەو مەقامێکە پیاوی خۆی دەیزانیٚ!!

ئەی پێغەمبەر! ئەوەی فەرمانمان پێ کردی ئەنجامی بدە ﴿عسى أن يبعثك ربك مقاماً محموداً﴾ بۆ ئەوەی رۆژی قیامەت کە زیندومان کردییەوە مەقامی سوپاسکراوت پێ ببەخشین، هەموو دروستکراوان سوپاست دەکەن، زوربەی زانایانی تەفسیر پێیان وایە: ئەو مەقامە موحموودە کە بەپێغەمبەری ئیسلام دەبەخشرێ پلەوپایەی شەفاعەتی گەورەیە بۆ رزگار کردنی ئادەمیزادەکانی دەشتی مەحشەرە لەو نارەحەتیو مەترسییەی تێیدان.

نەسائیو حاکمو کۆمەڵێکی تریش لەحوذەیفەوە ریوایەت دەکەن: کە فەرموویەتی: (پەروەردگار هەموو ئادەمیزادان لەسارای مەحشەردا کۆ دەکاتەوە، دەنگی بانگ لێ کردنی بانگکەر دەبیسن چاو دەیان بینێ، هەموویان روتو پێ خاوسن، چۆن دروست کراون ئاوا، هەموویان بەپێوە، بێ خوستو نست، کەس قسە ناکا مەگەر ئیزن وەربگرێ، ئا لەو کاتەدا بانگ لەپێغەمبەر دەکرێ: ئەویش لەوەڵامدا دەفەرموێ: (**لبيك وسعديك، والخير في يديك، والشر ليس اليك، والمهدي من هديت وعبدك بين يديك، وربك واليك، لا ملجأ ولا منجى منك الا اليك تباركت وتعاليت سبحانك رب البيت**) ئا ئەمەیە مەقامی مەحموود.

لەصەحیحی بوخاریدا فەرموودەیەک لەئیبنو عومەرەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: (**ان الناس يصيرون يوم القيامة جثاً، كل أمة تتبع نبيها تقول: يا فلان! اشفع حتى تنتهي الشفاعة الى النبي ﷺ فذلك يوم يبعثه الله المقام المحمود**)[٦].

ئیمامی موسلیم لەصەحیحەکەی فەرمودەیەکی لەئەنەسەوە ریوایەت کردووە، دەفەرموێ: پێغەمبەر بۆی باس کردینو فەرمووی: (**اذا كان يوم القيامة ماج الناس بعضهم الى بعض فيأتون آدم فيقولون له: اشفع**

(٦) بوخاری لەبابی تەفسیردا (باب١١) ژمارەی فەرمودەی (٤٧١٨) ریوایەتی کردوە. وشەی (جثاً) بەمانا کۆمەڵ کۆمەڵ دێ.

لذريتك فيقول لست لها، ولكن عليكم بابراهيم ﷺ فانه خليل الله، فيأتون فيقول لست لها، ولكن عليكم بموسى فانه كليم الله فيؤتى موسى فيقول لست لها ولكن عليكم بعيسى ﷺ فانه روح الله وكلمته، فيؤتى عيسى فيقول لست لها، ولكن عليكم بمحمد ﷺ فأوتى فأقول أنا لها).[٧]

ئیمامی بوخاری لەجابیری کوڕی عەبدوڵاوە فەرموودەیەک ڕیوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: **(من قال حين يسمع النداء، اللهم ربَ هذه الدعوة التامة والصلاة القائمة آت محمد ﷺ الوسلية والفضيلة وابعثه مقاماً محموداً الذي وعدته حلت له شفاعتي يوم القيامة).**[٨]

ئیمامی تیرمیذی لەئەبو سەعیدی خودرییەوە ڕیوایەت دەکا؛ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: **(أنا سيد ولد آدم يوم القيامة ولا فخر، وبيدي لواء الحمد ولافخر، وما من نبي يومئذ آدم فمن سواه الا تحت لوائي).**[٩]

وشەی (عسی) لەزاراوەی عەرەبیدا بۆ ڕەجاو بەتەمابوونە بەڵام لێرەدا بۆ وجوبو تەئکید دێ.

ئەمجار بەبۆنەی فەرمانکردن بەپێغەمبەر ﷺ بەکۆچکردن بۆ مەدینە. فەرمان بە پێغەمبەر دەکا کە لەپەروەردگاری خۆی بپارێتەوە: کە لەدونیاو قیامەتدا پلەو پایەی باشی پێ ببەخشێ. دەفەرموێ: ﴿وقل: رب أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق﴾ ئەی موحەممەد لەخودا بپارێرەوەو بڵێ خودایە! لەدونیاو قیامەت دەرچوون داخڵ بوونم پەسند بێ، چوونە دەرم

(٧) صحيح مسلم كتاب الأيمان (٣١٦/١٩٣) باب (٨٤).
(٨) صحيح بوخاری لەباسی تەفسیردا (٤٧١٩) باب (١١).
(٩) ئیبنوماجە لە(الكتاب الزهد)دا ژمارە (٤٣٠٨) باب (٣٧). ئیمامی ئەحمەد لە(المسند)دا ژمارە (١٠٩٨٧)دا.

لەمەککەو داخڵ بوونم بەشاری مەدینە جێگـای رەزامـەندی تـۆ بـێ. هـەموو شتێکم بەراستی بێو راستەقینانە ئەنجامی بدەم، لەدونیا دەرچوونمو داخـڵ بـوونم بـەگۆڕ دەرچـوونم لـەگۆڕو داخـڵ بـوونم بەدەشـتی مەحشـەر پەسـندو راستەقینە بێ، جێگای رەزامەندی تۆ بێ. رێـزم لێ بگـری، پلـەو پایـەم بـەرز بکەیتەوە.

﴿واجعل لي من لدنك سلطاناً نصيراً﴾ خودایە! بەڵگەو نیشانەی بەهێزم پێ ببەخشە، هێزو توانای مادیو مەعنەویم بدەرێ بتوانم بەسـەر ناحـەزانمدا زاڵ ببم، ئایینەکەم بەجیهاندا بڵاو ببێتەوە، تاریکی کوفرو بێدینی راماڵم.

لەراستیدا خودا دوعاو نزاکانی پێغەمبەری گیرا کرد: خودی پێغەمبـەر خۆی لەدەستی کافرەکان پارێزراو بوو دەستی دوژمنـانی لێ دوور خستـەوە... وەکـوو دەفـەرموێ: ﴿والله يعصمك من الناس﴾المائدة/٦٧، ئـایینی بەجیـهاندا بڵاوبـۆوەو بەسـەر ئایینـەکانی تـردا زاڵ بـوو وەکـوو دەفـەرموێ: ﴿ليظهر على الدين كله﴾التوبة/٣٣، فرمانڕەوایی جیـهانیان دەسـت کـەوتو هـەر ئـەوانیش سـەرکەوتوون، وەکـوو دەفـەرموێ: ﴿فـان حـزب الله هـم الغالبون﴾المائدة/٥٦، یان دەفەرموێ: ﴿ليستخلفنهم في الأرض﴾النور/٥٥.

هەڵبەتە داواکردنی پێغەمبەر ﷺ بۆ دەسەڵاتو فـەرمانڕەوایی بـۆ ئـەوە نەبوە حەزی لەدەسەڵات بووبێ، بەڵکوو بـۆ پارێزگـاری ئـایینو سـنوورەکانی، چونکە پێویستە حەق هێزو توانای هەبێ بۆ بەرەنگار بوونەوەی ناحـەزانی. بـۆ لابردنـی کۆسـپو تەگـەرەی کـە دەخرێنـە پێشـی، بۆیـە لەئایـەتێکی تـردا پەروەردگار ناردنی پێغەمبەران و ناردنی نامەی ئاسمانی بۆیان ئاوێتەی نـازڵ کردنی مادەی ئاسن کردوە:کە کەرەسـەی هـێزو توانـای لێ پێـک دەهێـنرێ. وەکـوو دەفـەرموێ: ﴿لقد أرسلنا رسلنا بالبينـات، وأنزلنـا معهم الكتـاب والميزان ليقوم الناس بالقسط، وأنزلنا الحديد فيه باس شديد ومنـافع للناس...الآية﴾الحديد/٢٥.

لەئیمامی عوسمانەوە ریوایەت کراوە دەفەرمویٚ: (ان الله لیزع بالسلطان مالا یزع بالقرآن) واتە: جاری وا هەیە بەهۆی هیٚزو دەسەلاتەوە جلەوگیری لەئەنجامدانی تاوانو بلاوبوونەوەی فەساد دەکریٚ: کە زۆر جارئەو کارە بەهەرەشەو تەماع بەرنانی قورئان نایەتەدی.

ئەمجار هەرەشە لەکافرەکانی قورەیش دەکاو دەفەرمویٚ: ﴿وقل جاء الحق وزهق الباطل﴾ ئەی موحەممەد! بەموشریکەکان بلیٚ: حەقو راستی کە ئیسلامە لەخوداوە هات، قورئانی پیرۆزو ئیمانی راستو زانیاری بەسوود لەخوداوە هاتووە، دەبیٚ بچەسپیٚ، بەتالٚ کە بتپەرستیو بیٚدینییە جیگای نابیٚتەوەو پوچاوەیەو نابیٚ بمیٚنیٚ. ﴿ان الباطل كان زهوقاً﴾ بیٚگومان بەتالٚ پوچاوەو بیٚ نموودەو قەلاچۆ کراوە. وەکوو لەشویٚنیٚکی تردا دەفەرمویٚ: ﴿بل تقذف بالحق على الباطل فيدمغه، فاذا هو زاهق﴾الأنبياء/١٨.

بوخاریو موسلیمو تیرمیذیو نەسائی لەعەبدوللای کوری مەسعودەوە ریوایەت دەکەن دەفەرمویٚ: رۆژی فەتحی مەککە پیٚغەمبەر ﷺ چووە ناو شارەوە لەدەوروبەری کابەدا (٣٦٠) سیٚ سەدو شەصت بت هەبوو ئیتر پیٚغەمبەر ﷺ داریٚکی بەدەستەوەبوو، بەدارەکە تیٚوەی دەژنینو دەیفەرموو: ﴿جاء الحق وزهق الباطل، ان الباطل كان زهوقاً﴾ هەروا دەیفەرموو: ﴿جاء الحق ومايبدئ الباطل ومايعيد﴾سبأ/٤٩.

حافیظ ئەبو یەعلاوە لەجابیری کوری عەبدوللاوە ریوایەت دەکا: دەلیٚ: لەخزمەت پیٚغەمبەردا چوینە ناو مەککەوە لەدەوری کابە سیٚ سەدو شەصت بت هەبوو، لەجیاتی خودا پەرستشیان بۆ دەکرا، پیٚغەمبەر ﷺ فەرمانی کرد بەشکاندنیان هەموویان بەرەودەم خرانو تیٚکٔ شکیٚنران. جا پیٚغەمبەر ﷺ ئەم ئایەتەی دەخویٚندەوە ﴿جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقاً﴾.

بەلیٚ بەتالٚ جیٚگیر نابیٚ، پایەدار نابیٚ، چونکە هۆکاری مانەوەی تیٚدا نیە، هۆکاری مانەوەی کاتیو لەرزۆکن، دەرەکین، بنەرەتی نین هەر لەگەلٚ

لەرزەیەکی پێکەوت دەروخێو دەپوچێتەوە، بەڵام هۆکارەکانی مانەوەی حەق لەخودی خۆیدانو سروشتینو بنەڕەتیو چەسپاوو دامەزراون، وا دەبێ هەواو ئارەزۆ دژی دەوەستێ، سوڵتەو هێزو توانا بەرەنگاری دەبێتەوە، بارودۆخ لەگەڵیدا گونجاو نابێ، بەڵام دامەزراویو چەسپاویو راستی حەق هێزو توانای مانەوەی خۆی پێیە، حەق هەر دەبێ سەرکەویو بالا بێ، چونکە سەرچاوەی حەق لەخوداوەیە، حەق ناوی پەروەردگارەو سەرەنجام پیرۆزی هەر بۆ ئەوە. وادەی خودایەو بەڵێنی ئەزەلییە، بەتاڵ بەردەوام نابێو بالادەستی بۆ ئەو نابێ، وادەی خودایەو دەسەلاتی خودا لەژوور هەموو دەسەلاتێکەوەیە، کێ لەخودا راسگۆترە؟ کێ لەخودا وادەراست ترە؟؟ کەوابێ بەتاڵ بەتاڵەو دەبێ بڕواو نەمێنێ! حەق حەقەو دەبێ بچەسپێو بمێنێ.

ئەمجار پەروەردگار هەواڵ دەدا لەنامەی خۆی: کە قورئانی پیرۆزە بەوەی کە شیفاو رەحمەتە بۆ ئادەمیزادو دەفەرموێ: ﴿وننزل من القرآن ماهو شفاء ورحمة للمؤمنين﴾ ئێمە قورئانێک دەنێرینە خوارێ بۆ سەر تۆ ئەی موحەممەد! شیفای دەردی دڵانەو رەحمەتو فەرە بۆ موسوڵمانان. بیرو باوەڕیان پێی زیاد دەکا، شیفایە بۆدەردی شکو گومانی ناو دڵو دەروون، بۆ دەردی نیفاقو شیرکو ئیلحاد، بۆ دەردی نەزانیو گومرایی، شیفایە بۆ دەردی وەسوەسەو راڕایی، رەحمەتو فەرە بۆ ئەوانەی خاوەن باوەڕنو شوێنی کەوتوون، چونکە شارەزاتریان دەکا بۆ خودا پەرستیو دۆزینەوەی رێگای راست. ئەمەش سەردەکێشێ بۆ چوونە ناو بەهەشتو رزگاربوون لەعەزابی دۆزەخ.

پێغەمبەر ﷺ لەفەرمودەیەکیدا :کە دەیلەمی ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: (من لم يستشف بالقرآن فلا شفاء له)[١٠] کەسێک لەقورئاندا شیفای دەست نەکەوێ شیفای نیە.

﴿ولايزيد الظالمين الا خسارا﴾ بیستنی قورئانو خێوندەوەی بۆان دوور کەوتنەوە لەرێگای راستو ئیمانهێنان بۆ کافرو ستەمکاران زیاد دەکا، چونکە کوفرو بێدینی لەناخیاندا رەگی داکوتاوە، دڵیان لەوەرگرتنی حەق مۆر کراوە، پیێی سودبەخشو بەهرەمەند نابن. وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿قل: هو للذين آمنوا هدىً وشفاء، والذين لايؤمنون في آذانهم وقر، وهو عليهم عمىً، أولئك ينادون من مكان بعيد﴾فصلت/٤٤. یان دەفەرموێ: ﴿فأما الذين آمنوا فزادتهم ايماناً وهم يستبشرون. وأما الذين في قلوبهم مرض فزادتهم رجساً الى رجسهم وماتوا وهم كافرون﴾التوبة/١٢٥.

قورئانی پیرۆز (حبل المتين)ە دڵەکان بەخوداوە پەیوەند دەکا ئارامیو هەست کردن بەپارێزگاریو چاودێری دەکا.

قورئان شیفای دەردی هەوەسبازیو رژدیو چروکیو حەسودییە. شیفایە بۆ عەقڵ؛ ناهێڵێ بیرو بۆچونی شپرێویو شەطەطی تێبکەوێ. لەدەردە سامناکەکان دەیپارێزێ، مشتوماڵی دەکا بۆ ئەوەی لەمەیدانی خۆیدا بەئازادی پەل بهاویو ئامانجی پیرۆز بەدەست بێنێ.

شیفایە بۆ دەردی کۆمەڵایەتی؛ ئەو دەردانەی کۆمەڵ دادەرزێنن تێکی دەدەن، دەیرووخێنن. کەوابێ هەر کەسێک، هەر کۆڕو کۆمەڵێک لەقورئاندا دەرمانی دەردەکانی نەدۆزێتەوە ئەوە شیفای نەخۆشیەکانی دەست ناکەوێ!!

هەر کاتێک ئادەمیزاد بەبێ شیفاو رەحمەت بەڕەڵلا بکرێ هەواو هەوەسی خۆی رێبەری بن ئەوە لەحاڵەتی خۆشیو خۆشگوزەرانیدا سپڵەو

---

(١٠) ئیبنو ماجە لەکیتابی (الطب)دا ژمارە (٣٥٠١) باب (٣٨) (الاستشفاء بالقران) ریوایەتی کردوە.

پێنەزانە، لەحاڵەتی تەنگیو چەڵەمەو ناخۆشیدا هیوا بڕاوو مەئیوسە لەرەحمەتی خودا. وەکوو دەفەرموێ: ﴿واذا أنعمنا علی الانسان أعرض ونأی بجانبه﴾ هەر کاتێ نازو نیعمەتمان بەسەر ئادەمیزادا رشت، رزقو رۆژیمان پێدا،لەشساغیو دڵخۆشیمان پێ بەخشی لەجیاتی ئەوەی سوپاسگوزار بێ پشت لەطاعەتی خودا هەڵدەکا، روی خۆی وەردەگێڕێو دوور دەکەوێتەوە. ﴿واذا مسه الشر کان یئوساً﴾ هەرکاتێ نەخۆشیو بەڵاو موصیبەتی توش بێن، لەجیاتی ئەوەی بەصەبرو ئارام بێ، رەشبینو غەمبارو خەمیدەیە هیوا بڕاو دەبێ لەژیانو بەتەواوی دەڕوخێ! ئالێرەدا نرخی ئیمان دەردەکەوێ، خاوەن باوەڕ لەکاتی خۆشیو کامەرانیدا شوکرانەژمێرو سوپاسگوزارو مل کەچ بۆ فەرمانی خودا، لەکاتی تەنگیو چەڵەمەشدا بەصەبرو ئارامو ورە بەرزەو بەهیوای رزگاربوونەو نائومێد نابێ. نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿واذا مسّ الانسان الضّر دعانا لجنبه او قاعداً او قائما، فلما کشفنا عنه ضرّه، مرّ کأن لم یدعنا الی ضرّ مسه، کذلك زیّن للمسرفین ماکانوا یعملون﴾یونس/١٢. یان دەفەرموێ: ﴿ولئن أذقنا الانسان منا رحمة، ثم نزعناها منه، انه لیئوس کفور، ولئن اذقنا نعماء بعد ضراء مسته، لیقولن: ذهب السیئات عني، انه لفرح فخور﴾هود/٩-١٠.

ئەمجار ئەوە دەچەسپێنێ: کە هەموو فەردێک، هەموو کۆمەڵێک بەگوێرەی رێو رەسمی خۆی کار دەکا پاداشو سزای ئەو کارو کردەوانەو حوکم دەربارەیان عائید بەخودایەو بۆ خۆی دەزانێ شیاوی چین. دەفەرموێ: ﴿قل: کل یعمل علی شاکلته﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: هەر کەسە بەگوێرەی ویستو بیرو بۆچونی خۆی کار دەکا. چۆن بیر دەکەنەوەو چۆن هەڵسو کەوت دەکەن با بیکەن ﴿فربکم أعلم بمن هو أهدی سبیلاً﴾ خودا، ئێوەی لەنەبووەوە بەدیهێناوە، لەهەموو کەس باشتر دەزانێ چ رێبازێک

راستو گونجاوەو خودا پەسندو حەقئامێزە، سزاو پاداشی هەموو کردەوەیەکتان دەداتەوە.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿**وقل للذين لايؤمنون: اعملوا على مكانتكم انا عاملون، وانتظروا انا منتظرون**﴾هود/١٢١-١٢٢.

ئەمجار هەر لەروانگەی پەلپو بیانووی نابەجێوە کە لەپێغەمبەریان دەگرتن پرسیاری چۆنیەتی گیانیان لێ کرد: جا ئەم پرسیارە لەلایەن قورەیشییەکانەوە بووبێ بەتەگبیری جولەکەکان، یان هەر راستەوخۆ لەجولەکەکانەوە بووبێ. ئەمەش لەسەر ئەم رایە: کە دەڵێن: ئەم ئایەتەو حەوت ئایەتی دوایی مەدینەیی‌ین..

﴿**ويسألونك عن الروح**﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەوانە پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی چۆنیەتی روح، چیەو چۆنە؟!

﴿**قل الروح من أمر ربي**﴾ لەولامدا بڵێ: (روح) شتێکە لەکاری خودای من، بەفەرمانو دروستکردنی ئەو بەدی هاتووەو نامادییە، زانینی چۆنیەتیەکەی عائید بەخودایەو جگە لەئەو کەس هیچی لێ نازانێ، ئێوە شتێک نەیەتە ناو چوار چێوەی حەواستانو عەقڵتان پەی پێ نەبا، نایزانن، لەشتە مادییەکانیش تەنیا هەندێ دیاردەو وەصفەکانیان هەست پێ دەکەن؛ وەکوو رەنگو تامو دەنگو بۆنو جمو جوڵو گەرمیو ساردی، شتێک ناماددی بێ وەکوو (روح) ئێوە هیچی لێ نازانن.

زانایانی ئیسلام دەربارەی گیان (روح) چەند رایەکیان هەیە: ئەوەی لەدڵدا جێگای دەبێتەوە دوو رەئیە:

١- ئیمامی رازیو ئیبنولقەییم لەکتێبی (الروح)دا پێیان وایە: روح جیسمێکی نوورانی زیندوی جمو جوڵ کارەو بەشێکە لەعالەمی بالا، سروشتی جوداوازە لەگەڵ ئەم لاشەی تێیدایە. بەناو ئەو جەستەدا بلاوبۆتەوە وەکوو بلاوبوونەوەی ئاو بەناو گوڵدا، یان چەوری لەناو زەیتوندا، یان ئاگر لەناو

خەڵوزدا گۆڕانی بەسەردا نایەو وردو خاش ناکرێ، کەڵکی بۆ جەستە هەیەو
کە پەیوەندی پێوە کرد ژیانی پێ دەبەخشێ بەمەرجێ قبووڵی ئەو فەیضو
فەرە بکاو شتێک نەبێ ببێتەوە بەربەستو نەهێڵێ پێیدا بلاوبێتەوە.

٢- ئیمامی غەزالیو راغیبی ئیصفەهانی دەڵێن: روح نەجیسمە
نەجیسمانییە، پەیوەندی بەبەدەنەوە پەیوەندی تەدبیرو بەکار هێنانە.

لەکۆتایی ئایەتەکەدا جەخت لەسەر پەی نەبردنی ئادەمیزاد بەچۆنیەتی
روح دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وما أوتيتم من العلم الا قليلاً﴾ ئێوە ئەی
ئادەمیزادینە! ئەندازەیەکی کەم نەبێ زانیاریتان نەدراوەتێ بەو زانیارییە
کەمەش هەرگیز ناتوانن بزانن روح چیەو چۆنە. سەرچاوەی زانیاری ئێوە
هەستەکانتانن ئەوەی نەیەتە بەر جاسوسی هەستەکانتان نازانن چیە.

سەرئاسایی قورئان

وَلَئِن شِئۡنَا لَنَذۡهَبَنَّ
بِٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِۦ عَلَيۡنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾
إِلَّا رَحۡمَةً مِّن رَّبِّكَۚ إِنَّ فَضۡلَهُۥ كَانَ عَلَيۡكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُل
لَّئِنِ ٱجۡتَمَعَتِ ٱلۡإِنسُ وَٱلۡجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأۡتُواْ بِمِثۡلِ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ
لَا يَأۡتُونَ بِمِثۡلِهِۦ وَلَوۡ كَانَ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٖ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدۡ
صَرَّفۡنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ مِن كُلِّ مَثَلٖ فَأَبَىٰٓ أَكۡثَرُ ٱلنَّاسِ
إِلَّا كُفُورٗا ﴿٨٩﴾

دەربارەی سبب نزولی ئایەتی (٨٨) ﴿قل لئـــن اجتمعـــت الانـــس والجن...الآية﴾ ئیبنو ئیسحاقو ئیبنو جـەریر لـەئیبنو عەبباسـەوە ریوایـەت دەکـەن دەفـەرموێ: سـەلامی کـوڕی میشـکەمی جولەکـە بـــەناوی زوربـەی جولەکەکانەوە هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەی موحەممەد! چـۆن ئێمـە شوێن تۆ بکەوین؟ ئەتۆ رو ناکەیتە رۆگەی ئێمە؟ ئەم کتێبەی هێناوتـە ئێمـە هیـچ رێـکو پێکیـەکی تێـدا نـابینن، زۆر بـێ سـەروبەرە، نامەیـەکی وەکـوو تەوراتمان بۆ بێنە ئاوا رێکو پێک بـێ، کتێبێکمـان بـۆ بێنـە تـێی بگـەین، ئەگینا ئێمە دەتوانین کتێبی وەکوو هی تۆ بێنین.. ئیتر پەروەردگار ئایــەتی: ﴿قل: لئن اجتمعت الانس والجن على أن يأتوا بمثل هذا القرآن لايـــأتون بمثله﴾ نارده خوارێ.

پەیوەندی ئەم ئایەتە بەهی پێشەوە لەم روەوەیە: دوای ئەوەی پەروەردگار منەتی خۆی نواند بەسەر پێغەمبەرا بەوە: کـە وەحـی بـۆ سـەر نـازڵ کـردوە، قورئانی بۆ ناردوە: کـە شـیفایە بـۆ ئـادەمیزاد، منـەتی بەسـەردا دەکـا: کـە قورئان بەپارێزراوی دەهێڵێتەوە، کەس ناتوانێ کەلامی وا بهێنێو بیخاتە روو. دەفەرموێ: ﴿ولئن شئنا لنذهبن بالذي أو حينا اليك ثم لاتجد لك به علينـــا وكيلا﴾ سوێند بـێ ئەگـەر بمانـەوێ ئـەو تـۆزە زانیاریـەی پێمـان داوێ؛ ئـەو قورئانەی بـەنیگا بۆمـان نـاردووی لـەناو دڵو دەرووندا لـەناو پـەڕو کاسێتو شریتدا دەمانسڕیەوەو ئاسـەوارێکمان لـەلا نەدەهێشـتنەوە، وەکـوو حاڵـەتی پێشوومان لێ دەکردنەوە: کە نەتاندەزانی نامەی قورئـان چیـەو ئیمـان چیـە! بێگومـان پـەروەردگار دەتوانـێ کـە لـەنکاوێک ئـەم قورئانـە لەسـەر دڵـەکان هەڵبگرێو لەناو کتێباندا بیسڕێتەوە. ﴿ثم لاتجد لك به علينا وكيـــلا﴾ ئیـتر ئـەو کاتـە تـۆ کەسـت دەست ناکـەوێ یارمـەتیت بـدا، ئـەو زانیاریـەی لێـت سەندراوەتەوە بۆت بێنێتەوە، کەس نـاتوانێ بـەرگریت لێ بکـاو نـەهێڵێ ئـەو کارە ئەنجام بدەین. ﴿الا رحمة من ربـك﴾ بـەڵام رەحمـەتو بـەزەیی خـودای

تۆیە: کە ئەو ویستەی نەبوەو ئەو کارەی ئەنجام نەداوەو نایدا. ﴿ان فضلـه کان علیك کبیراً﴾ بێگومان فەضلو بەخششی خودا بەسەر تۆدا زۆرو بێ ئەژمارە، کردویتی بەگەورەترین و ڕێزدارترین ئادەمیزاد، مەقامی مەحموودی بۆ داناوی، قورئانی پیرۆزی بۆ ناردوی، فێری کردوی چۆن بەخەڵکی رابگەیەنی.

حاکیمو بەیهەقیو طبەرانی سەعیدی کوڕی مەنصوور لەئیبنو مەسعودەوە ریوایەت دەکەن؛ دەڵێ: (ئەم قورئانەی ئێستا لەبەر دەستتاندایە لەوانەیە لەناوتاندا هەڵبگیرێتەوەو مەحف بێتەوە، وترا: چۆن لێمان دەسەندرێتەوە، خۆ ئەوەتا لەدڵو دەروونماندا چەسپاندویەتی، لەناو پەڕەو کتێبدا نووسیومانەتەوە؟؟ فێری بوینو فێری منداڵەکانمانی دەکەین؛ ئەوانیش فێری نەوەی خۆیانی دەکەن، هەروا هەتا رۆژی قیامەت!! ئەویش فەرمووی: لەشەوێکدا هەرچی لەناو دڵو دەرووندا هەیە لەناو پەڕەو کاغەزو کتێبدا چەسپاوە هەموو دەسڕێتەوە کەس هیچی لێ نازانێو هەموویان وەکوو ئاژەڵیان لێ بەسەر دێ).

لەریوایەتێکی تردا هاتووە دەڵێ: ئادەمیزاد هەموویان هەژار دەکەون: واتە لەبارەی قورئانەوە. ئەمجار ئیبنو مەسعود ئایەتی ﴿ولئن شئنا لنذهبن بالذي أو حينا اليك﴾ی خوێندەوە.

قورطوبی دەفەرموێ: ئەم حەدیثە ئیسنادەکەی صەحیحەو لەئیبنو عومەرەوە ریوایەتکراوە فەرموویەتی: قیامەت را نابێ هەتا قورئان نەچێتەوە ئەو شوێنەی لێوەی نازڵ بووە. (لَـهُ دَوِيٌّ كَـدَوِيِّ النَّحْـلِ) ویزەیەکی لێ دێ وەکوو ویزەی هەنگ. پەروەردگار لێی پرسیار دەکا: ئەوە چیتە؟ دەڵێ خودایە! لەتووە رۆیشتمو بۆ لای تۆ دێمەوە، دەمخوێننەوە کارم پێ ناکەن. دەخوێندرێمەوە کارم پێ ناکەن.[11]

(١١) تەفسیری قورطوبی ج٥/٣٠٣٠ لەوێدا حەدیثەکەی حوذیفە دێنێ دەیکاتە شایەد بۆ ئەم باسە. کەسێک دەیەوێ بابۆی بگەڕێتەوە.

بەکورتی :

ئادەمیزاد لەم سەرزەوییە گەلێک زانیاری بەدەست هێناوە بەڵام لەئاستی مەسەلەی (روح)دا دەسەوەسانە، نازانێ چیە، لەکوێوە هاتووە، چۆن هاتووە، چۆن دەڕوا، بۆ کوێ دەچێ، مەگەر خودا شتێکی لەم بارەوە فێر بکا.

هەرچی لەقورئاندا هاتووە زانیاری راستو دروستە چونکە لەخودای زاناو داناوە هاتووە، ئەگەر مەیلی بوایە بەرەی ئادەمیزادی لێ بێ بەش دەکرد، ئەو نیگایەی بۆ پێغەمبەری ناردوە دەیبردەوە بەڵام رەحمەتو فەضلی خودایە: کە شتی وای نەکردوە.

بەڵکوو قورئانی بۆ ناردون، دەیهێڵێتەوە، پارێزگاری دەکا، ئادەمیزاد بەهۆی ئەم قورئانەوە هەمیشە لەنیعمەمەتورەحمەتی خودادان. قورئان دیاری ئاسمانە بۆ زەوی، دیاری پەروەردگارە بۆ ئادەمیزاد، لەهیچ رویەکەوە بەتاڵ و پووچ توخنی ناکەوێ، زانیارییەکانی هەموو راستو حەقن، سەرچاوەی زانستو زانیارییە، نامەی هیدایەتو رێنمویی کردنی ئادەمیزادە.

جا وەکوو روح نهێنییەکی خوداییەو جگە لەخودا کەس پەی پێ نابا و نازانێ چیە، قورئانیش کەلامی زاتی پەروەردگارەو کەس ناتوانێ کەلامی ئاوا بخاتە ڕوو، ناتوانێ نموونەی ئەو قورئانە یان دە سورەتی تەنانەتکورتترین سورەتیش بێنێ: تەحەددایەکەو هەزارو چوار سەدو ئەوەندە ساڵە راگەیەنراوەو بەگوێچکەی ئادەمیزاددا دراوە، دەسەوەسان بوونو نەیانتوانیوە ئەو تەحەددایە لەسەر خۆیان لابەرن. ناشتوانن!

﴿قل: لئن اجتمعت الانس والجن على أن يأتوا بمثل هذا القرآن لايأتون بمثله ولو كان بعضهم لبعض ظهيراً﴾ ئەی پێغەمبەر! بەتەحەداوە بەو موشریکانە بڵێ: ئەگەر هەموو ئادەمیزادو جندۆکە کۆببنەوە یەک بگرنو پشتگیری یەکتر بکەن، لەسەر ئەوەی وێنەی ئەم قورئانە بێننەکایەوە، کەلامێکی ئاوا بەلیغو فەصیحو رێکو پێک بێنن، نایهێنن، ناتوانن بیهێنن،

با هەموو ئادەمیزادو جندۆکە، هێزو توانای خۆیان بخەنە گەڕو خەریک بن یارمەتی یەکتر بدەن بۆ هێنانی کەلامێکی ئاوا، بێگومان دەسەوەسان دەبنو بۆڕدەخۆنو هیچیان بۆ ناکرێ.

ئەم قورئانە وشەو رستەیەکی ئاسایی نیە، جندۆکەو ئادەمیزادان بتوانن لاسایی بکەنەوە، بەڵکوو ئەمە شاکاری دەستی پەروەردگارە، ئادەمیزادو غەیری ئادەمیزاد ناتوانن لاسایی بکەنەوەو کتێبی ئاوا بخەنە رو، ئەمیش وەکوو گیان، کارێکە لەکاری خوداو مەخلووقات ناگەنە ئاستێک بتوانن نموونەی بهێنن، دەی جا با عەلمانیو مولحیدو موشریکو هاوەڵانیان هەر لەورگی خۆیان بدەن، با هەزارانی وەکوو ئیبنو راوەندیو ئەوانەی ئەمڕۆ وەکوو مشکی خلەخانەو جرجی ناو زێرابەکان لەژێر دروشمی جۆراو جۆردا گەزاف دەکێشنو تانەو تەشەر دەگرنە ئایینی ئیسلامو بەرنامەکەیو دەیانەوێ بەچاوو راو، بەفوو نووری خودا بکوژێننەوە. با سەری خۆیان لەبەردی رەق بدەن، تەمەنی خۆیان بەبێهوودە بەسەر بەرن!

خوێنەری هێژا! قورئان بەرنامەی ژیانە، بەرنامەیەکی بێ نموونەی ژیانە، بەرنامەیەکە یاسای سروشتی تێدا بەرچاو گیراوە، قسە لەگەڵ نەفسی ئادەمیزادەکان دەکا، بەکاری هەموو بارو زروفێکی ئادەمیزاد دێ. بۆ هەموو تەنگژەیەک حەلی شیاوی پێیە، یاسای سروشتی گونجاوی بۆ هەموو موشکیلەیەک داناوە. بۆ هەموو دەردێک دەرمانی پێیە، دەرمانی بنبڕکەر! عیلاجی شافی، نەک گولاجی کاتی! دەرمانەکانی عیلاجن گولاج نین!!

کەوابێ ئیعجازو سەرئاسایی قورئان هەر لەبارەی نەظمو مەعناوە نیە بەڵکوو لەروی یاساو مەنهەجیشەوە سەرئاسایە، لەهەموو روێیکەوە سەرئاسایە!!!

﴿ولقد صرفنا في هذا القرآن من كل مثل فأبى أكثر الناس الا كفوراً﴾

بێگومان لەم قورئانەدا هەموو مەثەلەیەکمان شەنو کەو کردوە، هەموو

مانایەکی جوانمان بۆ هێناون کە لەجوانیو ناوازەییدا وەکو پەند مەثەل وان بەهەموو جۆرێک مەبەستەکانمان دووبارەو سێ بارە کردوونەوە، هەر جارەو بەئوسلوبێک بەشێوەو شێوازێک؛ جارێک بەکورتیو چەلێک بەدرێژیو دەمێک بەشێوەیەکی نەکورتو نەدرێژ، ئەو بەڵگەو نیشانانەمان بەگوێدا داون حەقو راستیمان بۆ شی کردوونەوە، چیرۆکو سەرگورشتەی جیاجیامان بۆ گێڕاونەوە، ترساندومانن هەڵمان ناون، فەرمانمان پێکردون، جڵەوگیریمان ئاڕاستە کردون، باسی خۆشی بەهەشتو ناخۆشی دۆزەخمان بۆ کردوون، قارو غەزەبی خودامان بۆ باس کردون، بۆ ئەوەی بەخۆتاندا بچنەوە پەندو عیبرەت وەربگرن.

کەچی وێڕای ئەوە ﴿فأبى أكثر الناس الا كفوراً﴾ زوربەی موشریکەکانی مەککەو هاو وێنەکانیان لەجیاتی ئەوەی پەند ئامێز ببنو عیبرەت وەربگرن، زیاتر سوور دەبن لەسەر کوفرو بێدینیو ئینکاریکردنی حەقو رەتکردنەوەی ئایینی راستو بەرۆخستنەوەی پێغەمبەر ﷺ.

پێشنیارو پەڵپی موشریکەکان

وَقَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ
ٱلْأَرْضِ يَنۢبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ
فَتُفَجِّرَ ٱلْأَنْهَٰرَ خِلَٰلَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ ٱلسَّمَآءَ كَمَا
زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِىَ بِٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾
أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِى ٱلسَّمَآءِ وَلَن نُّؤْمِنَ

لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَٰبًا نَّقْرَؤُهُۥ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّى هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾

ئیبنو جەریر لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا: دەفەرموێ: پیاوماقولانی قورەیش لەلای کابە کۆبوونەوە، وتیان: بنێرن بەدوو موحەممەددا هەندێ مشتو مڕی لەگەڵدا بکەن، تا بیانووتان دەربارەی نەمێنێ، ناردیان بۆ لای وتیان: ئەوە ریش سپیانی قورەیش گردبوونەوە بۆ ئەوەی هەندێک قسەت لەگەڵ بکەن، ئەویش تەشریفی بەگورجی هات وەیزانی گۆڕانکارییەک بەسەر هەڵوێستیاندا هاتووە!.

وتیان: ئەی موحەممەد! وەڵلاهی ئێمە نەمان بیستووەو نەمان دیوە کەس لەعەرب وەکوو تۆ ئاوای لەگەلی خۆی کردبێ، جنێو بەباوکو باپیران دەدەی، رەخنە لەئایینەکەیان دەگری، گاڵتە بەبیرو هۆشیان دەکەی، دووبەرەکیت تێدا نارینەوە، یەکیەتیو تەبایی نێوانمان لێک پچڕاوە! ئێمە نازانین چیت دەوێ؟ ئەگەر مەبەستت ماڵو سامانەو بۆ ئەوە وا دەکەی دەوڵەمەند ببی، ئەوە وەرە واز لەو هەڵوێستەی خۆت بێنە، هێندەت ماڵو سامان دەدەینێ لەهەموومان دەوڵەمەندتر ببی.

ئەگەر دارای رێزو گەورەیی دەکەی دەتکەینە گەورەو سەرۆکی خۆمان.

ئەگەر ئەم حاڵەتەت لەئاکامی دەست لێوەشاندنی جندۆکەوە تووش هاتووە، ئەوە ئامادەین چی ماڵو سامانمان هەیە لەپیناو چارەسەرو چاکبوونەوەت لەو دەردە خەرج بکەین، پێغەمبەر ﷺ لەوەلامدا فەرمووی: نەخەیر ئەوەی ئێوە دەیڵێن هیچی وا نیە، من نەهاتووم داوای ماڵو سامانتان لێ بکەم، نامەوێ بمکەنە پیاوماقوڵی خۆتان. شتێتیش نیم، بەڵکوو خودای میهرەبان منی کردوە بەپێغەمبەرو بۆ سەر ئێوەی ناردووم، جا ئەگەر ئەو

پەیامەی بۆم هێناون لاتان پەسندبیو شوێنم بکەون ئەوە نیشانەی بەختەوەری دونیاو قیامەتتانە، خۆ ئەگەر پەیامەکەم رەت بکەنەوە، ئەوە من صەبر دەگرمو چاوەڕوانی بڕیاری پەروەردگارم لەنێوان منو ئێوەدا.

ئەمجار وتیان: ئەی موحەممەد! ئەگەر تۆ ئەم پێشنیارانەمان رەت بکەیەوەو سور بی لەسەرئەوەی کە تۆ رەوانەکراوی خودای، ئەوە داوایەکی ترمان هەیە، ئەویش ئەوەیە: بۆخۆت دەزانی ولاتی ئێمە ولاتێکی کوڕو تەنگەبەرە، ولاتێکی شاخو داخو رەقەنو چەقەنە، گوزرەانمان گوزەرانێکی کەمو کورتە، کشتو کالو باخو بێستانمان نیە، دەداوا لەخودای خۆت بکە ئەم کێوانەی دەوروبەرمان بۆ بگوێزێتەوە، ولاتمان بۆ ببێتە سارایەکی بەرفراوان، ئەمجار کانیاوو چۆم جۆگەی تێدا بتەقنو جۆگەو جۆباری تێدا بکشێنو کشتو کاڵمانی پێ ئاو بدەین. هەروا داوا بکە ئەو باوکو باپیرانەی ئێمە: کە لەدونیا دەرچوون زیندویان بکاتەوە، بۆ ئەوەی پرسیاریان لێ بکەین ئایا ئەوەی تۆ دەیڵێی راستو حەقە یان نا؟ هەروەها داوا لەخودات بکە باغو باغاتت بۆ بەدی بێنێ، قەصرو باڵەخانەت لەزێڕو زیو بۆ دروست بکا، بۆ ئەوەی پێویستت بەئێمە نەبیو تەماع نەکەیە ماڵو سامانی ئێمە!

ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿وقالوا: لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الأرض ينبوعاً﴾ی ناردە خوارێ.[١٢]

بەڵێ بەو جۆرە بیرو بۆچونیان دەربارەی قورئان کورتی هێناو نەیانتوانی خۆیان بۆ وەرگرتنی قورئان ئامادە بکەنو لەئاسۆی ئیعجازیدا بکەونە پەروازی خەیاڵو هەستو شعوریان بکەنە گوێچکەو تێی بگەنو وەری بگرن. دەستیان کرد بەپەڵپ گرتنی نابەجێو داواکردنی خاریقەی ماددیو پێشنیاری

(١٢) تەفسیری قورطوبی ج٥/٣٠٣٢.

سەیرو سەمەرە، زوربەی پەلپەکانیان نیشانەی بێ عـەقڵیو منداڵبـازاڕیو کـەودەنیو نەفامییان بوو، بێ ئەدەبیو سەر رەقی تێدا بوو بەرامبەر زاتی پەروەردگار.

ئـەوە بـوو: دوای ئـەوەی پـەروەردگار ئـەوەی چەسـپاند: کـە قورئـان موعجیزەو سەرئاسایە، چونکە کەلامی خودایە، هەر ئەوەش نیشانەی راستی پێغەمبەرایەتی موحەممەدە ﷺ بەبەڵگە بۆڕی دانو وەلامـی موقنیعیـان پـێ نەبوو، ئیتر سەرانی قورەیش (عوتبەو شەیبە: کوڕانی رەبیعە، ئەبو سـوفیانی کوڕی حەربو ئەبو جەهلو وەلیدی کوڕی موغەیرەو نـەضری کـوڕی حـاریثو ئومەیەی کوڕی خەلەف) کەوتنە چاوو راوو پەڵپ گرتـن داوای بـەدی هـاتنی یەکێ لەشەش نیشانەیان کرد:

١- ﴿وقالوا: لن نؤمن لك حتى تفجر من الأرض ينبوعاً﴾ وتیان: ئێمە ئیمانت پێ ناهێنین، هەتا لەئاخی مەککەدا کانیاومان بۆ هەڵنەقوڵێنی دەبێ داوا لەخوات بکەی ئاومان بۆ هەڵقوڵێو بەسەر زەویدا جاریی ببـێ. ٢- ﴿أو تكون لك جنة من نخيل وعنب فتفجر الأنهار خلالها تفجيراً﴾ یان دەبێ ئەتۆ باغێکت ببـێ لـەدار خورمـاو داری مێـوو درەختـی بـەری تـر، جۆگـەو چەمو ئاوبارەیان بـەخوڕڕەم تێـدا هەڵڕژێتـە خـوارێ، بـەو ئـاوە کشـتو کـاڵو بـاغو بێستانمان ئاودێر بکەین. بۆ ئەوەی بەروبومیان زۆر ببێ.

٣- ﴿أو تسقط السماء كما زعمت علينا كسفا﴾ یان ئاسمـان پارچـە پارچە ببێو بەسەرماندا بکەوێتە خوارێ، وەکوو بۆ خۆت دەڵێی خـودای مـن ئەگەر مـەیلی لێ بێ ئەوە دەکـا! مەبەسـتیان ئایـەتی ﴿ان نشأ نخسف بهم الأرض، أو نسقط عليهم كسفاً من السماء﴾سبأ/٩ بوو.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفـەرموێ: ﴿اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فامطر علينا حجارة من السماء﴾الأنفال/٣٢.

ئـەی مەحەممـەد! تـۆ هەڕەشـەت لێ کردیـن بـەوە رۆژی قیامـەت دێ ئاسمان شـەق دەبـێ، پارچـە پارچـە دەکەوێتـە خـوارێ. دەبـێ منـەت بەپەلـە

ئەوەمان بۆ بێنــە دی، یـا ئاسمـان پارچـە پارچـە ببـێ بەسـەرماندا بکەوێتـە خوارێ.

٤- ﴿أو تأتيَ بالله والملائكـــة قبيـــلاً﴾ یـان بەئاشـكرا ببینـین خـوداو فریشتەكان كۆمەڵ كۆمەڵ بێن، پێمان بڵێن موحەممەد پێغەمبەرە، بەئاشكرا قسـەمان لەگـەڵدا بكـەن، شـایەتی بـدەن بـەوە كـە تـۆ پێغەمبـەری خـودایو لەخوداوە نێردراوی!

٥- ﴿أو يكون لـــك بيـــت مـــن زخـــرف﴾ یـان دەبـێ تـۆ خـانوو باڵەخانەیەكت لەئاڵتونو زێڕ هەبێ، چونكە تـۆ هـەتیوێكی هـەژارو نـەدارای، بەوحاڵەی ئێستات بەكەڵكی پێغەمبەرێتی نایەی.

٦- ﴿أو ترقى في السماء﴾ یان دەبێ بەچاوی خۆمان ببینین پەیژەیـەك بەرەو ئاسمان هەڵ بنیێو بەپلیكانەكانیدا بەرەو ئاسمان سەربكەوی، ﴿ولـن نؤمن لرقيك حتى تنزّل علينا كتباً نقرؤه﴾ئەوە بزانە ئێمە بڕوا بەبەرز بوونەوەكەت ناكەین هەتا كتێبێك؛ قەباڵە نامەیەك لەگەڵ خۆت نەهێنییە خـوارێ بۆمـان بخوێنیەوە. چوار فریشتەش لەگەڵ خۆت بێنیە خوارێ شایەتیت بۆ بـدەن: كـە هەرچی دەیڵێی ڕاست دەكەی!

﴿قل ســـبحان ربي﴾ ئـەی موحەممـەد! بەسەرسوڕمانەوە لـەو پـەڵپو پێشـنیارەیان، پێیـان بڵـێ: خـودای مـن زۆر لـەوە بـەرزترە یـەكێك بـەخۆی ڕاپەرموێ: پەڵپی ئاوای لیّ بگرێو پێشنیاری بداتێ، ئەو بۆخۆی داناو زاناو لێزانو خاوەن دەسەڵاتو موڵكو مەلەكووتـە، چـی بـوێو چۆنـی بـوێ ئـەوە دەكاو ئاوا دەكا!

﴿هل كنت الا بشراً رسولاً؟﴾ ئایا من جگە لەوە: كـە ئـادەمیزادێكی ڕەوانەكراوم هیچی ترم؟! بێگومان من تەنها پێغەمبەرێكی ئادەمی سروشتم، وەكوو باقی پێغەمبەرانی پێشوو، پـەیامی خـودای خۆمتـان پـێ ڕادەگـەینم، ئامۆژگاریتان دەكەم، ترسێنەرو موژدە دەرم، هیـچ پێغەمبـەرێك بـۆی نیـەو

ناتوانێ جگە لەوەی خودا لەسەر دەستیان دەری دەخـا، شـتی تـر بێنـێ، یـان داوای بکـا. خـودا بـەگوێرەی حیکمـەتی خـۆیو بـەرژەوەندی ئـادەمیزادان موعجـیزە دەدا بەپێغەمبـەرانی خـۆی. ئیشـی ئێـوە دەربـارەی پـەڵپو پێشنیارەکانتان عائید بەخودایـە ئەگـەر مـەیلی لێ بـوو وڵامتـان دەداتـەوە، مەیلیشی لێ نەبوو ئەوە هیچ. ئەوەی لەسەر من پێویست بوو ئەنجامم داوە، ئەرکی سەرشانم راگـەیاندنو ترسـاندنو موژدەدانـە، بـەجێم هێنـاوە، ئێـوەش کەیفی خۆتانە.

شوبهەو گومانی موشریکەکان دەربارەی ئادەمیزادیەتی پێغەمبەرانو ئینکاریکردنی زیندو بوونەوە

وَمَا مَنَعَ ٱلنَّاسَ أَن يُؤْمِنُوٓاْ إِذْ جَآءَهُمُ
ٱلْهُدَىٰٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَبَعَثَ ٱللَّهُ بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٤﴾ قُل لَّوْ كَانَ
فِى ٱلْأَرْضِ مَلَٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم
مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَىٰ بِٱللَّهِ
شَهِيدًۢا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾
وَمَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِ وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَآءَ
مِن دُونِهِۦ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا
وَصُمًّا مَّأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَٰهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾

ذَٰلِكَ جَزَآؤُهُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمًا
وَرُفَٰتًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ ۞ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّ ٱللَّهَ
ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ
وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى ٱلظَّٰلِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾
قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّىٓ إِذًا لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ
ٱلْإِنفَاقِ ۚ وَكَانَ ٱلْإِنسَٰنُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

دوای ئەوەی موشریکەکان ئینکاری موعجیزەی قورئانیان کرد لەکاتێکدا قورئان زۆر لەو موعجیزانە گەورە ترە کە خۆیان داوای دەکەن، پەروەردگار هەواڵمان دەداتێ دەربارەی ئەو هۆکارە لاوازەی: کە ئەوان کردویانە بەبەربەستو بیانووی ئیمان نەهێنانیان، ئەویش ئەوەیە بەلایانەوە دوورو نەگونجاوە: کە پێغەمبەر ئادەمیزاد بێ، فریشتە نەبێ، ئەمەش شتێکی تازە بابەت نیە، بەڵکوو ئەم شوبهەیە گەلە پێشینەکانیش بەرامبەر پێغەمبەرەکانیان قوتیان کردۆتەوەو کرۆدویانە بەبیانووی ئیمان نەهێنانیان. ئەمجار شوبهەیەکی تریان باس دەکا ئەویش ئینکاریکردنی زیندوبوونەوەیە. جا کە ئینکاری زیندوبوونەوەیان کرد، پەروەردگار ئاگاداری کردنەوە بەوەی کە تواناو دەسەڵاتی خودا زۆر لەوە فراوانترە: کە ئەوان تەصەووری دەکەن. خودایەک بتوانێ ئەم زەوی ئاسمانانە دروست بکا بەئاسانی دەتوانێ پاش مردن ئێوە زیندو بکاتەوە.

دەفەرموێ: ﴿وما منع الناس أن يؤمنوا اذ جاءهم الهدى الا ان قالوا أبعث الله بشراً رسولاً؟﴾ هیچ شتێك مەنعی ئادەمیزادی نەكردوە لەوەی ئیمان بێنن لەكاتێكدا پێغەمبەرو هیدایەتدەریان هاتۆتە ناوجگە لەوەی بەسەرسوڕمانەوە دەیانگوت: بۆچی خودا ئادەمیزاد دەكاتە پێغەمبەرو فروستادە؟ بەئادەمیدا پەیامی خۆی بۆ ئادەمیزادان دەنێرێ؟ واتە: نەخەیر شتی وا نابێ‌و ناگونجێ! هەرگیز پەروەردگار ئادەمیزاد ناكاتە فروستادەی خۆی! واتە: هیچكەیان بەدەستەوە نەما بڕوبیانوویان دەهاتە سەر ئەوە چۆن دەبێ ئادەمیزاد ببێتە پێغەمبەر!؟ بەبیرو بۆچونی ئەوان دەبوایە فریشتە بكرێنە پێغەمبەر! بەڵام ئەوانە نەفامن، بێ ئاگان لەوەی فریشتە بەكەڵكی پێغەمبەرایەتی ئادەمیزاد نایە، ناشێ فریشتە لەسەر شێوەی خۆی پەیوەندی بەئادەمیزادەوە بكا، ناتوانن تێی بگەن! بەراستی ئەو بیرو بۆچونەی ئەوان شتێكی نەگونجاوو نەشیاوە، حوكمێكی فاسیدو خەیاڵێكی بێ سەروبەرە. دیارە ئەم جۆرە گومانەیان لەوەوە سەری هەڵداوە: كە نرخی خۆیان نازانن، نازانن ئادەمیزاد لای خودا چەند بەنرخە، هۆی ئەم نافامییەیانە، كە دەڵێن: نابێ پێغەمبەر لەئادەمیزاد بێ، ئەوانە بێ ئاگان لەیاسای كەون، بێ ئاگان لەسروشتی فریشتە. ئەوانە نازانن: كە فریشتە بەشێوەی فریشتەییان ئامادەباشی ئەوەیان تێدا نیە لەسەر زەوی جێ نشین بنو ئێوە بیان بینن‌و لەشتی تر جیا بكرێنەوە!!

ئەمجار پەروەردگار فەرمان بەپێغەمبەر دەكا: كە گومانیان بڕەوێنێتەوە، وڵامیان بداتەوە دەفەرموێ: ﴿قل:﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: ﴿لو كان في الأرض ملائكة يمشون مطمئنين لنزلنا عليهم من السماء ملكاً رسولاً﴾ ئەگەر لەسەر زەوی فریشتەی لێ بوونایەو هەڵسو كەوتو هاتوچۆیان وەكوو ئادەمیزاد بووایە، وەكوو ئادەمیزاد تێیدا نیشتەجێ

بوونایـەو پێویسـت بووایـە پێغەمبـەریان بۆسـەر بنێرن، ئـەوە لەئاسمانـەوە فریشتەمان دەناردنە سەرو دەمانکردە فروستادەیان.

کەوابێ ئەی ئادەمیزادینە! ئێوە دەبێ پێغەمبەرتان لەرەگەزی خۆتان بۆ بێ، نەک فریشتە ببێتە پێغەمبەرتان. بەڵام وێ دەچێو دەشێ ئادەمیزادی تایبەتی بێتە پێغەمبەری غەیری ئادەمیزادیش وەکوو پێغەمبەری ئیسلام کراوەتە پێغەمبەری ئادەمیزادو جندۆکە، چونکە جندۆکە دەتوانن ئامۆژگاری لەو جۆرە ئادەمیزادانە وەربگرنو لێی تێبگەن.

ئەگەر خودا وای تەقدیر بکردایە: کە فریشتە لەسەر زەوی نیشتەجێ بن، ئەوە لەشێوەی ئادەمیزاددا رەنگی دەرشتن، چونکە ئەو شێوەو روخسارە لەگەڵ یاسای بوونەوەرو سروشتی زەوی دەگونجێ.. وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەمە دەکاو دەفەرموێ: **﴿ولو جعلناه ملكاً لجعلناه رجلاً، وللبسنا عليهم مايلبسون﴾الأنعام/٩**. هەرچەندە پەروەردگار توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە، وەلێ یاساو نیزامێکی بۆ ئەم بوونەوەرە داناوە، بەویستو ئیرادەی خۆی مەخلووقاتی خۆی بەگوێرەی ئەو یاسایە دروست کردوە، بڕیاری ئەوەشی داوە: کە ئەم یاسایە بەردەوام بێو گۆڕانی تێدا نەبێ و نەوەستێ، چونکە حیکمەتی خودای تێدا هاتۆتە جێ، وەلێ ئەو نەفامانە ئاگایان لێ نیە.[١٣]

ئێستا لێرەدا پرسیارێک دێتە پێشەوە خۆی دەنوێنێ، پرسیارەکەش ئەوەیە: پێغەمبەر ﷺ ئادەمیزاد بووە، ئەدی چۆن توانیویەتی نیگا لەجوبرائیلەوە وەربگرێ؟ لەوەڵامدا دەگوترێ: وەرگرتنی نیگا لەجوبرائیل عليه السلام پێویستی بەئامادەباشییەکی تایبەتی هەبوە، جۆرێکە لەموعجیزە، ئەم ئامادەباشییە تایبەتییەو جۆرە موعجیزەیە بۆ پێغەمبەران دەستەبەر کراوەو

(١٣) في ظلال القرآن ج٥/٣٦٠.

خودا بەفەضلو گەورەیی خۆی ئەم بەهرەیەی پێ بەخشیون، حەزرەتی موحەممەدیش ﷺ کە خاتەمو سەروەری پێغەمبەرانە هەڵبەتە لەهەموو پێغەمبەران باشتر ئەم موعجیزەیەی بۆ فەراهەم هێنراوە. پێغەمبەران هەڵبژاردەی پەروەردگارن نەفسو گیانێکی تایبەتیو پاڵفتەیان پێ بەخشراوە، خودا بەجۆرێکی دروست کردوون دوو سیفەتو باریان هەیە، بارو صیفەتی فریشتەییو بارو صیفەتی ئادەمی، بەصیفەتی فریشتەییان نیگا لەجوبرائیل وەردەگرن، بەصیفەتی ئادەمییان ئەوەی وەری دەگرن بەئادەمیزادانی رادەگەیەنن!

جا کە ئەوە دابو نەریتی خودا بێ لەبوونەوەرداو بەو شێوە بڕیاری دابێ، ئیتر فەرمان بە پێغەمبەر دەکا: کە وازلەموشریکەکان بێنێ و چی دی مشتو مڕیان لەگەڵ نەکاو کۆتایی بەدەمە دەمێ بێنێ لەگەڵیاندا، ئیشی خۆیو کاری ئەوان حەواڵەی پەروەردگار بکا، دەفەرموێ: ﴿قل:﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: قسەی کورتو موختەصەر بەڵگەی بەهێزو گورچکبڕ ئەوەیە: خودا شایەدەو ئاگاداری نێوان منو ئێوەیە، شایەتە بەسەر منو ئێوەشدا دادوەرە لەنێوانماندا، زانایە بەو پەیامەی هێناومە، دەزانێ چۆنم پێ ڕاگەیاندون، ئەگەر درۆ بکەم توندترین تۆڵەم لێ دەسێنێو سزام دەدا وەکوو دەفەرموێ: ﴿**ولو تقول علينا بعض الأقاويل، لأخذنا منه باليمين، ثم لقطعنا منه الوتين**﴾**الحاقة/٤٤-٤٦**. یان دەفەرموێ: ﴿**ومن أظلم ممن افترى على الله كذباً**﴾**الأنعام/٢١**.

﴿**انه بعباده خبيراً بصيراً**﴾ بێگومان خودای تاکو تەنیاو باڵادەست ئاگادارە بەوەی کێ شیاوی هیدایەتەو کێ ئامادەباشی گومڕابوونی تێدایە، ئاگادارە بەوەی لەناو دڵیاندا حەشاریان داوە، ئەوان ئەو شوبهەو گومانانەیان لەڕوی حەسودیو کورسی پەرستییەوەیە. ڕو لەحەق وەردەگێڕنو شوێن هەواو هەوەسی خۆیان دەکەون. ئێمە زاناو بیناو شنەواین بەهەموو کارو

کردەوەیەکی بەندەکانمان! هەڵبەتە ئایەتەکە بۆنی هەڕەشەی لێ دێ بۆ کافرەکانو دڵدانەوەی پێغەمبەریشی تێدایە. ئەمجار ئاکامی هەموو لایەک لەدیمەنێکی سامناکی ڕۆژی قیامەتدا وێنە دەکێشێو دەفەرموێ: ﴿ومن یهد الله فهو المهتد﴾ کەسێک خودا هیدایەتی بدا بۆ ئیمانهێنان ئەوە بەراستی هەر ئەو ڕێگای حەقی دۆزیوەتەوە ﴿ومن یضلل فلن تجد لهم أولیاء من دونه﴾ کەسێکیش خودا گومڕای بکاو ئامادەباشی گومڕابوونی تێدابێ ئەوە تۆ دەستت ناکەوێ کەسێکی تر جگە لەخودا بیانخاتە سەر ڕێبازی حەقو ڕاست. هەروا بەگومڕایی دەمێننەوەو نایەنە سەر ڕێبازی حەق.. کەوابێ تۆ خەفەتیان بۆ مەخۆ، بەهەڵوێستی نادروستیان دڵگران مەبە!!

مەبەست دڵدانەوەی پێغەمبەرە ﷺ چونکە کەسێک لەبنەڕەتدا خودا بڕیاری دابێ ئیماندار بێو هیدایەتدراوبێ ئەوە هەر دەبێ بەرەو ئەو ئاکامە بڕواو ئەو بەهرەیەی دەست بکەوێو دەبێ موسوڵمان ببێ چونکە زانیاری خودا گۆڕانی بەسەردا نایە. کەسێکیش لەزانیاری خودادا بەگومڕاو کافر لەقەڵەم درابێ؛ بەم جۆرە خودا زانیبیەتی کە ئەو بەویستی خۆی ڕێگای گومڕایی ڕەچاو دەکاو سوور دەبێ لەسەر کوفرو بێدینی، ئەوە محاڵە لەو گومڕاییە ڕزگاری ببێو کەسێک هەبێ بتوانێ بیخاتە سەر ڕێبازی ڕاست. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿من یهد الله فهو المهتد، ومن یضلل فلن تجد له ولیاً مرشداً﴾الکهف/١٧.

بێگومان خودای زاناو داناو تاکو تەنیا، بۆ هیدایەتو گومڕابوون یاساو قانوونی داناون، ئادەمیزادانی سەربەست کردون بەگوێرەی ئەو یاساو قانوونانە هەڵسو کەوت بکەن، بەرپرسیاری ئاکامەکانیشی بن. بەشێک لەو یاسایانە ئەوەیە: ئادەمیزاد ئامادەباشی هیدایەت وەرگرتن گومڕابوونی تێدایە، بۆ خۆی بەویستی خۆی لەڕێبازگەی ژیانیدا هەوڵی لایەکیان دەداو ڕێگایەکیان هەڵدەبژێرێو پەیڕەوی دەکا، جا ئەو کەسەی بەهۆی هەوڵو تێکۆشانی خۆیەوە

لەئاکامی روکردنە رێبازی حەقەوە، شیاوی هیدایەت بێ ئەوە هیدایەتدراوی بەراستی ئەوە، چونکە شوێنی هیدایەتی خودا کەوتووە، ئەوانەیش: کە بەهۆی رووەرگێڕانی خۆیان لەرێبازی حەقو بەڵگەکانی هیدایەت شیاوی گومڕابوون بوون، ئەوە کەس ناتوانێ لەعەزابی خودا بیانپارێزێ.

هەبوونی زانیاری ئەزەلیو بڕیاری ئەزەلی خودا دەربارەی هیدایەتو گومڕایی ئادەمیزاد مانای ئەوە نیە زۆرە ملێ کردن بێ لەئادەمیزاد، بەوە ئیمان یان کوفر وەربگرن! چونکە ئادەمیزاد لەچوارچێوەی ئەوەی خودا بۆی هەڵبژاردوە ئازادو سەربەستە! واتە: ئینسان بەئارەزۆی خۆی رێبازێک لەو دوو رێگایە هەڵدەبژێرێ، ئەگینا لەراستیدا ئادەمیزاد ویستو ئیرادەی نیە مەگەر ئەو شتەی خودا ویستو ئیرادەی لەسەرە.

جا ئەم مەشیئەتە گشتیو رەهایەی خودا ئازادی بۆ ئادەمیزاد دەستەبەر کردوە، بەجۆرێک دەتوانێ بەویستی خۆی رێبازی هیدایەت بگرێتە بەرو ئیمانو باوەڕی خۆی پتەو بکا. یان رێبازی گومڕایی بگرێتە بەرو خۆی بەدبەختو ماڵوێران بکا. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**انا هديناه السبيل: اما شاكراً واما كفوراً**﴾**الدهر/٣**.

ئەمجار سزای گومڕایان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿**ونحشرهم يوم القيامة على وجوههم عمياً وبكماً وصمّاً**﴾ ئێمە دوای ئەوەی رۆژی قیامەت لەگۆڕەکانیان راستیان دەکەینەوە، راکێشی دەشتی مەحشەریان دەکەین، بەسەر روویاندا رایان دەکێشین، کوێرن هیچ نابینن، لاڵنو متەقیان بۆ ناکرێ، کەڕنو هیچ نابیسن. وەکوو چۆن لەدونیادا هەستەکانی خۆیان لەکار خستونو لەشوێنی شیاوی خۆیاندا بەکاریان نەهێناون (هەرچەندە بەرواڵەت بینەرو بیسەرو گفتو گۆیان هەبوە) جا لەتۆڵەی کردەوەی نالەباریان دا دەبێ لەقیامەتدا رێگەی رزگاربوون نەبینن چاویان پێی فێنک نەبێتەوە. قسەیەک نەکەن لێیان وەرگیرێ، شتێک نەبسین کەیفخۆشیان بکا. ئەوان لەجیهاندا

لەئاستی حەق کوێر بوون دەبێ لەقیامەتدا کوێرتر بن! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**ومن كان في هذه أعمى، فهو في الآخرة أعمى وأضلّ سبيلا**﴾الاسراء/٧٢.

موسلیمو بوخاریو ئەحمەد لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: گوترا: ئەی رەوانەکراوی خودا چۆن رۆژی قیامەت ئادەمیزادان لەسەر روکێش دەکرێنو کۆ دەکرێنەوە.؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**الذي أمشاهم على أرجلهم قادر على أن يمشيهم على وجوههم**) ئەو کەسەی لەسەر قاچ رۆیاندونی دەتوانێ لەسەر روو بیانرۆیەنی!!

تیرمیذی ریوایتێکی هێناوە؛ دەفەرموێ: ئادەمیزادان لەسارای مەحشەردا دەبنە سێ تاقم، هەیە پێرۆیە هەیە ئەسپ سوارە، هەیە لەسەر رووانی رادەکێشرێ.

ئیمام ئەحمەد لەحوذەیفەی کوڕی ئوسەید ریوایەت دەکا؛ دەڵێ: ئەبو ذەڕ هەستا وتی: ئەی خێڵی غەففار! قسە بکەنو سوێند مەخۆن. راستگۆ بۆی گێڕامەوە فەرمووی: (**ان الناس يحشرون على ثلاثة أفواج: فوج راكبين طاعمين كاسين، وفوج يمشون ويسعون، وفوج تسحبهم الملائكة على وجوههم وتحشرون الى النار**). دەستەی سێهەم کە لەسەر رویان رادەکێشرێن هەر بەوەندە سزادانەکەیان کۆتایی نایە، ئەوە خۆیێ کێشتیانە! ﴿**ومأواهم جهنم**﴾ شوێنو جێگای حەوانەوەیان بۆ هەتا هەتایە دۆزەخە، کە سارد نابێتەوە هەمیشە لەگڕو لرفەدایە ﴿**كلما خبت زدناهم سعيراً**﴾ هەر کاتێ بڵێسەکەی دا بمرکێ، بەم جۆرە پێستو گۆشتیان بسوتێو ببرێتەوە ئیتر سەر لەنوێ پێستو گۆشتەکەیان بۆ نوێ دەکەینەوە گڕو بڵێسەی دۆزەخ بەو سوتەمەنییە نێڵە نێڵە دەدرێتەوە، ئاگرەکە زیاد دەکاتەوە پشکۆکانی باشتر دەگەشێنەوە ئاوا بەو جۆرە عەزابو سوتاندنیان دوبارەو سێبارە دەبێتەوە، بەراستی سەرەنجامو ئاکامێکی ترسناکە، عەزابێکی بەئێشو دژوارە، بەڵام

ئەوە شیاوی خۆیانەو عەزابێکە پڕ بەپێستیانە ﴿ذلك جزاؤهم بأنهم كفروا بآياتنا﴾ ئەو عەزابە بەئێشەیان بۆیەیە چونکە ئەوان لەجیهاندا بەئایەتەکانی ئێمە کافر بوون، ئینکاری زیندوبوونەوەیان کرد، نیشانەی هەبوونی خودایەکی تاکئو تەنهاو خاوەن دەسەلاتیان رەت دەکردنەوە، بەلایانەوەشتێکی دوورو نەگونجاو بوو زیندوبوونەوە هەبێ، ﴿وقالوا﴾ دەیانگوت: ﴿أاذا كنا عظاماً ورفاتاً أانا لمبعوثون خلقاً جديداً﴾ چۆن دەگونجێ پاش ئەوەی ئێمە مردینو بوینە ئێسقانە رزیوو پۆلکاینو بووینەوە بەگڵو خۆڵ جارێکی تر سەر لەنوێ زیندو بکرێینەوە، ئایا پاش رزینو بلاوبوونەوەی گڵو خۆڵەکانمان بەناو زەویدا جارێکی تر زیندو دەکرێینەوە؟؟

ئیتر پەروەردگار جارێکی تر دەگەرێتەوە سەریان بۆ ئەوەی مشتو مڕیان لەگەڵدا بکا بەمەنطیقی واقیعی بەشتێک بۆریان بدا کە هەموویان دەیبینن لیێ غافلن! بەڵگە لەسەر هاتنی رۆژی قیامەتو زیندوبوونەوە دێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿أو لم يروا أن الله الذي خلق السماء والأرض قادر على أن يخلق مثلهم؟﴾ ئایا نازانن، بیر لەوە ناکەنەوە کە ئەو خودایەی ئاسمانەکانو زەوی بەو شێوە جوانە بەدی هێناون، ئایا ناتوانێ جارێکی تر ئەوانە دروست بکاتەوە؟؟ زیندوکردنەوە بۆ خودا کەی کارێکی ئەستەمە؟؛ خودا بەدیهێنەری ئەم بوونەوەرە بەرفراوانەیە، کەسێک توانیبێتی ئەم بونەوەرە لەنەبوەوە درست بکا، بێگومان دەتوانێ پاش مردن ئێوە سەر لەنوێ دروست بکاتەوە. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿لخلق السموات والأرض اكبر من خلق الناس﴾غافر/٥٧. یان دەفەرموێ: ﴿اانتم اشد خلقاً أم السموات بناها﴾النازعات/٢٧. کەوابێ دروست کردنی ئادەمیزادو سەرلەنوێ جارێکی تر زیندوکردنەوەی زۆر زۆر لەدروستکردنی ئاسمانەکانو زەوی ئاسانترە، هەرچەندە بۆ خودا کاری ئاسانو کاری گران وەکوو یەک وان، بەنیسبەت خوداوە کاری ئاسانو کاری گران نیە هەموو کارێک بۆ خودا ئاسانە!

جا کە هاتنی قیامەتو زیندوبوونەوە خۆی لەخۆیدا کارێکی مومکین بێ، دیارە بۆ پەیدابوونەکەی کاتێکی دیاریکراو هەیە، دەفەرموێ: ﴿وجعل لهم أجلاً لاريب فيه﴾ پەروەردگار بۆ هاتنی قیامەتو زیندوبوونەوەو راستبوونەوەی ئادەمیزاد لەگۆڕەکانیان کاتێکی دیاریکراوو مەزندەکراوی هەیەو هەر خودا خۆی دەزانێ کەیە! ماوەیەکی دیاریکراو هەیە دەبێ ئەو ماوەیە تێپەڕێ ئەمجار قیامەت رادەبرێ، هەر کاتێ ماوەی دیاریکراو تێپەڕی بەتەئکید قیامەت هەڵدەستێو گومانی تێدا نیە.

وێڕای ئەو هەموو بەڵگەو نیشانانە کە ... ﴿فأبى الظالمون الا كفوراً﴾ کافرە ستەمکارەکان بێجگە لەگومڕاییو ... رەقیو ئینکاریکردنیان هیچی تر زیاد ناکەن.

جا ئەوانەی پەڵپ دەگرنو پێشنیاری جۆراو جۆر دەخەنە بەردەم پێغەمبەرو دەمێک دەڵێن: دەبێ خانووی لەزێر دروستکراوت هەبێ، یان باخی داخورماو ترێت هەبێ کانیو کانیاویان تێدا هەڵقوڵێن....هتد. هۆی قبوڵ نەکردنی پێشنیارەکانیان بەخیلیو رژدییانەو دەفەرموێ: ﴿قل:﴾ ئەی موحەممەد! بەو موشریکو خاوەن پێشنیارانە بڵێ: ﴿لو أنتم تملكون خزائن رحمة ربي اذاً لامسكتم خشية الانفاق﴾ ئەگەر ئێوە تەصەروفی هەموو گەنجو خەزینەی خوداتان بکەوێتە ژێر دەست لەسەر حاڵەتی رژدیو چروکی خۆتان دەمێننەوەو لەترسی هەژاری هیچتان لێ نەدەبەخشی. لەترسی ئەوەی ببڕێتەوەو نەمێنێ دەستتان لەماڵبەخشین دەگرتەوە. هەرچەند گەنجو خەزێنەی خودا بڕانەوەی نیە. بەڵام رژدیو چروکی لەگەڵ سروشتتان تێکەڵاو بووە. کەوابێ وڵامی پێشنیارەکانتان نادرێتەوەو پەڵپەکانتان جێ بەجێ نابن.

﴿وكان الانسان قتوراً﴾ ئادەمیزاد سروشتی وایە: بەخیل و رژدە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: **﴿ام لهم نصيب من الملك، فاذا لايؤتون الناس نقيراً﴾النساء/٥٣**. واتە: ئەگەر ئەوانە بەشێکیان لەموڵکی خودا

هەبوایە تۆزقاڵێکیان لێ نەدەدا بەکەس؛ تەنانەت با بەئەندازەی دەزوولەی دڕزی ناوکە خورمایەکیش بێ.

پوختەی مانا :

خودا وەڵامی موحەممەدی نەدایەوە بۆ بەجێ هێنانی پێشنیارەکانتان، نەک لەبەر ئەوەی پێغەمبەری خۆی بەلاوە کەمبایەخ بێ، یان لەبەر ئەوە بێ موحەممەد پێغەمبەر نەبێ، یان لەبەر بەخیلی خودا بێ؛ حاشا ئەمانە هیچیان نین. بەڵکوو کە وەڵامتان ناداتەوە، چونکە زۆر جار عەطاو بەخششی زۆر دەبێتە هۆکاری بەلاّو موصیبەت بۆ خەڵک! بەنیسبەت ئێوەشەوە هۆیەکەی بەخیلیو رژدیتانە، ئەگەر لەفەرزێکدا خێرو بەرەکەتی ئاسمانو زەویتان بدرێتێ جگە لەرژدیو بەخیلی بەولاوە هیچی تر نازانن. بۆیە هەرگیز کلیلی خەزینەی خوداتان نادرێتە دەست، نەوەکوو بۆ خۆتانی قۆرغ بکەنو خەڵکی تر سودی لێ وەرنەگرێ.

ئایەتەکە بەڵگەیەکی ئاشکرایە لەسەر رژدی ئادەمیزادو بەخشندەیی پەروەردگار. لەصەحیحی موسلیمو بوخاریدا فەرمودەیەک هاتووە دەفەرموێ: **(يد الله ملأى، لايغيضها نفقة، سخاء، الليل والنهار، أرأيتم ماأنفق منذ خلق السموات والأرض، فانه لم يغضِ مافي يده)** دەستی رەحمەتی خودا پڕە، لێ بەخشین کەمی ناکاتەوە، لێ بەخشین بەشەوو بەرۆژ لێی کەم ناکاتەوە، دەبێ لەوەتای ئاسمانەکانو زەوی دروست کردوە چەندەی بەخشیبێ؟؟ بێگومان ئەو لێ بەخشینە هیچی لێ کەم نەکردۆتەوە.

نۆ موعجیزەی حەزرەتی موساو
صیفەتو چۆنیەتی نازڵکردنی قورئان

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ
ءَايَـٰتٍۭ بَيِّنَـٰتٍ ۖ فَسْـَٔلْ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهُۥ فِرْعَوْنُ
إِنِّى لَأَظُنُّكَ يَـٰمُوسَىٰ مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنزَلَ
هَـٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّى لَأَظُنُّكَ
يَـٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَأَرَادَ أَن يَسْتَفِزَّهُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ
فَأَغْرَقْنَـٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ لِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ
ٱسْكُنُوا۟ ٱلْأَرْضَ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ ٱلْـَٔاخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾
وَبِٱلْحَقِّ أَنزَلْنَـٰهُ وَبِٱلْحَقِّ نَزَلَ ۗ وَمَآ أَرْسَلْنَـٰكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾
وَقُرْءَانًا فَرَقْنَـٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَـٰهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾
قُلْ ءَامِنُوا۟ بِهِۦٓ أَوْ لَا تُؤْمِنُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهِۦٓ إِذَا يُتْلَىٰ
عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَـٰنَ رَبِّنَآ إِن كَانَ
وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ

دوای ئەوەی پەروەردگار سەرڕەقیو ئینکاری قورەیشییەکانی گێڕایەوە، بەربەرەکانیو دژایەتیکردنیان بۆ پێغەمبەرو پەیامەکەی باسکرد، ئەمجار دەس دەکا بەدڵدانەوەی پێغەمبەر ﷺو هەڵسو کەوتو هەڵوێستی فیرعەونو دارو دەستەکەی بەرامبەر موساو پەیامەکەی وەبیر پێغەمبەر دێنێتەوە. ئەوەتا: کە موشریکەکانی مەککە داوای ئەوە دەکەن: کە خودا بێتە لایان، یان بەچاوی خۆیان خودا ببینن، قەومی موساش وتیان: ئەی موسا! ﴿ارنا الله جهرة﴾ بەئاشکراخودامان نیشان بدە. ئەگەر موشریکەکانی مەککە پەڵپی موعجیزەو خاریقەی ماددی جۆراو جۆرت لێ دەگرن ئەوەتا قەومی موساش داوای موعجیزەو خاریقەی مادی جۆراو جۆریان لەموسا کردوە. جا لەگەڵ ئەوەدا خودا نۆ خاریقەی ماددی بۆ موسا دەستەبەر کرد کەچی قەومی فیرعەون پەندئامێز نەبونو رویان لەگۆڕەپانی ئیمان نەکرد؛ ئەو هەموو خاریقە ماددیانە نەیانتوانی بیرو باوەڕ لەو دڵە رەقانەدا بڕوێنن!

ئەمجار دێتە سەر باسی چۆنیەتی نازڵکردنی قورئان وەجبە وەجبەو بەشبەشو ئەوە رادەگەیەنێ کە ئەو کەلامە کەلامێکی حەقەو لەخوداوە نێردراوە.

﴿ولقد آتینا موسی تسع آیات بینات﴾ بێگومان نۆ موعجیزەی ئاشکراو بەرچاومان دا بەموسی بۆ ئەوەی ببنە بەڵگە لەسەر راستی پێغەمبەرایەتیەکەی لەو کاتەدا کە ناردمان بۆ لای فیرعەونو دارو دەستەکەی، کەچی ئیمانیان پێ نەهێناو سوور بوون لەسەر کوفرو ملهوڕی خۆیان وەکوو لەشوێنێکی تردا ئاماژە بەمە دەکاو دەفەرموێ: ﴿فاستکبروا، وکانوا قوماً مجرمین﴾الأعراف/١٣٣. یان دەفەرموێ: ﴿وجحدوا بها واستیقنتها انفسهم ظلماً وعلواً﴾النمل/١٤.

بێگومان لەقورئاندا پەروەردگار شانزە موعجیزەی حەزرەتی موسای باسکردون:

١- لابردنی گرێی زوبانی ﴿**واحلل عقدة من لساني**﴾

٢- بونی گۆچانەکەی بەمار.

٣- یەدی بەیضا.

٤- طۆفان.

٥- کوللە.

٦- ئەسپێ.

٧- بۆق.

٨- خوێن.

٩- قوتدانی عەصاکەی بۆ مارە درۆزنەکانی ساحیرەکان.

١٠- دوو لەتبوونی دەریا.

١١- هەڵقوڵانی ئاو لەبەرد کە بەعەصاکەی لێیدا.

١٢- بەرزبوونەوەی کێو بۆ سەر بەنوئیسرائیلی.

١٣- نازڵکردنی گەزۆو گۆشتی شێلاقە بۆ سەر گەلەکەی.

١٤- گرانی.

١٥- کەمبوونی بەروبوم.

١٦- پوچەڵکردنەوەی ماڵو گەنمو ئاردو خواردەمەنییان.

زانایانی تەفسیر راجیاییان تێدا پەیدا بووە دەربارەی دەست نیشانکردنی ئەم نۆ خاریقە ماددییانەی ئێرە.

عەبدوررەزاقو سەعیدی کوڕی مەنصورو ئیبنو جەریرو ئیبنولمونذیر لەچەند رێگەیەکەوە لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتیان کردوە فەرموویەتی: ئەو نۆ ئایەتە (عەصاو یەدی بەیضاو طۆفانو کوللەو ئەسپێو بۆقو خوێنو گرانیو کەمبوونی بەروبووم))بووە.

برێ لەراڤەکەرانی قورئان پێیان وایە: مەبەست بەنۆ ئایەتەکان ئەحکامە شەرعییەکانن: ئەحمەدو بەیهەقیو طبەرانیو نەسائیو ئیبنو ماجە روایەتیان کردووەو دەڵێن: (دوو جولەکە یەکیان بەئەوی تریانی گوت: هەڵسە با بڕۆین بۆ لای ئەو پێغەمبەرە پرسیاری لێ بکەین، هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ پرسیاریان لێ کرد دەربارەی ئایەتی ﴿ولقد آتينا موسى تسع آيات بينات﴾ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هاوەڵ بۆ خودا دامەنێن، زینا مەکەن، بەناحەق کەس مەکوژن، دزی مەکەن، جادوبازی مەکەن، سوود مەخۆن، بێ تاوان مەبەنە لای خاوەن دەسەلات بۆ ئەوەی بیکوژێ، بوختان بەئافرەتی داوێنپاك مەکەن، ئێوە کۆمەڵی جولەکە بەتایبەتی نابێ لەشەممەدا سەرپێچی فەرمانی خودا بکەن خودا لەو ڕۆژەدا ڕاوی ماسی لێ حەرام کردن، کەچی بەفێڵ دەچون ڕاوەماسیتان دەکرد: ئیتر هەردوکیان دەستو قاچی پێغەمبەریان ماچ کردو وتیان: شایەتی دەدەین تۆ پێغەمبەری. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەدی چی ناهێڵێ ئێوە موسوڵمان بن؟ لەوەڵامدا وتیان: حەزرەتی داود لەخودا پاڕاوەتەوە کە لەوەچەو نەوەی ئەو، پێغەمبەر بەردەوام بن، ئێمە ترسی ئەوەمان هەیە ئەگەر ئیمانت پێ بهێنین جولەکە بمانکوژن!)[١٤]

﴿فاسأل بني اسرائيل﴾ ئەی پێغەمبەر! پرسیار لەبەنو ئیسرائیلیيە هاوچەرخەکانت بکە؛ ئەوانەی ئیمانیان پێ هێناوی، وەکوو عەبدوڵڵای کوڕی سەلامو هاوەڵانی. با ئەوانیش بۆت بگێڕنەوە دڵنیاییو یەقینت زیاد بکاو بزانی: کە ئەو مەسەلە لای ئەوان چەسپاوە.

﴿اذ جاءهم: فقال له فرعون اني لأظنك يا موسى مسحوراً﴾ واتە: پرسیاریان لێ بکە دەبارەی ئەو کاتەی موسا هاتە سەر باوکو باپیرانیانو ئەم ئایەتانەی بۆ هێنانو بەفیرعەونیشی ڕاگەیاندن. ئیتر فیرعەون پێی گوت: من

---

(١٤) تیرمیذی لەباسی تەفسیر (باب ١٨) ژمارە (٣١٤٤)و نەسائی لەبابی (تأویل قول الله جل ثناؤه ﴿ولقد آتينا موسى تسع آيات بينات﴾)داو ئیبنو ماجە لە(باب ١٦) ژمارە (٣٧٠٥) ریوایەتیان کردوە.

وا گومان دەبەم ئەی موسا! تۆ شێت بووی، عەقڵت تێک چووە. بۆیە ئەم قسە هەڵەقو مەڵەقانە دەکەی. دیارە سیحرو جادوبازییان لێ کردووی!

﴿قال لقد علمت ماأنزل هؤلاء الا رب السموات والأرض بصائر﴾ موسا لەوڵامدا بەفیرعەونی فەرموو: ئەتۆ دڵنیای لەوەی: کە ئەم نۆ ئایەتە بەدیهێنەری ئاسمانەکانو زەوی بۆیەی نازڵ کردون ببنە شایەت لەسەر راستی پێغەمبەرایەتی منو راستی ئەو پەیامەی پێم راگەیاندون، ئەم ئایەتانە ئادەمیزاد هیدایەت دەدەن بۆ رێبازی راستو رێنومایین بۆ کەسێک بیەوێ پێیان هیدایەت ئامێز بێ. هەر کەسێ تێیان بفکرێو لێیان ورد بێتەوە دەزانێ لەخوداوە هاتوون موعجیزەنو جگە لەخودا کەسی تر ناتوانێ موعجیزەی ئاوا بەدی بێنێ. ﴿واني لأظنك يافرعون مثبوراً﴾ ئەمن پێم وایە: ئەتۆ ئەی فیرعەون! لەحەق لاتداوەو سروشتت لەسەر شەڕ دامەزراوە. لەحەق وەرزیو حەزت لەشەڕە.

﴿فأراد أن يستفزهم من الأرض فاغرقناه ومن معه جميعاً﴾ فیرعون ویستی موساو نەتەوەکەی لەئاخی میصر وەدەرنێ بەکوشتنو بەدەرکردن لەخاکی میصردا بنەبڕیان بکا، بەڵام ویستەکەی نەهاتەدیو بەپێچەوانەوە هاتەوە؛ ئەوە بوو خۆیو قەومەکەیمان لەدەریادا خنکاندو بەو شێوە ترسناکە ئاسەوارمان بڕینەوە!

﴿وقلنا من بعده لبني اسرائيل: اسكنوا الأرض﴾ واتە: موساو نەتەوەکەیمان لەو خنکانە رزگار کردو، پاش خنکانی فیرعەونو دارو دەستەکەی بەموساو بەنو ئیسرائیلییەکانمان وت: نیشتەجێ بن لەو خاکە پیرۆزەدا: کە فیرعەون بەتەمابوو لێی وەدەرتان نێ، جا ئەو خاکە یا خاکی میصرە یا خاکی شامە. کە ئاخی میعادەو خاکی وادە پێدراوتانە.

جا ﴿فاذا جاء وعد الآخرة جئنا بكم لفيفاً﴾ کە وەختی قیامەت هات ئێوەو ئەوان بەتێکەڵاوی راکێشی سارای مەحشەر دەکەین، حیسابو

لێکۆڵینــەوەتان لەگـەڵ دەکـەین‌و بڕیـاری خۆمـــان دەربـارەی ئێــوەو ئــەوان دەردەکەین، کامەڕان‌و بەدبەختەکانتان لێکێ جیا دەکەینەوە.

ئەوە نموونەیەکێ بوو لەموعجیزە ماددییەکان، بڕوانــن بەدرۆخـەرەوەکان چۆن پێشــوازییان لێ کـردن، دابـو نـەڕێتی خـودا چـۆن جـەرەیانی کـردو چـی بەسـەر هێنـان‌و چـۆن ریشەکێشـی کـردن؟؟ جـا ئێـوەش ئـەی موشـریکەکانی مەککەو بێ باوەڕانی سەردەم! بـەهۆش خۆتـان بێنـەوەو بـەخۆتاندا بچنـەوە، بزانن ئەگەر موحەمـمەد ئەو موعجیزە پێشنیار کراوانـەی ئێـوەی بنواندنایـەو ئێوە یەکسەر ئیمانتان پێ نەهێنایــە دەســت بــەجێ پــەروەردگار عـــەزابی ریشەکێشـکەری بـۆ دەنـاردن‌و لـەناوی دەبـردن، بـــەڵام حیکمـــەتی خـــودا وا داخوازبوو: کە پێشنیارەکانتان قبــووڵ نـەکرێن‌و وڵامتــان نەدرێتـەوە، چونکـە خودا بۆ خـۆی دەیزانـی کـە برێـک لـەئێوە ئیمـان دەهێنـن‌و برێکتــان ئیمـان ناهێنن! ئەوانەشیان کە ئیمان ناهێنن وەچەونەوەکانیان موسوڵمان دەبن.

ئـەمجار دەگەڕێتـەوە بــۆ ســەر باســی قورئـــان‌و چۆنیــەتی نـــازڵبونی دەفەرموێ: ﴿وبالحق أنزلناه﴾ ئێمــە قورئـانمـان بۆسـەر نـازڵ کـردوی‌و حـەق‌و ڕاستی لـەخۆگرتووە، فـەرمان بەعەداڵـەتکاری‌و ویـژدان بەخـەرجدان‌و ڕەوشـت جوانی دەکا، جڵەوگیری لەستەمکاری‌و کرداری ناشـیرینی تـر دەکـا، بەڵگـەو نیشانەی یەکتاپەرستی‌و زیندوبوونەوەو پێویستی ئادەمیزادان بەپێغەمبەر بـۆ سەر ناردن‌و پێغەمبەرایەتی لەخۆگرتووە.

﴿وبـــالحق نـــزل﴾ ئـەم قورئانـە بۆ تـۆ نـێردراوە ئـــەی موحەممـــەد! بەپارێزراوی‌و پاکو خاوێنی، هیچی تێکەڵاو نەبوە، زیـادو کـەمی تێـدا نیـە، بەڵکوو بەهۆی حەقەوە: کە جوبرائیلـەو موئموریکـی بـەهێزو توانـاو ئـەمین‌و ڕێزدارە ـ نازڵمان کردوە. قورئانمان نازڵ کردوە بەو حیکمـــەت‌و لێزانیـــەی کـە داخوازە بۆ هێنانە خـوارەوەی. واتـە: هـەر بەشـتی هـەق‌و ڕاسـت‌و دروسـتەوە نازڵکراوەو هەرچی تێیدایە ڕاست‌و حەقەو ڕەوایە!

دوای بەیانکردنی صیفەتی قورئان باسی ئەرکی سەرشانی پێغەمبەر دەکاو دەفەرموێ: ﴿وما أرسلناك الا مبشراً ونذيراً﴾ ئەی موحەممەد! ئێمە کە تۆمان کردوە بەپێغەمبەرو رەوانەمان کردوی بۆیەمان رەوانە کردوی مژدەدەرو ترسێنەربێ بۆ ئادەمیزادان؛ موژدەی بەهەشت بدەی بەوانەی ئیمانت پێ دەهێنن، ئەوانەی ئیمانت پێ ناهێنن بەئاگری دۆزەخ بیانترسێنی.

ئەمجار دێتەوە سەر بەیانکردنی نازڵکردنی قورئان وەجبە وەجبەو بەشبەش بەگوێرەی روداوو پێویستی رۆژگار. دەفەرموێ: ﴿قرآناً فرقناه لتقرأه على الناس على مكث ونزلناه تنزيلاً﴾ قورئانێکمان بۆ سەر نازڵ کردووی بەشێوەی بەشبەشو وەجبە وەجبە لەماوەی بیستو سێ ساڵدا بەگوێرەی پێویستو روداو بەو شێوەی بەرژەوەندیو حیکمەت داخوازیەتی سورەت سورەتو ئایەت ئایەت نازڵ کراوە.

هۆی نازڵکردنەکەی بەو شێوە پچڕ پچڕیە بۆ ئەوەیە بەکاڵەوخۆ بەسەر ئادەمیزادەکان دا بیخوێنیەوەو ئەوانیش وەری بگرنو لیێ حاڵی بن.

چونکە ئەم قورئانە بۆیە نازڵکراوە گەلو ئوممەت دروست بکا نیظامو یاسایان بۆ دابنێ، گەلێک دابمەزرێنێ قورئانەکە هەزم بکەنو بەچوار دەوری جیهاندا بڵاوی بکەنەوە، ئادەمیزاد فێری یاساکانی بکەنو بەندەکانی بچەسپێنن، کاری پێ بکەن، بۆیە بەو شێوەو وەجبە وەجبە قورئان هاتۆتە خوارێ، بەگوێرەی پێویستیو بەدی هاتنی روداوەکانو تاقیکردنەوەیەکی عەمەلی هاتۆتە خوارێ. چینی موسوڵمانانی یەکەمیش بەوپەڕی ئامادەباشییەوە پێشوازییان لەفەرمانو نەهیەکانی، لەپەندو مەثەلەکانی لەچیرۆکو سەرگوزشتەکانی دەکردو لەهەستو شعوری خۆیاندا لەهەڵوێستو هەڵسو کەوتیاندا رەنگی دەدایەوە. لەناوماڵو خێزانیاندا، لەبازاڕو لەمزگەوتدا لەگەڵ خۆیانو لەگەڵ خەڵکدا بەوپەڕی دڵسۆزییەوە تەوجیهاتەکانی قورئانیان تەنفیذ کردوە..

ئیبنو مەسعود ﷺ دەفەرموێ: هەر یەکێ لەئێمە کە دە ئایەت فێر دەبوو وازی لێ نەدەهێنا هەتا باشباش فێری ماناکانیان دەبوو کاریشی پێ دەکردن.

بەکورتی :

قورئان بەحەق نازڵ بووە، بۆ چەسپاندنی حەق نازڵ بووە، لەخودایەکی حەقو بەتواناوە نازڵ بووە، حەق هێناویەتیو حەقی پێیە، پێغەمبەر ڕاگەیەنێری ئەو حەقەیە!

﴿قل:﴾ ئەی موحەممەد بەو کەلامە حەقە وڵامیان بدەرەوەو بڵێ: ﴿آمنوا به أولا تؤمنوا﴾ جا ئێوەش ئەی موشریکەکان و پەڵپگرەکان! ئەی ئەوانەی دەڵێن: هەتا ئاخی مەککەمان بۆنەبێتە زەوی کشتو کاڵو کانیاوی تێدا هەڵنەقوڵێن ئیمانت پێ ناهێنین! ئیمان بێنن بەقورئان یان ئیمانی پێ نەهێنن، ئەوە چون یەکە، قورئان بۆخۆی حەقەو خودا نازڵی کردوەو نامەیەکی ئاسمانە بۆ سەر زەوی، نامەیەکی نەمرەو بۆ رزگاری کردنی مرۆڤە. ئیمانی پێ بێنن یان بڕوام پێ نەکەن، ئەوە باش بزانن ئیمانهێنانتان هیچ لەملکی خودا زیاد ناکاو ئیمان نەهێنانیشتان هیچ لەملکی خودا کەم ناکاتەوە.

جا: کە ئێوە بەراستی نەزاننو ئیمانی پێ نەهێنن، ئەوە باش بزانن: کە ﴿ان الذين أوتوا العلم من قبله اذا يتلى عليهم يخرون للأذقان سجداً﴾ زانایانی ئەهلی کیتاب؛ ئەوانەی پیاوچاکو حەققانی بوون، پابەندی نامەی ئاسمانی خۆیان بوونو گۆڕانکارییان تێدا نەکردوە، هەر کاتێ ئەم قورئانەیان بەسەردا بخوێندرێتەوە یەکسەر دەچنە سوژدە؛ بەسەر رویاندا دەکەونە سەر زەوی لەبەر ئەوەی خودا بەگەورەو پیرۆز دەزانن، شوکرو سوپاسی پەروەردگار دەکەن لەسەر بەجێهێنانی وادەی خۆی. چونکە ئەوان لەکتێبی خۆیاندا مژدەی رەوانە کردنی تۆیان خوێندۆتەوەو بەخەڵکییان راگەیاندوەو چاوەڕوانی رەوانە کردنی تۆو نازڵبوونی قورئان بوون، جا ئێستا کە ئەو قورئانە دەبیسن

سوجدەی بەندایەتیو سوپاسگوزاری بۆ خودا دەبەن، ﴿ويقولون: سبحان ربنا ان كان وعد ربنا لمفعولاً﴾ لەسوژدەکەیاندا پاکئو مونەززەهی خودا رادەگەیەننو دەڵێن: گەورەییو شکۆمەندیی بۆ ئەو خودایەیە: کە وادەی خۆی بەجێ هێناوە، بێگومان وادەو بەڵێنی ئەو هەر دەبێ بێتەجێو پاشگەزبوونەوەی تێدا نیە.

﴿ويخرون للأذقان يبكون ويزيدهم خشوعاً﴾ ئەوانە: کە گوێیان لەقورئان دەبێ خۆیان پێ ناگیرێ بەڵکوو بەسەر رویاندا دەکەونە سوجدە بردنو دەست دەکەن بەگریان، بەدڵی پڕ لەترسو خشوعو بەندایەتی راگەیاندنەوە، بەچاوی پڕ لەفرمێسکئو گریانەوە بەرەو رودەکەونە سوژدە، ئەم سوژدەبردنەیان خشوعو ئیمانیان بۆ زیاد دەکاو پتر خۆیان ئەسپەردەی یەزدان دەکەن! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**والذين اهتدوا زادهم هدىً وآتاهم تقواهم**﴾**محمد**/١٧.

بێگومان گریان لەترسی خودا نیشانەی بڕوا پتەویو خودا ناسینی بەراستییە، لەبارەی گریان لەترسی خودا فەرموودەی زۆر ریوایەت کراون، پێغەمبەر ﷺ زۆر پەسنی کردوە.

تیرمیذی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: لەپێغەمبەرم ژنەوت: دەیفەرموو: (**عينان لاتمسهما النار عين بكت من خشية الله تعالى، وعين باتت تحرس في سبيل الله**) دوچاو ئاگری دۆزەخ نایانسوتێنێ: چاوێک لەترسی خودا فرمێسک بڕێژێ، چاوێک لەرێگای خودادا پارێزگاری بکا.

موسلیمو نەسائی لەئەبو هورەیرەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**لا يلج النار رجل بكى من خشية الله حتى يعود اللبن في الضرع، ولا اجتمع على عبد غبار في سبيل الله ودخان جهنم**) ناچێتە ناو دۆزەخەوە کابرایەک لەدونیادا لەترسی خودا چاوەکانی فرمێسکی رشتبێ

مەگەر شیری دۆشراو بێتەوە ناو گوانەکە!! هرگیز تەپو تۆزی تێکۆشان لەرێگای خوداداو دوکەڵی دۆزەخ لەسەر بەندەیەک کۆنابنەوە.

پارانەوە لەخودا لەناوە جوانەکانی

قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱللَّهَ أَوِ ٱدْعُوا۟ ٱلرَّحْمَٰنَ ۖ أَيًّا مَّا تَدْعُوا۟ فَلَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَٱبْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ شَرِيكٌ فِى ٱلْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ وَلِىٌّ مِّنَ ٱلذُّلِّ ۖ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًۢا ﴿١١١﴾

ئیبنو جەریرو ئیبنو مەردەوەیهی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکەن؛ دەفەرموێ: رۆژێک پێغەمبەر ﷺ لەمەککە لەخودا پاڕایەوە، لەپاڕانەوەکەیدا فەرموی: (**یاالله! یارحمن!**) موشریکەکانی مەککە وتیان: بڕواننە ئەم شێتە. جڵەوگیری ئەوەمان لێ دەکا هاوار لەدوو خودا بکەین! کەچی بۆ خۆی نزاو پاڕانەوەکەی ئاڕاستەی دوو خودا دەکا. ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿**قل: ادعوا الله أو ادعوا الرحمن...**﴾ی نازڵ کرد.

مەیموونی کوڕی مەهران دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەسەرتای هەموو بەشێکی ئەو قورئانەی بەنیگا بۆی دەهات (**بسمك اللهم**)ی دەنووسی هەتا ئایەتی ﴿**انه من سليمان، وانه بسم الله الرحمن الرحيم**﴾ نازڵ بوو. ئەمجار لەسەرەتاوە (**بسم الله الرحمن الرحيم**)ی دەنووسی. ئەمجار موشریکەکان وتیان: ئەم (**الرحيم**)ە دەزانین، ئەدی ئەم (**الرحمن**)ە چیە؟ ئیتر خودا ئەو ئایەتەی نازڵ کرد.

ئەحمەدو موسلیمو بوخاریو تیرمیذیو هی تریش لەئیبنو عەبباسەوە دەربارەی هۆی نازڵبوونی ﴿ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها﴾ ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: ئەم ئایەتە لەکاتێکدا نازڵ بوو، پێغەمبەر ﷺ لەمەککەدا موختەفی بوو، کافرەکان کە گوێیان لەقورئان دەبوو جنێویان بەقورئانو بەو کەسە دەدا کە ناردویەتیو ئەو کەسەی هێناویەتی ئیتر پەروەردگار نیگای بۆ پێغەمبەر کردو پێی فورموو: ﴿ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها وابتغ بين ذلك سبيلاً﴾.

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەهی پێشەوە ئەوەیە: لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی چەسپاند: کە قورئانی بۆ سەر بەندەی خۆی ((موحەممەد)) نازڵ کردوە، عەرەبو غەیری عەرەب نەیانتوانیو ناتوانن بەربەرەکانی بکەن، ئایینی یەکتاپەرستی بۆ هێناونو فرەخودایی رەتکردەوە. ئەمجار رەدی موشریکەکان دەداتەوە لەوەدا کە دەیانگوت: چۆن موحەممەد بۆخۆی لافی یەکتاپەرستی لێ دەداو کەچی هاوار دەکاتە چەند خودایەکو دەڵێ: (یاالله! یارحمان!) ئیتر پەروەردگار رەدی دانەوەو فەرمووی: ﴿قل ادعوا الله أو ادعوا الرحمن أيّاما تدعوا فله الأسماء الحسنى﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: هاوار بکەنە (الله) یان (رحمن) بەهەر ناوێک بانگی لێ بکەن لەناوە جوانەکانی ئەوە ناوی جوانو بەرزو پیرۆزن، هەر ناوێک لەو ناوە جوانانەی لێ بنێن جێی خۆیەتی. هەموو ناوێک لەناوە جوانەکانی مانای رێزو تەقدیریان تێدایەو پیرۆزن!

ئەمجار پەروەردگار چۆنیەتی خوێندنی ناونوێژ فێری پێغەمبەر ﷺ دەکاو پێی دەفەرموێ: ﴿ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها وابتغ بين ذلك سبيلاً﴾ ئەتۆ لەنوێژدا زۆر دەنگ هەڵمەبڕە، بۆ ئەوەی موشریکەکان گوێیان لێ نەبێو جوێن بەقورئان بدەن؛ جنێو بەو کەسە بدەن ناردویەتیو ئەو کەسەی هێناویەتی. ئەوەندەش بەهێواشی مەیخوێنەوە هاوەڵانت گوێیان لێ نەبێ،

هەوڵ بدە لەنێوان بەرزیو نزمیدا بەشێوەیەکی مام ناوەندی نوێژەکانت بخوێنە.

ریوایەتکراوە دەڵێن: حەزرەتی ئەبو بەکر بەدەنگی نزم ذیکری دەکردو قورئانی دەخوێند، دەیفەرموو: من لەخودای خۆم دەپاڕێمەوە ئەو بۆ خۆی پێویستیاتی من دەزانێ! حەزرەتی عومەر دەنگی بەرز دەکردەوە، دەیفەرموو: شەیتان دەردەکەم خەواڵوان بەئاگا دێنمەوە، جا کە ئەم ئایەتە نازڵ بوو پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بەئەبو بەکر کرد: کە تۆزێک دەنگ بەرز بکاتەوە بەعومەریشی فەرموو: هەندێ دەنگ نزم بکەرەوە.

ئەمجار پەروەردگار فێرمان دەکا چۆن حەمدو ثەنای خودا بکەین دەفەرموێ: ﴿وقل: الحمد لله الذي لم يتخذ ولداً ولم يكن له شريك في الملك ولم يكن له وليّ من الذلّ﴾ بڵێ: حەمدو ثەنا شیاوی خودایە، لەسەر ئەوو هەموو نازو نیعمەتەی بەبەندەکانی بەخشیون. پەروەردگار لێرەدا سێ صیفەتی بۆ خۆی چەسپاندوە.

١- پەروەردگار منداڵی بۆ خۆی قەرار نەداوە، چونکە کەسێک منداڵی هەبێ هەموو نازو نیعمەتێکی بۆ ئەو دەوێ، هەروەها منداڵ دەبێتە جێ نشینی باوکی دوای تەواو بوونی تەمەنی کەسێکیش ئاوا بێ شیاوی حەمدو سوپاس نیە.

٢- پەروەردگار لەموڵکو سەڵتەنەتدا کەس هاوبەشی نیە، چونکە ئەگەر کەسێک شەریکی بوایە ئەو کاتە نەدەزانرا کامەیان شیاوی حەمدن. ئەمە رەددە لەسەر جولەکەکان کە دەیانگوت: عوزەیر کوڕی خودایە، هەروا رەددی مەسیحییەکانیشە کە دەیانگوت: عیسا کوڕی خودایە.

٣- خودا داماو نیە پێویستی بەیارمەتیدەر بێ، بەڵکوو خودا بۆ خۆی بەدیهێنەرو خاوەنی هەموو شتێکە، بێ هاوتاو هاوشانە هەموو شتێک بەویستی ئەو دێتە جێ.

﴿وكبره تكبيراً﴾ خودای خۆت بەگەورە بزانە، ئەوەی فەرمانمان پێ کردی پابەندی بەو ئەنجامیان بدە. زۆر بەدووری بگرە لەهەموو صیفەتێکی نەقصو نزمی. بەگەورەو پاکو مونەززەهی بزانە لەزاتو صیفاتدا، وا بزانە (واجب الوجود)ە بوونەکەی زەروورىو پێویستە، شیاوی هەموو صیفەتێکی کەماڵە. هەموو کردەوەیەکی بەگوێرەی حیکمەتو داناییە. هەموو حوکمێکی رەوایە، فەرمانو جڵەوگیری، بەرزکردنەوەو نزم کردنەوە تایبەتی خۆیەتی. هەرچی بیەوێ دەیکا، شکۆمەندیی دەدابە هەندێ کەسو هەندێ کەس زەلیلو داماو دەکا.

بەرێزی بگرە لەناوەکانیدا، بەناوە پیرۆزەکانی نەبێ بانگی لێ مەکە، هەمیشە بەصیفاتە پیرۆزەکانی وەصفداری بکە.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورەتی (الكهف)

ئەم سورەتە ناوی سورەتی (**الكهف**)ە چونکە چیرۆکی ئەصحابولکەهفی تێدایە یەکێکە لەو پێنج سورەتەی بەرستەی (الحمد لله) دەستیان پێکراوە کە ئەوانیش سورەتی (**الفاتحة، الأنعام، الكهف، سبأ، فاطر**)ن.. دەست پێ کردن بە(الحمد لله) ئاماژەی بەندایەتی ئادەمیزادی بۆ پەروەردگار لەخۆ گرتووە، داننانە بەگەورەیی‌و شکۆمەندیی پەروەردگار.

موناسەبەی ئەم سورەتە لەگەڵ سورەتی پێشوو:

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی (**الاسراء**)وە لەچەند رویەکەوەیە:

١- سورەتی (**الاسراء**) بە (تەسبیح) دەست پێ دەکا. ئەم سورەتەش بە(تەحمید) دەست پێ دەکا، تەسبیح‌و تەحمیدیش لەزۆر شوێنی قورئاندا خراونە پەنا یەکەوە. زوربەی کاتیش مادەی (سبح) پێش مادەی (حمد) خراوە وەکوو ﴿**فسبح بحمد ربك**﴾**الحجر/٩٨**. لەلایەکی ترەوە سورەتی (**الاسراء**) بە(حمد) کۆتایی هاتووە. کەواتە کۆتایی سورەتی (**الاسراء**)و سەرەتای سورەتی (**الكهف**) لەیەکێ دەچن.

٢- کە جولەکەکان داوایان لەموشریکەکان کرد: پرسار لەپێغەمبەر بکەن دەربارەی سێ شت (روح، أصحاب الكهف، چیرۆکی ذیلقەرنەین) لەسورەتی پێشوودا دەربارەی گیان وەڵامی دانەوە، لێرەشدا لەم سورەتەدا وەڵامی دوو پرسیارەکەی تریان دەداتەوە. کەوابێ ئەمەش جۆرە پەیوەندییەکە!

٣- کە لەسورەتی (الاسراء)دا فەرمووی: ﴿**وما أوتيتم من العلم الا قليلاً**﴾ گونجاوبوو چیرۆکی حەزرەتی موسا لەگەڵ حەزرەتی خضردا وەکوو بەڵگەیەکێ لەسەر ئەوە باس بکا.

٤- لەسورەتی (الاسراء:١٠٤)دا فەرمووی: ﴿**فاذا جاء وعد الآخرة جئنا بهم لفيفاً**﴾ ئيتر لەسورەتی (**الكهف**) دا كەئەو حەقيقەتە رون دەكاتەوە دەفەرموێ: ﴿فاذا جاء وعد ربي جعله دكاء، وكان وعد ربي حقاً﴾ تا دەگاتە ئایەتی ﴿وعرضنا جهنم يؤمئذ للكافرين عرضاً(٩٨-١٠٠)﴾.

ئەم سورەتە سەرگورشتەو پەندو ئامۆژگاری لەخۆ گرتوون. سەرەتا بەوەصفی قورئان دەست پێ دەكا: لەباسو پەسنیدا دەفەرموێ: ئەم قورئانە كەلامێكی راستو حەقو روونە، دژایەتی لەنێوان وشەكانیو مەعناكانیدا نیە، بۆ موژدەدان بەبەهەشتو ترساندن لەدۆزەخ نێردراوە.

ئەمجار سەرنجی ئادەمیزاد رادەكێشێ بۆ وردبوونەوە لەزەویو ئەوەی تێیدایە لەدیمەنی جوانو سەرسوڕهێنەر، بۆ ئەوەی بزانن: كە ئەو شتانە هەموویان نیشانەی قودرەتو دەسەڵاتی خودان.

ئەمجار سورەتەكە سێ چیرۆكی ناوازە دەگێڕێتەوە چیرۆكی (أصحاب الكهف)و چیرۆكی (حەزرەتی موسا لەگەڵ حەزرەتی خضردا)و چیرۆكی (ذیلقەرنەین).

وێڕای ئەوەش چەند پەندو ئامۆژگارییەك دێنێتەوە كە هەڵقوڵاوی واقیعینو ئەوە دەچەسپێنن: كە حەق پەیوەندە بەئیمانەوەو ئاوێتەی یەكترینو پێویستە موسوڵمانان پشت بەحەق ببەستنو بەبیرو باوەڕی راستی خۆیان بنازنو دەسەڵاتو ماڵو سامان لەخشتەیان نەبا. ئەوەتا لەئایەتی (٣٢ تا ٤٢) بەرامبەرییەك لەنێوان دەوڵەمەندی لەخۆبایی‌بوو بەماڵو سامانو هەژاری پشت بەستوو بەئیمانی خۆیو حەقو راستی ساز دەكا.

یان لەئایەتەكانی ژمارە (٤٥و ٤٦) نموونەی ژیانی دونیا دەهێنێتەوە: چۆن خێرا دەڕواو چەند زوو بەسەر دەچێ! ئەمجار چەند دیمەنێكی رۆژی قیامەت دەخاتە روو. چیرۆكی لەخۆبایی بوونی شەیتانو سوژدە نەبردنی ئەو

نەگریسەمان بۆ دەگێڕێتەوە بۆ ئەوەی ئادەمیزاد هەمیشە لەحەزەردا بێو بزانێ ئەوە دوژمنیەتیو هەوڵی لەخشتەبردنی دەدا.

ئەوەش رون دەکاتەوە: کە قورئان پەندو مەثەل دێنێتەوە بۆ سود لێ وەرگرتنیانەو دەبێ پێیان پەند ئامێز ببین. کەوابوو جەمسەری سورەتەکە بۆ راستکردنەوەی عەقیدەیە بۆ رێکخستنی پەیڕەوو پرۆگرامی بیرکردنەوەو تێفکرینە، بۆ چاککردنو چاککردنەوەی بەها رەوشتییەکانە بەتەرازوی عەقیدە.

ئەوەش دەچەسپێنێ کە سیاسەتی یاساداناںو تەشریع دەبێ سەرچاوەکەیان رەحمەتو عەدالەت بێ، هەر شەریعەتێک لەم دوانەوە سەرچاوە نەگرێ بەکاری کارپێکردن نایەو لەبەرژەوەندی ئادەمیزاددا نیە.

دەربارەی فەضلو رێزی ئەم سورەتە گەلێ فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ ریوایەت کراون.

١- موسلیمو ئەبوداودو نەسائیو تیرمیذی لەئەبو دەرداوە لەپێغەمبەرەوە ریوایەت دەکەن فەرموویەتی: **(من حفظ عشر آيات من أول سورة الكهف، عصم من الدجال).**

٢- ئیمام ئەحمەدو موسلیمو نەسائی لەئەبو دەرداوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ ریوایەت دەکا: کە فەرموویەتی: **(من قرأ العشر الأواخر من سورة الكهف عصم من فتنة الدجال).**

٣- نەسائی لەسونەنەکەیدا لەثەوبانەوە لەپێغەمبەرەوە ﷺ ریوایەت دەکا: کە دەفەرموێ: **(من قرأ العشر الأواخر من سورة الكهف فانه عصمة له من الدجال).**

٤- حاكم فەرموودەیەكی تری ریوایەت كردووەو فەرموشیەتی ئیسنادەكەی راستە لەپێغەمبەرەوە فەرموویەتی: (من قرأ الكهف في يوم الجمعة أضاء له النور ما بين الجمعتين).[١٥]

حەمدو ثەنای خوداو كاریگەری قورئان

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ ٱلْكِتَٰبَ وَلَمْ يَجْعَل لَّهُۥ عِوَجَا ۜ ﴿١﴾
قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ
يَعْمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَّٰكِثِينَ
فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنذِرَ ٱلَّذِينَ قَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدًا ﴿٤﴾
مَّا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِءَابَآئِهِمْ ۚ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ
أَفْوَٰهِهِمْ ۚ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَٰخِعٌ نَّفْسَكَ
عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِمْ إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا۟ بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٦﴾ إِنَّا
جَعَلْنَا مَا عَلَى ٱلْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا
﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَٰعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

(١٥) تەفسیری قورطوبی ج٥/٣٠٤٥ هەروا چەند فەرموودەیەكی تریشی هێناون..

﴿الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجـــاً قيمـــاً﴾ حەمدو ثەنا بەبەردەوامی بۆ پەروەردگارێکە قورئانی نازڵ کردوە بۆ سەر بەندەی خۆشەویستی خۆی؛ (موحەممەد ﷺ) کە گەورەترین نیعمەتی خودایە بۆ دانیشتوانی سەر زەوی. چونکە ئادەمیزادی لەخەوی نەزانی بەئاگا هێنایەوە، لەتاریکی گومڕایی رزگاری کردن خستنیە ژێر رۆشنایی ئایینەوە.

قورئانی نازڵ کردوە کردویەتی بەنامەیەکی رێکو پێکو بێ هەڵەو عەیبو کەمو کوڕی، هیچ لاریو چەوتی لەخۆ نەگرتووە. هیچ خواریو مەیل بۆ لای خراپەی تێدا نیە. بەڵکوو نامەی هیدایەتە بۆ رێبازی راستو حەق. راستی نامە ئاسمانیەکانی پێش خۆی دەچەسپێنێ، هەندێکی تەصدیقی هەندێکی دەکا، بێگومان پەروەردگار هەموو کاتێ سوپاسکراوە، هەندێ جار لەسەرەتای سورەتەکانو کۆتاییاندا سوپاسی نەفسی خۆی دەکا، بۆ ئەوەی بەندەکانی فێر بکا چۆن سوپاسی نیعمەتەکانی بکەن. مەبەست لەنازڵکردنی قورئان بەو شێوە پەسندییە ﴿لينذر بأساً شديداً من لدنـــه﴾ بۆ ئەوەی بێ بڕوایان بترسێنێ لەعەزابێکی بەئێشو سامناکێ کە لەخوداوەیە، عەزابەکە دو جۆرە: عەزابی دەس لەجێو خێرا هاتوو: کە عەزابی دونیایە، عەزابی وەغراوو دوایی هاتوو: کە عەزابی دۆزەخە!

هەروەها ﴿ويبشر المؤمنين الذين يعملـــون الصالحـــات﴾ بەهۆی ئەم قورئانەوە موژدە بدا بەو موسوڵمانانەی کە ئیمانی خۆیان بەهۆی کردەوەی باشەوە بەهێز دەکەن، مژدەی ئەوەیان بداتێ ﴿أن لهم أجراً حسناً﴾ بەوەی کە باداشی باشیان هەیە لەقیامەتدا: کە بەهەشتەو خودا وادەی ئەو بەهەشتەی بەتەقواکاران داوە، ﴿ماكثين فيه ابـــداً﴾ بۆ هەتا هەتایە لەو بەهەشتەدا دەمێننەوەو لێی دەرناچن نازو نیعمەتێکە بڕانەوەی نیە!

﴿وينذر الذين قالوا اتخذ الله ولداً﴾ هەروەها ئەو کافرانە بترسێنێ: کە پێیان وایە خودا منداڵی هەیە. وەکوو هەندێ لەموشریکەکانی عەرەب کە

دەیانگوت: ئێمە فریشتە دەپەرستین چونکە کچی خودان. جولەکەکان: کە دەیانگوت عوزەیر کوڕی خودایە ئەو مەسیحیانەی کە دەیانگوت عیسا کوڕی خودایە، بۆیەش بەتایبەتی ناوی ئەم سێ جۆرە کافرانەی هێنایەوە، هەرچەندە ((انذار))ە گشتییەکەی پێشوو دەیانگرێتەوە. بۆ ئەوەی ئاماژەبێ کە هەڵوێستو بیروباوەڕی ئەوانە زۆر ناشیرینو نابەجێیەو لەهەموو کوفرێک کوفرترە. ﴿ماهم به من علم ولا لآبائهم﴾ ئەوانە کە ئەو بوختانە هەڵدەبەستنو نیسبەتی منداڵ وەپاڵ خودا دەدەن نەخۆیان نەباوکو باپیریان هیچ بەڵگەیەکیان بەدەستەوە نیە، بەڵکوو قسەیەکە بەهەوانتە فڕێی دەدەنو هیچ بەڵگەو پشتگیرییەکی عەقڵیو نەقڵییان نیە، دەی خۆ عەقیدەو بیرو باوەڕ دەبێ لەسەر بناغەی زانستو زانیاری دابمەزرێو قەناعەتو دڵنیایی تێدا بێ.

﴿كبرت كلمة تخرج من أفواههم﴾ ئەم بوختانەیان بوختانێکی زۆر گەورەیەو کوفرێکی بێ ڕەزایە، کاشکێ ئەوان ئەو بوختانەیان هەر بەسەر دڵدا ڕابوردایەو نەیاندرکاندایە، ئەوانە هێندە بێ شەرمن بەزوبان ئاشکرای دەکەنو بێ شەرمانە بەناو خەڵکیدا بڵاوی دەکەنەوە. ﴿ان يقولون الا كذباً﴾ ئەوان جگە لەدرۆو بوختان هیچی تر ناڵێن. هەرچی دەیڵێن درۆیەکی پەتەڕییەو ڕاستی تێدا نیە.

ئەمجار پەروەردگار تەسەللای دڵی پێغەمبەر دەداتەوە: کە غەم نەخوا بەوەی موشریکەکان ئیمانی پێ ناهێننو پەیامەکەی ڕەتدەکەنەوە. دەفەرموێ: ﴿فلعلك باخع نفسك على آثارهم ان لم يؤمنوا بهذا الحديث أسفاً﴾ ئەتۆ خەریکی لەداخا خۆت بکوژیو خۆت بەفتارە بەری لەخەفەتی ئەوەی: کە ئەوانە بڕوا بەم قورئانە ناکەن، وشەی (لعل) لێرەدا بۆ ئیستیفهامی ئینکارییەو مانای نەهی دەگەیەنێ، واتە: بەو ئەندازە داخو خەفەت مەخۆ ئەوانە شیاوی ئەوە نین تۆ ئەوەندە مەراقیان بۆ بخۆی. لێیان

گەڕێ، ئەوەندە بەهەڵوێستە نەفامەکانیان دڵگران مەبە، تۆ پێغەمبەریو تەنها راگەیاندنی پەیامەکەی خۆت لەسەر شانە، پەیامی خۆتیان پێ رابگەیەنە جا هەر کەسێك هیدایەتی وەرگرت ئەوە قازانجەکەی بۆ خۆیەتیو کەسێکیش لەسەر گومڕایی خۆی بەردەوام بوو زیانەکەی بۆ خۆیەتیو خۆی سزاکەی دەچێژێ..

نمونەی ئەم ئایەتە چەند ئایەتێکی ترە وەکوو دەفەرموێ: ﴿**فلا تذهب نفسك عليهم حسرات**﴾**فاطر/٨**. یان دەفەرموێ: ﴿**لعلك باخع نفسك الا يكونوا مؤمنين**﴾**الشعراء/٣**. یان ﴿**ولاتحزن عليهم ولا تك في ضيق مما يمكرون**﴾**النحل/١٢٧**.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە دونیا خانووی مانەوە نیەو جێگای تاقیکردنەوەو کار کردنە، بۆ ئەوەیە چاکەکارو خراپەکار دەربکەونو دوایی هەر کەسە بەپێی کردەوەی خۆی پاداشو سزای دەدرێتەوە دەفەرموێ: ﴿**انا جعلنا ما على الأرض زينة لها لنبلوهم أيهم أحسن عملاً**﴾ ئێمە ئەوەی لەسەر زەوییە لەگیانلەبەرو درەختو روەکو کانو دیمەنەکانی کردومانن بەهۆی ئارایشو جوانی بۆ زەویو دانیشتوانی سەری، کردومانن بەهۆی تاقیکردنەوە بۆیان، بۆ ئەوەی دەری بخەین کێ کردەوەی باش دەکاو شیاوی ئەو نیعمەتانەیە کە لەدونیاداو لەقیامەتدا پێی دەدرێ.

وەکوو دەبینین دەقە قورئانییەکە بێ دەنگ بووە لەوانەی خراپەکارن، باسی ئەوانی نەکردوە، چونکە ئاشکرایەو قەرینە ئاماژەی بۆ دەکا.

هەڵبەتە وەکوو دەگوترێ: دونیا مەزرەعەی قیامەتە؛ چی تێدا دەچێنی لەقیامەتدا ئەوە دەدرویەوە، یان دەگوترێ: دونیا پردە بۆ قیامەت.

ئیمامی موسلیم فەرموودەیەکی لەئەبو سەعیدی خودرییەوە ریوایەت کردوە؛ دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (**ان الدنيا حلوة خضرة، وان الله مستخلفكم فيها فينظر كيف تعملون**) دونیا شیرینو خۆشو دڵگیرە،

خودای مەزن ئێوەی تێدا کردوە بەجێ نشین بەویستو ئیرادەی خۆتان تیێدا دێنو دەچن، دەڕوانێ ئێوە چۆن کاردەکەنو چی دەکەن، هەڵسو کەوتتان چۆنەو چیە؟ دوایی بەگوێرەی کردەوەکانتان پاداشتتان دەدرێتەوە.

هەڵبەتە خودا بۆ خۆی لەئەزەلەوە دەزانێ ئەوان چی دەکەنو چۆن دەکەن، ئەو ئاگاداری شێردراوەی ناو دڵەکانە، هەموو پەنامەکیەکی بوونەوەر دەزانێو ئاگای لێیەتی، پێویستی بەتاقیکردنەوە نیە. وەلێ دابو نەرێتی وا هاتووە: پاداشو سزای بۆ بەندەکانی بەگوێرەی ئەو کردەوانەیان بێ: کە بەفیعلی دەیکەنو لەژیانی عەمەلییاندا ئەنجامی دەدەنو چۆن لەگەڵ نیعمەتەکانی خودادا هەڵسو کەوت دەکەن، واتە: دەبێ بەندەکانی ئەوەی خودا زانیوەیەتی دەربارەیان بەویستو خواهیشی خۆیان بەدی بێنن، کەوابوو تاقیکردنەوەکە بۆ زانینی بەندەکانە چی دەکەن دەیەوێ دەری بخا!!

﴿**وانا لجاعلون ماعليها صعيداً جرزاً**﴾ ئێمە ئەو زەوییە جوانو رەنگاو رەنگە تێک دەدەین، رۆژێک دێ هەرچی وا بەسەر ئەو زەوییەوەیە لەدارو درەختو گوڵو روەکو جۆگاو کانیاو دیمەنی سەرنج راکێش هەمووی لەناو دەبەینو سەر زەوی دەکەینە خاکێکی سوتەمەڕۆو دەشتێکی کاکی بەکاکی بێ گیانلەبەرو ئاوو سەوزایی!! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**فيذرها قاعاً صفصفاً لاترى فيها عوجاً ولا امتا**﴾طه/١٠٧.

ئایەتەکە دڵدانەوەی پێغەمبەری تێدایەو پێی دەفەرموێ: تۆ لەهەڵوێستی ئەوانە دڵگران مەبەو خەفەت مەخۆ، ئێمە چاریان دەکەینو تۆڵەیان لێ دەستێنین!.

چیرۆكی ئەصحابولكەهف

أَمْ حَسِبْتَ
أَنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُوا۟ مِنْ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾
إِذْ أَوَى ٱلْفِتْيَةُ إِلَى ٱلْكَهْفِ فَقَالُوا۟ رَبَّنَآ ءَاتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً
وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰٓ ءَاذَانِهِمْ فِى
ٱلْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَٰهُمْ لِنَعْلَمَ أَىُّ ٱلْحِزْبَيْنِ
أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوٓا۟ أَمَدًا ﴿١٢﴾ نَّحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِٱلْحَقِّ
إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ ءَامَنُوا۟ بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَٰهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا۟ فَقَالُوا۟ رَبُّنَا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ
لَن نَّدْعُوَا۟ مِن دُونِهِۦٓ إِلَٰهًا لَّقَدْ قُلْنَآ إِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هَٰٓؤُلَآءِ
قَوْمُنَا ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم
بِسُلْطَٰنٍۭ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾
وَإِذِ ٱعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأْوُۥٓا۟ إِلَى ٱلْكَهْفِ
يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ وَيُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا

﴿١٦﴾ ۞ وَتَرَى ٱلشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَٰوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ
ٱلْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ ٱلشِّمَالِ وَهُمْ فِى فَجْوَةٍ
مِّنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ۗ مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِ ۖ وَمَن
يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾ وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا
وَهُمْ رُقُودٌ ۚ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ ٱلْيَمِينِ وَذَاتَ ٱلشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُم
بَٰسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِٱلْوَصِيدِ ۚ لَوِ ٱطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ
فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَٰهُمْ
لِيَتَسَآءَلُوا۟ بَيْنَهُمْ ۚ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ ۖ قَالُوا۟ لَبِثْنَا
يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۚ قَالُوا۟ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَٱبْعَثُوٓا۟
أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِۦٓ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ
طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ
بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾ إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا۟ عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ
أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِى مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوٓا۟ إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾
وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ

ٱلسَّاعَةَ لَا رَيۡبَ فِيهَآ إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡۖ فَقَالُواْ
ٱبۡنُواْ عَلَيۡهِم بُنۡيَٰنٗاۖ رَّبُّهُمۡ أَعۡلَمُ بِهِمۡۚ قَالَ ٱلَّذِينَ غَلَبُواْ عَلَىٰٓ
أَمۡرِهِمۡ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيۡهِم مَّسۡجِدٗا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَٰثَةٞ
رَّابِعُهُمۡ كَلۡبُهُمۡ وَيَقُولُونَ خَمۡسَةٞ سَادِسُهُمۡ كَلۡبُهُمۡ رَجۡمَۢا
بِٱلۡغَيۡبِۖ وَيَقُولُونَ سَبۡعَةٞ وَثَامِنُهُمۡ كَلۡبُهُمۡۚ قُل رَّبِّيٓ أَعۡلَمُ
بِعِدَّتِهِم مَّا يَعۡلَمُهُمۡ إِلَّا قَلِيلٞۗ فَلَا تُمَارِ فِيهِمۡ إِلَّا مِرَآءٗ ظَٰهِرٗا
وَلَا تَسۡتَفۡتِ فِيهِم مِّنۡهُمۡ أَحَدٗا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُولَنَّ لِشَاْيۡءٍ
إِنِّي فَاعِلٞ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ
إِذَا نَسِيتَۚ وَقُلۡ عَسَىٰٓ أَن يَهۡدِيَنِ رَبِّي لِأَقۡرَبَ مِنۡ هَٰذَا رَشَدٗا
﴿٢٤﴾ وَلَبِثُواْ فِي كَهۡفِهِمۡ ثَلَٰثَ مِاْئَةٖ سِنِينَ وَٱزۡدَادُواْ تِسۡعٗا
﴿٢٥﴾ قُلِ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا لَبِثُواْۖ لَهُۥ غَيۡبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ
أَبۡصِرۡ بِهِۦ وَأَسۡمِعۡۚ مَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِيّٖ وَلَا يُشۡرِكُ
فِي حُكۡمِهِۦٓ أَحَدٗا ﴿٢٦﴾

دەربارەی هۆی نازڵبوونی ئەم چیرۆکە موحەممەدی کوڕی ئیسحاق دەڵێ: (النضـر)ی کوڕی (الحارث) پیاوێکی زۆرزانی قوڕەیشییەکان بوو، شەیتانێک بوو بۆ خۆی. ئەم نەگریسە زۆر ئەزیەتی پێغەمبەری دەدا، بەهەموو جۆرێک دژایەتی دەکرد، لەرۆژگارێکدا چوبوە وڵاتی حیرەو فێری چیرۆکی روستەم و ئەسفندیار بوبوو، گەلێ سەرگورشتەو چیرۆکەکانی لەبەر کردبوون، جا کە پێغەمبەر ﷺ لەکۆڕو مەجلیسەکانی‌دا بانگەوازی خەڵکی دەکردو ناو بەناوە باسی بەسەرهاتی گەلە پێشینەکانی دەگێڕایەوە، (النضـر) دەهات لەدوای پێغەمبەر دەستی دەکرد بەحیکایەت گێڕانەوەو بەسەر هاتی سەرنج راکێش دەربارەی پاشاکانی فارس. ئەمجار دەیگوت: ئەی هۆزی قوڕەیش! من زۆر لەموحەممەد باشتر دەزانم سەرگورشتە بگێڕمەوە!

ئەمجار قوڕەیشییەکان شاندێکیان پێک هێنا لە(النضر)و عوتبەی کوڕی ئەبو موعیەطو ناردیانن بۆ لای مالمەکانی جولەکە لەمەدینە بۆ ئەوەی پرسو رایان پێ بکەن دەربارەی پێغەمبەر ﷺ پێیان گوتن: بچن پرسیار لەئەو مالمانە بکەن دەربارەی موحەممەدو رەوشتەکانی، دەبارەی بانگەوازیو پەیامەکەی، ئەوانە خاوەن کتێبنو پێغەمبەریان هەبونو زانیارییان لەو بارەوە زۆرە. (النضر)و عتبە بەرەو مەدینە کەوتنە رێو گەییشتن، چۆن دەربارەی وەزعی پێغەمبەر ﷺ پرسیاریان لەمالمەکان کرد، ئەوانیش وتیان: کە چوونەوە دەربارەی سێ شت پرسیاری لێ بکەن:

١- دەربارەی ئەو کۆمەڵە گەنجەی لەرۆژگاری کۆندا ماڵو حاڵی خۆیان بەجێ هێشت.

دەربارەی ئەو پیاوەی خۆرهەڵاتو خۆرئاوای پشکنیو خستیە ژێر کۆنترۆڵی خۆیەوە، چی کرد چی بەسەر هات.

٣- دەربارەی گیان (الروح) لێی بپرسن چیەو چۆنە؟ جا ئەگەر وەڵامی دانەوە ئەوە پێغەمبەرە، ئەگینا جادوبازو درۆزنە.

جا کە نەضرو حاریث گەییشتنەوە مەککە وتیان وەڵامی یەکالاکەرەوەمان بۆ هێناونەوە، ئیتر راسپاردەی مالمە جولەکەکانیان پێ راگەیاندن، ئەمجار قورەیشەکان هاتنە خزمەت پێغەمبەرو پرسیاریان لێ کرد، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەیانی وەڵامی پرسیارەکانتان دەدەمەوە، هیچ ئەگەری دانەنا، ئینشائەڵلای نەگوت: قورەیشییەکان رۆییشتن، ئیتر پێغەمبەر ﷺ دوای ئەو وادەیە پانزە رۆژ مایەوە نیگای بۆ نەهات. قورەیشییەکان کەوتنە مقۆ مقۆ، وتیان: موحەممەد وادەی سبەینێی پێداین، ئەوە پانزەرۆژ تێپەڕی هیچ وڵامی نەبوو، پێغەمبەر ﷺ بەمە زۆر دڵتەنگ بوو. ئەمجار جوبرائیل هاتو لەخوداوە سورەتی (**الكهف**)ی بەنیگا بۆ هێنا. کە سەرزەنشتێکی بۆ پێغەمبەر تێدا بوو، چیرۆکی ئەصحابولکەهفو چیرۆکی ذیلقەرنەینی تێدا بوو...

پەیوەندیی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهێ پێشەوە لەم روەوەیە: کە لەوەپێش پەروەردگار باسی ئەوەی کرد ئەو گوڵو گوڵزارو دیمەنە جوانانەی سەرزەوی زۆر سەرسوڕهێنەرنو نیشانەی دەسەلاتو دانایی پەروەردگارن لەبوونەوەردا. ئەمجار لێرەشدا ئەوە روون دەکاتەوە: کە تەنها چیرۆکی ئەصحابولکەهفو رەقیم سەر سوڕهێنەر نینو بەس! بەڵکوو زیندوبوونەوەی زەویو پێگەیشتنی روەکو گوڵو گوڵزارو پشکوتنی دارو درەخت تێیدا زۆر لەروداوی ئەصحابولکەهف سەرسوڕهێنەر ترن.

دەفەرموێ: ﴿أم حسبت أن أصحاب الكهف والرقيم كانوا من آياتنا عجباً﴾ ئایا تۆ پێت وایە: هەر روداوی ئەصحابولکەهفو رەقیم لەناو ئەو هەموو ئایاتو نیشانانەی ئێمەدا عەجایەبو سەرسوڕهێنەرن؟! وا مەزانە، بێگومان هەموو ئایاتی ئێمە سەرسوڕهێنەرن، تەنها چیرۆکی ئەصحابولکەهفو مانەوەیان بەنوستوویی ئەو هەموو ماوە دورو درێژە لەحاڵو وەزعی جیهان سەرنج راکێشتر نیە، ئەوەتا جوانی زەویو دیمەنە

جۆراو جۆرەکانی زۆر عەجایەب ترو سەرسورهێنەر ترن لەچیرۆکی ئەصحابولکەهف! بێگومان کەسێک بتوانێ زەوی وا ئارایش بداو بیرازێنێتەوە، پاشان هەڵی پروکێنێو بیکاتەوە پوشو پەلاش. کەسێک بتوانێ ئاسمانەکانو زەوی ئاوا دروست بکا، توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیەو هیچی لێ عاسی نابێ، کەوابوو دەتوانێ کۆمەلێک ئادەمی بەبێ خواردنو خواردنەوە بۆ زەمانێکی دورو درێژ بهێڵێتەوە.

(رەقیم): یان ناوی سەگەکەیانە، یان ناوی ئەو کێوو کەژەیە کە لێی بوون، یان ناوی ئەو پارچە لەوحەیە کە ناوەکانیان لەسەری نووسراوە.

لەسەرەتاوە چیرۆکەکە بەکورتی دەهێنێو هێڵە سەرەکییەکانی دەست نیشان دەکا، بەم جۆرە دەزانین: کە ئەصحابولکەهف کۆمەڵە گەنجێک بوون، ئیماندارو خاوەن باوەر رویان کردۆتە ئەشکەوتێکو چونە ناویو چەند ساڵێک خەویان لێ کەوتووە، دوایی لەخەو راست کراونەوە، لەو رۆژگارەدا دو کۆمەڵ هەبوون دەربارەیان مقۆ مقۆیان بووە. ئەوان لەئەشکەوتەکەدا دەمێننەوە یەکێکیان دەنێرن کام تاقمو پێر باشتر حیسابیان راگرتووە، ئەم چیرۆکە هەرچەندە سەرەنج راکێش بێ لەنیشانەکانی تری بوونەوەر عەجایەب تر نیە، دەفەرموێ: ﴿اذ أوی الفتیة الی الكهف﴾ ئەی موحەممەد! بیری ئەو کاتە بکەرەوە: کە ئەو کۆمەڵە گەنجە لەپیناو ئایینەکەیانداو لەترسی گەلەکەیان نەوەک لەبیرو باوەرەکەیان ژێوانیان بکەنەوە پەنایان بۆ کونجی ئەشکەوت برد، برد، بۆ ئەوەی خۆیانی تێدا بشارنەوەو گەلە بتپەرستەکەیان پێیان نەزانن.

جا کە چوونە ناو ئەشکەوتەکەوە ﴿فقالوا ربنا آتنا من لدنك رحمة، وهیئ لنا من أمرنا رشداً﴾ وتیان: خودایە! لەلایەن خۆتەوە رەحمەتو بەزەیی خۆتمان بەسەردا برێژە، وا بکە گەلەکەمان پێمان نەزانن، سەرەنجامان خێر بێو بەرچاو رونو ئیمان پتەومان بکە، چاودێرمان بەو لەهەموو گومراییو سەر لێ شێواوییەک بمانپارێزە. ﴿فضربنا علی آذانهم في الكهف سنین

عدداً﴾ خەوێکی قورسمان بەسەردا هێنانو خەویان لێ کەوت بەجۆرێک کە هیچیان گوێ لێ نەبێو بەهیچ دەنگێک خەبەریان نەبێتەوە چەند سالێکی ژمێرداو نوستن.

﴿ثم بعثنا لنعلم أي الحزبين أحصى لما لبثوا أمداً﴾ پاشان لەخەو بێدارمان کردنەوە، لەو خەوە گرانە درێژ خایەنە وەخەبەرمان هێنان بۆ ئەوەی دەری بخەین لەئەو دو کۆمەڵە وەکێشە هاتوە دەربارەیان، کامەیان ماوەی نووستنەکەیانی باشتر زانیوەو سەر ژمێریان کردوە. بزانن بۆیان دەربکەوێ چەند عاجزو بێ دەسەلاتن. بزانن خودا چی لەگەڵ کردوونو دڵنیابن لەدەسەلاتی خوداو بەتوانایی لەسەر زیندوکردنەوەو شتی تریش!!

ئەو دو حیزبەی بە(أي الحزبين) ئاماژەیان بۆ کراوە کێن؟

بەگوێرەی ئایەتەکە حیزبێکیان کۆمەڵە گەنجەکەن حیزبەکەی تریان دانیشتوی شارەکەن کە لەسەردەمی ئەواندا ئەمانە بەخەبەر هێنران، چونکە مێژووی بەسەرهاتی ئەو کۆمەڵە گەنجەیان لابوو. ئەمە رای زوربەی راڤەکەرانی قورئانە.

کۆمەڵێکی تر دەڵێن: ئەو دوو تاقمە دوو تاقمی کافرن، کە دەربارەی ئەصحابولکەهف کەوتوونە کێشەوە..

هەندێکی تر پێیان وایە دوو کۆمەڵی موسوڵمانن دەربارەی ژمارەو ماوەی نووستنی ئەصحابولکەهفەکان کەوتوونە مقۆ مقۆوە.

ئەمجار دوای رانواندنی پوختەی چیرۆکەکە، دەست دەکا بەدرێژەدان بەچیرۆکەکە، ئەوە رادەگەیەنێ: کە ئەوەی خودا لەم چیرۆکەدا دەیگێڕێتەوە یەکالاکەرەوەی کێشەی نێوان کێشەکەرانە. قسەی حەقو رای راست ئەوەیە: کە خودا دەفەرموێ: ﴿نحن نقص عليك نبأهم بالحق﴾ ئەی پێغەمبەر! ئێمە لەو بارەوە هەواڵی راستو حەقت بۆ دەگێڕینەوە، راستی روداوەکە ئەوەیە: کە

ئێمە بۆتۆی رون دەکەینەوە! ئەمە ئاماژەیە بەوەی کە ئەو هەواڵانەی لەناو عەرەبەکاندا باو بووە دەربارەی ئەصحابولکەهف راست نین.

﴿اهم فتية آمنوا بربهم﴾ ئەوانە: کۆمەڵە گەنجێک بوون، ئیمانی راستەقینەیان بەخودای خۆیان هێنابوو، شایەتییان دەدا بەتاکو تەنهایی خودا ﴿وزدناهم هدىً﴾ هیدایەتو رێنموییمان بۆ زیاد کردن، پتر لەسەر بیرو باوەڕەکەیان سوور بونو زیاتر رویان لەخودا کردو ئامادەباشییان بۆ کردەوەی چاکە زیاتر بوو.

﴿وربطنا على قلوبهم﴾ دڵمان لەسەر بیرو باوەڕەکەیان دامەزراندن، شانازی دەکەن بەئیمانەکەیان، پشت ئەستورن بەو بیرو باوەڕەی بۆ خۆیانیان هەڵبژاردوە.

ئایەتەکە ئاماژە بەوە دەکا: کە گەنج لەپیر ئامادەباشی باشتری تێدایە بۆ روکردنە حەقو بەرەو رووچونو پێشوازی کردن لەبانگی حەقو راستی. ئەوەتا زوربەی ئەوانەی پێشوازییان لەئایینی ئیسلام کردو ئیمانیان هێنا گەنجەکان بوون، زوربەی پیرەکانی قورەیش لەسەر بیرو باوەڕە بتپەرستییەکەیان مانەوە. کەمێکیان نەبێ ئیمانیان نەهێنا.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: خودا هیچ پێغەمبەرێکی نەناردوە ئیللا کە ناردویەتی بەگەنجی ناردوویەتی ئەمجار بۆ پاڵپشتی قسەکەی ئایەتی ﴿قالوا سمعنا فتىً يذكرهم يقال له ابراهيم﴾الأنبياء/٦٠. و ئایەتی ﴿وقال موسى لفتاه﴾الكهف/٦٠. و ئایەتی ﴿اهم فيتية آمنوا بربهم﴾ی ئێرەی خوێندەوە.

رۆژگاری ئەصحابولکەهف:

هەندێک پێیان وایە ئەو کۆمەڵە گەنجە لەدوای رۆژگاری حەزرەتی عیسا بوونو لەسەر ئایینی ئەو بوون. وەلێ ئیبنو کەثیر تەرجیحی ئەوە دەدا: کە ئەصحابولکەهف زۆر پێش پەیدابوونی مەسیح بوین. پێی وایە: ئەو موفەسسیرانەی، کە دەڵێن: دوای هاتنی حەزرەتی عیسا بون، بەهەڵەچونو

شوێن چیرۆكێ و عەنعەنەتانی عەرەبەكان كەوتوون، بەڵگەی ئیبنو كەثیر ئەوەیە: كە سەر گورشتەی ئەصحابولكەهف لەلای مالمەكان باو بووەو زانیویانە. وەكوو لەوەپێش لەباسی هۆكاری نازڵبوونی سورەتەكەدا ئیبنو ئیسحاق فەرمووی. هەروەها بەگوێرەی ئەو فەرموودەیەی ئیبنو ئەبو شەیبەو ئیبنولمونذیرو ئیبنو ئەبی حاتەم لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتیان كردوە، دەفەرموێ: ئەصحابولكەهف لەسەردەمی یەكێك لەپاشا ملهوڕە (الجبابرة)كاندا بوون: كە بانگەوازی بتپەرستیان دەكرد، جا كە ئەم كۆمەڵە گەنجە لەبارودۆخەكە وردبوونەوە هەر كەسەیان لەعاست خۆیەوە لەپیناو ئایینەكەیدا بڕیاریدا وەكێوی بكەوێ، بەرێكەوت یەكدیگیر بوونو هەرەیەكەیان مەبەستی خۆی لەوی تریان دەشاردەوە، ئەمجار كۆبوونەوەو پەیمانو وادەیان لەیەكتری وەرگرت: كە راستی لەیەكتری نەڵێنو یەكتر بپارێزن، دوایی هەموویان لەسەر یەكێ را رێكێ كەوتنو پەیمانیان بەیەكتریدا، بڕیاریان دا شار بەجێ بێڵنو ژیانی خۆشو شارەستانی بەلاوە بنێن. ﴿اذ قاموا﴾ ئەو كاتەی لەژێر دەسەڵاتی (مەلیك دەقیانووس) هەستانو بتپەرستییان رەتكردەوە. ﴿فقالوا ربنا رب السموات والأرض﴾ وتیان: خودای ئێمە ئەم بتە داتاشراوانە نین، خودای ئێمە خودای ئاسمانەكانو زەوییە، بەدیهێنەری بوونەوەرە، ئێمە بەندایەتی هەر بۆ ئەو دەكەینو بەس ﴿لن ندعو من دونه الهاً﴾ ئێمە جگە لەزاتی پەروەردگار كەسی تر بەخودا ناناسینو نای پەرستین، كەسی تر ناكەینە هاوەڵو هاوشانی چونكە جگە لەپەروەردگار خوداو پەرستراوی تر نین.

بەرستەی یەكەم كە وتیان: ﴿ربنا رب السموات والأرض﴾ خودایەتیو بەدیهێنەری خودایان راگەیاند، ئەمەش مەسەلەیەكە بتپەرستەكان دانی پێدا دەنێن. بە رستەی دووەمیش: كە دەفەرموێ: ﴿لن ندعوا من دونه الهاً﴾ یەكتاپەرستی رادەگەیەنن و، بتپەرستی رەت دەكەنەوە، بتپەرستەكان پێیان

وابوو هەر خودا بەدیهێنەرەو كەسی تر ناتوانێ بوونەوەر دروست بكا، بەلاَم لەهەمان كاتدا لەتەك خودادا شتی تریان دەپەرست پێیان وا بوو: ئەو پەرستراوانە لای خودا شەفاعەتیان بۆ دەكەن. وەكوو قورئان لەشوێنێكی تردا ئاماژە بەمە دەكاو دەفەرموێ: ﴿**ولئن سألتهم من خلق السموات والأرض ليقولن الله**﴾لقمان/٢٥. هەروەها لەسەر زوبانی كافركان كە پاساو دێننەوە بۆ بتپەرستییەكەیان دەفەرموێ: ﴿**انما نعبدهم ليقربونا الى الله زلفى**﴾الزمر/٣.

كۆمەڵە گەنجەكە زۆر بوێرانە بتپەرستییان رەت كردەوە، وشەی (لن)یان بەكار هێنا، كە بۆ تەئبیدی نەفیەو ئەوە دەگەیەنێ: كە هەرگیز ئامادە نین بتپەرستی ئەنجام بدەن، بەراشكاوی وتیان: ئەگەر ئێمە بتپەرستی بكەین كارێكی بەتاڵ ئەنجام دەدەین. بۆیە پاساویان بۆ بیرو باوەڕەكەیان هێنایەوەو وتیان: ﴿**لقد قلنا اذا شططاً**﴾ ئەگەر ئێمە عیبادەتی غەیری خودا بكەین بێگومان شتێكی ناحەقمان ئەنجام داوە، سنوورمان بەزاندووە قسەیەكی ناحەقو بەتاڵمان گوتووە..

ئەمە ئاماژەی ئەوەی تیدایە: كە گەنجەكان بانگەوازی كراون بۆ بتپەرستیو رەتیان كردۆتەوە، پاشای ملهوڕی ئەو رۆژگارە هەڕەشەی لێ كردونو سەرزەنشتی كردون.

ئەمجار كۆمەڵە گەنجەكە رو دەكەنە یەكترو دەڵێن: ﴿**هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه آلهة لولا يأتون عليهم بسلطان بين**﴾ سەیرە ئەمانەی قەومی ئێمە هەرچەندە بەتەمەن لەئێمە دنیادیدەترن، زۆر تر بەئەزمونو تاقیكردنەوەی ژیاندا تێپەڕیون، كەچی هاتوون هاوەڵیان بۆ خودا داناوە، دەی بۆچی بەڵگەیەكی حاشا هەڵنەگر ناخەنە رو بەبەڵگە بیرو باوەڕی خۆیان ناچەسپێنن؟ بۆ بەڵگەی ئاشكرا ناهێننەوە؟ وەكوو چۆن ئێمە بەڵگەی بەهێزو پتەومان لایە لەسەر بیرو باوەڕی خۆمان! بێگومان ئەو نەتەوەیەی ئێمە: كە

ئەوە بیرو باوەڕیانە تاقمێکی ستەمکارو ناحەقیکارن، ئەگینا چۆن بیرو باوەڕی ئاوا ڕەچاو دەکەن؟ چۆن ئەوە هەڵسڕو کەوتیان دەبێ؟

﴿فمن أظلم ممن افترى على الله كذباً﴾ جا بۆ کێ لەو کەسە ستەمکار ترە: کە درۆ لەسەر خودا هەڵدەبەستێو هاوەڵی وەپاڵ دەدا؟

جا لوطفو ڕەحمەتی خودا وا بوو پاشا ملهوڕەکە دوا ئەوەی هەڕەشەی لێ کردنو سەرزەنشتی کردن پشوێکی پێدان بۆ ماوەیەک مۆڵەتی دان بیرێک لەسەرەنجامی خۆیان بکەنەوە، لەئایینی خۆیان پەشیمان ببنەوە، ئیتر کۆمەڵە گەنجەکە ئەم مۆڵەتدانەیان بەهەل زانیو هەڵاتنو ڕویان لەکێوو کەژ کرد!!

ئەمجار هەندێکیان بەهەندێکیان گوت: ﴿واذ اعتزلتموهم وما يعبدون الا الله﴾ ئێوە مادام لەبیرو باوەڕدا لەوان جیابوونەوەو بەدڵو دەروون لەوان گۆشەگیر بوون، ئەوان بتپەرستو ئێوە خودا پەرست! ئێوە جگە لەخودا کەسی تر بەخودا نازانو بۆ زاتی ئەو نەبێ بەندایەتی بۆ کەسی تر ناکەن، ﴿فأووا الى الكهف ينشر لكم ربكم من رحمته، ويهيء لكم من أمركم مرفقاً﴾ دە بەجەستەش لێیان جیا ببنەوە، لەناو ئەواندا ژیان بەسەر مەبەن، ڕو بکەنە ئەشکەوتو شوێنێک بتوانن بەبێ ترسو بیم خوداپەرستی خۆتان بکەن! بێگومان ئێوە ئەگەر لەم بتپەرستانە جیا ببنەوەو لێیان گۆشەگیر بن، خودا ڕەحمەتو میهرەبانی خۆی دەرێژێ بەسەرتانداو سەرفرازی دونیاو قیامەت دەبن، ڕێگای ڕزگاربوونو ژیانی سەرەبەستیمان بۆ ئاسان دەکا، خودا کەریمی کارسازەو هەموو کارێک دەسازێنێ، باچی تر لەژێر چاودێری یاساوڵەکانی پاشادا نەمێنینەوەو ئەم چەوسانەوە قبوڵ نەکەین.(١٦)

(١٦) شایانی باسە تا ئێستا نازانرێ (أصحاب الكهف) لەچ نەتەوەو تیرەیەکن، لەچ ڕۆژگارێکدا بوون، لەچ وڵاتو هەرێمێک بوون، ئەو ئەشکەوتەی ئەوان پەنایان بۆ برد لەکوێیە؟
قورئان ئاماژە بەوە دەکا: کە ئەوانە کۆمەڵە گەنجێک بوون لەپێناو بڕوا بەخوداو ئایینەکەیاندا تووشی چەوسانەوەو ستەمکاری ستەمکاران بوون. ئەم کۆمەڵە گەنجەش نەیانتوانیوە ئەو چەوسانەوەیە قبوڵ بکەن، بۆیە شاریان بەجێ هێشتوەو ڕویان لەکێوو ئەشکەوت کردوە.

مێژووی کۆنیش ئاماژە بەچەند چەوساندنەوەیەکی ئایینی دەکا: کە لەرۆژگاری کۆندا لەخۆرهەلاتی ناوەراست روی داوە. لێرەدا باسی دووجار لەو چەوساندنەوانە دەکەین کە یەکێکیان زۆر دەگونجێ لەگەڵ باردو دۆخی (أصحاب الكهف)دا.

١- لەسەردەمی پاشا (مەلیك)ی سلوقی ئەنتیوخۆسی چوارەم کە نازناوی (بنابیقانیس) بووەو لەدەوروبەری ساڵی (١٧٦-٨٤پز)دا ژیاوە چەوساندنەوەیەکی ئایینی زۆر بەهێز روی داوە. ئەوە بوو ئەم پاشا ملهورە کە چووە سەرتەختی پاشایەتی لەسوریا، زۆر رۆچوبوو لەبیرو باوەرو رۆشنبیری ئیغریقیدا، زۆر شانازی بەژیارو شارەستانی ئیغریقەکان دەکرد. ئیتر تینی بۆ جولەکەکانی دانیشتووی فەلەستین هێنا کە واز لەئایینی خۆیان بێننو ئایینی ئیغریقی قبوڵ بکەن. هەرچی یاساو شەریعەتی جولەکە هەیە پوچی کردەوە، هەیکەلی پیرۆزی پیس کرد، پەیکەری (زوس) کە بتی ئیغریقەکان بوو خستیە سەر شانۆی پەرستش، فەرمانی دا بەرازی بۆ بکەنە قوربانیو هەرچی نووسراوی تەورات هەبوو هەمووی کۆکردەوەو سوتاندی.

جا لەژێر رۆشنایی ئەم حەقیقەتە مێژوویییەدا دەتواندرێ بگوترێ: ئەم کۆمەڵە گەنجە لەنەتەوەی جولەکەبوونو شوێنەکەشیان فەلەستین بووە، بەگشتی، یان ئورشەلیم بووە بەتایبەتی. ئەو کاتەش کە لەخەوەکەیان راست کراونەوە ساڵی (١٢٦ی‌ز) بووە ئەو کاتە خۆرهەلات لەژێر فەرمانرەوایی رۆمەکاندا بووە. واتە: (٤٤٥) ساڵ پێش لەدایکبوونی پێغەمبەری ئیسلام بووە. کە رێکەوتی (٥٧١ی‌ز) بووە.

٢- چەوساندنەوەی جاری دووەمیش لەرۆژگاری ئیمپراطوری رۆمانی (هادر یانوس) ساڵی (١١٧-١٣٨ی‌ز) ئەم ئیمپراتۆرەش چی لەدەست هات لەگەڵ جولەکەدا کردی زۆر لە(انتیوخوس)ی ناوبراو ستەمکارتربوو. ئەوەبوو لەسەردەمی ئەمدا ساڵی (١٣٢ی‌ز) جولەکە لەئیمپراتۆری رۆمانی یاخی بوون، هەرچی دامو دەزگای دەسەڵاتی رومانی هەبوو لەفەلەستیندا وەدەریان ناو ئورشەلیمیان خستە ژێر دەستی خۆیان، تەنانەت ئەوەندەیان دڵ بەم رزگار بوونە خۆش بوو پارەیان بەم ناوە لێ داو ئەو ساڵەیان کردە ساڵی رزگاربوونو لەوەدوا یادی ئەو رۆژەیان دەکردەوە. ماوەی سێ ساڵ بەو جۆرە مانەوە، پاشان (هادریانوس) بەلەشکرێکی گەورەوە هێرشی بۆ هێنانو فەلەستینی داگیر کردەوەو ئۆرشەلیمی خستەوە ژێر دەسەڵاتی خۆی. قەڵاچۆی جولەکەکانی کردو ریشەکێشی کردن، هەرچی گەورەو پیاوماقوڵیان هەبوو کوژران ئەوانی تر کرانە دیلو لەبازاردا وەکوو ئاژەڵ فرۆشران، هەرچی شەعائیرو جەژنو یادو یادەوەری جولەکە هەبوو هەمووی یاساغ کراو ئایینو دابو نەرێتی جولەکە ئاسەواریی نەما.

جا بەگوێرەی ئەم روداوە مێژوویییە دەگونجێ ئەو کۆمەڵە گەنجە جولەکە بوونو شوێنەکەشیان لەخۆرهەلاتدا بوبێ یان بەتایبەتی لەئۆرشەلیم بوبن. ساڵی بەخەبەر هاتنەکەشیان ساڵی (٤٣٥ی‌ز) بووبێ. واتە: لەپێش لەدایکبوونی پێغەمبەر بە(١٣٠) ساڵ.

بەهەر حاڵ چەوساندنەوەی جاری یەکەم زیاتر وێ چووە لەگەڵ روداوی (أصحاب الكهف)دا.

ئەوەشمان لەبیر نەچێ چەوساندنەوەی مەسیحیەکان هەرچەندە ئەمەش زۆر جار رودی داوە بەلام لەگەڵ ساڵی لەدایکبوونی پێغەمبەری ئیسلام رێک ناکەوێ.

هەندێ لەراڤەکەرانی قورئانو مێژوو نووسان پێیان وایە ئەو کۆمەڵە گەنجە دانیشتووی ولاتی نەینوا بوون لەشیمالی عیراقو ئەشکەوتەکەش لەکوردستانی عێراق بووە.

هەندێکیش پێیان وایە لەباشووری تورکیای ئێستایە. بەلام تا ئێستا بەڵگەیەکی ئەوتۆ نیە شوێنەکە دیاری بکا.

ئەمجار قورئان شێوەی مانەوەیان لەئەشکەوتەکەدا دەست نیشان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وترى الشمس اذا طلعت تزاور عن كهفهم ذات اليمين﴾ تۆ ئەی موحەممەد! یان هەر کەسێک بۆ خیطاب لەگەڵ کردن بگونجێ. ئەگەر ئەو ئەشکەوتەت دەبینی بەم شێوە دەتبینی، کاتێ کە خۆر هەڵدەهات هەتاوەکە بەلای راستدا دەکشاو ئەو کۆمەڵە گەنجەی دەبواردو تیشکەکەی لێیان نەدەکەوت!

﴿واذا غربت تقرضهم ذات الشمال﴾ کاتێ کە خۆر بەرەو ئاوابوون دەکشا، تیشکەکەی بەلای چەپدا دەڕۆییشتو ئەوانی دەبواردو هەتاویان لێ نەدەدرا. ﴿وهم في فجوة منه﴾ وەلحاڵ ئەوان لەپانتاییەکی ناو ئەشکەوتەکەدا بوونو هەوایەکی فێنکو خۆشو سازگار لێی دەدان. لەغازی ناو ئەشکەوتەکەو تیشکی خۆر پارێزراو بوون. شوێنەکەیان وابوو تیشکی خۆر لێ ی نەدەدانو هەوای سازگاریان بۆ دەهات.

بەکورتی :

خودای پەروەردگار رێنمونی کردن بۆ ئەشکەوتێک کە روی لەلای سەروی زەوییەوە بوو، رووەکەی بەرامبەر (بنات النعش) بەرەو باکور هەڵکەوتبوو، دیارە ئەو کاتە لەهیچ وەرزێکی ساڵدا هەتاو لەبۆشایی ناو ئەشکەوتەکە ناکەوێ، بەدرێژایی ساڵ نە لەکاتی هەڵهاتن داو نەلەکاتی ئاوا بووندا‌و نەلەکاتی تری رۆژدا تیشکی هەتاو لێیان نەدەکەوت، بەڵکوو لەدەوروبەری قاپی ئەشکەوتەکەی دەداو بەس! ئەوەش دەبوە هۆی پاک و خاوێن کردنی هەوای ناو ئەشکەوتەکە،

هەڵبەتە ئەگەر قاپی ئەشکەوتەکە روەو خۆر هەڵات بوایە بەدرێژایی ساڵ لەکاتی هەڵهاتنی خۆردا تیشکی هەتاو لێ ی دەدان، خۆ ئەگەر ئەشکەوتەکە روەو خۆرئاوا بوایە ئەوە بەدرێژایی ساڵ لەئێوارانددا تیشکی هەتاو لێی

دەدان، ئەگەر روی لەلای خواروی زەویەوە بوایە ئەوە لەوەرزی پاییزو زستاندا تیشکی خۆر لێیان دەکەوت.

بەو جۆرە پەروەردگار هیدایەتی ئەو کۆمەڵە گەنجەی دا کە روبکەنە ئەو ئەشکەوتە ناوازە گونجاوە بۆ تێدامانەوەو خەولێکەوتن!

﴿ذلك من آيات الله﴾ ئەوەی باسکرا لەحاڵو وەزعی ئەو کۆمەڵە گەنجە هەر لەبیرو باوەڕی یەکتاپەرستییانەوەو رەتکردنەوەی بتپەرستیو گۆشەگیربوونیان لەنەتەوەکەیان بەدڵو بەجەستەو بەگژداچونەوەی پاشاکەیانو روکردنە کەژو حەوانەوەیان لەناو ئەشکەوتەکەداو هەڵکەوتنی ئەو ئەشکەوتە بەجۆرێک کە تیشکی خۆر نەکەوێتە ناوی، گێڕانەوەی ئەم چیرۆکە بەو شێوە سەرنج راکێشە بەشێکن لەنیشانەکانی خوداو گەواهی ئەوە دەدەن: کە خودا خاوەن دەسەڵاتی بێ سنوورەو هەرچی بیەوێ دەیکاو هیچ شتێک نیە بتوانێ ببێتە لەمپەڕ لەبەر دەم ویستەکانیدا.

ئەمجار ئەوە روون دەکاتەوە کە روکردنە یەکتاپەرستی ئەو کۆمەڵە گەنجەو هەموو ئادەمیزادێکی تر بەچاودێری خودای مەزنەو بەبێ ویستی ئەو نایەتەدی دەفەرموێ: ﴿من يهد الله فهو المهتد﴾ کەسێک خودا تەوفیقی بدا بۆ دۆزینەوەی رێگای راستو رێنمویی بکا بۆ بەحەق گەییشتنو بەهرەمەند بوون ئەوە هەر ئەو بەراستی هێدایەتدراوو بەمرازگەییشتووە!

ئەم ئایەتە ئاماژەی ئەوەشی تێدایە: کە ئەصحابولکەهف رێگای راستیان رەچاو کردوەو بەمراز گەییشتون.

﴿ومن يضلل فلن تجد له ولياً مرشداً﴾ کەسێک خودا بەهۆی خراپی ونەبوونی ئامادەباشییان بۆ رێبازی حەق گومڕایان بکا، بۆ خۆیان بەویستی خۆیان رێبازی ناحەق بگرنە بەر، ئەوە هەرگیز ئەتۆ کەسێکت دەست ناکەوێ (جگە لەخودا) دۆستو یارمەتیدەریان بێو لەگومڕایی رزگاریان بکا، چونکە هیدایەتدانو گومڕا کردن بەدەست خودایە!

ئەمەش دڵدانەوەی پێغەمبەری تێدایەو ڕێنمویی کردنیەتی بۆ ئەوەی بەهەڵوێستی نالەباری گەلەکەی دڵتەنگ نەبێ، چونکە ئەگەر خودا بیویستایە هەموو ئادەمیزادی دەخستە سەر ڕێگای ڕاستو خودا پەرستیو هەموویان ئیمانیان دەهێنا!

﴿وتحسبهم أيقاظاً وهم رقود﴾ ئەی موحەممەد! ئەگەر تۆ چاوت پێ بکەوتنایە واتدەزانی بەخەبەرنو نوستو نین، چونکە چاویان کراوە بوو، هەر کەسی چاوی پێ بکەوتنایە وای دەزانی ئەوان تەماشای دەکەن! هیچ ديارده‌يەکی نوستنیان پێوە دیار نەبوو. ﴿نقلبهم ذات اليمين وذات الشمال﴾ ئەم دیوو ئەو دیومان دەکردن، لەسەر ئەم تەنیشت دەمانخستنە سەر تەنیشتی تریان، لەراستەوە بۆ چەپو لەچەپەوە بۆ ڕاست هەڵەوگێڕمان دەکردن بۆ ئەوەی هەوا لەهەموو جەستەیان بداو ئەو بەشەی جەستەیان کە لەسەر زەوییە بەهۆی زۆر مانەوەیان نەڕزێ.

ڕاجیایی هەیە دەربارەی ماوەی ئەم دیوو ئەو دیو کردنەکەیان هەندێ گوتوویانە: ساڵی دوو جار ئەم دیوو ئەو دیو کراون، هەندێکی تر دەڵێن: ساڵی جارێکێ هەڵەوگێڕ کراون. لەمبارەوە هیچیان بەڵگەیان بەدەستەوە نیە، قورئانیش ئاماژەی بۆ نەکردوە لەفەرموودەی پێغەمبەریشدا لەم بارەوە هیچ ڕایوایەت نەکراوە.

ئیبنو عەبباس فەرموویەتی: ئەگەر ئەم دیوو ئەو دیو نەکرانایە زەوی دیڕزاندن!

﴿وكلبهم باسط ذراعيه بالوصيد﴾ ئەو سەگەی: کەلە سەرەتاوە لەشارەکەوە شوێنیان کەوتبوو لەقاپی ئەشکەوتەکەدا یان لەناویدا دوو چەپۆڵەی لەسەر زەوی ڕاخستبوون، وەکوو ئەوە ئێشکیان لێ بگرێ وابوو، ئەویش بەهەمان شێوە خەوی لێ کەوتبوو! چاوی بزو زیت دەچون، وادەزاندرا بەئاگایە.

شایانی باسە قورئان باسی ئەم دیوو ئەو دیوکردنی جەستەی سەگەکە ناکاو لیی بیّ دەنگە!!!

﴿لواطلعت علیهم لولّیت منهم فراراً ولملئــت منــهم رعبــاً﴾ ئەی موحەممەد! ئەگەر تۆ لەکاتی نووستنەکەیاندا چاوت پێیــان بکەوتایە خۆت پێ رانەدەگیراو یەکسەر هەڵدەهاتی، ترسو بیم دایدەگرتیو لێیــان دەترسای، چونکە پەروەردگار ساموو هەیبەتێکی وای خستبوە سەریان کەس نەیدەوێرا پــڕ بەچاوان سەیریان بکا. هەر کەسێ چاوی پێیــان بکەوتایە دەیقاچاند، هــەتا مــاوەی نووســتنی مــەزەندە بــۆ کراویــان تــەواو بــوو، ئــەو حیکمــەتو بەرژەوەندییــەی خــودا دەیزانــی هاتــە جێو بەڵگــەی مــادی حیســی لەســەر بەتوانایی خودا دەبارەی هەموو شتێکو زیندوبوونەوە بەتایبەتی نمایان بــوو، نوستنو بەخەبەر هاتنەوەکەیان بوو بەپەندو عیــبرەت بــۆ کەســانێک بیانــەوێ پەند وەربگرن!

ئەمجار پاش تێپەڕبوونی سێ سەدو نۆ ساڵ بەسەر نووستنەکەیاندا خودا بەخەبەریان دەهێنێ دەفەرموێ: ﴿وكذلك بعثنا هم ليتساءلوا بينــهم﴾ واتــە: وەکوو چۆن ئەو کۆمەڵە گەنجەمان هیدایەتدانو لەئەشکەوتەکەدا خەومان لێ خســتنو جەســتەمان لــەرزینو پۆڵکــان پاراســتنو بــەزیندویی بــەبێ خــواردنو خواردنەوە ئەو ماوە دورو درێژە هێشتماننەوە؛ هەر بەو جۆرە لەو خەوە دوروو درێــژە وەخەبــەرمان هێنانــەوە، بــۆ ئــەوەی توانــاو دەســەڵاتی خۆمانیــان بـــۆ دەربخەین، بیر لەخۆیان بکەنەوەو لەئاکاما بکەونە پرسیار کردن لەیەکتری!

﴿قال قائل منهم کم لبثتم؟؟﴾ یــەکێکیان کەوتــە پرســیار کــردنو وتــی: چەند ماونەوە بەنوستوویی؟ ئەو ماوەیــەی خــەومان لێ کــەوتبوو چــەند بــوو؟ ئەوان لەخەو هەستاونو چاوی خۆیــان دەگلۆفــنو رودەکەنــە یــەکتریو پرســیار لەیەکتر دەکەن؛ چەند ماونەوە؟ وەکــوو چۆن کەســێک لەخــەوێکی درێژخایــەن بەخەبەر بێ پرسار دەکا چــەندە دەبــێ نوســتووە؟ دیــارە بــۆ خۆیــان هەســتیان

بەدرێژی خەوەکەیان کردوە؛ ﴿قالوا لبثنا یوماً أو بعض یوم﴾ پرسیار لێکراوەکان وەلامیان دانەوە وتیان: رۆژێک یان بەشێک لەرۆژێک بەنوستویی ماوینەوە، چونکە وایانزانی هەر ئەوەندە ماونەوە، چونکە باش بەئاگا نەهاتبوونەوەو خەو بەری نەدابوونو خەریکی چاو گلۆفینو خەو لەخۆرەواندن بون، هێشتا بەباشی سەیری دەوروبەری خۆیان نەکردبوو، لەدیمەنی دەورو پشتیان ورد نەبوبوونەوە.....!

زوربەی راڤەکەرانی قورئان پێیان وایە سەرتای خۆرهەلاتن چوونە ناو ئەشکەوتەکەوە، بەخەبەر هاتنەکەشیان دەمەو ئێوارە بووە. بۆیە ﴿أو بعض یوم﴾یان گوت. پاشان وایان بەباش زانی: کە واز لەو مقۆ مقۆیە بهێنن، بۆ کاتێکی تری هەلبگرن، کاری لەوە گرنگتر هەیە پێویستە ئەوە ئەنجام بدەن، ئێستا ئەوان برسییانەو پارەی زیویان لایە، کاتی خۆی کە لەشار دەرچوو بوون لەگەلّ خۆیان هێنابوویان، بۆیە مەوزوعی ماوەی مانەوەکەیان بەنووستویی، حەوالّەی خودا کردو ﴿قالوا: ربكم أعلم بما لبثتم﴾ هەندێکیان بەهەندێکیان گوت: خودای ئێوە دەزانێ چەند ماونەوە، ئێوە هیچی لێ نازانن، خودا دەزانێ ماوەی نووستنەکەمان چەند بووە. واز لەوە بێننو ئەو مەوزوعە وەلا بنێن، ﴿فابعثوا أحدكم بورقكم هذه الى المدينة فلينظر أيها ازكى طعاماً﴾ یەکێک بنێرن بۆ ناو شار بەم پارەیەی لامانە با بڕوانێ چ خواردەمەنییەک باشو بەسودو هەرزانە هەندێکمان بۆ بێنێ؟ ﴿وليتلطف﴾ ئەو کەسەی دەینێرین و دەچێ بۆ کڕینی خواردەمەنییەکە بابەوریاییو زیرەکانە بچێ، لەچونو هاتنەوەیدا وریابێت، بەجۆری هەلّسو کەوت بکا هەستی پێ نەکرێو نەناسرێ، ﴿ولا يشعرنّ بكم أحداً﴾ راستی ئێوە لەلای کەس نەدرکێنێ، کەس بەئێوە شارەزا نەکا، کارێکی وا نەکا پێمان بزانن، چونکە ﴿انهم ان يظهروا عليكم يرجموكم﴾ دەستەو دائیرەی دەقیانووسو یاساولّەکانی ئەگەر پێتان بزانن شارەزای شوێنەکەتان بن بەبەردەبارانکردن دەتانکوژن، بەیاخی

بوو دەرچوو لەژێر دەسەڵاتی یاساتان حیساب دەکەن، تاوانی یەکتاپەرستیتان دەدەنە پاڵ، ئەوان بتپەرستن ناهێڵن ئێمە خوداپەرستو یەکتاپەرست بین. یان دەمانکوژنو بەبەردەباران لەناومان دەبەن ﴿أو يعيدوكــم في ملتــهم﴾ یان بەزۆرە ملیو زەخت دەمانخەنەوە سەر بتپەرستیو ئایینی پووچی خۆیان. جا: کە ئێوە واز لەیەکتاپەرستی بێننو بچنەوە سەر ئایینی ئەوان (با بەزۆرە ملێش بێ) ئەوە خەسارەتمەند دەبینو ﴿ولن تفلحوا ابداً﴾ ئیتر هەرگیزاو هەرگیز نەلەدونیاداو نەلەقیامەتدا رزگاربونتان نیە، کەسێک لەخودا پەرستییەوە بگەڕێتەوە بۆ بتپەرستی، گەورەترین خەساری لێ کەوتووە. ئابەو جۆرە دەبینین ئەو کۆمەڵە گەنجە تازە لەخەو هەڵساوە لەناو خۆیاندا چپە چپو مقۆ مقیانە، برسیانە، پارەیان پێیەو خواردەمەنییان لێ نزیک نیە. دەیانەوێ یەکێک بنێرن بۆ شارو مەترسی ئەوەیان هەیە پێیان بزانرێ، وا دەزانن هێشتا مەلیک دەقیانووس ماوەو بتپەرستی باوە، بێ ئاگان لەوەی چەند چەرخێک تێپەڕیوەو چەند چین ئادەمیزاد بەدوای یەکدا هاتونو رۆییشتوون، نەیاندەزانی رەورەوەی رۆژگار چەند جار تێوەرسوڕاوەتەوەو دیاردەی شارەکەیان گۆڕاوەو دونیا دونیایەکی ترە، پاشای مڵهوڕو خوانەناسو دارو دەستە بتپەرستەکانی چوونە زبڵدانی مێژووەوە!

بێ ئاگا بوون لەوەی دەنگو باسی بەسەرهاتی خۆیان دەماودەمو چین لەدوای چین گێڕدراوەتەوەو بووەتە سەرگورشتەو چیرۆکی بەرئاگردانی خەڵکو روداوێکی مێژوویو خەڵکی ئەم سەردەمە چەند رایەکیان دەربارەیان بۆ پەیدابووە. هەر یەکە رمێکیان بۆ دەهاوێ!

جا لێرەدا قورئان پەردە بەسەر ئەو دیمەنەدا دەداتەوەو دیمەنی ناو ئەشکەوتیان دادەپۆشیو پەردە لەسەر دیمەنێکی تر هەڵدەداتەوە، جوداوازی نێوان ئەو دیمەنەو ئەم دیمەنە عاسمانو رێسمانە، بەڵام بەزەقی پیشانی نادا، هەر تیلنیشانی بۆ دەکا. لەرانواندنی دیمەنی دووەمدا ئەوە روون دەبێتەوە: کە

زوربەی دانیشتوانی شار لـەم چەرخـەدا ئیمـاندارو خوداپەرستن، زۆر بەسـۆزو بەپەرۆشن بۆ بیستن و زانینی هەواڵی ئـەم کۆمەڵـە گەنجـە: کـە لەمـەوپێش دەنگو باسیان لەناودا بووەو ئێستا بەهۆی ئەو یەکەیان کە هاتۆتە ناو شار بۆ شت کرین پێیان زانراوە.

دەبێ کە ئەو کۆمەڵە لاوە ئەو هاوەڵەیان گەڕاوەتەوە بۆ لایـانو هـەواڵی ناو شاری بۆ گێڕاونەوەو پێی ڕاگەیاندون: کە داو دەزگا گۆڕاوەو شـار شـاری جاران نـەماوەو ڕۆژگـارێکی زۆرو سـاڵو عـەیامێکی دورو درێـژ بەسـەریان دا تێپەڕیوە، چ سەرسامی‌یەک گرتبنی؟ چ موفاجەئەو سەرسوڕمانێک تووشـیان بووبێ؟

وەرە بۆ خۆت بیر لـەو کۆمەڵـە بکـەرەوە، لـەنکاوێک بـەخۆیان دەزانـن کەوتوونـە ڕۆژگارێکـەوە سـەیرو سـەمەرە، کـەس ناناسـنو کـەس نایانناسـێ، خزمی کەس نینو کەسیان خزم نیە، هیچ شتێک نیە بەو کۆمـەڵو خەڵکـەیان ببەستێتەوە، نەناسیاویو دۆستی، نەخزمایەتیو کەسایەتی، نـەدابو نـەڕێتو هەستو شعور هیچیان لەوان ناچێ، شتەکە تابڵێی سـەیرو سـەمەرەیە، چـەند لاوێکی لەدایکبووی سێ سەدو ئەوەندە ساڵە پێش ئێستا، لەنکاوێک بکەونە ناو گەلو جیهانێکی ئاوا نامۆو نەناسراو، بێگومان کۆمەڵـە گـەنجێکی ئـاوا نامۆ ناتوانن بەئارامی ژیـان بەسـەر بـەرن، بۆیـە خـودا ڕەحمیـان پـێ دەکـاو دەیانمرێنێ.

ئێمـە دەتوانـین هـەموو ئـەم جۆرە شـتانە بـەبیری خۆمـاندا بێنـین، هەرچـەندە قورئـان فەرامۆشـی کـردون، تەنـها دیمـەنی کۆتـایی رادەنوێنـێ، دیمەنی مردنەکەیانو کۆبوونەوەی خەڵکی لەدەوروبەری ئەشکەوتەکەیان، مقۆ مقۆی ئەوەیان ئەمانە کێـنو چـنو لەسـەر چ ئـایینێک بـوون؟ چۆن وا بکـەن نـەمریان بکـەنو لـەبیرەوەری خۆیـاندا بیانهێڵنـەوەو چـین لـەدوای چـین ئادەمیزادان بۆ یەکتری بگێڕنەوە.

﴿وكذلك أعثرنا عليهم ليعلموا أن وعد الله حق﴾ وەکوو چۆن خەومان لێ خستنو پاشان زیندومان کردنەوە، هەر بەو جۆرە خەڵکیشمان بەسەردا ئاگادارکردنەوە، حاڵو وەزعییەتی ئەم کۆمەڵە گەنجەمان بەدانیشتوی شارەکەو دەوروبەری زاناند! کردمانن بەبەڵگە لەسەر تواناو دەسەڵاتی خۆمان بۆ ئەوانەی گومانیان هەبوو لەزیندوبوونەوەو هاتنی رۆژی قیامەت، ﴿وان الساعة آتية لاريب فيها﴾ کردمانن بەنیشانەی ئەوەی کە رۆژی قیامەت دێو شکئو گومانی تێدا نیە.

هەر کەسێک وەزعو حاڵی (أصحاب الكهف)ی ببینیێ هیچ گومانی لەوەدا نیە کە وادەو بەڵێنی خودا دێنەجێو قیامەت رادەبێ، چونکە حاڵی ئەو کۆمەڵە گەنجەی (أصحاب الكهف) لەحاڵی نووستوییو بەخەبەریدا وەکوو حاڵی کەسێک وایە بمرێو دوایی زیندو بکرێتەوە.

﴿اذ يتنازعون بينهم أمرهم﴾ واتە: خەڵکی ئەو چەرخو رۆژگارەمان بەسەردا ئاگادار کردن، لەکاتێکدا خەڵکەکە بۆ خۆیان لەناو خۆیاندا مقۆ مقۆیان بوو دەربارەی قیامەتو زیندوبوونەوە، هەیانبوو دەیگوت: قیامەت نایەو زیندوبوونەوە نابێ، هەیانبوو بڕوای بەهاتنی رۆژی قیامەت هەبوو دەیگوت زیندوبوونەوە دەبێ، جا ئاگاداربوونی ئەو کۆمەڵە ـ کە لەناوخۆیاندا کێشەیان هەبوو ـ بەسەر حاڵو وەزعی (أصحاب الكهف)دا بوو بەبەڵگە بۆ خاوەن باوەڕانو بۆڕدانی بێ باوەڕەکانو ئەوانیش موسوڵمان بوون، پاشای ئەو رۆژگارە: کە بۆ خۆی خودا پەرست بوو گەلەکەشی زۆر بەم روداوە کەیفخۆش بوون: کە بوو بەمایەی ئیمان پتەوی هەندێکیانو موسوڵمانبوونی هەندێکی تریانو نەمانی خیلافو راجیایی لەنێویان.

تەفسیری قورطوبی دەفەرموێ: پاشای سەردەمی وەخەبەر هاتنەکەیان پیاوێکی خوداپەرستو صالح بوو، دانیشتووی وڵاتەکەی لەبارەی زیندوبوونەوەو حەشرو نەشرەوە کەوتنە کێشەو نیزاعەوە، هەندێ کەس

گومانیان پەیدا بوو، وتیان: ئەگەر زیندوبوونەوە بشبێ هەر بۆ گیانە بۆ جەستە نیە، چونکە لاشە گڵ دیخوا، هەندێ وتیان: نەخەیر زیندوبوونەوە بۆ لاشەو گیانە پێکەوە. پاشا کەوتە دڵتەنگییەوە نەیدەزانی بڵێ چیو چی بکا.

ڕۆژێک پۆشاکێکی دەرۆێشانەی لەبەر کردو لەماڵ دەرچوو چووە گڵۆ خۆڵێکەوە دانیشتو دەستی کرد بەنزاو پاڕانەوەو لالانەوە، داوای کرد خودا نیشانەیەکی ڕونو ئاشکرای وا پیشان بدا بێ باوەڕەکان ئیمان بێنن، خودای خاوەن ڕەحمو بەزەیی دوعاکانی گیرا کردنو ئەو کۆمەڵە گەنجە خەولێ کەوتووەی خەبەر کردەوە، ئەوانیش یەکێکیان نارد بۆ شار بۆ کڕینی خواردەمەنی بەپارەیەکی زیو: کە کاتی خۆی لەگەڵ خۆیان بردبوویان بۆ ئەشکەوتەکە. پارەکە سکەی ئەو پادشا کافرە بوو کە لەمێژوودا بەدەقیانووس بەناوبانگە. کابرا کە هاتە ناو شارو چووە بازاڕ سەیری کرد کەس ناناسیو دانیشتوانی شار هەموویان نامۆن لای، لەلایەکی تریشەوە جادەو ڕێگاو بانەکانی دەناسیەوەو وەبیری دەهاتەوە، ئەوەشی بۆ دەرکەوت کە دانیشتوانی شارەکە خوداپەرستو خاوەن باوەڕن، ئەمجار چووە دوکانێک خۆراکی لێ بکرێ، کە پارە زیوەکەی پێدا دوکاندار سەرسام ماو پارەی نەناسی، وتی: یان دەبێ چۆنیەتی ئەم پارەیەم پێ بڵێی، یان دتبەمە لای پاشا! ئەویش وتی: ئەمە سکەی فلان پاشایە، بۆ ئێستا پادشای ئێرە فلان نیە؟ کابرای دوکاندار وتی: نەخەیر ئێستا پاشا فلانی کوڕی فلانە، ئینجا خەڵکی لێ کۆبووەوەو بردیان بۆ لای پاشاو پاشا چاوی پێکەوتو پرسیاری لێ کرد، ئەویش هەواڵی خۆیانی بۆ گێڕایەوە، لەوەپێشیش پاشا هەواڵی بەسەرهاتی ئەم کۆمەڵە لاوەی بیستبوو، وتی: وێ دەچێ ئەم کوڕە لەو تاقمە بێ کە کاتی خۆی لەسەردەمی دەقیانووسدا وەکێوی کەوتوون، بێگومان من لەوەپێش لەخودا پاڕامەوە کە خودا نیشانەیەکی ئەوانەمان پیشان بدا، پرسیاری لەکوڕە لاوەکە کرد ئەویش بەکورتی هەواڵی خۆیانی بۆ پاشا گێڕایەوەو پاشا زۆر بەوە کەیف خۆش بوو

ئەمجار پیاو ماقوڵی شارەکەی کۆ کردەوە، لەناویاندا پیاوێک ناوو نیشانی ئەو کۆمەڵەی تۆمار کرد بوو، کاتێ ناوەکانی بۆ کورە گەنجەکە گێڕایەوە، وتی: راستە ئەوانە ئێمە ین.

ئەمجار پاشا روی کردە خەڵکەکەو وتی: خەڵکینە! خودا ئەمانەی کردوە بەبەڵگەو نیشانەی قودرەتیو نیشانەو موعجیزەی پیشان ئێوە دراوە، با لەگەڵ ئەم کورە گەنجەدا بڕۆین بۆ ئەشکەوتەکە، ئیتر خەڵکەکە راجمین لەخزمەت پاشادا بەرێ کەوتن. کە نزیک ئەشکەوتەکە بوونەوە (کورە گەنجەکەی نێردرابوو بۆ خواردەمەنی کڕین) وتی: با من لەپێشدا بچمەوە لایانو حاڵو وەزعیان تێ بگەیەنم پێیان بڵێم ئێستا دانیشتووی شار پاشاو گەدایان موسوڵمانن.

جا پاشا چاوی پیکەوتن هەموویان دانیشتبوونو دەمو چاویان دەگەشایەوە، پێشوازییەکی باشیان لەپاشاو هاوەڵانی کرد چاکو چۆنیو ماچو مۆچیان کردو پاشا دەستی کردە ملیانو زۆر کەیف خۆش بوو پێیانو ئەوانیش سەرگورشتەی خۆیانیان بەدورو درێژی بۆ گێڕایەوە. ئەمجار دوعای تەمەندرێژیو بەردەوامی پاشایەتیو فرمانڕەواییان بۆ پاشا کرد. خودا حافیزییان لەپاشاو خەڵکەکە کردو گەڕانەوە جیگاکەی خۆیانو راکشانو گیانیان دەرچوو.[١٧]

دەڵێن: پاشا بەجلو بەرگی خۆی داپۆشینو فەرمانی دا هەریەکیان بخرێنە ناو تابوتێکی زێڕینەوە، شەو چوونە خەوی پادشاو وتیان: کاری وا نەکەیو با هەر لەشوێنی خۆمان بین، ئێمە لەخاک دروست کراوینو دەبینەوە بەخاک، ئیتر پاشا رای هاتە سەر ئەوە هەریەکەیان بخاتە تابوتێکی دارینەوە لەبەردەم قاپی ئەشکەوتەکە نێژران. مزگەوتێکی لەسەر دروست کردن.

---

(١٧) تفسير القرطبي ج٥/ ل٣٠٦٨-٣٠٦٩. چاپی دار الفكر/١٩٩٩.

دەی با بزانین قورئانی پیرۆز چۆن باسی راجیایی خەڵکەکە دەکاو دەربارەی دفن کردنو شێوەی ئارامگایان چی دەفەرموێ: ﴿فقالوا ابنوا عليهم بنياناً﴾ خەڵکەکە راجیاییان تێکەوت: هەندێکیان وتیان: چەند خانوێکیان بەسەرەوە دەکەین، یان دەرگای ئەشکەوتەکەیان لەسەر قەپات دەکەین، لێیان دەگەڕێین وەکوو خۆیان بمێننەوە، ئەمجار لەسەر دەرگای ئەشکەوتەکە بینایەکێ دروست دەکەین ببێتە نیشانەی گۆڕەکانیان.

﴿ربهم أعلم بهم﴾ خودای خۆیان زاناترە بەحاڵو وەزعیان، بەنەتەوەو رەچەڵەکیان، بەبیرو باوەڕو هەڵسو کەوتیان. بەناوو ژمارەو شۆرەتیان. ئەمە رستەیەکی تێهەڵکێشە وەکوو دەڵێن: (جوملەی موعتەرەضیە) لەکەلامی پەروەردگارە رەددی ئەوانە دەداتەوە: کە دەربارەی (اصحاب الكهف) کێشەیانە جا کێشەکە هی ئەوانە بێ کە کاتی خۆی پێیان زانینو بینیویانن. یان کێشەی ئەو خاوەن نامانە بێ: کە لەسەردەمی پێغەمبەری ئیسلامدا دەربارەی ناوو رەچەڵەکو ژمارەیان مقۆ مقۆیان بوو!

﴿قال الذين غلبوا على أمرهم لنتخذنّ عليهم مسجداً﴾ ئەوانەی دەسەلاتدار بوون لەو رۆژگارەدا: کە وا دیارە پاشاو دارو دەستەو زوربەی جەماوەرە موسوڵمانەکە بووبن، وتیان: پەرستگایەکیان لەسەر دروست دەکەین، خودا پەرستان نوێژی تێدا بکەنو شوێنەکەیان بەپیرۆز بزانن.

دروستکردنی پەرستگا دابو نەریتێکی جولەکەو مەسیحییەکانە، کە پەرستگایان لەسەر ئارامگای پێغەمبەرەکانیانو قەدیسەکانیان دروست کردوە، زوربەی کاتیش ئەمە سەردەکێشێ بۆ بتپەرستی. بەداخەوە زۆر لەمێژە ئەم دەردە کەوتۆتە نێو موسوڵمانانەوەو لەزۆر شوێن بەدڵسۆزی لاسایی گاورو جولەکە دەکەنەوەو بست بەبست شوێنیان کەوتوون!

بۆیە بەپێویستی دەزانم لەم بارەوە چەند فەرمودەیەکی پێغەمبەر ﷺ لێرەدا تۆمار بکەمو بیانخەمە رو:

ئیمامی قورطوبی لەتەفسیرەکەیدا دەفەرموێ: لێرەدا چەند مەسەلەیەکێ دێنە پێشەوە هەندێکیان دروستنو هەندێکیان یاساغو نەی لێکراون. یەکێ لەو مەسەلانە دروستکردنی مزگەوت لەسەر گۆڕستانە، دروستکردنی مزگەوت لەسەر گۆڕو نوێژ کردن تێیدا، هەروا دروست کردنی بینا لەسەر گۆڕو ئەم جۆرە شتانە، یاساغنو پێغەمبەر ﷺ جڵەوگیری لێ کردوە. ئەبو داوودو تیرمیذی لەئیبنو عەبباسەوە فەرموودەیەکێ ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: **(لعن رسول الله ﷺ زوارات القبور والمتخذين عليها المساجد والسرج)**.[١٨] پێغەمبەر ﷺ نەفرینی لەو ئافرەتانە کردوە: کە دیدەنی گۆڕستان دەکەن هەروا لەو پیاوانەش: کە مزگەوت لەسەر گۆڕستان دروست دەکەنو چراو فانۆس هەڵدەکەن.

لەصەحیحی بوخاریو مەسلیمدا هاتووە: لەخاتو عائیشەوە دەفەرموێ: ئوممو حەبیبەو ئوممو سەلمە باسی کەنیشتەیەکیان بۆ پێغەمبەر ﷺ گێڕایەوە کە کاتی خۆی لەولاتی حەبەشە بینیبوویان، هەندێ وێنەو پەیکەری تێدا بوون. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: **(ان أولئك اذا كان فيهم الرجل الصالح فمات بنوا على قبره مسجدا وصوروا فيه تلك الصور، أولئك شرار الخلق عند الله تعالى يوم القيامة)**.[١٩]

زانایانی ئیسلام لەم فەرمودە ئەوەیان وەرگرتووە: کە یاساغە لەسەر موسوڵمانان: کە گۆڕی پێغەمبەرانو پاو چاکان بکەنە مزگەوت.

هەندێ لەزانایان لەئەبو مەرثەدی (الغنوی)یەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: لەپێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: **((لاتصلوا الى القبور ولا**

---

(١٨) تیرمیذی لە(أبواب الصلاة)دا (٣٢٠) (باب ١٢١)دا ریوایەتی کردوە. ئەبو داود لە(الجنائز)دا ژمارە (٣٢٣٦) (باب ٨٢) ریوایەتی کردوە.

(١٩) (صحيح مسلم) لەباسی (المسجد ومواضع الصلاة) (٥٢٨) (باب ٣) (النهي عن بناء المساجد على القبور)دا ریوایەتی کردوە. بوخاریش لەباسی (الصلاة) (٤٣٤) (باب ٥٤) (الصلاة في البيعة)دا ریوایەتی کردوە.

تجسلوا عليها)[٢٠] واتە: لەکاتی نوێژ کردندا رو مەکەنە گۆڕو ئارامگا، هەروەها لەسەریشی نوێژ مەکەن، وەکوو جولەکەو نەصرانییەکان دەیکەن، نەوەکوو سەر بکێشێ بۆ پەرستنو بەپیرۆز زانینی ئەوەی لەناو گۆڕەکەدایە. وەکوو چۆن لەبنەرەتیش‌دا بتپەرستی لەوەوە داهاتووە.

بۆیە پێغەمبەر ﷺ موسوڵمانانی ترساندوە لەو جۆرە کردەوانەو هەموو ڕێگایەکی بەستووە کە سەر دەکێشێ بۆ بتپەرستی، بۆیە لەفەرموودەیەکی تری دا دەفەرموێ: (**اشتد غضب الله على قوم اتخذوا قبور أنبيائهم وصالحيهم مساجد)**[٢١].

لەصەحیحی موسلیمو بوخاریدا فەرمودەکە لەعائیشەو عەبدوڵلای کوڕی عەبباسەوە بەم شێوەیە ریوایەت کراوە. (**لعنة الله على اليهود والنصارى اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد)**[٢٢]

ئیمامی موسلیم لەجابیرەوە روایەت دەکا دەفەرموێ: (پێغەمبەر ﷺ جڵەوگیری لەوە کرد: کە گۆڕ دیواری گەچی لەسەر بکرێ، یان ئەم لاو ئەو لای گەچکاری بکرێ، یان لەسەری دانیشتن بکرێ)[٢٣]

ئەبو داودو تیرمیذی دووبارە لەجابیرەوە ریوایەتێکیان هێناوە دەفەرموێ: (پێغەمبەر ﷺ جڵەوگیری لەگەچکاریکردنی گۆڕ کردوە هەروا نووسینو پێ لێنانو خانوو لەسەر دروستکردنیشی یاساغ کردوە)[٢٤]

---

(٢٠) ئەمە لەفظی موسلیمە لەباسی (الجنائز) (٩٨/٩٧١) (باب ٣٣) (النهي عن الجلوس على القبور والصلاة عليه). ئەبو داود لە(الجنائز) (٣٢٢٩) (باب كراهية القعود على القبور) تیرمیذی لە(الجنائز) (١٠٥٠) باب (٥٧) (باب ما جاء في كراهية المشي على القبور والجلوس عليها). نسائی لە باسی (القبلة) (٦٧/٢) (باب النهي عن الصلاة الى القبر)ی‌دا ریوایەتیان کردوە.

(٢١) ئەمە بەشێکە لەفەرمودەیەک ئیمامی مالیک لە(الموطأ)(٤١٦) لەباسی کورتکردنەوەی نوێژ (باب/٢٤)دا ریوایەتی کردوە.

(٢٢)بوخاری لەباسی نوێژ (٤٣٦) (باب ٥٥)دا ریوایەتی کردوە.

(٢٣)موسلیم لەباسی (الجنائز)دا (٩٧٠) (باب ٣٢). (النهي...الخ).

(٢٤) تیرمیذی لەباسی (الجنائز) (١٠٥٢) (باب ٥٨) (ما جاء في.....الخ)

ئەبول هەییاجی ئەلئەسەدی دەڵێ: عەلی کوڕی ئەبو طالیب پێی گـوتم: ئەرێ بۆ نەتنێرم بـۆ کـارێک کـە کـاتی خۆی پێغەمبـەر ﷺ منـی بـۆ نـارد. کارەکەش ئەوەیە: بچی هەرچی پەیکەرە نەیهێڵی، هەر گۆڕێکـت بینـی بـەرز کرابوەوە لەگەڵ خاکدا یەکسانی بکەی، لەریوایەتێکدا هەر وێنەیەکت بینـی لەناوی بەری.[٢٥] لەمەوە زانایانی ئیسلام فەرموویانە: ظاهیری فەرموودەکان ئەوە دەگەیەنن: کە بەرز کردنەوەی گۆڕ حەرام بێ، هەندێ لـەزانایانی ئیسـلام بەلایانەوە حەرامە تمباری گۆڕ لەزەوی بەرز بێتەوە.

جەماوەری زانایان پێیان وایە: جڵەوگیریەکـە رو دەکاتـە گۆڕێـک: کـە زیاد لەتەسنیم بێ، ئەگینا بەرز کردنەوەی سەر گۆڕ تا ئەندازەی تەسنیم واتە: بستێک لـەزەوی بـەرز بێتـەوەو لای سـەروی تەسـک بکرێتـەوە ئـەوەندە بـێ گورەکەی پـێ بناسـرێ قـەیناکا. چونکـە شێوەی گـۆڕی پێغەمبـەر ﷺ و دوو هاوەڵـەکانی: (ئـەبو بـەکرو عومـەر) ئـاوابووە، بـەڵام دروسـتکردنی خـانوو لەسـەری‌و بـەرز کردنـەوەی گۆڕەکـە زیـاد لەئـەندازە وەکـوو ئـەو جـۆرەی لەسـەردەمی جـاهیلی‌دا دیـانکرد ئـەوە دەڕوخێنـدرێ. ئیمـامی شـافیعی دەفەرموێ: ئەگەر سەر گۆڕەکە بەقوڕ سواغ درێ دروستە.

ئەبو حەنیفە دەفەرموێ: گۆڕ هەڵبەستن‌و خانوکردن لەسەر گـۆڕو کردنـی سەر گۆڕ بەپەرستگا دابو نەریتێکی جولەکەو گاورەکانـە گواسـتراوەتەوە بـۆ نـاو موسـوڵمانان، موسـوڵمانان وێـرای ئـەو هـەموو فـەرموودە صەحیحانـەی پێغەمبەر ﷺ دەربارەی جڵەوگیریکردن لەوەی خانوو گومبەز لەسەر گۆڕستان بکرێن، گۆڕەکان بکرێن بەشوێنی نوێژو مزگەوت! کەچی بەداخەوە ئەوەتا ئەم هەموو بیناو گومبـەزو باڵـە خانانـە، ئـەو هـەموو خـانوو کۆشـکە گرینگانـە بەسـەر گـۆڕی پیـاوە گەورەکانـەوە کـراوە، مەرقـەدو ئارامگایـان بەگـەچ‌و

(٢٥) ئـەبو داود لەباسـی (الجنـائز)دا (٣٢١٨) (بـاب ٧٢) تـیرمیذی لـە(الجنـائز) (١٠٤٩) (بـاب ٥٦). موسلیم لاباسی (الجنائز)دا (٩٦٩) (باب٣١) ریوایەتیان کردوە.

چیمەنتۆو بەردی مەڕمەڕو کەرەسەی بەنرخ رابەستراوە. ئەمجار خەڵکی نەفامو سافیلکە نوێژی تێدا دەکەن، لەگۆڕەکان دەپاڕێنەوە کە بەهانایانەوە بێن! زۆر کەسی نەشارەزا هەیە هەوڵ دەدا نوێژ لەناو ئەو جۆرە مەرقەدانەدا بکا، چونکە بەلایەوە لەمزگەوتەکان پیرۆزترن. بۆ نموونە هی وا هەیە دەچێتە مزگەوتی ئیمام ئەبو حەنیفە یان مزگەوتی گەیلانی یان شێخ مەعروفی کەرخی یان مزگەوتی گەورەی سلێمانی...هتد هەوڵ دەدا بچێتە ئەو ژوورەی کە ئارامگای ئەبو حەنفەیە یان مەرقەدی شێخ عەبدولقادری گەیلانی‌یە، یان ئارامگای شێخ مەعروفی کەرخی‌یە، یان ژورەکەی کاکە ئەحمەدی شێخ لەوێدا نوێژەکەی بکا. لەکاتێکدا بەگوێرەی شەریعەتی ئیسلام بەفتوای زانایانی ئایینی ئیسلام نوێژ کردن لەو مەرقەدانەدا حەرامەو گوناهە. پێویستە وازی لێ بهێنرێ. چونکە چەند فەرموودەی صەحیحی پێغەمبەر ﷺ هەیە بەروونی جڵەوگیری لەو کارە دەکا لەوەپێش هەندێکمان لەو فەرموودانە تۆمار کردن.

لەلایەکی ترەوە هەندێ دابو نەرێتی ناشیرینو ناشەرعی لەکاتی زیارەتکردنی ئەو گۆڕانەدا ئەنجام دەدرێ وکوو سوڕانەوە بەدەوری گۆڕەکاندا، ماچکردنی دارو بەردی گۆڕەکانو لستنەوەی دیوارەکانیو خۆتیهەڵسوین لەدارو پەردوویان، لەوەش ناشیرینترو ناشەرعی ترو گوناهتر ئەوەیە هەندێ لەو زیارەتکەرانە رودەکەنە گۆڕەکانو دەست بەرز دەکەنەوەو لەبەریان دەپاڕێنەوەو دەلاڵێنەوە داوای جێ بەجێ کردنی مرازەکانیان دەکەن!

لەراستی‌دا ئەمە بتپەرستییەو بەهیچ برو بیانوێک پێنەوپەڕۆ ناکرێو هیچ پاساوێکی نیە. بۆیە پێویستە موسوڵمانان بەخۆیاندا بچنەوەو واز لەو کارە ناشەرعییە بێنو تۆبە بکەنو لەتاوانی رابوردویان پەشیمان ببنەوە، بێگومان ئەوەش چەسپاوە کە لەسەردەمی عومەری کوڕی خەتتابدا لەعێراق گۆڕی دانیال پێغەمبەر دۆزرایەوە، حەزرەتی عومەر یەکسەر فەرمانی دەرکرد

کە لەگەڵ زەویدا یەکسان بکرێ، ئەو نووسینەی لەگەڵ گۆڕەکەیدا دۆزراوەتەوە ژێر خاک بکرێ.[٢٦]

پێویستە موسوڵمانانی رۆشنبیرو زانایانی ئایینی مامۆستایانی مزگەوت جڵەوگیری لەو کارە ناشیرینە بکەنو ئەم ناشەرعییە بۆ موسوڵمانان شی بکەنەوە، لەتانەو لۆمەی ئەمو ئەو نەترسن، ئادابو شێوەی زیارەتی شەرعی فێری موسوڵمانان بکەن، چونکە بێگومان دیدەنی گۆڕستان بەگشتیو ئارامگای پیاوچاکان بەتایبەتی شتێکی رەواو شەرعییە بەڵام بەمەرجێ بەشێوەی شەرعی ئەنجام بدرێ چەند فەرموودەی پێغەمبەر هەن موسوڵمانان هەڵدەنێن بۆ دیدەنی کردنی گۆڕستان چونکە دیدەنی گۆڕستان بەشێوەی شەرعی رۆژی دوایی بیر دەخاتەوە، بەتایبەتی دیدەنی گۆڕی پیاو چاکان خێرو بەرەکەتی هەیە، وەکوو دیدەنی کردنیان وایە لەکاتی زیندوییدا.

بەکورتی دەبێ مامۆستایانی ئایینی، رۆشنبیرانی خواناس رێبازی مام ناوەندی بگرن، نەچن وەکوو هەندێ کەس تەقدیسو رێز لەگۆڕو ئارامگا بگرن بگاتە ئەندازەی بتپەرستیو دارو بەردی گۆڕەکان ماچ بکەینو خۆ لەدارو پەردوویان هەڵسوینو دوعاو پاڕانەوەیان ئاڕاستە بکەین. یان بەپێچەوانەوە نەچن وەکوو هەندێ کەس دیدەنی کردنی گۆڕستان بەرحەرام بزانین چ بایەخێکی پێ نەدەین. نەچین هێندە توندڕەوبین نوێژ کردن لەو مزگەوتانەی گۆڕی تێدایە بەحەرم بزانین، مزگەوتێک گۆڕی پیاو چاکێکی لەپاڵدا بێ بەڕەوای نەزانین نوێژی تێدا بکرێ. لەراستیدا ئەمەش توندڕەوییەو نارەوایەو پێویستە خۆمانی لێ بپارێزین.

ئایینی ئیسلام ئایینی راستیو میانەڕەوییە، لەهەموو شتێکدا ناوە راستی گرتووە بەهەر لایەکدا کێش بکرێ لەجەمسەری ئایین دەردەچێ.

---

(٢٦) تەفسیری مەراغی ج١٥/١٣٥.

ئەمجار دێتە سەر باسی مقۆ مقۆی ئادەمیزادان لەسەردەمی پێغەمبەر ﷺ دەربارەی ژمارەی ئەو کۆمەڵە لاوەو دەفەرموێ: ﴿سیقولون ثلاثة رابعهم کلبهم﴾ بڕێ لەخاوەن نامەکان دەڵێن: ئەو کۆمەڵە گەنجە سێ کەس بوون، چوارەمیان سەگەکەیان بوو.

ریوایەتکراوە: نەصارای نەجرانی هاتنە لای پێغەمبەرو لەم بارەوە دەستیان کرد بەگفتو گۆ لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ. مەلکانییەکان وتیان: ئەصحابولکەهف سێ کەس بوونو چوارەمیان سەگەکەیان بووە ﴿ویقولون خمسة سادسهم کلبهم﴾ هەندێکی تر: کە یاقوبیەکانن دەڵێن: پێنج کەس بوون سەگەکەیان شەشەمیان بووە ﴿رجماً بالغیب﴾ ئەم دوو تاقمە هەر لەخۆیانەوە رمڵ دەهاوێژن، هەواڵێ دەدەن نهێنییە لێیانو هیچی لێ نازانن کوێرانە قسە فڕێ دەدەن.

﴿ویقولون سبعة وثامنهم کلبهم﴾ هەندێکی تریان کە نەسطوریەکانن دەڵێن: حەوت کەسنو هەشتەمەکەیان سەگەکەیانە.

لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتکراوە فەرموویەتی: ئەم رایە حەقو راستە، چونکە پەروەردگار بۆ دوو رایەکەی تر فەرمووی کوێرانە رمڵ دەهاوێژنو لەخۆیانەوە قسە فڕێ دەدەن، بەڵام بۆ رای سێهەم ئەو حوکمەی نەداو لێی بێ دەنگ بوو، ئەمە نیشانەی ئەوەیە: کە ئەو ژمارە راستەو هاوشانی حەقە.

ئەمجار پەروەردگار رێنموییمان دەکا: بۆ ئەم جۆرە شتانە لەخۆوە هەواڵ نەدەینو زانینەکەی حەواڵەی خودا بکەین. دەفەرموێ: ﴿قل﴾ ئەی موحەممەد! پێیان بڵێ: ﴿ربي أعلم بعدتهم﴾ خودای من زاناترو ئاگادار ترە بەژمارەی ئەو کۆمەڵەو حاڵو وەزعیان ﴿مایعلمهم الا قلیل﴾ کەمێ لەخەڵکی نەبێ ژمارەیان نازانێ، ئەو ژمارە کەمەش ئەو کەسانەن کە لەکاتی خۆیدا روداوەکەیان بینیوەو چاویان بەو کۆمەڵە لاوە کەوتووە. هەروەها ئەوانەش کە لەسەرچاوەو رێگایەکی راستەوە ئەو هەواڵەیان زانیبێ.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: من لەو كەسانەم: كە خودا ئیستیثنای كردون، ئەو كۆمەڵە لاوە حەوت بوون، ئیبنو جەریریش هەر ئەم ژمارەیەی لەعەطاوە ریوایەت كردوە.

گرنگ زانینی ژمارەكەیان نیە، بەڵكوو گرنگ پەندو عیبرەت لەچیرۆكەكە وەرگیرێو بكرێتە بەڵگە لەسەر ئەوە: كە خودا دەتوانێ پاش مردن ئادەمیزادەكان جارێكی تر زیندو بكاتەوە.

تێبینی:

لێرە سێ رستە هەن ﴿ثلثة رابعهم كلبهم﴾ ﴿خمسة سادسهم كلبهم﴾ ﴿سبعة وثامنهم كلبهم﴾ لەدوو رستەی پێشەوەدا (واو) نیە لەرستەی سێیەمدا (واو) هەیە. ئەم جوداوازییە چی‌یە؟؟

زومەخشەری وڵامی ئەم پرسیارەی داوەتەوەو دەفەرموێ: ئەم (واو)ە دەچێتە سەر رستەیەك: كە ببێتە صیفەتی نەكیرە.

فائیدەی ئەو (واوە) جەخت كردنەوەی پەیوەندی نێوان صیفەتو مەوصووفە، نیشانەی ئەوەیە: كە ئەو وەصفە ثابیتو چەسپاوە بۆ مەوصووفەكە، واتە: ئەوانەی كە دەڵێن: ﴿سبعة وثامنهم كلبهم﴾ لەزانستو دڵنیایی‌یەوە ئەو قەسەیان كردوە، لەخۆوە قسەكەیان فڕێ نەداوە.

﴿فلا تمار فيهم الا مراءً ظاهراً﴾ ئەی موحەممەد! كێشە لەگەڵ خاوەن نامەكان مەكە دەربارەی (أصحاب الكهف) مەگەر كێشەیەكی كەم هەر ئەوەندەیان پێ بڵێ كە بەنیگا بۆت دێ، هیچی لێ زیاد مەكە، بەتوندو تیژی رەدیان مەدەرەوە، وەكوو لەئایەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿وجادلهم بالتي هي أحسن﴾النحل/١٢٥. یان دەفەرموێ: ﴿ولا تجادلوا أهل الكتاب الا بالتي هي أحسن﴾العنكبوت/٤٦.

كێشەیان لەگەڵ مەكەو زۆر لەگەڵیان پێدا مەچۆرەوە ئەو كێشەو دەمە دەمە دەربارەی ژمارەی ئەو كۆمەڵە لاوە چ سودێكی لێ پەیدا نابێ،

ژمارەکەیان سێ بن یان پێنج بن یان حەوت بن یان زیاتر چون یەکە ژمارەکەیان چ دەورێکی نیە. ئیشی ئەوان لای خودایە، زانیاری دەربارەیان لای خودایەو لای کەمێکە لەوانەیە بەچاوی خۆیان رواداوەکەیان دیوە، یان بەریوایەتی صەحیحو راست پێیان گەییشتووە، کەوابێ دەمە دەمێ زۆر دەربارەی ژمارەیان چ سودێکی تێدا نیە، پەند وەرگرتن لەکاری ئەوان کەم بن یا زۆر بن یەکسانە، بۆیە قورئان تەوجیهی پێغەمبەر دەکا: کە لەم بارەوە واز لەجەدەلو کێشە بێنێ، وزەی عەقڵی خۆی لەو بارەوە بێهودە خەرج نەکا، بۆ ئەوەی موسوڵمانان شوێن شتێک نەکەون کە عیلمو زانیارییان دەربارەی نیە، ئەم رواداوە رۆژگار لەگەڵ خۆی لوولی داوە بوەتە نهێنی‌یەکی مێژوویی‌و عائید بەخودایەو حەواڵەی عیلمی خودای بکەن!

﴿ولا تستفت فيهم منهم أحداً﴾ دەربارەی ئەو کۆمەڵە لاوە پرسیار لەخاوەن نامەکان مەکە، بەهیوای ئەوەی زانیارییان لێ وەرگری، چونکە ئەوان هیچی لێ نازانن‌و ئەوەی دەربارەیان دەیڵێن هیچی بەسەر هیچەوە نیە، لەلایەکی ترەوە ئەوەی لەقورئاندا هاتووە بەسە.

ئەمجار بەبۆنەی جڵەوگیری لەکێشەو جەدەل دەربارەی نهێنی رابوردو جڵەوگیری لەوە دەکا: کە دەربارەی غەیبی داهاتووش بریار نەداو لەخۆیەوە رمڵ نەهاوێژێ، چونکە ئادەمیزاد نازانێ لەداهاتوودا چی رو دەدا دەفەرموێ:

﴿ولا تقولن لشيء: اني فاعل ذلك غداً الا أن يشاء الله﴾ ئەی پێغەمبەر! بۆ هەر کارێک بتەوێ لەداهاتوودا ئەنجامی بدەی بەراشکاوی مەڵێ سبەینێ من ئەوە دەکەم مەگەر رستەی (ئینشائەڵلا)ی لەگەڵدا بڵێی! بۆ هەموو کارێک کە دەتەوێ لەداهاتوودا ئەنجامی بدەی رستەی (ئەگەر خودا بیەوێ)ی لەگەڵدا بڵێ، هیچ وادەیەک مەدە بەبێ گوتنی (ئینشائەڵلا) لەگەڵی‌دا. هەر کارێکت ویست بیکەی بڵێ: (ان شاء الله) دەیکەم.

فەرموودەیەک لەصەحیحەین دا هەیـە لەئـەبو هورەیـرەوە ریوایـەتکراوە ئـەویش لەپێغەمبـەرەوە دەگێڕێتـەوە دەفـەرموێ: سـولەیمانی کـوڕی داود دروودی خودایـان لێ بـێ، وتـی: ئەمشـەو دچمـە لای حـەفتا لەخێزانـەکانم لەریوایەتێکدا صەد لەخێزانەکانم، هەر یەکەیان کوڕێکی ببێو گـەورە ببـێو پێ بگاو لەپیناو ئاییینی خودادا جیهاد بکا، پێی گوتـرا بڵـێ: (ان شـاء الله) نەیگوت. ئەو شەوە چووە لای خێزانەکانیو ئافرەتێکیان نەبێ هیچیـان سـکی نەبوو، ئەو ژنەشی منداڵێکی نیوەچڵی بوو.. ئەمجار پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**فوالذي نفسي بيده لو قال ان شاء الله لم يحنث، وكـان دركـا لحاجتـه**) لەریوایەتێکی تردا (**ولقاتلوا في سبيل الله أجمعون**) لەوەپێش لەباسی هـۆی نـازڵبوونی ئـەم ئایەتـەدا ئامـاژەی ئـەوەمان کـرد کـە کافرەکـان پرسـیاریان لەپێغەمبـەر ﷺ کـرد دەربـارەی گیـانو ئەصحابەلکـەهفـو ذیلقەرنـەین، پێغەمبـەریش فـەرمووی: بـەیانی وڵامـی پرسـیارەکانتان دەدەمـەوە، ئینشائەڵلای نەکرد، ئیتر بۆ ماوەی پانزە رۆژ نیگـای لێ بـڕا، پێغەمبـەر ﷺ بەمە زۆر تەنگەتاو بوو، ئیتر ئەم سورەتە وەکوو دەرگای رەحمەت لێکردنـەوە نـازڵ بـووە سـەریو فـەرمانی پـێ دەکـا کـە بـۆ هـەر شـتێک بیـەوێ بیکـا، ئینشائەڵلای لەگەڵدا بڵێ، بڕیـاری هیـچ شـتێک نـەدا تـا بەویسـتی خـوداوە پەیوەستی نەکا، بۆ هەموو شتێک کە بڕیـاری کردنـی دەدا ئینشـائەڵلا بڵـێ: بەراستی ئەمـە ئـەدەبێکی جوانـە پـەروەردگار فـێری پێغەمبـەری کـرد، رێنموونیشە بۆ هەموو موسوڵمانێکو پێویستە بەجوانی پەیڕەوی ئـەم ئەدەبـە بکا، چونکە هیچ شتێک لەبوونەوەردا بەبێ ویستی خودا نایەتـە دی، هـەموو هەناسەیەکی گیانلەبەران، هەموو جمو جوڵێکی بوونەوەر هەر لەگەردیلەوە تـا مەجـەڕە، هـەموو تیکـەو لێکەیـەک بەسـتراوە بەویسـتو خـوا هیشـی پەروەردگارەوە، بەبێ ویستی ئەوە هیچ شتێک نابێ، کەوابێ پێویستە ئێمەی ئـادەمیزاد بـەدڵو بـەزمان هـەموو کارێکمـان بـەو مەشـیئەتە رەهایـەوە

بەستینەوە، هەروەها هەموو روداوێکی لەمەودوا شتێکی پەنامەکی یەو لەئێمە غەیبی یە، کەوابێ پێویستە لەخۆوە بەبێ عیلمو زانین دەمو لەو شتانە نەکوتین.

لەلایەکی ترەوە خۆ راهێنانو پەیرەوکردنی ئەم فەرمانە پەیوەندی ئادەمیزاد بەخوداوە پتەو دەکا، دەبێتە هۆی جێگیر بوونی یادی خودا لەدڵو دەرووندا، ئادەمیزاد وا لیێ دەکا هەست بەتەنیاییو بێ پشتیوانی نەکا، هەست دەکا هێزێکی کاریگەری لەپشتە لەکاتی سەرکەوتندا لەخۆی بایی نابێ، بەتێشکانو ژێر کەوتن هیوا بڕاو نابێ، لەحاڵەتی خۆشیو ناخۆشیدا، دڵی بەخوداوە پەیوەستەو گەشبینو بەرچاوو رونە، لەسەر خۆشی سوپاسگوزارە لەسەر ناخۆشی بەصەبرو ئارامە!!

ئەمە ئەوە ناگەیەنێ که ئادەمیزاد . پاڵی لیێ بداتەوە بیر لەداهاتوو نەکاتەوە پیلان بۆ داهاتوو دانەنێ، رابوردوو ئێستاو داهاتووی خۆی پێکەوە گرێ نەدا، نەخەیر ئەوە ناگەیەنێ، بەڵکوو مانای ئەوەیە ئادەمیزاد بۆ هەموو کارێکێ گرنگێ بێ یان نا، کەم بێ یان زۆر حیسابی غەیب بکا، حیساب بۆ ویستو خواهیشی پەروەردگار بکا، حیساب بۆ ئەو مەشیئەتە بکا: کە هەڵسوڕێنەری بوونەوەرە، پەلاماری هەر شتێکی دا مەشیئەتو ئیرادەی خودا لەبەر چاو بگرێ، وا هەست بکا: کە قودرەتو دەسەڵاتی خودا لەزوور دەسەڵاتی خۆیەوەیە. نیازی کردنی هەر کارێکی کرد بەدووری نەزانێ: کە خودا ویستێکی تری هەبێ، جا ئەگەر خودا یارمەتیداو نیازەکەی بۆ هنایە دی ئەوە باشە خۆ ئەگەر ویستی خودا بەپێچەوانەی نیازی ئەوەوە بوو، ئاواتەکەی نەهاتە دی، با پیێ دڵتەنگێ نەبێ، چونکە هەموو شتێک بەدەست خودایە، ویستی ئەو چۆنە هەر ئەوە دێتە دی.

کەوابێ با ئادەمیزاد بیر بکاتەوە، پیلان دانێ، بەڵام باوا هەست بکا: کە بیر کردنەوەو پیلاندانانی بۆ کارەکانی بەویستو خواهیشی خودا دەستەبەر

دەبن. دڵنيابێ خودا چی لەچارە نووسيوە هەر ئەوە دێتە كايەوە، چی بڕيار داوە هەر ئەوە دەبێ، جا ئەگەر لەداهاتوودا پەردەی غەيب لەسەر شتێك لادراو تەگيبری خودا لەتەگبيری ئەو جيا بوو، با بەدڵێكی فراوانەوە قەزاو قەدەری خودا قبووڵ بكاو گەردنكەچی خواهيشی پەروەردگاری بێ، چونكە پێنووسی ئەزەڵ هەر ئەوەی بڕيار داوە، لەئەم نهێنی بووەو ئێستا هاتۆتە دی. ئا ئەمەيە ئەو پەيڕەوو پرۆگرامەی ئيسلام دڵی موسوڵمانی پێ پەروەر دەكا، لەحاڵی بيركردنەوەو تەگبير كردن هەست ناكا بەتەنهايیو بێكەسی، لەحاڵی سەركەوتنو رزگاربووندا هەست ناكا بەلەخۆبايی بوونو لوتبەرزی، لەحاڵی تێشكانو ژێركەوتندا هەست بەنائومێدیو هيوا بڕاوی ناكا، بەڵكوو لەهەموو حاڵەكانیدا دڵی پەيوەستە بەخوداوە، پشتی بەئەو قائيمەو سوپاسی نيعمەتەكانی دەكاو رازييە بەقەزاو قەدەری پەروەردگاری!

﴿واذكر ربك إذا نسيت﴾ هەر كاتێ بڕيارێكت داو نيازی كردنی كارێكت بوو لەبيرت چوو (ان شاء الله) بڵێی دوايی بيرت كەوتەوە خێرا بيڵێو فريای قسەكەی پێشووتی بخە، ئەو خێرو فەرە لەكيس خۆت مەدە، هەرچەندە ماوەی زۆريشی بەسەردا تێپەڕی بێ.

ئيبنو عەبباس دەفەرموێ: تا ساڵێكيش بێ هەر قەيناكا! واتە: ئەگەر كابرا بڕيارێكی داو پاش ساڵێك بيری كەوتەوە كە (ان شاء الله)ی بۆ ئەو كارو بڕيارەی نەگوتووە با بيڵێ.

بەڵام ئەوەمان لەبير نەچێ بۆ ئەحكامی شەرعی ئيستثناء كاتێك دەوری هەيە كە بەشوێن موستەثنامنهودا بێو لێك دانەبڕێن.

﴿وقل عسى أن يهديني ربي لأقرب من هذا رشداً﴾ ئەی موحەممەد! بڵێ: ئومێدەوارم، چاوەڕوانم خودای خۆم شارەزاييم بكا بۆ شتێك خێرو بێری ئەوەی لەبيرم چووە بۆم پڕ بكاتەوە، فەرو بەرەكەتی نزيكتر بێ. هيوادارم پەروەردگارم رێنموييم بكا بۆ شتێك بەڵگەو نيشانەی روونو راستی تری

تێدابێ لەسەر پێغەمبەریەتیم. بەڵگەی وام نیشان بدا باشتر بچێتە دڵو دەروونەوە، زوتر لەدڵا جێگای بێتەوە، لەم بەڵگەیەی هەواڵی چیرۆکی ئەم کۆمەڵە لاوە بەسوود تربێ بۆ پەیامەکەم، چونکە عیلمو زانستی خودا رەهاو موطلقە چەندێک خێرو فەڕی خۆی برژێنێ بەسەرمدا هێشتا چاکترو زورتری لا هەیە. بێگومان پەروەردگار وەکوو فەرمانی پێ کرد: کە داوای بەڵگەی رونو ئاشکراتر بکا، بۆیشی بەدی هێنا، ئەوەتا ئەو هەموو هەواڵو چیرۆکەی پێغەمبەرانی پێش خۆیو بەسەرهاتو روداوی گەلە پێشینەکانی بەنیگا بۆ نارد کە رۆژگاریان لەهی (أصحاب الكهف) کۆنتربوو، هەروەها ئەو هەموو هەواڵە نهێنیانەی بۆ ئاشکرا کردو بەنیگا ئاگاداری کرد بەسەریاندا: کە هەندێکیان لەچەرخی خۆیداو ئەوانی تر دوا لەدونیا دەرچوونی یەک لەدوا یەک دێنە دیو تا رۆژی قیامەت بەرە بەرە دێنە جێ.

لەوانەش گرنگترو بەفەڕتر ئەو شەریعەتو بەرنامەیەیە کە بەراستی بەرنامەی ژیانەو بۆ هەتا هەتایە گونجاوو لەبارە، بۆ هەموو گەلو چەرخو چینو توێژێک، بۆ هەموو وڵاتو ناوچەیەک دەگونجێو کورت ناهێنێ!! چارەسەری هەموو کێشەو گیروگرفتێکی تێدایە.

ئەمجار ماوەی نووستنەکەیان لەئەشکەوتەکەدا دەست نیشان دەکاو دەفەرموێ: ﴿ولبثوا في كهفهم ثلاثمائة سنين وازدادوا تسعاً﴾ ئەو کۆمەڵە لاوە لەئەشکەوتەکەیاندا سێ سەد ساڵ مانەوە بەحیسابی خاوەن نامەکان کە حیسابی خۆریی دەکەن ئەوانەی دەربارەی (أصحاب الكهف) پرسیاریان لێ کردی، نۆ ساڵیش زیاد بەحیسابی قورەیشییەکان، کە حیسابی مانگی دەکەن. واتە: ئەندازەی سێ سەد ساڵی شەمسی مانەوە کە دەکاتە سێ سەدو نۆ ساڵی مانگی.

بەراستی ئەمە موعجیزەیەکی رونو ئاشکرای پێغەمبەرە ﷺ ئەو پێغەمبەرە نەخوێندەوارە، نەحیسابی خوێندوە نەزانیاری هەندەسەو فەلەکی

خوێندوە، چۆنی زانی هەموو سەد ساڵێکی خۆری سێ ساڵی مانگی زیاد دەکا، هەموو سیو سێ ساڵێکی خۆریی ساڵێکی مانگی زیاد دەکا، هەموو ساڵێکی خۆریی نزیکەی پانزە رۆژی لەساڵی مانگی زیاترە.

بێگومان خودای زاناو دانا بەنیگا ئاگاداری کردوە. زۆر شتی لەوە نهێنی ترو بەسوود تریشی فێر کردوە.

﴿قل: الله أعلم بما لبثوا﴾ ئەگەر لێیان پرسی ئەندازەی مانەوەیان لەئەشکەوتەکەدا چەند بووە، تۆیش زانیاریت دەربارەی ماوەکە نەبوو، بڵێ: خودا شارەزاو ئاگادارە بەحاڵو وەزعیان، ماوەی مانەوەکەیانی بۆ رون کردییەوە، ئەوەی پێی راگەیاندی هەر ئەوە راستو حەقە، نەکێ ئەوەی ئەو خاوەن نامانە دەیڵێن. چونکە نهێنی زەوی وئاسمانەکان زانیارییەکە تایبەتە بەخۆیەوەو کەسی تر هیچی لێ نازانێ، مەگەر کەسانێک کە خودا بڕێک لەو نهێنییانەی پێ بڵێ!

پەروەردگار بۆ خۆی داناو زانایە بەهەموو شتێک لەهەموو کەس باشتر ئەندازەی مانەوەی (أصحاب الكهف) دەزانێو ئەوا بۆ تۆشی رون کردۆتەوە.

فائیدەو نوکتەی دواخستنی ئەم رستەیە بۆ راگەیاندنی ئەوەیە: کە ئەو خاوەن نامانە دەربارەی ماوەی مانەوەی (أصحاب الكهف) لەئەشکەوتەکەدا راجیاییان هەیە وەکوو چۆن لەژمارەکەیاندا راجیاییو کێشەیان تێکەوتووە. جا لەوێ بۆ ژمارەکەیان کلکە (تەذییل)ێکی هێنا فەرموی: ﴿قل ربي أعلم بعدتهم﴾. لێرەشدا هەمان کلکەو تەذییلی هێناو فەرموی: ﴿قل: الله أعلم بما لبثوا﴾.

بەکورتی دەفەرموێ: هەواڵی راستو دروست دەربارەی ژمارەی (أصحاب الكهف)و ئەندازەی مانەوەیان لەئەشکەوتەکەدا بەنووستوویی لای خودایە، چونکە هەر ئەو زاناو دانایە بەحەقیقەتی شتەکان. ئەوەی خەڵک دەیڵێن: رملێ هاویشتنو شکو گومانە، قسەی بێ بەڵگەو دەلیلن.

﴿أبصره به واسمع﴾ ئای خودا چەند بینایەو چەند باش شتەکان دەزانیو چەند شنەوایە بەهەموو بیستراوێک هیچی لێ گوم نابێو هیچی لێ تێک ناچێ!

قەتادە دەفەرموێ: واتە: کەس بەئەندازەی خودا بیسەرو شنەوا نیە.

﴿ما لهم من دونه من ولي﴾ نیە بۆ ئادەمیزاد بێجگە لەخودا کەسێکی تر بتوانێ کاروباریان هەڵسورێنێ، بەراستی خودایەکی بێ هاو وێنەو بێ نەظیرو بێ وەزیرە ﴿ولا یشرك في حکمه أحداً﴾ پەروەردگار بڕیارو بەدیهێنان بەدەست خۆیەتی، چی بڕیاردا چۆنی بڕیاردا هەڵوەشانەوەی نیەو کەس نیە بتوانێ دەست لەکاری خودا بدا. خودایەکی تاکئو تەنهاو بێ وەزیرەو بێ راوێژکارە تاکئو تەنهای موطلقە، حاکمی فەردو صەمەدە!

رێنموییی کردنی پەروەردگار بۆ پێغەمبەرو موسوڵمانان

وَٱتْلُ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ
رَبِّكَ ۖ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَـٰتِهِۦ وَلَن تَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾
وَٱصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِىِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ ۖ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلْحَيَوٰةِ
ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ
أَمْرُهُۥ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن
شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّـٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ

وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟ يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ
ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟
ٱلصَّٰلِحَٰتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ
لَهُمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ
مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِـِٔينَ
فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ ۚ نِعْمَ ٱلثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

دوای ئەوەی لەئایەتەکانی پێشوودا چیرۆکی ئەصحابولکەهفی گێڕایەوە کە لای زوریەی خەڵك نەزانراو بوو، کە ئەمە بۆ خۆی بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە قورئان نیگای پەروەردگارە، ئەمجار فەرمان بەپێغەمبەرو موسوڵمانان دەکا بەردەوام بن لەسەر خوێندنی قورئانو دانەبڕان لەو کۆڕو مەجلیسانەی قورئانی تێدا راڤەدەکرێو دەخوێندرێتەوە. پاشان سزای کافرەکانو پاداشی خوداپەرستان دیاری دەکا.

دەربارەی ئایەتی ژمارە (٢٨) ﴿واصبر نفسك...الآیة﴾ سەلمانی فارسی دەفەرموێ: عویەینەی کوڕی حیصنو ئەقرەعی کوڕی حابیسو خزمەکانیان هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﷺ تازە موسوڵمانو دڵ دانەمەزراو بوون. وتیان: ئەی رەوانە کراوی خودا! ئەگەر تەشریفت لەسەروی مەجلیس دانیشی لەگەڵمانداو ئەم گەجەرو گوجەرانەت لەخۆت دوور خستایەوە (مەبەستیان سەلمانو ئەبو ذەرو موسوڵمانە هەژارەکان بوو) هەر یەکەیان جبەیەکی خوری لەبەردا بوو هیچی تریان نەبوو بیپۆشن، وتیان: ئەگەر تۆ ئەوانە لەخۆت دوور خەیەوە، ئێمە لەگەڵت دادەنیشینو قسەو باست لەگەڵ

دەكەین‌و ئایینت لیٚ فیٚر دەبین، ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿واتل ماأوحي اليك من كتاب ربك، لا مبدل لكلماته، ولن تجد من دونه ملتحداً، واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشيّ يريدون وجهه﴾ تا دەگاتە ﴿انا اعتدنا للظالمين ناراً﴾ی نازڵ كرد. ئیتر پیٚغەمبەر ﷺ هەستا بۆ ئەوەی سەلمان‌و ئەبو زەرو موسوڵمانە هەژارەكانی دی‌ چاو پیٚ بكەویٚ، تا لەلای پاشەوەی مزگەوت دۆزینیەوە خەریكی یادی خودا بوون، پیٚغەمبەر ﷺ فەرمووی: سوپاس بۆ خودا كە نەیمراندم هەتا فەرمانی پیٚكردم كە بەصەبر بم‌و ژیان لەگەڵ چەند پیاویٚكی ئۆمەتەكەم بەسەر بەرم، مردن‌و ژیانم لەگەڵ ئیٚوەیە.

لەریوایەتیٚكی تردا هاتووە، دەڵیٚ: عویەینەی كوڕی حیصن هیٚشتا ئیمانی نەهیٚنابوو هاتە خزمەت پیٚغەمبەر ﷺ لەو كاتەدا كۆمەڵیٚك لەموسوڵمانە هەژارەكان لەخزمەتی بوون، یەكیٚ لەوانە سەلمانی فارسی بوو كراسیٚكی فش‌و فۆڵی لەبەردا بوو، عارەقی تیٚدا كردبوو، چیلكە دارخورمایەكی بەدەستەوە بوو كراسەكەی پیٚ دەدڕی‌و پاشان دەیچنییەوە. جا بەپیٚغەمبەریان گوت ئەریٚ تۆ بەبۆگەنی ئەمانە نارەحەت نابیٚ؟؟ ئیٚمە پیاو ماقوڵی هۆزی موضەرین‌و شان‌و شكۆمەندیمان ئاشكراو نمایانە، ئەگەر ئیٚمە ئیمانت پیٚ بهیٚنین، هەموو كەس چاومان لیٚ دەكاو موسوڵمان دەبن، وەلیٚ ئیٚمە: كە ئیمانت پیٚ ناهیٚنین، لەبەر ئەمانە، ئەمانە دوور بخەرەوە تا ئیٚمە شویٚنت بكەوین، یان كە هیچكە نەبیٚ مەجلیسیٚكی تایبەتیمان بۆ دیاری بكە، ئەوان كۆڕی خۆیان بەجیاو ئیٚمە مەجلیسی خۆمان بەجیا. ئیتر ئەم ئایەتە نازڵ بوو.

دەربارەی هۆكاری نازڵبوونی ئایەتی ﴿ولا تطع من اغفلنا قلبه....الآية﴾ ئیبنو مەردەوەیهی لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەكا: دەفەرمویٚ: ئەم ئایەتە لەشانی ئومەیەی كوڕی خەلەفی جەمەحی نازڵ بووە،

ئەوە بوو داوای لەپێغەمبەر ﷺ کرد: کە موسوڵمانە هەژارەکان لەلای خۆی دەربکاو سەرانی قورەیش لەخۆی نزیک بکاتەوە ئیتر ئەم ئایەتە نازڵ بوو.

﴿واتل ما أوحي اليك من كتاب ربك لامبدل لكلماته ولن تجد من دونه ملتحداً﴾ ئەی موحەممەد! ئەو قورئانەی بەنیگا بۆت نێردراوە بیخوێنەوە، پەیڕەوی فەرمانو نەهیەکانی بکە، دڵو گوێچکەتی بۆ بکەرەوەو تێی بگەو کاری پێ بکە، بێگومان هیچ کەس ناتوانێ وشەو کەلیماتی خودا ئاڵ گۆڕ بکا، هیچ کەس رایەی ناکەوێ، وادەو بەڵێنی خودا بۆ فەرمانبەردارانو هەڕەشەی لەیاخی بوان بگۆڕێ، جا ئەگەر تۆ ئەی موحەممەد! فەرمانبەرداری ئەم پەیامە نەبیو کاری پێ نەکەیو هەڕەشەی خودا گرتیتیەوەو تووشی دەردو مەینەتی بووی، ئیتر ئەو کاتە بێجگە لەخودا پەنایەکت دەست ناکەوێ هانای بۆ بەرێ، کەس نیە یارمەتیت بدا، چونکە دەسەڵاتو قودرەتی خودا هەموو بوونەوەری گرتۆتەوە، کەس ناتوانێ لەچنگ خودا را بکاو لەژێر دەسەڵاتی بچێتەوە دەرێ.

﴿واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغدات والعشي يريدون وجهه﴾ بەصەبرو ئارام بەلەگەڵ هاوەڵانی هەژارتدا، خۆت رام بێنە لەسەر هەڵکردن لەگەڵ هەژارانی وەکوو عەمماری کوڕی یاسرو صوهەیبو بیلالو ئیبنو مەسعوودو هاو وێنەکانیان؛ لەوانەی ئێوارەو بەیانیو هەموو کاتو ساتێک سەرگەرمی خودا پەرستینو خەریکی ذیکرو یادی خودان! لەگەڵ ئەوان دانیشەو کۆڕو مەجلیس ببەستە! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغدات والعشيّ، يريدون وجهه﴾الأنعام/٥٢ داواکاری قوڕەیشییە ملهوڕەکان دەق دەشوبهێتە قسەکەی گەلی نووح کە بەحەزرەتی نووحیان گوت: ﴿انؤمن لك واتبعك الأرذلون﴾الشعراء/١١١.

ئەمجار پەروەردگار فەرمانی پێشووی جەخت کردەوەو فەرمووی: ﴿ولا تعد عيناك عنهم﴾ ئەی موحەممەد! چاو لەهاوەڵانت لامەدەو چاو مەبڕە

لەکۆبونەوەو مەجلیس گرتن لەگەڵ دەوڵەمەندە ملهوڕەکان، هەوڵو تەقەڵلای ئەوە مەدە: واز لەمان بێنیو ئەوان رازی بکەی! بەهیوای ئەوەی ئیمان بهێنن! جا کە ئەم ئایەتە نازڵ بوو (وەکوو لەپێشەوە باسمان کرد) پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (الحمد لله الذي جعل في أمتي من أمرت أن أصبر نفسي معه).

ئەمجار پەروەردگار ئەم نەهیە جەخت دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿ولا تطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا﴾ وریابەو نەکەی ئیطاعەی ئەوانە بکەی: کە دڵیانمان غافڵ کردوە لەیادی خۆمان. نەکەی بەقسەی ئەوان، موسوڵمانە هەژارەکان تەرە بکەی! ئەوانە بەهۆی کردەوەی ناشیرینی خۆیانەوەو بەویستی خۆیان رێگای گومڕاییان گرتووەو سوورن لەسەر بەردەوام بوون لەسەری! بەهۆی دونیاوە ئاگایان لەئایینو خوداپەرستی نیە.

﴿واتبع هواه وكان أمره فرطاً﴾ زێدەڕەوی دەکەن لەکردەوەو هەڵسو کەوتیان، شوێن هەواو ئارەزۆی خۆیان کەوتوون، بەجوانیو رازاوەیی دونیا هەڵخەڵەتاون، ماڵو سامانو لەشساغیو قسە رۆییشتویی بۆغرای کردون!

ئەمجار دوای ئەوەی فەرمانی بەپێغەمبەر ﷺ کرد: کە بەگوێی ئەو دەوڵەمەندانە نەکا: کە دەڵێن: تۆ ئەگەر ئەو لاتو لەجەرانە لەخۆت دورخەیەوە ئێمە ئیمانت پێ دەهێنین، فەرمانێکی تری ئاراستە دەکات؛ پێی دەفەرموێ: ﴿وقل الحق من ربكم، فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر﴾ ئەی موحەممەد! بەو خەڵکە بڵێ: ئەو پەیامەی من هێناومە لەخوداوە راستو حەقەو دروستە، شکو گومانی تێدا نیە، هەر ئەم ئایینە حەقەو پێویستە پەیڕەوی بکرێ، هەر ئەم ئایینە بەکەڵکی شوێن کەوتن دێ، جا کەسێک پێی خۆشە با ئیمان بێنیو بچێتە پێری موسوڵمانانەوە، برو بیانووی نامەعقوولو نەگونجاو نەگرێ، نەڵێ با موحەممەد ئەو هەژارانە لەخۆی دوور خاتەوە جا ئێمە ئیمانی پێ دەهێنین! کەسێکیش دەیەوێ بەکافری ژیان بەسەر بەرێو موسوڵمان نەبێ، با بەکافریو گومڕایی بمێنێتەوە، ئەمن

پێویستم بەئێوە نیە، کەسێك کردەوەی باش بکا سوودی بۆ خۆیەتی، کەسێکیش خراپەکاریێ زیانەکەی لەسەر خۆیەتی بۆخۆی زەرەر دەکا. پاشان رۆژی قیامەت خودا بەگوێرەی کردەوەکانتان سزاو پاداشتان دەداتەوە، چاکە بەچاکەو خراپە بەخراپە.

ئەمەیە تەوجیهاتی قورئان دەرحەق بەچینی چەوساوەو هەژار، ئەمەیە تەرازوو تێروانینی بۆ هەڵسەنگاندنو بایەخ پێدان، دەبێ ئەوانەی ئیسلام تاوانبار دەکەن بەچەوسێنەرەوەو دەرەبەگایەتی، بەرامبەر ئەم جۆرە تەوجیهاتانە چی بڵێن؟! بێگومان شتێکی رونو ئاشکرایەو مێژوو شایەدە، دەقەکان بەئاشکرا هاوار دەکەن، بەشێوەی فیعلیو واقیعیو عەمەلی پێغەمبەرو هاوەڵانی پەیرەوی ئەو دەقو تەوجیهاتانەیان کردوەو لەژیانی رۆژانەیاندا رەنگی داوەتەوە، شتێکی چەسپاوەو گومانی تێدا نیە: کە ئایینی ئیسلام رزگاریکەری ئادەمیزادە، رزگاریکەری چینی چەوساوەو هەژارە، یارمەتیدەری بێ نەواو تویژی رەنجبەرو زەحمەتکێشە، جا با زورنا ژەنان زورنای خۆیان بژەننو دەهۆڵی دڕاوی خۆیان بکوتن! پەتی درۆکورتەو چەواشەکاری تا سەر سەرناچێ، بەری خۆری ئیسلام بەبێژنگ ناگیرێو، بەحری ئیحسان بەدەمی سەگ گڵاو نابێ! ئەوە پەیڕەوو پرۆگرامو ئەوە یاساو شەریعەتو تەوجیهاتو ئامۆژگاری! ئەوەش شایەدی مێژوو کردەوەی فیعلی هەڵگرانی ئەم ئایینە!!

جا پاش ئەو سەرپشکی کردنەی بۆی دیاری کردن، هەڕەشەی خۆی ئاڕاستەی ئەوانە دەکا: کە لایەنی کوفرو بێدینی هەڵدەبژێرنو دەفەرموێ: ﴿انا أعتدنا للظالمين ناراً أحاط بهم سرادقها﴾ بێگومان ئیمە بۆ ئەوانەی ستەم لەخۆیان دەکەنو روو لەئایینی حەق وەردەگێڕنو بڕوا بەپەیامی پێغەمبەری خودا ناکەن، ئاگرێکمان بۆ ئامادە کردون؛ کە بڵێسەکەی لەهەموو لایەکەوە

دەوریان دەگرێو رزگاربوونیان لێ نابێو چی هەوڵو تەقەڵلا بدەن بۆ خۆ رزگار کردن لێی، بێهودەیە.

﴿وان يستغيثوا يغاثوا بماء كالمهل يشوي الوجوه﴾ ئەگەر ئەو کافرە ستەمکارانە لەناو ئاگردا داوای یارمەتیو بەهاناچوونەوە بکەن داوای ئاوی خواردنەوە بکەن بۆ شکاندنی تینوایەتییان وەکوو لەسورەتی (الأعراف)دا لەسەر زمانی ئەو ستەمکارانە دەفەرموێ: ﴿أفيضوا علينا من الماء او مما رزقكم الله﴾ کەمێک لەئاوی خواردنەوەمان بەسەردا بڕێژن، یان لەهەندێک لەو نیعمەتانەی خودا پێی داون بەشمان بدەن! بەئاوێکی خەستی وەکوو خڵتەی زەیت، یان ڕەش وەکوو خڵتەی زەیت بەهانایانەوە دێن، هەر کە ئەو کافرانە ویستیان بخۆنەوە، لەدەمی خۆیانی نزیک دەکەنەوە، دەمو چاویان دەبرژێنێو پێستی دەمو چاویان دادەوەشێو دەکەوێتە خوارێ! ئەی دەبێ حاڵی قوڕگو ورگو ریخۆڵەیان چۆن بێ؟؟

﴿بئس الشراب وساءت مرتفقاً﴾ ئەم شەرابەی دەدرێ پێیان شەرابێکی زۆر خراپو بێ سودە، تینوایەتی ناشکێنێ هاڵاوو گەرمایی ئاگرەکە کەم ناکاتەوە، بەڵکوو تینوایەتیو گەرماکەیان زیدە تر دەکاو پتر ناڕەحەتیان دەکا، بەراستی دۆزەخ پەناگایەکی خراپو شوێن حەوانەوەیەکی ناپەسەندە، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿انها ساءت مستقراً ومقاماً﴾الفرقان/٦٦. خودایە ئەو شوێنەمان بەنسیب نەکەیو لێی پارێزراوبین.!!

جا کە ئەوە حاڵی ئەوانە بێ کە کوفرو گومڕاییان هەڵبژاردوە، دیارە دەبێ حاڵی ئەوانەی ئیمانیان هەڵبژاردوە بەپێچەوانەوە بێ! بەڵی هەر وایە: ﴿ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات انا لا نضيع أجر من أحسن عملاً﴾ بێگومان ئەوانەی بڕوایان بەخودا کردوە، پێغەمبەریان بەراست زانیوە، بەپیر بانگەوازییەکەیەوە چونو بەگوێرەی پەیامی پێغەمبەرەکەیان هەڵسو کەوتیان

کردوه، پابەندی فەرمانو نەهییەکانی بوون، ئێمە کردەوەی باشی ئەوان بەفیڕۆ نادەین ﴿أولئك لهم جنات تجري من تحتهم الأنهار﴾ ئەوانە لەناو بەهەشتی رازاوەدا ژیانی هەتا هەتاییبان بەسەر دەبەن، بەراستی بەهەشت شوێنی حەوانەوەو ژیان تێدا بەسەر بردنە، بەژێر قەصرو باڵەخانەکانیدا جۆگای ئاوی جوان دەکشێن، دیمەنەکانی جوانو رازاوەو قەشەنگن، هەوای پاکو خاوێنو ئاوی شیرینو گوارایە، هەر ئەوێ شوێنی حەوانەوەو ژیان تێدابەسەر بردنە! شوێنی خۆشیو رابواردنە، ﴿يحلون فيها من أساور من ذهب﴾ دەڕازێندرێنەوە بەشتی جوانو رازاوە، کە برێک لەرازانەوەکەیان بەبازنەو خڵخاڵی ئاڵتون دەبێ. بوخاریو موسلیم لەئەبو هورەیرەوە فەرمودەیەکیان ریوایەت کردوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (تبلغ الحلية حيث يبلغ الوضوء)[٢٧] لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿يحلون فيها آساور من ذهب ولؤلؤاً، ولباسهم فيها حرير﴾الحج/٢٣.

﴿ويلبسون ثياباً خضراً من سندس واستبرق﴾ لەبەریان دەکرێ پۆشاکی رەنگ سەوز لەئاوریشمی تەنکو ئەستوور، واتە: لەهەموو جۆرەکانی ئاوریشمو مەخمەریان لەبەر دەکرێ: ﴿متكئين فيها على الأرائك﴾ لەسەر قەرەوێلەو کورسی پاڵ دەدەنەوەو ئارام دەگرن. ﴿نعم الثواب وحسنت مرتفقاً﴾ بەراستی ئەو پاداشەی دەدرێتەوە بەخواپەرستان پاداشێکی زۆر باشو بەهرەمەندییە، شوێنی حەوانەوەو مانەوەیان شوێنێکی باشو خۆشو دڵخۆشکەرەیە!

جا با هەر کەسە لەدونیادا بەویستی خۆی سەرپشک بێ، ئەوی حەزی لێیەتی با موسوڵمان بێ، ئەوی حەزی لێیە با کافر بێ، ئەوی حەزی لێیە با هاونشینی کۆمەڵی هەژاران بکا، ئەوی نایەوێ با هاونشینییان نەکا، ئەوانەی

---

(٢٧) أخرجه مسلم في الطهارة (٢٥٠) باب (١٣).

نایانەوێ هاورێیەتی ئەوانە بکەن: کە هەژارنو دڵ پڕ لەئیمانو بۆنی ئارەقو چڵکیان لێ دێ با خۆیان هەڵگرن بۆ کێمو زوخاوی دۆزەخ ئەوی لەدونیادا رازی نیە هاونشینی ئەو خوداپەرستە هەژارانە بکا، با بزانێ: کەسزای قیامەتی دۆزەخەو چاوەڕوانی ئەو ئاکامە بێ!

چیرۆکی خاوەنی دوو باخەکەو نمونەی دەوڵەمەندی لەخۆبایی بوو هەژاری بڕوا قائمو پتەو

۞ وَٱضْرِبْ
لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَٰبٍ وَحَفَفْنَٰهُمَا
بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا ٱلْجَنَّتَيْنِ ءَاتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ
تَظْلِم مِّنْهُ شَيْـًٔا وَفَجَّرْنَا خِلَٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُۥ ثَمَرٌ فَقَالَ
لِصَٰحِبِهِۦ وَهُوَ يُحَاوِرُهُۥٓ أَنَا۠ أَكْثَرُ مِنكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾
وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِۦٓ
أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّى
لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُۥ صَاحِبُهُۥ وَهُوَ يُحَاوِرُهُۥٓ
أَكَفَرْتَ بِٱلَّذِى خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّىٰكَ رَجُلًا
﴿٣٧﴾ لَّٰكِنَّا۠ هُوَ ٱللَّهُ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِرَبِّىٓ أَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَآ إِذْ

دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ ٱللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللَّهِ إِن تَرَنِ أَنَا۠
أَقَلَّ مِنكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَىٰ رَبِّىٓ أَن يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّن
جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا
زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُۥ طَلَبًا ﴿٤١﴾
وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِۦ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَآ أَنفَقَ فِيهَا وَهِىَ خَاوِيَةٌ
عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِى لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّىٓ أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ
فِئَةٌ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ ٱلْوَلَٰيَةُ
لِلَّهِ ٱلْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

دەربارەی هۆی نازڵبوونی ئەم ئایەتانە راجیایی هەیە:

هەندێک دەڵێن: دەرحەق بەدوو برا لەخێڵی بەنی مەخزوم نازڵ بووە، یەکێکیان کافرەو ناوی: (الأسود بن عبد الأسود بن عبد یالیل) بووە، ئەوی تریان، موسوڵمانەو ناوی (أبو سلمة عبد الله بن الأسود)ە. ئەم کابرایە مێردی ئوممەسەلەمە بووە پێش ئەوەی پێغەمبەر ﷺ مارەی بکا.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: ئەم دوو کابرایە دوو برا بوون لەنەتەوەی ئیسرائیل، یەکیان کافر بووە ناوی فەطووسە. ئەویتریان موسوڵمان بووە ناوی یەهوذا یان قیطغیرە. لەباوکیانەوە هەشت هەزار دیناریان بەمیرات بۆ مایەوە، بەیەکسانی لەناو خۆیاندا بەشیان کرد، کافرەکەیان چوار هەزار دینارەکەی دا بەزەویو زارو خانووبەرە، ئەوی موسوڵمانیشیان پارەو پولەکەی خۆی لەبواری

خێرو چاكەدا خەرج كرد، ئاكاميان بەو شێوە گەييشت كە قورئان باسی لێوە دەكا.

موقاتيليش هەر پێی وايە لەنەتەوەی ئيسرائيل بوون، ئەو دوو كابرايەن كە لەسورەتی (الصافات) ئايەتی (٥١)دا باسكراون كە دەفەرموێ: ﴿قال قائل منهم: اني كان لي قرين﴾.

پەيوەندی ئەم كۆمەڵە ئايەتە بەهی پێشەوە لەم ڕووەيە:

لەوەپێش پەروەردگار فەرمانی بەپێغەمبەر ﷺ كرد كە هاونشينی كۆمەڵی هەژاران بكاو لەكۆڕو مەجليسدا لەگەڵيان دابنيشێو بەقسەی موشريكەكان نەكاو موسوڵمانە هەژارەكان لەكۆڕو مەجليسی خۆی دەرنەكا، ئەمجار لێرەدا ئەوە روون دەكاتەوە: كە ماڵو سامان هی ئەوە نيە ئادەميزاد فيزی پێوە لێدا بەهۆيەوە لەخۆی بايی ببێ، چونكە زۆر جار هەژار هەيە دەوڵەمەند دەبێو دەوڵەمەند هەيە هەژار دەبێ، ماڵو سامان مێشە هەر ڕۆژە بەيەكێكەوە دەنيشێ. ئەوەی جێگای شانازیو خۆ هەڵنانەوەيە، خوداپەرستی‌يەو ئيمانو باوەڕە، دەی هەژارە موسوڵمانەكان ئەم بەهرەيەيان دەستبەر كردوە. دەفەرموێ: ﴿واضرب لهم مثلاً رجلين﴾ ئەی پێغەمبەر! بەنموونەو مەثەل حاڵو وەزعو سەرەنجامی دو كابرا بێنەرەوە بۆ ئەو موشريكانەی پێشنياری ئەوەيان بۆ كردی: كە موسوڵمانە هەژارەكان لەكۆڕو مەجليسی خۆت وەدەرنێی. چونكە بۆخۆيان فيزنو خۆبەزلزان بوون بێزيان نەدەهات لەگەڵ ئەو موسوڵمانەهەژارانە كۆببنەوەو بەلايانەوە نەنگی بوو لەمەجليسو كۆڕيكا دابنيشن ئەوانی لێ بن، جا ئەی موحەممەد! بۆ ئەوانە حاڵو وەزعی دوو كابرا بێنەرەوە: كە ﴿جعلنا لاحدهما جنتين من أعناب وحففناهما بنخل وجعلنا بينهما زرعاً﴾ ئێمە دوو باخمان لەداری ترێی جۆراو جۆر دابوو بەيەكێكيان، بەدار خورما چواردەورەی باخەكانمان بۆ پەرژين كردبوو، لەنێوان باخەكاندا كشتو كاڵی جۆراو جۆرمان بۆ فەراهەم هێنا بوو!

ئەم باخو کشتو کاڵە وەکوو دیمەنی جوانیان پێکێ هێنا بوو چاو لەتەماشا کردنیان تێر نەدەبوو هەموو میوەو بەرو بومێکیشیان لێ فەراهەم دەهات. سەرچاوەی بژێوو میوە بوون، درەختەکان تێکێ چرژابوونو کشتو کاڵەکە جوان رسکابوو دیمەنێکی دڵرفێنو رازاوەو قەشەنگیان پێکێ هێنا بوو چاو لەتەماشاکردنیان تێر نەدەبوو!!

وەکوو لەوەپێش باسمان کرد ئەم دوو کابرایە دوو برابوون لەنەتەوەی ئیسرائیل یەکیان کافرو ئەویتریان خوداناس بوو لەباوکییانەوە هەشت هەزار دیناریان بۆ مابوەوەو لەناو خۆیاندا بەشیان کرد، کابرای کافر بەبەشی خۆی زەویو زارێکی زۆری کڕی، کابرای خوداناسیش بەشەکەی خۆی لەبواری خێرو چاکەدا صەرف کرد سەرەنجامیان بەم جۆرە بوو کە خودا بۆمان دەگێڕێتەوە.

جا چیرۆکەکە راست بێو واقیعی بێ، یان هەر نەبوو بێ چوون یەکە، چونکە پەندو مەثەل پێویستی بەوە نیە روداوەکە راستە یان نا!

بێگومان پەروەردگار ئەم پەندو مەثەلەی هیناوەتەوە: بۆ رونکردنەوەی حاڵو وەزعی دوو تاقمو گروی موسوڵمانو کافر، لەم روەوە کافرەکان وێڕای ئەوەی لەنازو نیعمەتدا دەتلێنەوە، کەچی لەخودا یاخی دەبنو سوپاسی نیعمەتەکانی ناکەن، موسوڵمانان وێڕای ئەوەی تووشی نارەحەتیو تەنگو چەڵەمە دەبن خۆڕاگرو فەرمانبەرداری خودای خۆیانن ﴿كلتا الجنتين أتت أكلها ولم تظلم منه شيئاً﴾ ئەو دوو باخانە میوەو بەروبوومی خۆیان بەتەواوی وەبەر دەهێناو هیچ ساڵێکێ کەمییان نەدەهێنا، بەپێچەوانەی باخو درەختی میوە: کە ساڵێکێ بەروبوومیان باشە ساڵەکەی دوایی کەم دەهێنن! ئەم دوو باخە هەموو ساڵێکێ بەرو بوومی خۆیان بەتێرو پڕی فەراهەم دەهێنا!

﴿وفجرنا خلالهما نهراً﴾ لەنێوان دوو باخەکە چۆمێکی گەورەمان هەڵقوڵاندبوو، لەم چۆمەوە جۆگا ئاوی زۆر هەڵگیرابوون بۆ ئاودانی باخەکان، بۆ ئەوەی بەگوێرەی پێویست ئاو بدرێنو بەروبومیان قرچۆکو کوێرو قرپۆکو

پوچەڵ نەبیو درەختەکانی هەمیشە لەگەشەو نەشـەدا بـنو جوانـی ببەخشـنو سەوز بنوێنن!

﴿وكان له ثمر﴾ هەبوو بۆ خاوەنی باخەکان ماڵو سامانی تر لەزێرو زیوو پێداویستی ژیانو جۆرەها سەرچاوەی ماڵو سامانی جیا جیا، لەهەموو بوارێکدا خاوەنی دەسەڵاتو ماڵو سامانو کارەکەرو رەنجبەرو خزمەتکاربوو، هەموو خۆشیو کامەرانی ژیانی دونیای بۆ فەراهەم هاتبوو، ئیتر کابرا لەخۆی بایی بوو، هەستی بەلەخۆبایی کردو وەکوو کەڵەشێر خۆی فش کردەوەو طاوس ئاسا کەوتە خۆبادانو بەخۆنازینو بەفیزەوە روی کردە هاوەڵە هەژارە خوداپەرستەکەو ﴿فقال لصاحبه وهو يحاوره أنا اكثر منك مالاً وأعزّ نفراً﴾ بەهاوڕێکەی وت: (لەکاتێکدا خەریکی گفتو گۆ کردن بوو لەگەڵیداو دەیەویست موسوڵمانی بکا) وتی: من لەتۆ خاوەن سامانترمو خزمەتکارو رەنجبەرو کارەکەرو دەستو پێوەندم لەتۆ زۆر ترە، هەرچی بمەوێ بۆم بەیدەست دەبیو لەهیچم کەم نیە، هەموو کەس لێم دەترسیو شا بەسەپانی خۆم نازانم، لەخۆبایی بونو فیزەونی بەتەواوی سەر رێژی کرد بەوە: کە بەبێ عەقڵی خۆی گومانی وا بوو ئەو ماڵو سامانە هەرگیز لەبن نایەو برانەوەو لەناوچوونی بەسەردا نایە، بەئەوپەڕی لەخۆبایی‌بونو سەرکەشی‌یەوە هەڵسو کەوتی دەکرد.

﴿ودخل جنته وهو ظالم لنفسه﴾ لەگەڵ هاوەڵە هەژارە خوداناسەکەیدا چووە ناو بەشێکی باخەکەیەوەو بەناویدا گەڕاو پیاسەیەکی بەناو درەختەکانیدا کردو سەیری جۆگاو جۆبارەکانی ناو باخەکانی کردو دیمەنەکانی پیشانی هاوەڵەکەی دەدا لەکاتێکدا: کە ستەمی لەخۆی دەکرد بەوە: کە لەجیاتی ئیمانهێنان کافر بوو لەجیاتی سوپاسگوزاری پەروەردگاری سپڵەو پێنەزان بوو، بەدڵنیاییو فیزێکەوە ﴿قال: ما أظن أن تبيد هذه أبداً﴾

وتی: من پێم وا نیە رۆژێک بێ ئەم باخو باخاتە بفەوتێو وێران ببێ، من هەرگیز هەژاریو بێ دەسەلاتی روم تێ ناکاو نەبوونی بەخۆمەوە نابینم!

﴿وما أظن الساعة قائمةً﴾ هەرگیز من پێم وا نیە دونیا خراپ ببێو قیامەت رابێ، قەت شتی وا نابێو عەقلّ نایگرێ، من بڕوام بەهاتنی قیامەت نیەو بیرو بۆچوونی ئێوەم بەلاوە هەڵەیەو تێی نەگەیشتوون! ﴿ولئن رددت الى ربي لأجدن خيراً منها منقلباً﴾ خۆ ئەگەر لەفەرزێکدا هاتنی قیامەت راست بێو وەکوو ئێوە دەڵێن وا دەرچێ، ئەوە من لەوێشدا بەختەوەر دەبمو لەئێرەم خۆشتر دەست دەکەوێ، چونکە من لای خودا رێزدارمو نازو قەدرم هەیە. ئەگەر من لای خودا رێزدار نەبوومایە لەدونیادا ئەم نازو سامانەی نەدەدامێ! وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ولئن رجعت الى ربي انّ لي عنده للحسنى﴾فصلت/٥٠، مادام لەدونیادا بەختەوەرەو خاوەن باخو باخاتو مالّو سامانە دەبێ جەنابی لەقیامەتیشدا بەختەوەر بێ!!؟

هاوەڵە موسوڵمانەکەی وەلامی دایەوە، وەکوو دەفەرموێ: ﴿قال له صاحبه وهو يحاوره: اكفرت بالذي خلقك من تراب، ثم من نطفة ثم سواك رجلاً﴾ هاوەڵە خودا ناسەکەی لەحاڵەتی گفتو گۆ لەگەلّ کردندا پێی گوتو ئامۆژگاری کردو سەرزەنشتی کرد وتی: مالّوێران! تۆ بۆ واز لەو بیرو باوەڕە پوچەی خۆت ناهێنیو نایە سەر رێبازی هیدایەتو خوداپەرستی؟ ئەوە چۆن تۆ رێگە بەخۆت دەدەی بڕوا بەو خودایە نەکەی کە لەگەلّ باوکی تۆی بەدیهێناوە؟ بنەمای ئێوە کە باوە ئادەمە لەگەلّ دروستی کردوە، ئەمجار چین لەدوای چین ئادەمیزادی لێ کەوتوونەوە!

هەروەها خۆراکی ئێوەو ئاژەلّو گیانلەبەرانی بەگشتی لە دانەوێڵە پەیدا دەبێ، بژێوی درەختو روەکیش لەگەلّو ئاو دەستەبەر دەبێ!

ئەمجار ئەم خۆراکە دەبێتە خوێنو بەشێکی دەبێتە تۆماوو منداڵی لێ بەدی دەهێنرێ، ئەمجار وردە وردە گەشەت پێ دەکا پێت دەگەیەنێ تا

دەتكاتە پیاوێكی ڕێكو پێكو ئەندام تەواو بێ عەیب. ئەم شێوە جوانەت پێ دەبەخشێ! دەی ئێوە چۆن ئینكاری هەبوونی خودایەك دەكەن كە بەدیهێنەرو پەروەردگاری ئێوەیە؟ نیشانەكانی دروستبوونی ئێوە بەڵگەی هەبوونی ئەوە، هەر كەسێك بەوردی لەخۆیو ئادەمیزادانی تر ورد بێتەوە بەئاسانی خودای خۆی دەناسێو بڕوا بەهەبوونو بەدەسەلاتو زانایی‌و دانایی ئەو زاتە دەكا.

تیبینی ئەوە دەكرێ: پیاوە لەخۆبایی بووەكە بڕوای بەخودا هەبوە وەكوو لەقسەكەی دەردەكەوێ: كە دەڵێ: ﴿ولئن رددت الى ربي﴾ كەچی باوەڕەكەی بەكوفرو بێ باوەڕی دادەنرێ: لەم ڕووەوە: كە باوەڕی بەزیندوبوونەوەو هاتنی قیامەت نیە! چونكە باوەڕ نەبوون بەزیندوبونەوە باوەڕ نەبوونە بەدەسەلاتو توانای خودا، ئەوەیش دەبێتە باوەڕ نەكردن بەخودا، هەروەها باوەڕ نەكردن بەهەر بەندێك لەبەندەكانی ئایین نیشانەی باوەڕ نەكردنە بەخودا!

﴿لكنا هو الله ربي﴾ بەلام من بیرو باوەڕی تۆم نیە، بەڵكوو دان دەنێم بەتاكو تەنهایی خوداو بەتوانایی‌و دانایی‌و زانایی زاتی پاكی، كەس ناكەم بەشەریكو هاوەڵی، هەر (الله) خودای منەو بەخێوكەرو سەرپەرشتیاری منە. بێ هاوشانو بێ وێنەیە.

ئەمجار پەرە بەئامۆژگاری هاوەڵە كافرەكەی دەداو دەڵێ: ﴿ولولا اذ دخلت جنتك قلت: ما شاء الله لا قوة الا بالله؟﴾ ئەوە بۆچی كاتێك چویە ناو باغەكەتەوەو لەدیمەنەكانت ڕوانی سوپاسی خودات نەكرد؟ با ئەو كاتەی چویتە ناو باغەكەتەوە بتگوتایە هەر شتێ خودا مەیلی لێ بێ هەر ئەوە دەبێ‌و ئیش ئەوەیە خودا بیكا، هیچ هێزو توانایەك نیە جگە لەهێزو توانای خودا ... واتە: ئیعترافت بەوە بكردایە: كە هەرچی هەتە لەماڵو سامانو باخو كشتو كاڵی جوانو درەختی تێكچڕژاوو كانیاوو جۆگاو جۆبار، هەمووی لەخوداوەیەو ئەو پێی بەخشیوی‌و سوپاست بكردایە؟!

هەندێ لەعولەمای سەلەف فەرموویانــە هــەر کەسێک شتێکی سـەرنج ڕاکێشی لەخۆیو ماڵو منداڵی بینی بـا یەکسـەر بڵـێ (ما شـاء الله لاقوة الا بالله).

فەرموودەیەکی مەرفووع هەیە ئەبو یەعلا لەئەنەسەوە ڕیوایــەتی کـردوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر ئادەمیزادێک خودا نیعمــەتێکی پێـدا لەماڵو سامانو بڵێ: (ما شاء الله لاقوة الا بالله) مردن نەبێ تووشی ئافــەتی تر نابێ.

لەصەحیحی موسلیمدا لەئەبو موساوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووم: **(الا ادلك على كنز من كنوز الجنـة؟ لا حـول ولا قـوة الا بالله).**

ئەمجار هاوەڵە موسـوڵمانەکە دەربـارەی شـانازی کردنـی کـابرای کـافر بەماڵو منداڵو خزمەتکارو دەســتو پێوەندەکـانی دەڵـێ: **(ان تـرن أنـا أقـل منك مالاً وولدا فعسى أن يؤتين خيرا من جنتـك)** ئەگـەر تـۆ دەڕوانییـە منو پێت وایە، وەکوو تـۆ مـاڵو سـامانم نیـە، منـداڵو نۆکـەرو خزمـەتچیو دەستو پێوەندم لەتۆ کەمترە، لەم دونیا بێ بایەخــەدا، ئـەوە مـن چـاوەڕوانم لەقیامەتدا وەزعو حاڵ بگۆڕێو هیوادارم لەقیامەتدا خودا باخو باخاتی زۆر باشتر لەو باخانەی تۆم پێ ببەخشێ، لەهەمان کاتدا چاوەڕوانی ئەوەشــم کـە ﴿ويرسل عليها حسبانا من السماء فتصبح صعيــــدا زلقــا﴾ پـەروەردگار بەڵایەکی ئاسمانی بنێرێ بۆ سەر باخەکانت –(کەپێت وایە فەوتانیان بەسەردا نایە) تارومایان بکاو ئاداریان بەسەر پاداریانــەوە نـەمێنێ. وەکـوو بـارانێکی بەلێزمە بنێرێو لافاو هەڵستێو درەختو کشتو کاڵەکانیان لـەبێخ دەربێنـێ! یان هەورە بروسکەی لێ بداو ئاگری تێ بەربێ، زەوییــەکی ڕەشو ڕوتـت بـۆ بمێنێتەوە، کوردی گوتەنی (گوێ درێژ لێی بکەوی ددانی بشکێ!).

﴿أو يصبح ماؤها غوراً فلن تستطيع له طلبـــاً﴾ يـان ئـاوی باخـەكانت رۆبچێو نەتوانی بەدی بێنیەوەو بیخەیەوە سـەر زەویو بەتـەواوی لیێ دیـدار ئاخیرەت بی!

بێگومـان ئەوەی كابرای موسوڵمان چاوەڕانی بوو هاتـە دی، بـاخی كـابرا لەحاڵەتی گەشەو نەشو نمادا كەوتە حاڵەتی وێرانیو بەربادبوون ﴿وأحيـــط بثمره فأصبح يقلب كفيه على ما أنفق فيها وهي خاوية علـــى عروشـــها ويقول ياليتني لم أشرك بـــربي أحـــداً﴾ بەڵایـەكی سـامناك لـەباخو مـاڵو سـامانیدا، هـەرچی هیـواو ئـاواتی بەخـەیاڵ لەسـەر بـەروبوومی باخـەكانی هەڵبەست بوو بوونە بڵقی سەر ئاوو باخو كشتو كـاڵو كانیـاوو جـۆو جۆبـاری تێكو پێك چوو، ئاداری بەسەر پاداریەوە نەما! ماڵو حاڵی وێران بوو! هیچی بەدەستەوە نەما، پەشیمانو خەمبارو دڵتەنگ بوو لەسەر لەكیس چوونی ماڵو سامانو ئەو هەموو ئـەو خـەرجیو مەسـرەفەی لەپێكـهێنانیاندا ئـەنجامیدا بوو، ﴿فأصبح يقلب كفيه على ماأنفق﴾ وای لیێ هات هەردوو لەپی دەستی ئەم دیوو ئەو دیو پیێ دەكرد، وەكوو چۆن ئەو كەسانەی تووشی زیانی سەختو خەساری گەورە دەبن لەپیێ دەستیان ئـەم دیـوو ئـەو دیـو دەكـەن! واتـە: داخو كەسەرو پەشیمانی دایگرت لەسەر ئەو هەموو پارەو پوولەی خـەرجی كردبـوو لەبەرهەم هێنانو بەخێوكردنی باخەكانیدا، ﴿وهي خاوية على عروشـــــها﴾ وەلحاڵ دارمێوەكانی بەسەر كەپرەكانیدا كەوتبوونو ئەو هـەموو میـوەو تـریو دارە بەردارانە بەمل یەكدا رۆیشتبوونو هەمووی بەسەر یەكدا ترشابوون، ئەو باغەی كە كاتی خۆی دەیگوت هەرگیز ئەم باخە نافەوتێو وێران نـابێ! تـیێ دەڕوانی درەختەكانی لـەبێخ دەرهێـنراون دار مێوەكـانی بەسـەر كـەپرەكانیان دارمباونو بەخەیاڵیش ئاوەدان ناكرێتەوە ئاواتەخوازی ئـەوە بـوو كـاتی خـۆی بەگوێی ئامۆژگاری هاوەڵەكەی بكردایەو ﴿ويقول ياليتني لم أشـــرك بـــربي

أحـداً﴾ پـڕ بـەدەم هـاواری دەكـردو دەیگـوت خۆزگـا مـن هـاوەڵم بـۆ خـودا دانەنایەو كەسم نەكردایە بەشەریكی پەروەردگارم!

خۆزگا من هەر خودام بپەرستایەو ڕێبازی ئاینی ئەوم پەیڕەو بكردایە.

دیمەنەكـە سـەرنج ڕاكێـشو تـێرو تەسـەلە: میـوەو بـەروبووم لەهــەموو لایەكەوە تێكڕ ترشاوە، كـەپرو درەختـەكان بەسـەریەكدا روخـاون، خاوەنەكـە بەهەر دوو چەپۆكانی بەخۆی دەكێشێو خەمو خەفەتی ماڵو سـامانی لـەكیس چووی دەچێـژێو بـۆ رەنـج بەخەسـاری خـۆی ئـاخو ئۆفیـەتی، پەشـیمانە: كـە هاوەڵی بۆ خودا داناوە، ئێستا دان بەخودایـەتی پـەروەردگاردا دەنـێ، ئێسـتا بەبرینی خۆی زانیوە. بەڵام تازە چ سوود ؟؟

﴿ولم تكن له فئة ينصرونه من دون الله وما كان منتصراً﴾ هیـچ تـاقمو گرۆهێك نەبوو جگە لەخودا یارمەتی بدەن، كوڕو خزمەتكارو هـۆزو دەسـتو پێوەند بەفریای نەكەوتن، وەكـوو بەتـەمابوو وا دەرنـەچوو، كـەس بەهانایـەوە نەهات، كەس نەبوو نەهێڵێ باخەكانی وێران ببن! بۆخۆشی دەسـەڵاتی ئـەوەی نەبوو تۆڵەی خودا بگێڕێتەوەو بەرگری لەخۆی بكات.

﴿هنالك الولاية لله الحق﴾ لەئەو كاتـو شـوێنانەدا هـەر خـودا دەتوانـێ بەهانای ئادەمیزادەوە بێ، هەر (الله) دەتوانێ یارمەتی بداو ناخۆشی لابەرێو خۆشی بینێ! هیچ كەسێكی تر دارای ئـەوە نیـە، ئاشكراشـە خـودا یارمـەتی ئەوانە دەدا: كە ئیمانیان پێی هەیە پەرستشی بۆ ئەنجام دەدەن! ﴿هو خـير ثوابـاً وخـير عقبـاً﴾ هەڵبەتـە خـودا لەهـەموو كـەس باشـترە لەبابـەت پاداشدانەوەی خۆشەویستانی خۆی، لەهەموو كەس باشترە بۆ پاداش دانەوەی دوارۆژو بەمرازگـەیاندنی دۆسـتانی خـۆی، تـەعویضی لـەكیس چوونـی مـاڵی دونیایـان دەداتـەوە. پاداشـی خـودا بـۆ ئــەو كەسـانەی پابـەندی فــەرمانو نەهیەكانی دەبن لەپاداشی هەموو كەس باشـترو بەسـوود تـرە، چونكـە خـودا

پاداشی بۆ ئیمانداران لەهەموو كەس باشترە. پاشـە رۆژی باش دەدا بەوانـەی ئیمانیان پێیەتیو هیواو رەجایان لیێەتی...

نموونەی ژیانی دونیا

وَٱضۡرِبۡ لَهُم مَّثَلَ ٱلۡحَيَوٰةِ

ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ
ٱلۡمَالُ وَٱلۡبَنُونَ زِينَةُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ وَٱلۡبَٰقِيَٰتُ ٱلصَّٰلِحَٰتُ
خَيۡرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيۡرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوۡمَ نُسَيِّرُ ٱلۡجِبَالَ وَتَرَى
ٱلۡأَرۡضَ بَارِزَةً وَحَشَرۡنَٰهُمۡ فَلَمۡ نُغَادِرۡ مِنۡهُمۡ أَحَدًا ﴿٤٧﴾

قورئانی پیرۆز پەردەی بەسەر دیمەنی پێشوودا دادایەوە، باخەكان تێـك روخانو خاوەنەكەیان هەردو لەپی دەستی ئەم دیـوو ئـەو دیـو دەكـا. خـەمبارو رەنج بەخەسارە.

دوا بەدوای ئەو دیمەنە نموونەیـەكی تـر بـۆ ژیـانی دونیـا دەهێنێتـەوە، حاڵی ژیانی دونیاو هیچ و پوچیو سـەرەنجامی هـەموو جوانـیو رازاوەیـەكی رون دەكاتـەوە! ئـەوە رادەگەیـەنێ: كـە ئـەم ژیانـە شـتێكی بـێ بایەخـەو دانەمەزراوو كەمخایەنە، هەمووی گڕوكفێكـە دێو دەڕوا، شـایانی ئـەوە نیـە پشتی پێ ببەسترێو دڵی پێ خۆش بكرێ، هـەر كەسـێ پشـتی پـێ ببەسـتێ هەڵخەڵەتاوەو وەكوو خاوەنی ئەم باخانەی باسكرا رەنج بەخەسـارەو دوا رۆژی رەشەو بەخیلی پێ نابرێ.

ئەمجار: کە ئەوەی راگەیاند: کە دونیا گڕوکفێکەو سێبەری بەقای نیە، ئەوەش رون دەکاتەوە: کە ماڵو کوڕو کچ هۆکاری رازاندنەوەی ژیانی جیهانن، هەر شتێکیش هۆکاری رازاندنەوەی جیهان بن زوو بەسەر دەچنو نامێنن، کەوابێ ئادەمیزادی عاقڵو ژیر شانازی بەماڵو کوڕو کچ ناکاو پێیان کەیفخۆش نابێو بەهۆی ئەو شتانەوە خۆیان بەسەر هەژاراندا هەڵنانێنەوە. ئەمجار باسی ئەوە دەکا: کە ئیمانو کردەوە باشەکانی موسوڵمانە هەژارەکان پاساوی زۆری هەیە بەسەر ئەو شتانەدا: کە کافرەکان پێی دڵخۆشن!

دەفەرموێ: ﴿واضرب لهم مثل الحياة الدنيا كماء أنزلناه من السماء فاختلط به نبات الأرض فأصبح هشيماً تذروه الرياح﴾ ئەی موحەممەد! بەنموونەو مەثەل پەندێکی تر بۆ موشریکەکانی قوڕەیشو خەڵکانی تریش لێ بدە، پەندو مەثەل بۆ ئەوانە بێنەرەوە: کە شانازی بەماڵو منداڵو عەشیرەتو بنەماڵەی خۆیان بەسەر موسوڵمان هەژارەکاندا دەکەن، نموونەیەکیان بۆ بێنەرەوە هیچو پوچی دونیاو کەمخایەنیو زوو بەسەرچوونی روون بکاتەوە، پەندو مەثەل بەشتێک بێنەرەوە وەکوو ژیانی دونیا جوانو شیرینو کەمخایەن بێ، ئەو نموونەو مەثەلەش وەکوو شێوەی بارانێک وەهایە لەبەرزاییەوە دەینێرینە خوارێ، پاش ماوەیەک ئەو هەموو روەکو گژوگیایەی زەوی پێ دەروێو تێک دەچرژێ دیمەنێکی جوانو قەشەنگ پێک دەهێنن، ئەمجار زۆر بەخێرایی ئەو هەموو گیاو گژو روەکە ناسکو جوانو شیرینو رازاوانە دەبنە پوشو پەڵاشو وشک هەڵدەگەڕێن، دەبنە قانگەلاشکو پلو پوشو با بڵاویان دەکاتەوە.

بێگومان ژیانی دونیا لەشیرینیو جوانیدا پاشان لەخێرا بەسەرچونو تێپەڕبوونیدا دەق دەشوبهێتە حاڵو وەزعی ئەو گیاو گژو روەکە جوانو ناسکو دڵگیرانە: کە بەهۆی بارینی بارانو تێکەڵبوونی بەگڵو خۆڵی زەوی

دەرسكێنو شین دەبنو گەشە دەكەنو تێكێ دەچرژێنو پاشان بەگرو گفێكێ خێرا دەبنە پوشو پەلاش و باوو بۆران بەملاو بەولادا بلاویان دەكاتەوە.

﴿وكان الله على كل شيء مقتدراً﴾ پەروەردگار بەتواناو دەسەلاتە بۆ بەدی هێنانو فەوتاندن، دەتوانێ هەموو حالێك بخولقێنێ، حالەتی سەوزی و گەشی بۆ گیاو گژو روەكێ. هەروا حالەتی وشك كردنو لەناوبردنی ئەو دیمەنە جوانە!

كەواتە كەسێكێ ژیر بێ نابێ بەروتێكردنی دونیا بۆی لەخۆی بایی ببێ، شانازی بكاو خۆی بەزل بزانێ!

لەچەند شوێنێكی تردا قورئانی پیرۆز ژیانی دونیا دەشوبهێنێ بەسەوزایی گیاو گژو دیمەنی جوانو رازاوەی سروشت لەكاتی شین بونو گەشەكردنی رواودا. وەكوو دەفەرموێ: ﴿انما مثل الحياة الدنيا كماء أنزلناه من السماء، فاختلط به نبات الأرض مما يأكل الناس والأنعام﴾يونس/٢٤.

یان دەفەرموێ: ﴿اعلموا انما الحياة الدنيا لعب ولهو وزينة وتفاخر بينكم وتكاثر في الأموال والأولاد كمثل غيث اعجب الكفار نباته﴾الحديد/٢٠.

ئەمجار دەست نیشانی ئەو شتانە دەكا: كە پێویستە گرنگیان پێ نەدرێو پشتیان پێ نەبەسترێ بەدوا ئەوەدا ئەو شتانەی گرنگنو پێویستە گرنگیان پێ بدرێ دەیانخاتە روو دەفەرموێ: ﴿المال والبنون زينة الحياة الدنيا﴾ ماڵو سامانو كورو نەوە زینەتو جوانی ژیانی دونیانو زینەتو شەوكەتی ژیانی قیامەت نین، ژیانی دونیا كەمخایەنو زوو بەسەرچووە، كەواتە مافی ئەوەیان نیە بكرێنە ئامانجو مەبەستو پشتیان پێ ببەسترێ بەغایەو ئاكام حسێب بكرێن! هەرچەندە ئایینی ئیسلام جڵەوگیری لەوە ناكات كە لەچوار چێوەی راستو رەوادا خۆش بویسترێنو گرنگیان پێ بدرێ، وەلێ هەرشتێ بەردەوام نەبێو زوو بەسەر بچێو بەزوویی تێپەڕێ نابێ گرنگی پێ بدرێو بكرێتە مەبەستو ئامانجی سەرەكی!

﴿والباقيات الصالحات خير عند ربك ثواباً وخير أملاً﴾ ئەو كردەوانەی باشنو پەسندنو پاداشتو بەرهەمیان دەمێنێتەوەو بۆ هەتا هەتایە سوودبەخشن ئەوانە لای خودا باشنو لەرۆژی دوایی‌دا پاداشتیان هەیە، ئەوانە شوێنی هیوانو خاوەنەکانیان سودیان لیّ دەبینن، چونکە ئەوەی لەدونیادا چاوەڕوانییان لەم کردەوانەیان کردوە لەو دونیادا پاداشیان دەست دەکەویّو پێیان بەهرەمەند دەبن، بەڵام ماڵو سامانو کوڕو نەوە بەو جۆرە نین، ئەگەر نەکرێنە هۆکارو ئامێری کردەوەی باشو زیاد لەنرخی خۆیان گرنگیان پیّ بدریّ دەبنە مایەی پەشیمانی رۆژی دوایی. باری گرانی رۆژی قیامەتن.

دەربارەی مانای ﴿الباقيات الصالحات﴾ چەند مانایەکێ لەفەرمودەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ دەست نیشان کراوە ئیمامی تیرمیذی ریوایەتێکی هێناوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموی: (**لقيت ابراهيم ليلة أسرى بي، فقال يا محمد! أقرئ امتك مني السلام وأخبرهم أن الجنة طيبة التربة عذبة الماء وانها قيعان وان غراسها سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله أكبر**) شەوی میعراج تووشی حەزرەتی ئیبراهیم بووم، وتی: ئەی موحەممەد! سەلامی من بەئۆمەتەکەت بگەیەنەو پێیان بڵێ: بەهەشت خاکی پاکەو ئاوی شیرینو گەوارایە، چەند زەویو زارێکە نەمام نێژەکان (سسبحان الله)و (الحمد لله)و (لا اله الا الله)و (الله أكبر)ن.

سەعیدی کوڕی مونصورو ئەحمەدو ئیبنو جەریرو ئیبنو مەردەوەیهی و حاکم لەئەبو سەعیدی خودرییەوە ریوایەت دەکەن، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (الباقيات الصالحات) زۆر ئەنجام بدەن. گوترا ئەی رەوانەکراوی خودا! (الباقيات الصالحات) چین؟؟ فەرمووی: (**التكبير والتهليل والتسبيح والتحميد ولاحول ولا قوة الا بالله**)ن!

طەبەرانیو ئیبنو مەردەویهی لەئەبو دەرداوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (**سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله أكبر**

ولاحول ولا قوة الا بالله هن الباقيات الصالحات، وهن يحططن الخطاياكما تحط الشجرة ورقها، وهن من كنوز الجنة).

بەگەر خستنی کێوەکانو کۆکردنەوەی ئادەمیزادو رانواندنی نامەی کردەوەکانیان لەرۆژی قیامەتدا

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ ٱلْجِبَالَ وَتَرَى
ٱلْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا۟
عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَّقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَٰكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍۭ بَلْ زَعَمْتُمْ
أَلَّن نَّجْعَلَ لَكُم مَّوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ فَتَرَى ٱلْمُجْرِمِينَ
مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ
لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟
حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار هیچو پوچی ژیانی دونیای رانواندو گرنگیو شەرەفو بەردەامی ژیانی قیامەتی رونکردەوە، ئەوەی راگەیاند: کە شانازیکردنو خۆ هەڵنانەوە بەماڵو سامانو منداڵ پەسند نیە، بەڵکوو کردەوەی باش شانازی پێوە دەکرێو دڵی پێ خۆش دەکرێو جێگای هومێدە بۆ ژیانی قیامەت. ئەمجار بەشوێن ئەوەدا ئەحواڵی قیامەتو تەنگو چەڵەمەو دیمەنەکانی رادەنوێنێ.

دەفەرموێ: ﴿ويوم نسير الجبال﴾ ئەی پێغەمبەر! باسی ئەو رۆژە بۆ ئادەمیزاد بکە: کە ئێمە هەموو کێوو شاخو تەپۆلکەو بەرزاییو درەختەکان لەشوێنی خۆیان هەڵدەکەنینو بەرزیان دەکەینەوە بۆ حەواو وەکوو هەور دەیانخەینە گەڕانو جونبوشو بەیەکیان دادەینو وردو هاڕیان دەکەینو دەیانکەینە تەپو تۆز! ﴿وترى الأرض بارزة﴾ دەبینی زەوی سارایەکی کاکی بەکاکییەو لەهەموو لاو گۆشەیەکیەوە دەبیندرێو هیچ پەناپاسارو شیوو دۆڵو چاڵو چۆڵی تێدا نەماوە، هیچ چیاو کەژو دارو درەختو قەصرو باڵەخانەی بەپێوە نەماوە، لەهەر لایەکیەوە بڕوانی هەمووی دیارەو شوێنێك نیە خەڵك خۆی تێدا حەشار بدەن، بەڵکوو هەموو ئادەمیزاد لەدەشتی مەحشەردا ریزیان بەستووەو لەبەردەم پەروەردگاری خۆیاندا راوەستاونو هیچ شتێ لەخودا پەنامەکی نیە، وەکوو لەئایەتێکی تردا لەم بارەوە دەفەرموێ: ﴿فيذرها قاعاً صفصفاً، لا ترى فيها عوجاً ولا امتاً﴾طه/١٠٦-١٠٧.

﴿وحشرناهم فلم نغادر منهم أحداً﴾ هەموو ئادەمیزاد بەزیندویی کۆدەکەینەوە، هەر لەو کاتەوە ئادەمیزاد دروست بووە لەسەر روی زەوی تا ئەو کاتەی کۆتایی بەژیانی دونیا هاتووە، ئەو هەموو خەڵکە: کە هەر خودا ژمارەو ئەندازەیان دەزانێ، هەموویان زیندو دەکەینەوەو کێشی دەشتی مەحشەیان دەکەینو بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە رایان دەگرینو کەسیان پاشگوێ ناخەین، گەورەو بچوکیان فەرامۆش ناکەین! واز لەهیچیان ناهێنینو کەسیان جێ ناهێڵین ﴿وعرضوا على ربك صفاً﴾ هەموویان بەرێز ئامادەو حازر دەکرێنو بەسەر خودای تۆدا رادەنوێندرێنو رادەگیرێن بۆ ئەوەی فەرمانیان دەربارە دەرکاو بڕیاری خۆی رابگەیەنێ! بەراستی دیمەنێکی سامناکەو هەتا لێ ی ورد ببێەوە زیاتر بەسام دەبێو پتر هەست دەهەژێنێ، تۆ بەخەیاڵ بیهێنە بەرچاوی خۆت، ئەو هەموو کێوو کەژانە لەبێخ هەڵکەندرێنو بەرز بکرێنەوە بۆ حەوا، ئەو هەموو قەبارە زەبەللاحانە بکەونە هاتووچۆو

جونبوشو بەیەکابدەنو ببنە تۆزو خۆڵ، سەرزەوی هەموو ببێتە دەشتێکی کاکی بەکاکیو هیچی تێدا شاراوە نەبێ، جا کە ئەمە حاڵی کێوو چیاکان بێ، دەبێ دڵەکان چۆن بکەونە لەرزەو حاڵیان چۆن بێ، ئەگەر زەوی هیچ شیوو دۆڵو پەناگاو پەناپاساری تێدا نەمێنێ، ئەدی دڵەکان چۆن دەتوانن نهێنی ناو خۆیان بەشێردراوەیی بێڵنەوە؟؟ دیارە چی لەناو دڵو دەرووندایە ئاشکرادەبێو هیچ شتێک لەخودا نهێنی نیەو نابێ!

ئەم حەشرە گشتی‌یەی: کە کەس پاش نادرێ، کەس ناشاردرێتەوە هەموو لەدەشتێکی سافی بێ چاڵو کەندولەندا بەرێزکراوی بەبێ دەسەڵاتی رادەنوێندرێن بۆ حیسابو لێکۆڵینەوەو سزاو پاداش دانەوە. بەراستی دیمەنێکە تا خەیاڵ بڕ بکاو پەرواز بێ ئەوەندەو سەد ئەوەندەو زیاتریش سەرەنج راکێشەو هەست بزوێنە. هەر دڵێ دیمەنەکە لەبەرچاوەو روداوەکانی زیندوو بینراوو بیستراون! ریسواییو روڕەشی بەسەر روخساری ئەوانەوە دیارە: کە ئینکاری ئەو رۆژەیان کردوە، بۆیە سیباقەکە لەشێوەی وەصفو هەواڵەوە دەگۆڕێ بەخیطابی رو بەڕوو بوونەوەو دەفەرموێ: ﴿لقد جئتمونا كما خلقناكم أول مرة﴾ بێگومان ئەوا هاتنەوە بۆ لامان ئەی ئادەمیزادینە! هەمووتان بەزیندویی، یەکەمجار چۆنمان دروست کردبوون لەدونیادا ئاوا زیندومان کردنەوە، هاتنەوە بۆ لامان بەروتو قوتی بەسەری روتو پێ خواسی. بێ ماڵو منداڵو خێزانو کەسو کار، هاتنەوە بۆ لامان هیچ کامێ لەو شتانەتان پێ نیە: کە لەدونیادا پۆزتان پێوە لێ دەداو شانازیتان پێوە دەکردن! کەشخەتان پێوە دەکردن بەسەر خەڵکو وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: **﴿ولقد جئتمونا فرادى كما خلقناكم أول مرة وتركتم ما خولناكم وراء ظهوركم﴾الأنعام/٩٤.**

ئەم وەرچەرخانە لەحاڵەتی وەصف کردنەوە بۆ حاڵەتی خیطاب دیمەنەکە دەکاتە دیمەنێکی زیندووی بەرچاو، هەر دڵێ ئێستا حازرەو لەئارایەدایە،

چونكە لەهەمبانەی غەیبدا رابوردوو حاڵو داهاتوو چون یەكنو زەمان چ رۆڵێكی نیە تێیدا.

تەنانەت ئێمە كە بەوردی ئایەتەكە بخوێنینەوە، دیمەنەكە هێندە زیندوە، خەریكە روورەشیو ریسوایی ئەو بێ بڕوایانە هەست پێ بكەینو، دەنگی سەرزەنشتكردنو لۆمەكردنی پەروەردگار بۆ ئەو بێ بڕوایانە ببیسین.. دەی ئەوا ئێوەمان سەر لەنوێ زیندو كردەوە، لەسەرتای ژیانی دونیاتان چۆنمان دروست كردبوون ئاوا هێنانمانەوە دی، سەر لەنوێ دروستمان كردنەوە، ئێوە پێتان وابوو ئەو زیندوكردنەوە نابێ، ﴿بل زعمتم ان لن نجعل لكم موعداً﴾ بەڵكوو ئێوە لەدونیادا پێتان وابوو: كە هەرگیز ئێمە كاتێك دیاری ناكەینو رۆژێك ناهێنینەكایەوە ئەو وادەو بەڵێنانەی پێمان داون، ئەو هەڕەشەو گوڕەشەیەی لێمان كردبوون لەسەر زمانی پێغەمبەر بێنەدی!

بەڵێ پێتان وا نەبوو ئەم رۆژە ببینن‌و هاتنی رۆژی قیامەتتان بەلاوە ئەفسانە بوو، بەڵام وا بەچاوی خۆتان ئەم رۆژەتان بینیو ریسواییو روورەشی خۆتان لێ عەیانەو ناتوانن بیشارنەوە.

﴿ووضع الكتاب﴾ دەفتەرو نامەی كردەوەكانتان بەسەردا دابەش دەكرێو ئەوی خواپەرستو كردار باش بووە نامەی عەمەلی دەخرێتە دەستی راستییەوە، ئەوی بێدینو كافریش بوو بێ نامەكەی دەخرێتە دەستی چەپیەوە، چییان كردوە لەچاكەو خراپە لەكردەوەی گەورەو پچوك دێتەوە رێگایانو بەچاوی خۆیان ئاكامی كردارەكانیان دەبینن!

﴿فترى المجرمين مشفقين مما فيه﴾ ئەتۆ دەبینی تاوانبارەكان دەترسن لەوەی نووسراوە لەنامەكانیانداو بەترسو لەرزەوە سەیری دەكەنو بەناچاری دەیخوێننەوە، ﴿ويقولون: ياويلنا﴾ هاواریان لێ هەڵدەستێو دەڵێن: ئەی هاوار بۆ خۆمانو ماڵوێران خۆمان ﴿مالهذا الكتاب﴾ ئەوە چیە ئەم كتێبە!؟ ئەم دەفتەرو نامەی عەمەلە ﴿لا يغادر صغيرة ولا كبيرة الا أحصاها﴾ هیچ

تاوانێکی گەورەو پچوکی پاشگوێ نەخستووە، هیچ کردارێکی دونیای ئێمەی نەبواردوە، هەموویانی تۆمار کردوە! هەرچی گوتوومانە، هەرچی کردوومانە تێیدا نووسراوەو شی کراوەتەوە.

﴿ووجدوا ما عملوا حاضراً﴾ هەرچی لەدونیادا کردویانە بەوردو درشتی‌یەوە لەنامەکەدا لەبەردەمیاندا ئامادەو حازرە، کەس ناتوانێ ئینکارییان لێ بکا، کەس ئەملاو ئەولای بۆ ناکرێ، ددان بەتاوانەکانیاندا دەنێنو سزای عادڵانەی کردەوەکانیان پڕاو پڕ وەردەگرنەوە ﴿ولا يظلم ربك أحداً﴾ خودای تۆ ستەم لەکەس ناکا، هەموو کەس بەپێی کردەوەکانیان سزاو پاداشیان دەدرێتەوە! حوکمو بڕیاری پەروەردگار هیچ ستەمێکی تێدا نیە، چونکە مەبدەئی ثوابو عیقاب شتێکە عەدالەتی پەروەردگار داخوازییەتی، بۆ ئەوەی چاکەکار چاکەی خۆی بدرێتەوەو خراپەکار سزای خراپەی خۆی لێ بسێندرێتەوە بەڵکو خودای میهرەبان بەرەحمەتو لوطفي خۆی لەزۆر تاوان چاوپۆشی دەکاو خۆش دەبێ، لێخۆشبوونو رەحمەت زۆر لەسزادانو غەزەبی فراوانترە، جا بەگوێرەی تواناو دانایيو عەدالەتکاریی خۆی هەندێ لەبەندە تاوانبارەکانی بۆ ماوەیەک سزا دەداو پاشان رزگاریان دەکا. کافرەکان لەدۆزەخدا بۆ هەتا هەتایە دەهێڵێتەوە، لەهەموو حاڵو وەزعێکدا حوکمو بڕیارەکانی رەنگدانەوەی عەدالەتکارین! بێگومان پەروەردگار زوڵمو ستەم ناکا، هیچ شتێک بەناحەق لەسەر ئادەمیزاد تۆمار ناکا، ئینسان شتێک نەکا لەسەری نانووسێ، هەروەها سزای تاوانبارانیش بەگوێرەی تاوانەکانیان دەداتەوە زێدە تۆڵەیان لێ ناستێنێ، بەبێ تاوان کەس سزا نادا.

وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: **﴿ان الله لا يظلم مثقال ذرة وان تك حسنة يضاعفها﴾النساء/٤٠**، یان دەفەرموێ: **﴿ونضع الموازين القِسْطَ ليوم القيامة فلا تُظْلَمُ نفس شيئاً وان تك مثقال حبة من خردل أتينا بها، وكفى بنا حاسبين﴾الأنبياء/٤٧.**

چیرۆکی کڕنووش بردن بۆ ئادەم ﷺ

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَـٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟
لِـَٔادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ
أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ
بِئْسَ لِلظَّـٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ ۞ مَّآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ ٱلْمُضِلِّينَ عَضُدًا
﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا۟ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ
فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَءَا ٱلْمُجْرِمُونَ
ٱلنَّارَ فَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا۟ عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

پەیوەندی ئەم ئایەتانە بەهی پێشەوە، لەم روەوەیە: کە لێکچونێک هەیە لەنێوان کردەوەو هەڵوێستی موشریکەکانو شانازی کردن بەماڵو سامانیان بەسەر موسوڵمانە هەژارەکانداو کردەوەو هەڵوێستی شەیتانی نەفرین لێکراو: کە شانازی بەسەر ئادەمدا کرد، ئەوە بوو: شەیتان شانازی کرد بەبنەچەو ئەصلی خۆی، وتی: چۆن کڕنووش بۆ ئادەم بەرم منت لەئاگر دروست کردوەو ئادەمت لەقوڕ دروست کردوە، ئەمن لەئەصلو بناغەدا لەئادەم رێزدارترم.

موشریکەکانیش دەیانگوت: چۆن دەبێ ئێمە لەگەڵ ئەو هەژارە بۆن ئارەقاویو جل شڕو روتو رەجاڵانەدا کۆببینەوە، ئێمە لەچینی پیاو ماقوڵانو

ئەوان لەچینی نزمو هەژارانن، ئێمەی خاوەن ماڵو سامانو ئەوانی روتو هەژار چۆن لەکۆڕو مەجلیسدا کۆببینەوە.

جا بۆیە چیرۆکی کڕنوش نەبردنی شەیتانی لێرەدا هێنا، چونکە لێکچونێک هەیە لەنێوان کردەوەو هەڵوێستی کافرەکانو هی شەیتاندا. دوبارە کردنەوەی چیرۆکی شەیتان لەقورئاندا لەچەند شوێنێکدا بۆ مەبەست پێکانو سود گەیاندنە، لەهەر شوێنێکدا ئەم چیرۆکە دوبارە کرابێتەوە بۆ مەبەستێکی تایبەتیو مانایەکی تازەیە جواداوازە لەمەبەستەکانی تر.

﴿واذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا الا ابليس﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەوە بۆ گەلەکەت باس بکەو بۆیان بگێڕەوە: کە ئێمە بەفریشتەکانمان گوت: کڕنووش بۆ ئادەم بەرن، هەموویان یەکسەر کەوتنە کڕنووش بردنو خێرا فەرمانەکەیان جێ بەجێ کرد، بێجگە لەشەیتان، ئەو کڕنووشی نەبرد.

لەوەپێش لەکاتی تەفسیر کردنی سورەتی (البقرة)دا ئایەتی (٢٤) ئاماژەمان بەوە کرد: کە فریشتە عالەمێکی نهێنینو ئێمە حەقیقەتیان نازانین، قورئانی پیرۆز ئاماژە بەوە دەکا: کە فریشتەکان تاقم تاقمو گرۆ گرۆن. هەر کۆمەڵەو کارێکی تایبەتی خۆی هەیەو ئەرکێکی پێ سپێردراوە، هەندێکیان سەفیرو راسپادەی پەروەردگارن، ئیلهامی حەقو خێر بەئادەمیزادان رادەگەیەنن. وەکوو لەچیرۆکی حەزرەتی مەریەمو چیرۆکی حەزرەتی ئیبراهیمو باقی پێغەمبەرانی تردا. درودی خودایان لەسەر بێ بۆمان دەردەکەوێ.

فریشتەو شەیاتینی چەند گیانێکن پەیوەندییان بەگیانی ئادەمیزادەوە هەیە، بەجۆرێک: کە ئێمە حەقیقەتەکەی نازانین، بەڵکوو ئیمانمان پێی هەیەو چۆن لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە ئاوا باوەڕی پێ دەکەینو هیچی لێ زیاد ناکەین!

هەر یەكێ لەئێمە كاتێك دەمانەوێ كارێك بكەین لایەنێكی حەقو خێری تێدا بێ، یان لایەنێكی بەتاڵو شەڕ ئامێزی لێ چاوەڕوان بكرێ: دەبینین لەناخی دەروونماندا جۆرە نیزاعێك پەیدا دەبێ، هاجیسێك هەیە دەڵێ بیكە، هاجیسێكی تر هەیە دەڵێ: مەیكە. هەتا بەلایەكدا دەكەوێو یەكیان بەسەر ئەوی تریاندا زاڵ دەبێ، ئا ئەم حاڵەتە: كە لەدەروونداییە پێی دەڵێن: هێزو هۆشو بیر، خۆ ئەگەر بەو هاجیسەی داخوازی خێرەو فەرمان بەكردنی لایەنە خێرەكە دەكا، بڵێن فریشتەیە شتێكی گونجاوە، هەروەها ئەو هاجیسەی كە داخوازی لایەنە شەڕەكەیە دەتوانین بڵێن: شەیتانە!

بەكوردی دەتوانین بڵێین: هەر دەنە دەنەیەك كە لەدەروونداییە بۆ ئەنجامدانی كاری خێر ئیلهامی فریشتەیە. هەر دەنە دەنەیەك بۆ كاری شەڕ بێ، وەسوەسەی شەیتانە.

شەیتان: كە سەرپێچی فەرمانی خودای كردو كڕنووشی ڕێزو تەقدیری بۆ ئادەم نەبرد، بەهۆی ئەوەوە بوو: كە ﴿كان من الجن﴾ ئەو لەتیرەی جندۆكە بوو نەك فریشتە. بەڵام لەنێو فریشتەدا ژیاوەو ڕەوشتی ئەوانی وەرگرتووە. ئەگینا بۆ خۆی لەرەگەزی جندۆكە بووە بەبەڵگەی ئەوەی: كە وتی: ﴿**انا خير منه خلقتني من نار وخلقته من طين**﴾ص/٧٦.

هەروەها لەم ئایەتەدا پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: كە شەیتان وەچەو نەوەو زڕوێتی هەیە، دەی خۆ فریشتە زاووزێیان نیە، هەروەها فریشتە تەكەبوورو خۆبەزلزانییان نیە، بەڵام شەیتان خۆی بەزل زانیو تەكەببوری كرد.

هەندێك لەزانایانی ئیسلام پێیان وایە: شەیتان لەپێری فریشتە بووە، چونكە: كە پەروەردگار فەرمانی كڕنووش بردنی ئاڕاستەی فریشتەكان كرد شەیتانیشی گرتەوە. هەروەها پەروەردگار وەصفی فریشتەی بەوە كردووە: كە سەرپێچی فەرمانی خودا ناكەن، دەی ئەمە خۆی لەخۆیدا بەڵگەیە لەسەر

ئەوە کە سەرپێچی کردنیان لێ چاوەڕوان دەکرێ، ئەگەر وانەبێ وەصفیان بەوە نەدەکرا.

وەلێ ئەوەندە هەیە: فەرمانبەرداری لەفریشتەدا سروشتی‌یەو سەرپێچی کردن تێیاندا ئەرکێو تەکەلوفە، بەپێچەوانەوە فەرمانبەرداری فەرمانی خودا لەئادەمیزادا ئەرکێو تەکەللوفە شوێنکەوتنیان بۆ هەواو هەوەسی خۆیان سروشتی‌یە. زیاد لەوەش ئێمە هیچ بەڵگەیەکی وامان بەدەستەوە نیە: کە جوداوازی بنەڕەتی لەنێوان فریشتەو جینیی‌دا بکەین. بەڵکوو جوداوازی لەصیفاتدا هەیە نەکێ لەماهییەتو جەوهەردا، هەردوو رەگەزەکە (فریشتەو جینی) جۆرێکن لەعالەمی غەیبو ئێمە حەقیقەتەکەیان نازانین. ناشتوانین بەبێ هەبوونی دەقێکی بڕوا پێ کراو چییان دەربارە بڵێین.

فەرموودەیەکی مەرفووع هەیە لەعائیشەوە ریوایەت کراوە ئیمامی موسلیم لەصەحیحی خۆی‌دا چەسپاندویەتی. فەرموودەکە دەفەرموێ: (**خلقت الملائكة من نور، وخلق ابليس من مارج من نار، وخلق آدم مما وصف لكم**). فریشتە لەنوورو روناکی دروستکراون، شەیتان لەبڵێسەی ئاگر دروست کراوە، ئادەمیش دروست کراوە لەو شتەی بۆتان باس کرا.

حەسەنی بەصری دەفەرموێ: چاو ترەوکاندنێک شەیتان لەپێری فریشتە نەبوە، بەڵکوو ئەو کانو بنەمای جندۆکەیەو بەبابە گەورەیان دەژمێردرێ، وەکوو چۆن ئادەم بابە گەورەی ئادەمیزادە.

چونکە لەرەگەزی جندۆکە بوو ﴿**ففسق عن أمر ربه**﴾ لەفەرمانی خودای خۆی دەرچوو، فاسیقی‌و سەرپێچی کردنەکەی بەهۆی ئەوە بوو: کە لەتیرەی جینی بوو، جندۆکەو شەیاتینی سروشتیان یاخی بونو سەرپێچیکردنە، چونکە جەوهەرەکەیان پیسو خراپە.

پیتی (ف) لە(ففسق)دا (فێ)ی سەبەبییەیە. ئەوە دەگەیەنێ کە بوونی شەیتان لەتیرەی جندۆکە هۆکاری فاسق بوونەکەیەتی، چونکە ئەگەر لەتیرەی

فریشتە بوایە فەرمانی خودای نەدەشکاند کڕنووشی دەبرد، لەم رووەوە: کە فریشتە بێ تاوانن‌و هەرگیز سەرپێچی فەرمانی خودا ناکەن، بەپێچەوانەی ئادەمیزادو جندۆکەوە.

ئەمجار پەروەردگار ئادەمیزادان دەترسێنێ لەوەی: کە شوێن شەیتان‌و نەوەکانی بکەون. دەفەرموێ: ﴿أفتتخذونه وذريته أولياء من دوني وهم لكم عدو؟﴾ ئەی ئادەمیزادینە! ئایا دوای ئەوەی کە زانیتان شەیتان چەند تاوانبارو خراپەکارە، خۆی‌و نەوەکانی دەکەنە دۆستو خۆشەویستی خۆتان؟ لەحالێکدا ئەوان دوژمنی سەرسەختی ئێوەن؟! واتە: نابێ ئێوە پاش ئەوەی بۆتان دەرکەوت شەیتان‌و نەوەکانی چەند سروشت پیس‌و خراپەکارن، بیانکەنە گەورەو دۆستو خۆشەویستی خۆتان. بەم جۆرە پەروەردگار تەعەجوبی خۆی دەردەبڕێ لەو کەسانەی ئیطاعەی شەیتان‌و دارو دەستەکەی دەکەن‌و شوێنیان دەکەون لەکوفرو تاوانکاریدا، سەرزەنشتیان دەکا لەسەر ئەوە: کە شەیتان‌و دارودەستەکەی دەکەنە دۆستی خۆیان‌و پشت لەخودا هەڵدەکەن‌و ئەو سروشت پیسانە دەکەنە وەلی‌و پشت پێ بەستراوی خۆیان. لەجیاتی ئەوەی شوێن فەرمانی خودا بکەون شوێن فەرمانی شەیتان دەکەون!!

﴿بئس للظالمين بدلاً﴾ خراپ بەدەڵو جێنیشنێکن کافرو ستەمکارەکان لەجیاتی خودا بۆ خۆیان داناوون، شتێکی خراپ‌و قێزەونە کە ئەو ستەمکارانە لەباتی گوێڕایەڵی بۆ خودا، گوێڕایەڵی بۆ شەیتان‌و نەوەو شوێنکەوتووەکانی دەکەن! لەکاتێکا شەیتان‌و شوێنکەوتووەکانی شایانی ئەوە نین گوێڕایەڵییان بکرێ، ﴿ما أشهدتهم خلق السموات والأرض ولا خلق أنفسهم﴾ شەیتان‌و نەوەکانی کە ئێوەی ئادەمیزاد کردوتانن بەوەلی‌و سەرپەرشتیاری خۆتان، من حازری دروستکردنی ئاسمانەکان‌و زەویم نەکردون، هەروەها هەندێکیانم لەخۆیان حازری دروستکردنی هەندێکی تریانم نەکردوە، ئاگاداری هیچ شتێک نین چ لەغەیب‌و چۆنیەتی دروستکردنی ئاسمان‌و زەوی‌و بەدیهێنانی خۆیان

نازانن، یان ئامادەم نەکردون بۆ ئەوەی یارمەتیم بدەن! ئەوانیش بەندەیەکی دروستکراون وەکوو ئێوەو دەسەلاتی هیچیان نیە، لەکاتی دروستکردنی ئاسمانو زەویشدا ئەوان نەبوون!

بەکورتی:

کەسێک شیاوی گوێڕایەڵی کردنو پەرستنە: کە زانیارییەکی بالای هەبێ، وەکو خودا داناو زانا بێ، یان هاوبەشی کردبێ لەدروستکردنی ئاسمانەکانو زەویدا، دەستی هەبووبێ لەبەدیهێنانی خەڵکدا، یارمەتی خودای دابێ!

دەی من ئەوانم ئاگادار نەکردوە بەسەر نهێنی تەکوینِدا، تایبەتمەندییەکی وام پێ نەبەخشیون شایانی ئەوەبن خەڵك شوێنیان بکەون، من بۆخۆم خوداو بەدیهێنەرم، کەس وەزیرو هاوبەشم نیە لەخودایەتیو بەدیهێناندا، لەبەڕێوەبردنو ئەنجامدانی کارەکانم دا ﴿وما كنت متخذ المضلين عضداً﴾ من هەرگیز شەیتانو نەوەکانی کە گومڕاکەری ئادەمیزادن- نەم گیراون بەیارمەتیدەری خۆمو پشتم پێ نەبەستوون، ئاتاجیم پێیان نەبوەو نابێ...

کەواتە: ئەی پێغەمبەر! ئەی بیسەر! دروست نیەو رەوا نیە، کە تۆ پشت بەوانە ببەستیو بیانکەیە وەلیو سەرپەرشتیاری خۆت، ناگونجێ هەوڵ بدەی ئەوان یارمەتیت بدەن، چونکە ئەوان: کە نەگونجێن بیانکەمە کۆمەکیکار بۆ بەدیهێنانی ئاسمانەکانو زەویو مەخلووقاتی تر، چۆن ئێوە دەیانکەنە هاوبەشی من لەپەرستشو عیبادەتدا ؟؟

تێبینی:

ئایا کە دەفەرموێ: ﴿وما كنت متخذ المضلين عضداً﴾ مەفهوومی موخالیفی هەیە: واتە: دەگونجێ خودا ناگومڕاکەران بکاتە یارمەتیدەری

خۆی؟! لەوەڵامدا دەڵێین: نەخەیر، مەفهوومی موخالیفی نیە، خودا پێویستی بەهیچ کەسو بەهیچ شتێ نیە، هەر چۆنێک بێ خودا شەیتانو دارو دەستەکانی ناکاتە یارمەتیدەری خۆیو پێویستی بەکەس نیە!

وەلێ لێرەدا مەبەست .لەکەدار کردنو لاقرتێ کردنە بەکافرو شوێنکەوتوانی شەیتان، گاڵتەیان پێ دەکا: کە ئەوەندە نەفامن شتی وا ئاشکراو نمایان نازانن!

هەروەها مەبەست لێکۆڵینەوەو موجاراتکردنە لەگەڵ ئەو تاقمو گرۆهە بتپەرستو شەیتانپەرستانەی: کە پێیان وابوو شەیتان جۆرە زانینێکی تایبەتی هەیەو ئاگاداری هەندێ نهێنیو پەنامەکییەو هێزو توانایەکی تایبەتی هەیە، جا لێرەدا قورئان موجاراتی موشریکەکان دەکاو بەگوێرەی فامو تێگەیشتنی خۆیان لەگەڵیان دەدوێو بەپەرچییان دەداتەوەو بۆڕیان دەدا، واتە: خودا گومڕاکەرو گومڕاکراوانی ناخۆش دەوێنو قاری لێیانە خۆ ئەگەر لەفەڕزی مەحاڵدا کۆمەکیکارو یارمەتیدەر بۆخۆی بەرەوا بزانێ لەپێرو تاقمی گومڕاکەران داوای یارمەتی ناکا!!

ئەمجار دیمەنێکی تری قیامەت رادەنوێنێو سەرەنجامی موشریکەکانو تاوانباران روون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿ويوم يقول: نادوا شركائي الذين زعمتم فدعوهم فلم يستجيبوا لهم﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەو رۆژە بۆ موشریکەکان باس بکە: کە رۆژی حەشرو زیندوبوونەوەیە. ئەو رۆژەی پەروەردگار لەروی سەرزەنشتکردنو لێ تووڕە بوونەوە بەکافرەکان دەفەرموێ: ئەی ئەوانەی لەدونیادا هاوەڵتان بۆ من دادەناو لەجیاتی من شتی ترتان دەپەرستن، دە بانگی ئەو شەریکانەم بکەن: کە پێتان وابوو هاوبەشی منن لەخودایەتیدا، هاواریان لێ بکەن، با فریاتان بکەونو لەو حاڵەی تێیدان رزگارتان بکەن. ئەوانیش لەبەر پەشۆکاویو شڵەژاوی لەبیریان چۆتەوە: کە لەرۆژی قیامەتدان ﴿فدعوهم﴾ هاوار دەکەنە خودادرۆزنەکانیانو بەهیوان

فریایان بکەون، لەو حاڵەی تێیدان رزگارتان بکەن. ﴿فلم يستجيبوا لهم﴾ بەڵام پەرستراوەکانیان وڵامیان نادەنەوە، چۆن وڵامیان بدەنەوە ئەوانیش بەشێکن لەو مەخلوقاتانەی: کە دەسەڵاتی هیچیان نیە نەبۆ خۆیان نەبۆ غەیری خۆیان!

﴿وجعلنا بينهم موبقاً﴾ ئێمە گێڕاومانە لەنێوان موشریکەکانو خودا درۆزنەکانیاندا، شوێنێک بۆ بەهیلاکچونو بەفتارەچون، ئەویش ئاگری دۆزەخە، یا شیوێکە لەدۆزەخ.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: (الموبق) بەمانا پەردەو ناوەندە.

ئیبنولئەعرابی دەڵێ: هەر شتێک کەوتە نێوان دوو شتەوە ئەوە (موبق)ە.

واتە: پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە هیچ رێگاچارەیەک نیە بۆ ئەو موشریکانەو چ فریاکەوتنو بەهانا هاتنێک نیە لەئەو خودا درۆزنانەوە کە پێیان وابوو خودانو رۆژی قیامەت بەفریایان دەکەونو شەفاعەتیان بۆ دەکەن! پەروەردگار لەو رۆژەدا لەنێوان ئەو موشریکانەو خوداکانیان پەردە دادەنێ، بەڵکوو لەنێوانیاندا شوێنی بەهیلاکچون کە دۆزەخە دەرەخسێنێ!

﴿ورئى المجرمون النار، فظنوا أنهم مواقعوها﴾ جا تاوانباران دۆزەخ دەبینن‌و چاویان بەئاگری بێ ئامانی دەکەوێ، دڵنیا دەبن لەوەی: کە دەچنە ناوی‌و تێی دەکەونو ﴿ولم يجدوا عنها مصرفاً﴾ رێگایەکیان دەست ناکەوێ پێیدا هەڵێن‌و خۆیان رزگار بکەن، پەنایەکیان نابێ خۆی تێدا حەشار بدەن‌و رزگاریان بێ! چونکە لەهەموو لایەکەوە ئاگر دەوریان دەداو دەراوی رونیان نامێنێ!

ئیبنو جەریر لەئەبو سەعیدەوە ریوایەت دەكا دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (موشریكێو كافر لەدووری چوار سەد ساڵە ڕێگاوە ئاگری دۆزەخ دەبینێو دڵنیا دەبێ: كە تێی دەكەوێ).

بێگومان ئەوان هەلیان بۆ هەڵكەوتبوو لەكیس خۆیاندا، ئەگەر ئەوان لەژیانی دونیادا دڵیان بۆ قورئان بكردایەوەو پابەندی فەرمانو نەهیەكانی بوونایە، بەربەرەكانی حەقو ڕاستیان نەكردایە، تووشی ئەو ڕۆژە ڕەشە نەدەهاتن!

شیكردنەوەی قورئانو ئەركی پێغەمبەرانو ستەمكاری ئەوانەی ڕوو لەئیمانهێنان وەردەگێڕن، هۆی دوا كەوتنی سزای سەرپێچیكەران بۆ كاتێكی دیاریكراو

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْءَانِ لِلنَّاسِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ
الْإِنسَٰنُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوٓا۟
إِذْ جَآءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّهُمْ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ
الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَيُجَٰدِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِالْبَٰطِلِ
لِيُدْحِضُوا۟ بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوٓا۟ ءَايَٰتِي وَمَآ أُنذِرُوا۟ هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ
أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِيٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرًا
وَإِن تَدْعُهُمْ إِلَى ٱلْهُدَىٰ فَلَن يَهْتَدُوٓا۟ إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ
ٱلْغَفُورُ ذُو ٱلرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُم بِمَا كَسَبُوا۟ لَعَجَّلَ لَهُمُ
ٱلْعَذَابَ بَل لَّهُم مَّوْعِدٌ لَّن يَجِدُوا۟ مِن دُونِهِۦ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾
وَتِلْكَ ٱلْقُرَىٰٓ أَهْلَكْنَٰهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا۟ وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم
مَّوْعِدًا ﴿٥٩﴾

دوای ئەوەی پەروەردگار شوبهەو گومانی کافرەکانی باس کردنو بەبەڵگەی گورچکبڕ ڕەددی دانەوە، بەشوێن ئەوەدا باسی ئەوەی کرد: کە قورئان پڕە لەپەندو مەثەلی بتمانە پێکراوو هەر کەسێ بیر بکاتەوەو گوێی بۆ بگرێو دڵ بداتە پەندو ئامۆژگاریەکانی قورئان، ڕێگای ڕزگار بوونو بەمرازگەیشتن دەدۆزێتەوە، بەڵام دڵی ئەو کافرانە ڕەق بووەو دەروونیان ژەنگی هێناوە، بیر خستنەوەو ئامۆژگاری کاریان تێ ناکاو پەند ئامێز نابن. خۆ ئەگەر خودا بەکردەوەی خۆیانیان لەگەڵ بکا. زوو بەزوو سزای ڕیشەکێشەری بۆ دەناردنو تاقەواری لێ دەبڕین، بەڵام خودا لێخۆشبوو خاوەن بەزەییە، زوو بەهیلاکیان نابا و بۆ کاتێکی دیاریکراو دوای خستون، بۆ ئەوەی بیرێک لەخۆیان بکەنەوە، بەخۆیاندا بچنەوەو واز لەسەرپێچیو گومڕایی خۆیان بێنن.

دەفەرموێ: ﴿ولقد صرفنا في هذا القرآن للناس من كل مثل﴾ بێگومان ئێمە بۆ ئادەمیزادمان ڕون کردۆتەوە، لەم قورئانەدا هەموو پەندو مەثەلێک، هەرچی پێویستیاتی دینو دونیایانە بۆمان شی کردونەوە، بۆ

ئـــەوەی ڕێبـــازی حـــەقو هیدایـــەت بزانـــنو لـــەجادەی حـــەق لانـــەدەن، واز لەبتپەرستیو هاوەڵ دانان بـۆ خـودا بـهێنن، بـەڵام ئـەوان بـەهۆی سـەرڕەقیو گومڕایـی خۆیانـەوە، بـەهۆی لـــەخۆبایی بـوون خـۆ بەزلزانییـــەوە پشـــتیان لەبانگەوازیی قورئان هەڵکردو قبووڵی ئەو پەیامە پیرۆزەیان نەکرد.

﴿وكان الإنسان أكثر شيئ جدلاً﴾ وێڕای ئەم ڕونکردنەوە تێرو تەســەلە ئادەمیزاد بەهۆی سروشتی خـۆی لەهـەموو زیندەوەرێـک زیـاتر ئامادەباشـی تێدایە بۆ کێشەو جەدەلو بەرەنگاریکردنی حـەقو راسـتی، ئـەوەتا بەرپـەرچی پێغەمبەری ئیسلامیان دەدایەوە دەیانگوت: دەبێ پێغەمبەر فریشتە بێ، ئەم موحەمـمەدە: کە لافی پێغەمبەرایەتی لێ دەدا ئادەمیزادێکـە وەکـوو ئێمـەو چی لەئێمە زیاتر نیە، وەکوو ئێمە خـواردنو خۆراک دەخـواو ئـاوو شـلەمەنی دەخواتەوەو بەناو شەقامو جادەدا دەڕوا!

بەکورتی:

ئادەمیزاد لەهەموو گیانلەبەرێکی تر زیاتر کێشەکارو بەجەدەلە، چونکە فرتو فێڵاویو خاوەن هەوەسو ئارەزۆیە، ئەگەر روبکاتە خێرو چاکـەو حـەزی لەکرداری باش بێ، وێ دەچێ بگاتە پلەو پایـەی فریشـتەو ببێتـە بەندەیـەکی راستاڵی خودا پەرستی سروشت پاکی فریشتە ئاسا!

هەر وەکوو چۆن ئەگەر روبکاتە خراپەکاریو تاوانکردن دەبێتە ئاژەڵێکی دوڕندەی دووپێو کاری وای لێ دەوەشێتەوە هیچ ئاژەڵێکی دڕەندە نایکا!!

جا هەرچەندە قورئان هیدایەتدەرو ڕونکەرەوەی ڕێگای حـەقو راسـتییە، کافرو موشریکەکان بەزۆری بەڵگەو دەلیلی ئاشکرا دەبینـنو ئـەو راسـتییەیان بۆ دەردەکەوێ، کەچی زیاتر سوور دەبن لەسەر بێدینیو یاخی بـوون، ئەمـەش دیاردەیەکە بەدرێژایی مێژوو درێژەی هەیەو ڕۆژ دوای ڕۆژ دووبارە دەبێتـەوەو خۆی دەنوێنـێ! دەفەرموێ: ﴿وما منع الناس أن يؤمنوا اذ جـــاءهم الهـــدى فيستغفروا ربهم الا أن تأتيهم سنة الأولين أو يأتيهم العذاب قبـــلا﴾ هیچ

شتێكێ نیە جڵەوگیری لەو موشریكانە بكا لەوەی: كە ئیمان بەخودا بهێنن، ئەو كاتەی ڕێنمونیو هیدایەتیان بۆ هات: كە بریتی بوو لەپێغەمبەرو قورئانی پیرۆز، هیچ شتێكێ جڵەوگیری لێ نەكردونو لەوەی ئیمان بهێننو داوای لێ بوردن بكەن جگە لەسەرڕەقیو سووربونیان لەسەر كوفر: كەوای لێكردن داوا لەپێغەمبەر بكەن یەكێ لەم دوو شتەیان بۆ بڕەخسێنێ:

١- سزای ریشەكێشیان بێتە سەرو دابو نەڕێتی خودایان تێدا بەتاقی بكرێتەوەو لەناو ببرێن. وەكوو ئەو گەلەی بەپێغەمبەری خۆیان گوت: ﴿إئتنا بعذاب الله، ان كنت من الصادقين﴾العنكبوت/٢٩. هەر وەكوو چۆن قورەیشییەكان وتیان: ﴿اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجارة من السماء أو إئتنا بعذاب اليم﴾الأنفال/٣٢.

٢- یان بەچاوی خۆیان عەزابی سەختی خودا ببینن، واتە: ئەوانە واز لەكوفرو بێدینی خۆیان ناهێنن، روو ناكەنە پەروەردگار؛ مەگەر لەكاتی نازڵبوونی عەزابی ریشەكێشكەرو بەهیلاكبەر یان سزای جۆراو جۆرو بەڵاو ناخۆشی یەكێ بەدوای یەكدا بێنە سەریان ئەو كاتە ئیمان دەهێنن.

یان داوای ئەوە دەكەن: كە سزای رۆژی قیامەتیان بۆ بێو بەچاوی خۆیان ببینن! ئیتر ئەو كاتە بڕوا دەكەنو خودا دەناسن.. واتە: بەهۆی سەرڕەقیو گومڕایی خۆیانەوە هەرچەندە ڕێگای راستیان بۆ روون كرابێتەوەو ئەوانە بڕوا ناكەنو ئیمان ناهێننو پەڵپو بیانوو دەگرنو داوای هاتنی یەكێ لەم دوو جۆرە عەزابە دەكەن. ئاشكراشە هاتنی عەزاب بەدەست خودایەو لەدەسەڵاتی پێغەمبەردا نیە، ئەركی سەرشانی پێغەمبەران بریتییە لەترساندنو موژدەدان، ترساندنی ئادەمیزادان لەسزای دۆزەخو مژدەدان بەوانەی خوداپەرستی دەكەن بەبەهەشتی رازاوەو جوانو بەرین. بۆیە دەفەرموێ: ﴿وما نرسل المرسلين الا مبشرين ومنذرين﴾ ئێمە پێغەمبەرانی خۆمانمان كە ناردووە بۆیەمان ناردوون موژدەی بەهەشت بدەن بەخوداپەرستانو سەرپێچیكاران لەسزای

دۆزەخ بترسێنن، پەروەردگار پێغەمبەرانی ناردوون بۆ ئەوەی مـوژدەی بەهەشت بدەن بەوانەی بەپیر بانگەوازی‌یەکەیانەوە دێن. بۆ ئەوەی نەناردوون سەر رەقو موشریکەکان پێشنیاری ئەم موعجیزەو ئەو موعجیزەیەیان بۆ بکەن، پەڵپو بیانووی جۆراو جۆریان لێ بگرن!

جا هەرچەندە ئەوە واقیعی حاڵـە کـەچی ئـەو کافرانـە جـەدەلو کێشـەی بێـهودە ئـەنجام دەدەن، هـەردەم خـەریکی جـەدەلن بـۆ پۆچاندنـەوەی حــەق کوژاندنـەوەی نـووری خـوداو ئـایینی حـەق، وەکـوو پـەروەردگار لـەم بــارەوە دەفەرموێ: ﴿ويجادل الذين كفروا بالباطل ليدحضوا به الحق﴾ ئـەو کافرانـە بەشێوەیەکی بەتاڵو ناحەق کێشەو جیدال ئەنجام دەدەن، مەبەستیان ئەوە نیە بگەنە حەقیقەتو راستییان بـۆ دەربکـەوێ دەیانـەوێ ئـەو حـەقو راسـتییەی پێغەمبـەران هێناویانـە پوچـی بکەنـەوە، لەخـەڵکی چەواشـە بکـەن، بۆشـیان ناکرێ، ئەوانە پەڵپو بیانوو دەگرن، پێشنیازی ئەوە دەکەن وێرای موعجیزەی قورئانو موعجیزەکانی تری پێغەمبەر ﷺ نیشـانەو خاریقـەی تریـان بـۆ بـێ، دەڵێن: ﴿ما هذا الا بشرا مثلكم يريد أن يتفضل عليكم، ولو شاء الله لأنزل ملائكة﴾المؤمنون/٢٤. لە موعجیزەی قورئان تێنافکرن، لەرەوشتی پێغەمبەر وردنابنەوە، داوای موعجیزەی نەگونجاو دەکەن، پەڵپی ئەوە دەگرن، فریشـتـە لەئاسمانەوە بێتە سەریان، ﴿واتخذوا آياتي وما أنــــذروا هــزواً﴾ قورئـانو موعجیزەکانی تری پێغەمبەری ئیسلام هەروا موعجیزەی پێغەمبەرەکانی تر، بەگاڵتـەو سـوکایەتی سـەیر دەکـەن، گوێیـان نـەدا بـەترساندنو هەڕەشـانەی پێغەمبەران: کە ئاراستەی ئادەمیزادیان کردوە، هاتنی رۆژی قیامـەتو ئاگری دۆزەخیان بـەدرۆ زانیـوە، ئەمـە هـەموو نیشـانەی ئەوەیـە: ئـەو موشـریکانە نەزانیو دڵرەقی بووەتە سروشتو خوو لێیانو لەگەڵ خوێنو ئێسقانیان تێکەڵاو بووە!

ئەمجار دوای ئەوەی پەروەردگار باسی کێشەو جیدالی کافرەکانی کرد: کە بەناحەقو بەتاڵ بەربەرەکانی ئایینی خودایان کردوەو دەکەن، هەندێ وەصفیان باس دەکا: کە داخوازی ریسواییو سەرشۆڕییانەو دەفەرموێ:

﴿ومن أظلم ممن ذكر بآيات ربه﴾ کێ لەو کەسە ستەمکار ترە، کە بەئایاتی خودا پەندو ئامۆژگاری دەکرێ، قورئان دەکرێتە رێنمونیو رێ نیشاندەری، بەڵگەو دەلیلی ئاشکرای نیشان دەدرێ بۆ ئەوەی رێگای هیدایەت بگرێتە بەر، کەچی ﴿فأعرض عنها﴾ پشتی تێ کردو رووی لێ وەرگێڕا، گوێی بۆ نەگرتو دڵی بۆ نەکردەوە: بزانێ چی تێدایەو چی پێ دەڵێ: ﴿ونسي ماقدمت يداه؟﴾ لەبیری چۆتەوە لەوەپێش چی کردوە، چەند تاوانی ئەنجام داوە، چەندە کافرو یاخی بووە، بیری لەسەرەنجامی کوفرو بێدینی خۆی نەکردۆتەوە، تۆبەی نەکردو بۆ لای خودا نەگەڕاوەتەوە.

ئەمجار بابیسی ئەو پشت هەڵکردنو لەبیرچونەوە دێنێتەوە دەفەرموێ: ﴿انا جعلنا على قلوبهم أكنة أن يفقهوه وفي آذانهم وقراً﴾ واتە: ئەو پشت هەڵکردنو رو وەرگێڕانو لەبیر چوونەوەیان بەهۆی ئەوەوەیە: ئێمە چەند پەردەیەکمان گێڕاوە بەسەر دڵیاندا، بۆ ئەوەی لەقورئان نەگەنو پێی پەند ئامێز نەبن، هەروەها جۆرە گوێ گرانیەکی مەعنەویمان بەسەر گوێچکەدا هێناون، بۆ ئەوەی قورئان نەبیسن، ئامۆژگاریو قسەی حەقیان بەگوێچکەدا نەچێ! چەندێک قورئانیان بەسەردا بخوێندرێتەوە هیچی لێ حاڵی نابن! چونکە ئامادەباشی ئەوەیان تێدا نیە گوێ بۆ شتی بەسوود بگرن، ئەوەندەیان تاوان ئەنجام داوە هێندەیان کوفرو بێدینی کردوە دڵو دەروونیان ژەنگی گرتووە، بەجۆرێک: کە لەنێوان ئەوانو بیستنی حەقو راستیدا پەردەی ئەستوورو پتەو دروست بووە، هیچیان بەگوێدا ناچێ، دڵیان هیچ وەرناگرێ، وەکوو لەشوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿كلا بل ران على قلوبهم ماكانوا يكسبون﴾المطففين/١٤. یان دەفەرموێ: ﴿ختم الله على قلوبهم وعلى

سمعهم وعلى أبصارهم غشاوة، ولهم عذاب عظيم﴾البقرة/٧. هەڵبەتـە ئـەم ئایەتانە دەربارەی تـاقمو گرۆیـەکن: کـە لەزانسـتی خـودادا وا چەسـپاوە: کـە ئەوانە بەکافری دەمرنو ئیمان ناهێنن وەکوو موشریکەکانی قورەیش!

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کە بەپەلـە عـەزابو سزای خـۆی نانێرێ بۆ سەر ئەوانەی کافرو بێدینو تاوان ئەنجام دەدەن؛ بەهومێدی ئـەوەی بەخۆیان دا بچنەوەو لەهەڵوێستی ستەمکارانەی خۆیان بێنە خـوارێو بـۆ لای خودا بگەڕێنەوە. دەفەرموێ: **﴿وربك الغفور ذو الرحمة لو يؤاخذهـم بمـا كسبوا لعجل لهم العذاب﴾** خودای تۆ ئەی موحەممەد! لێخۆشبوو لێبوردوە، تاوانپۆشـەو خـاوەنی رەحمـەتو بـەزەیی بەرفراوانـە، ئەگـەر بەپەلـەو دەسـت لەعاست ئادەمیزادە ستەمکارەکانی بەسزای ریشەکێش کاری خۆی بگرتایـەو بەگوێرەی کردەوەی خۆیانی لەگەڵ بکردنایـە، هـەر لـەدونیادا زوو رەچەڵـەکی دەبڕێنەوە. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفـەرموێ: **﴿ولو يؤخذ الله الناس بما كسبوا ما ترك على ظهرها من دابة﴾فاطر/٤٥.** یـان دەفـەرموێ: **﴿وان ربك لذو مغفرة للناس على ظلمهم، وان ربك لشديد العقاب﴾رعد/٦.**

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنێ: کـە سـزا نـەدانی ئـەو تاوانبارانـە (موشـریکەکانی مـەککـە) بەپەلـەو دەسـت لەعاسـت پاشـگوێ خسـتن نیـە، بەڵکوو مۆڵەتدانە بۆ کاتێکی دیاریکراو، دەفەرموێ: **﴿بل لهم موعـداً لـن يجدوا من دونه موئـلاً﴾** واتـە: خـودا ویسـتی وابـووەو وای بڕیـار داوە: کـە عەزابی کافرە قورەیشییەکان دوا بخا بۆ کاتێکە دیاریکراو، ئەو کاتـەش یـان رۆژی قیامـەتـە، یـان لەدونیادایـە، وەکـوو رۆژی بـەدرو رۆژی رزگـارکردنی مـەککەو رۆژی جەنگە یەکالاکەرەوەکانی ترە! جا هەر کاتێ کـاتی سزادانیان هات ئەوە عـەزابی بێ ئامانی خودا دەوریان دەدا رزگاربوونیان نیە، بـەکورتی دواخستنی سزاو تۆڵە مۆڵەتدانە پاشگوێ خستن نیە. ئەمەش شتێکی بەڵگـە نەویسـتەو پـەیوەندی بـەدابو نـەرێتی خـوداوە هەیـەو جۆرێکـە لەحیکمـەتی

یەزدانی، بێ هودە نیە، بەڵگەی ئەم راستیانەش ئەوەتا: ﴿وتلك القرى أهلكناهم لما ظلموا وجعلنا لمهلكهم موعداً﴾ دانیشتوانی ئەو هەموو شارو شاروچكانەی گەلی عادو ثەموود ئەصحابولئەیكە: كە لەپێش كافرە قورەیشییەكانەوە بوون، كاتێك ستەمكارییان ئەنجام داو موعجیزەی پێغەمبەرەكانیان بەدرۆ خستەوە، كاتێكی دیاریكراومان بۆ لەناو بردنیان دیاری كرد، هەر لەگەڵ كاتی لەناو بردنەكەیان هات ئیتر بێ سێو دوو لێ كردن، لەناومان بردن، هەر بەو شێوەیە كاتێكمان دیاری كردوە بۆ ئەو موشریكانەی گەلەكەی تۆ ئەی موحەممەد! هەر لەگەڵ وەختی هات ئیتر بەبست بەقەرزیان نادەین، خێرا بەعەزابی سامناكی خۆمان دەیانگرینو لەناویان دەبەین، واتە: با ئەوانە وا نەزانن پاشگوێمان خستوونو وازیان لێ دێنین، بەڵكوو مۆڵەتمان داون بۆ ماوەیەك بۆ ئەوەی بەخۆیاندا بچنەوەو تۆ بە بكەن!

چیرۆكی حەزرەتی موسا لەگەڵ حەزرەتی خضردا

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَىٰهُ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰٓ
أَبْلُغَ مَجْمَعَ ٱلْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِىَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا
مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَىٰهُ ءَاتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا
هَـٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَءَيْتَ إِذْ أَوَيْنَآ إِلَى ٱلصَّخْرَةِ فَإِنِّى نَسِيتُ
ٱلْحُوتَ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَـٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ وَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ

فِي ٱلْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَٱرْتَدَّا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمَا
قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنْ
عِندِنَا وَعَلَّمْنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ
عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ
مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ
سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ
فَإِنِ ٱتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْـَٔلْنِي عَن شَيْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا
﴿٧٠﴾

لەوەپێش پەروەردگار چیرۆکی ئەصحابولکەهفی بۆ گێڕاینەوە بۆ ئەوەی دەسەڵاتو توانای خۆی بەسەر زیندوبوونەوەدا بچەسپێنێ، ئەمجار سێ نموونەی هێنایەوە بۆ سەلماندنی راستی ئەوە: کە عیززەتو شکۆمەندی بەماڵو دەسەڵات نیە بەڵکوو بەعەقیدەو بیرو باوەڕە، بۆ ئەوەی موشریکەکانی مەککە: کە شانازییان بەسەر هەژارە موسوڵمانەکاندا کرد ئەم راستی‌یە بزانن‌و بەخۆیاندا بچنەوە.

ئەنجار چیرۆکێکی تر ئاراستە دەکا؛ ئەویش چیرۆکی حەزرەتی موسایە لەگەڵ حەزرەتی (خضر)دا ﷺ چیرۆکەکە لەچوارچێوەی ئەوەدا دەخولێتەوە: کە هەنگاو بەهەنگاو حەزرەتی موسا لەحەزرەتی خدرەوە فێری زانیاری دەبێ ئەو مامۆستایە دەرزیدا دەدا. گێڕانەوەی ئەم چیرۆکەش لێرەدا بۆ ئەوەیە:

موشریكەكانی مەككە تێبگەن: كە هەرچەندە حەزرەتی موسا پێغەمبەرەو ئاخاوتنی لەگەڵ خودادا كردوەو خاوەنی زانیاریو كرداری باشەو یەكێكە لەپێغەمبەرە (أولو العزم)ەكان كەچی فەرمانی پێكراوە زانیاری لەپیاوچاكێك فێر ببێ، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە: كە تەواضوعو خۆبەكەم زانین لەتەكەبوورو خۆبەزلزانین باشترە.

﴿واذ قال موسی لفتاه لا أبرح حتی أبلغ مجمع البحرین أو أمضي حقباً﴾ ئەی موحەممەد! یادی ئەوە بكەو ئەو چیرۆكە بۆ گەلەكەت بگێڕەوە: كە موسا بەپیاوە خزمەتچییەكەی خۆی گوت: من بڕیارم داوە دەبێ بكەومە ڕێگاو ڕانەوەستم تا دەگەمە ئەو شوێنەی دوو دەریاكان تێكەڵ بەیەكتر دەبنەوە، تەنانەت ئەگەر گەشتەكەم چەند ساڵێكیش درێژە بكێشێ تانەگەمە ئەو شوێنە ڕانەوەستم!

هەڵبەتە مەبەست بەموسا، موسای كوڕی عیمرانە: كە پێغەمبەری نەتەوەی ئیسرائیل بووەو خاوەنی موعجیزەی (عصا)و یەدی بەیضاو چەندەها موعجیزەی تریش بووە. مەبەست بە(فەتا)كەی یوشعی كوڕی نوونی كوڕی (ئەفرائیم)ی كوڕی یوسف بووە.

ئەم بەشەی چیرۆكی حەزرەتی موسا تەنیا لەم سورەتەدا باس كراوە، لەهیچ شوێنێكی تری قورئاندا دوبارە نەبۆتەوە، ئەوەی تێبینی دەكرێ قورئان شوێنی روداوەكانی ئەم چیرۆكە دیاری ناكا، جگە لەوەی كە ناوی (مجمع البحرین)ی هێناوە. هەروەها ئەوەش روون ناكاتەوە لەچ سەردەمێكی ژیانی موسادا بووە، ئایا ئەم روداوە لەمیصر بووە پێش ئەوەی نەتەوەی ئیسرائیل لێی بڕۆنە دەرێ، یان دوای دەرچوونیان بووە لەوێ، ئەمجار ئەگەر دوای دەرچوونیان بووبێ لەمیصر، ئایا پێش ئەوە بووە: كە بچنە ناو خاكی پیرۆزەوە، یان دوای ئەوە بووە: كە موسا نەتەوەكەی بەرەو خاكی پیرۆز بردوە لەدەروازەی شارەكە نەچوونە ژوورێ چونكە گەلێكی تێدا بوو هەموویان كەتەو

چوارشانەو بەساو هەیبەت بوونو جولەکەکان نەوێران بچنە ناویو وتیان: تا ئەوانی تێدابن ئێمە ناوێرین بچینە ناوی. یان دوای ئەوە بوو کە لەدەشتەکەدا سەریان لێ شێواو پەرتەوازە بوون، هەروەها قورئان هیچ شتێك دەربارەی بەندەی صالحو خودا پەرست باس ناکا: کە موسا بوو بەهاوڕێیو ماوەیەك بەیەکەوە گەشتیان کرد. پێمان نالێ کێ بووە، ناوی چی بووە، ئایا پێغەمبەر بووە یان زاناو پیاوچاك بووە. هیچ لایەنێك لەم لایانانە دەست نیشان ناکا!

ئیمامی بوخاریو موسلیم لەئوبەی کوڕی کەعبەوە ﷺ لەپێغەمبەرەوە فەرموودەیەك ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: (ڕۆژێك حەزرەتی موسا وتاری بۆ قەومەکەی دەدا، پرسیاری لێ کرا کێ لەهەموو ئادەمیزادان زاناترە؟ حەزرەتی موسا وتی: من، ئیتر خودا عیتابی لێ گرت، چونکە زانیاری ئەوەی حەواڵەی خودا نەکرد، ئەوەبوو پەروەردگار نیگای بۆ کرد: پێی فەرموو: بەندەیەکی من هەیە لای ئەو شوێنەیە کە دوو دەریاکان لێك دەدەنەوە، ئەو بەندەیە لەتۆ زاناترە. حەزرەتی موسا وتی: خودایە! چۆن بێ بەخزمەتی بگەم؟ پەروەردگار نیگای بۆ کرد فەرمووی: ماسییەك بکەرە زەمیلەیەکەوە ((کوندەیەکەوە)) بکەوەڕێ، لەهەر شوێنێك ماسییەکەت لێ گوم بوو ئەوە بەندە راستاڵەکە لەوێیە. حەزرەتی موسا کەوتە ڕێو خزمەتکارەکەی خۆی لەگەڵدا بوو، کە ناوی یوشعی کوڕی نون بوو، ڕۆیشتن تا گەییشتنە لای بەردەکە، لەوێ لایاندا بۆ پشوودانو ئیسراحەت کردنو خەویان لێ کەوت، ماسییەکە لەکوندەکە دەرچوو خۆی فڕێدایە ناو دەریاوە).

رای پەسند ئەوەیە: کە (مجمع البحرين) ئەو شوێنە بێ کە دەریای سوورو دەریای سپی ناوەڕاست بەیەك دەگەن لەو ناوچەیەی کە پێی دەڵێن: ناوچەی دەریاچە تاڵەکانو دەریاچەی تیمساح، یان ئەو شوێنەیە کە خلیجی عەقەبەو خلیجی سویس لەدەریای سووردا بەیەك دەگەن، چونکە زۆربەی ڕووداوەکانی بەنوئیسرائیل دوای دەرچوونیان لەولاتی میصر لەم ناوچەیە بووە.

جا ﴿فلما بلغ مجمع بینهما نسیا حوتهما، فاتخذ سبیله في البحر سـربا﴾ کاتێ حەزرەتی موسـاو خزمەتچییەکەی گەییشـتنە ئـەو شـوێنەی دەریاکـان بەیـەکێ دەگەییشـتنو ئـەو شـوێنە بـوو: کـە خـودا وادەی گەییشـتن بەبـەندە صاڵحەکەی پێ دابوونو نیازیان وابوو لەوێ بیبینن، زۆر ماندو شەکەت بـوون لێی نووستن، یوشع زوو بەخەبەر هات هێشتا حەزرەتی موسا هـەر لەخـەودا بوو، بەقودرەتی خودا ماسی زیندوبووەوەو خۆی فڕێدایە ناو دەریاوەو ڕێگەی خۆی لەدەریادا گرتەبەرو کەوتەڕێ. یوشع ئاگاداری ئەم رواوە بوو بەبـەرچاوی خۆیەوە هاتەدی. کە حەزرەتی موسـا لەخـەو هەڵسـا لـەبیری چـوو دەربـارەی ماسـییەکەیان پرسـیار لەیوشـع بکـا، حـەزرەتی یوشـعیش لـەبیری چـوو بەسەرهاتی ماسییەکە بۆ حەزرەتی موسا بگێڕێتەوە ماسی لەدەریاکەدا کەوتە هاتوچۆو ئاوەکەی کون دەکردو دەڕۆیی ئاوەکە وێکێ نەدەکەوتـەوە، ڕێگاکـەی وەکوو تاقو کونێکی درێژ وەهابوو؛

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: رای پەسند ئەوەیە: کە دەڵێـن: ماسـییەکە برژاوبووە، زیندو بوونەوەیی و ئاو کون کردنەکەی جۆرێـک بـووە لـەموعجیزەو نیشانە،پەروەردگار بەخشیویەتی بەحەزرەتی موسا، بۆ ئـەوەی مەوعیدەکـەی خۆیانی پێ بزانن. بەڵگە لەسەر ئەوە: کە ماسییەکە برژاوبـووە سەرسـوڕمانی حەزرەتی یوشعە، چونکە ئەگەر ماسییەکە زیندوبووبێو خۆی فڕێ دابێتە نـاو دەریاوەو ڕۆیشتبێ چ جێگای سەرسوڕمان نیە.

هەر کەسێک بیرو باوەڕی تەواو بێ نابێ لەم جۆرە شتانە رەخنە بگـرێو بڵێ: چۆن دەبـێ ماسـی بـرژاو زینـدو بێتـەوە، یـان ئـاو کـە لـەت بـوو وێـک نەکەوێتەوە؟! چونکە ئەمە جۆرێک بووە لەموعجیزەو پەروەردگاریش هەرچی بیەوێ بیکا دەیکاو هیچی لێ عاسی نابێ!

بەڵێ حەزرەتی موساو حەزرەتی یوشع لەوێ هەستانو کەوتنەڕێ ﴿فلمـا جاوزا قال لفتاه أتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبـا﴾ جا کـە ئـەو

شوێنەیان جێ هێشتو نزیکەی شەوو ڕۆژێ ڕۆیشتنو ماندوبوون، بۆ ڕۆژی دوایی لەچێشتەنگاودا حەزرەتی موسا بەخزمەتکارەکەی خۆی فەرموو: برا! کوا خواردنەمەنیو قاوڵتیەکەمان بێنە پێشەوە با بیخۆین، بەراستی ئێمە لەم سەفەرو گەشتەماندا تووشی ماندوبونو شەکەتیەکی زۆر بوین!

جا وەکوو لەمەوپێش ئاماژەمان پێ کرد، حەزرەتی موسا لەلایەن خوداوە فەرمانی پێ کرا: کە ماسییەکی خوێ پێکراوی برژاو لەگەڵ خۆیدا بەرێو بیکاتە توێشووی ڕێگای، پێشی گوترا: بەندەیەکی خودا هەیە لەلای (مجمع البحرین) چاوت پێ دەکەوێ، زانیاری وای لا هەیە تۆ تا ئێستا پەییت پێ نەبردوە، حەزرەتی موسا کەڵکەڵەی سەفەری کەوتە سەرەوەو خەریکی خۆ ئامادەکردن بوو، هەروەها هەواڵی ئەوەشی پێ درا: کە هەر کاتێ ماسییەکەی لەگەڵ خۆتی دەبەی لێت گووم بوو، ئەوە لەو شوێنەدا بەندە صاڵحەکەی ئێمەت چاوپێ دەکەوێ. حەزرەتی موساو خزمەتچییەکەی کەوتنە ڕێ تا گەییشتنە (مجمع البحرین) حەزرەتی موسا لەخەودا بوو یوشع بەخەبەر بوو، ماسییەکە لەزەمبیلەیەکدابوو بەقودرەتی خودا زیندو بووەو لەپێش چاوی یوشع خۆی فڕێدایە ناو دەریاوەو کەوتە گەڕانو هاتووچۆ!

بێگومان زیندوبوونەوەی ماسییەکە موعجیزە بوو بۆ موساو نیشانەی دۆزینەوەی شوێنی حەزرەتی خضر بوو. حەزرەتی خضر: ئەو بەندە خودا پەرستە صاڵحە بوو: کە پەروەردگار فەرمانی بەحەزرەتی موسا کرد لێیەوە فێری زانیاری ببێ. وەکوو لەتەفسیرە کۆنەکاندا نووسراوە ناوی (بەلیای کوڕی مەلکان) بووە. ڕای پەسندو صەحیح ئەوەیە: پێغەمبەر نەبوە.[٢٨]

---

(٢٨) تەفسیری مونیر ج١٥/٢٩٣ ئیمامی قورطوبی دەفەرموێ: بەلای جەماوەری زانایانەوە حەزرەتی خضر پێغەمبەر بووە تەفسیری قورطوبی ج٥/٣١٦.

شێخی مەراغی دەفەرموێ: زوربەی زانایان پێیان وایە حەزرەتی خضر پێغەمبەر بووە، چوار بەڵگەیان لەسەر ڕایەکەی خۆیان هێناوەتەوە:

جا کە حەزرەتی موسا داوای قاوەڵتیـیەکەی کردو قاوەڵتییەکەش بریتـی بـوو لەماسـیـیە برژاوەکـە: کـە لـەبیریان چوویـو، نەحـەزرەتی موسـا بەسەرهاتەکەی دەزانیو نەیوشعیش لەبیری بوو ئەم هەواڵە بەحەزرەتی موسـا بدا، ئیتر لەو کاتەدا خزمەتچییەکەی بەسەرهاتی ماسـیـیەکەی بـیر کەوتـەوە ﴿قال أرأيت إذا أوينا إلى الصخرة﴾ بەحەزرەتی موسای گـوت: تـۆ دەزانـیو ئاگاداری کاتێ لامان دایە لای بەردەکە چی رویدا! ئـەمجار بەسـەرهاتەکەی بۆ گێڕایەوەو وتی: ﴿فإني نسيت الحـوت﴾ بەراستی مـن ماسـییەکەم لـەبیر چوو! واتە: لەیادم چوو بەسەرهاتو روداوی ماسییەکەت بۆ بگێڕمەوە ﴿ومـا أنسانيه إلا الشيطان أن أذكره﴾ جگە لەشەیتان هیچ کەسی تر ئەوەی لـەبیر نەبردمەوە، شەیتان بەوەسوەسە دڵی مەشغووڵ کردمو لەبیرم چـوو بـۆت بـاس بکەم.

هەڵبەتە بەلای ئەهلی سوننەو جەماعەتەوە خودا بەدیهێنـەری کـردەوەی بەندەکانیەتیو هەموو شتێک بەدەست ئەوە، وەلێ کاری خراپ وەپاڵ شەیتان دەدرێ چونکـە بـەهۆی ئـەوەوە ئـەنجام دەدرێ بەختوکـەو وەسوەسـەی ئـەو فەراهەم دەهێندرێ، بۆیە هەموو کارێکی خراپە بەکردەوەی شەیتان دادەنـرێ، لەلایەکی ترەوە دەبێ شەرم بکەین کە کاری خراپو ناپەسند پاڵ خودا بدەیـن. لەبیر چوونەوەکەش کارێکی خراپ بوو چونکە بووە هۆی ئەو هـەموو گـەڕانو ماندوبوونەوەی حەزرەتی موسـا تێپـەڕبوونی ئـەو هـەموو کاتـە بـەبێ هـودە.

ا- قورئان دەفەرموێ: ﴿آتيناه رحمة من عندنا﴾ وشەی (رحمة) لێرەدا بەمانا پێغەمبەریەتییە ئاماژە بەوە کـە خودا دەفەرموێ: ﴿أهم يقسمون رحمة ربك﴾.

ب- ئایەتی ﴿وعلمناه من لدنا علما﴾ ئەمە ئەوە دەگەیەنێ پەروەردگار بەبێ نـاوەند فـێری زانیـاری کردبـێ، کەسێک ئاوا بێ پێغەمبەرە.

ج- حەزرەتی موسا داوای لێ کرد فێری شتی بکا، دەی پێغەمبەر نابێ لەناپێغەمبەر فێری شت ببێ.

د- خضر دەفەرموێ: ﴿وما فعلته عن أمـري﴾ لەخۆمـەوە ئـەو ئیشـانەم نـەکردن بـەڵکوو بـەنیگای خودایـی کردومن. تەفسیری مەراغی ج١٥/١٧٢/١٧٣.

هەروەها لەبیرچوونەوەکە پێچەوانەی فەرمانی حەزرەتی موسا بوو، چونکە حەزرەتی موسا لەسەرەتای گەشتەکەدا بەیوشعی فەرمووو: هەر کاتێ ئەو ماسییەت لەدەست چوو هەواڵم بدەرێ، تەنانەت پێی فەرموو من هیچم لەتۆ ناوێ ئەوە نەبێ!

دەشگونجێ هۆکاری لەبیرچوونەوەکە عیتابی خودابێ لەحەزرەتی موساو لەخزمەتچیەکەی. چونکە موسا پشتی بەخزمەتکارەکەی بەستو دڵنیابوو: کە هەواڵی دەداتێ. خزمەتکارەکەشی کە ئەو فەرمانەی پێ کرا ئینشائەڵلای نەکرد. بەڵکوو وتی: ئەوە کارێکی ئاسانەو بەسەرچاو هەر کە ماسییەکەم لێ گووم بوو هەواڵت دەدەمێ.

﴿واتخذ سبيله في البحر عجباً﴾ من لەبیرم چوو باسی ماسییەکەت بۆ بکەم، ئەو کاتەی تەشریفت لەشیرین خەودا بووی ماسییەکە زیندوبووەو خۆی فرێدایە ناو دەریاوەو بەناو دەریادا کەوتە گەڕانو ئەو رێگایەی پێیدا دەرۆیشت دەبوو بەنەفەقێکو ئاوەکە وێک نەدەکەوتەوە، بەراستی دیمەنەکە جێگای سەر سوڕمان بوو منی سەرسام کرد، کەچی کە لەخەو هەستای لەبیرم چوو بۆت بگێڕمەوەو شەیتان لەبیری بردمەوە!

﴿قال: ذلك ماكنا نبغ﴾ حەزرەتی موسا فەرمووی: ئەوەی گێڕاتەوە دەربارەی روداوی ماسییەکە، ئەو شتەیە: کە ئێمە بەشوێنیدا دەگەڕێینو بەدوایدا وێڵین، ئەوە نیشانەی ئەوەیە: کە ئەو پیاوە صاڵحەی ئێمە دەمانەوێ چاومان پێ بکەوێ لەو شوێنە تووشمان دەبێ! ئیتر ﴿فارتدا على آثارهما قصصا﴾ راستەو راست بەرێگای خۆیاندا گەڕانەوە تا گەییشتنەوە ئەو بەردەی کە لەو سەرەوە لایان دابووە لایو پشوویان دابوو ماوەیەک خەویان لێ کەوتبوو ﴿فوجدا عبداً من عبادنا﴾ ئیتر لەو شوێنەدا بەندەیەک لەبەندە راستاڵەکانی ئێمەیان بینی: کە ﴿آتيناه رحمة من عندنا﴾ لەلایەن خۆمانەوە رەحمەتێک، واتە: پلەو پایەی پێغەمبەرێتیمان پێ بەخشیبوو.

﴿وعلماه من لدنّا علماً﴾ لەلایەن خۆمانـەوەە زانیـاری تایبـەتیمان فـێر کردبوو، زانیارییەکی وەهبی: کە هیچ کەس بەهەوڵو تێکۆشـانی خـۆی فـێری نابێ، واتە: زانیارییەکی پەنامەکیو غـەیبیمان فێر کردبوو!

ئیمامی قورطوبی لەبوخاری‌یـەوە ئەمـەی راگوێـزاوەو دەفـەرموێ: کـە حەزرەتی موساو یوشع گەڕانــەوە بـۆ لای بەردەکـە، پیاوێکیـان بینـی لەسـەر طینفیسەیەکی سـەوز راکشـاوەو داپۆشـراوە، بەشـتێ بەشـێکی خسـتۆتە ژێـر هەردوو قاچیەوەو بەشێکی تری خستوتە ژێر سەری، حەزرەتی موسا سـەلامی لێ کردو ئەویش پەردەکەی لەسەر دەمو چاوی خۆی لاداو وتی: لەوڵاتی ئێوەدا ئاشـتی هەیـە؟! ئـەتۆ کـێ‌ی؟ وتـی مـن موسـام. وتـی: موسـای پێغەمبـەری بەنوئیسرائیل؟ وتی: بەڵێ. ئـەمجار وتـی: ئیشـت چیـەو چیـت لـەمن دەوێ؟ حەزرەتی موسا وتی: هاتووم فێری هەندێ لەو زانیارییانەم بکەی کە زانیـاری تایبەتینو ناوازەن.

زوربـەی زانایـان پێیـان وایـە ئـەو بـەندە صاڵحـە حـەزرەتی (خضـــرە)و ناوەڕاستەقینەکەی (بەلیای کوڕی مەلکانە) ئەو پیاوە پیرۆزە بـەرای زوربـەی زانایان پێغەمبەر بووە، بەڵگـەو نیشـانە لەسـەر پێغەمبـەرێتی ئـەم زاتـە زۆر زەبەندەنو هەندێ لەو بەڵگانەمان لەوەپێش تۆمار کردوون.

بێگومان خضر پێغەمبــەر بووبـێ یـان پێغەمبـەر نـەبووبێ پلـەو پایـەی لـەخوار حـەزرەتی موسـاوەیە، زانـینو ئاگـادار بوونـی خضـر بەسـەر هــەندێ زایناریدا: کە حەزرەتی موسا نەیزانیوە لەپلەو پایـەی حـەزرەتی موسـا کـەم ناکاتەوەو نابێتە بەڵگە لەسەر ئەوە: کـە حـەزرەتی خضـر لەحـەزرەتی موسـا گەورەتر بووبێ. هەروەکوو چۆن مامۆستایی حەزرەتی جوبرائیل بۆ پێغەمبــەر نابێتە بەڵگە لەسەر ئەوە: کە جوبرائیــل لەپێغەمبـەر گـەورەتر بـێ. راجیـایی هەیە دەربارەی ئەوە ئایا حەزرەتی خضر ئێســتا لەژیاندایـە یـان نـا؛ هـەندێ

لەزانایانی ئیسلام پێیان وایە خضر نەمردوەو تا نزیک دونیا خراپ بوون نامرێ.

هەندێکی تر لەزانایان پێیان وایە (خضر) مردوەو نەماوە، لەم بارەوە لەکتێبەکانی عەقائیدو کتێبەکانی تەفسیردا دەمە دەمێو کێشەیەکی زۆر هەیە، هەر تاقمەو کۆمەڵێک بەڵگە دێنێتەوە لەسەر رایەکەی خۆی. بەپێویستم نەزانی ئەو هەموو (حەنەحەبەشییە) راگوێزی ئێرەی بکەم!

بەڵێ حەزرەتی موسا بەهۆی ئەو نیشانەو بەڵگانەی خودا بۆی دانابوو بەندە صاڵحەکەی دۆزییەوەو بەیەک گەییشتن!

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: وا پێ دەچێ مەبەست لەو گەشتو بەدوادا گەرانە نهێنییەک بووبێ لەنێوان پەروەردگارو موسادا خزمەتچیەکەی ئاگاداری ئەو نهێنییە نەبووبێ، بۆیە لێرە بەولاوە لەروداوی چیرۆکەکەدا ناوی یوشع نامێنێو هەر ناوی موساو پیاو چاکەکە دەهێندرێ! خۆیان دەبنە ئەکتەری چیرۆکەکە.

﴿قال له موسى: هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً﴾ حەزرەتی موسا بەحەزرەتی خضری فەرموو: رازی دەبی هاورێیت بکەم بۆ ئەوەی هەندێ ئەو زانیارییەی خودا فێری کردووی فێرم بکەی؟! واتە: با هاورێییت بکەم بۆ فێر بوونی ئەو زانستە پیرۆزەی کە تۆ فێر کراوی. بەڵکوو بیکەمە بەرنامەی ژیانمو لەکردارو هەڵوێستمدا سوودی لێ ببینم!

سەیر بکەن حەزرەتی موسا بەچ ئەدەبو حیشمەتێکەوە، بەچ شێوەیەکی شیرینو شەرمەوە داوای فێربوونی زانست لەحەزرەتی خضر دەکا! بەشێوەی پرسیار داوای فێر کردنی زانستی بەسوود دەکا لەو بەندە صاڵحە!

بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بکەین: کە زانیاری حەزرەتی خضر جۆرە زانینێکی تایبەتی بوو، کەوابێ ئەو زانینەی موسا داوای کرد خضر فێری بکا لەبارەی ئایینو شەریعەتەوە نەبوو، زانینی زانیاری پەنامەکیو غەیبی بوو،

زانيارييەكی تايبەتی بوو (علمی لدنی) پێ دەڵێنو پەروەردگار هەندێ لەبەندەكانی خۆی بەسەردا ئاگادار دەكا، زانيارييەكی (وەهبی)يە زانياری (كەسبی) نيە، دوورە لەتێگەييشتنی خەڵكیو پەروەردگار لەتاكتاكەی بەندەكانی نەبێ ئاشكرای ناكا. لەبەر حيكمەتێك: كە هەرخۆی دەيزانێ حەزرەتی خضری فێری هەندێ لەو جۆرە زانينە كردوە.

جا بەو پێيە: كە زۆر روداو هەيە بەديمەنو رواڵەت دژايەتی هەيە لەگەڵ ژيریو زانينی رواڵەتی ئادەميزاد، بەڵام بەگوێرەی ئەو زانينە پەنامەكييە راستو حەقە، بۆيە حەزرەتی خضر مەترسی ئەوەی كرد: كە حەزرەتی موسا نەتوانێ هاورێيەتی بكا، چونكە لێی نمايان بوو: تووشی روداوی وا دەبن حەزرەتی موسا لەبەرامبەريانداخۆی پێ ناگيرێو رەخنە لەهەڵوێستو كردەوەكانی دەگرێ، بۆيە حەزرەتی خضر ﴿قال﴾ بەموسای فەرموو: ﴿إنك لن تستطيع معي صبراً﴾ ئەتۆ ناتوانی لەگەڵ مندا هەڵبكەی، روداوی وا دەبينی لەمنەوە خۆت پێ ناگيرێو رەخنە دەگری!! بەمەش ئێمە لێك دەدابرێينو من هاورێيەتيت ناكەم.

ئەمجار هۆی خۆنەگرتنەكەشی بۆ روون دەكاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وكيف تصبر علی مالم تحط به خبراً﴾ تۆ چۆن دەتوانی بێ دەنگ بی لەكردارێكی من بەديمەنو رواڵەت نارەواو ستەمە، ئاگاداری لايەنە نهێنی‌يەكەی نيتو نازانی كە لەديوی ناوەوەیدا كارێكی باشو روايە. تۆ رواڵەت بينیو بەظاهير دەروانی‌يە روداوەكەو، تەنيا ئاگات لەباری شەرعیو خراپەكەی هەيە، پێغەمبەريشیو ئەركی فەرمان بەچاكەو نەهی لەخراپەت لەسەر شانە، بەهيچ كلۆجێ بێ دەنگ نابی لەكردەوەيەك كە بەلاتەوە خراپو نارەوايە، كەوابێ ناتوانی بێدەنگ بی لەئاست هەڵوێستو كردەوەكانی منو هاورێيەتی منت پێ ناكرێ! بەكورتی دڵنيام لەوەی خۆت پێ ناگيرێ لەبەرامبەر ئەو كردەوانەی لەمن دەيانبينی!

حەزرەتی موسا لەدڵی خۆیدا بڕیاری خۆڕاگریو گوێڕایەڵی داو ﴿قال:﴾ بەحەزرەتی خضری فەرموو: ﴿ستجدني إنشاء الله صابراً﴾ ئەگەر خودا مەیلی لێ بێ منت دەست دەکەوێ بەهاوڕێیەکی خاوەن صەبرو ئارامو هەرچی کردەوەیەکت لێ ببینم رەخنەت لێ ناگرم، دان بەخۆمدا دەگرمو چاوەڕوانی ئاکامەکەی دەکەم، ﴿ولا اعصي لك أمراً﴾ بەهیچ کلۆجێ سەرپێچی فەرمانو ئامۆژگاریەکانت ناکەم بەمەرجێ سەرپێچی فەرمانی خودای تێدا نەبێ!

ئەمجار حەزرەتی خضر زیاتر مەرجی بەهاوڕێ بوونی بۆ رون کردەوەو پێش دەست پێکردنی گەشتەکەیان مەرجێکی یەکالاکەرەوەی بەموسا راگەیاند ﴿قال﴾ بەموسای گوت: ﴿فان اتبعتني فلا تسألني عن شيء حتى أحدث لك منه ذكراً﴾ ئەگەر بویت بەهاوڕێی سەفەرم، نابێ لەهیچ شتێک پرسیارم لێ بکەی هەتا بۆخۆم بۆت رون دەکەمەوە، هەر شتێکت بینی لەمنو بەرواڵەت بەدڵت نەبوو نەڵێی ئەوە بۆچی وات کرد؟ بۆ وات نەکرد، نەکەی رەخنەم لێ بگری! دان بەخۆتا بگرە هەتاکوو بۆخۆم لەکاتی پێویستدا لەلایەن خۆمەوە بۆت روون دەکەمەوە، بەبێ ئەوەی پرسیارم لێ بکەی! حەزرەتی موسا رەزامەندی خۆی نیشانداو مەرجەکانی حەزرەتی خضری قبووڵ کردن.

﴿فانطلقا حتى إذا ركبا في السفينة خرقها﴾ حەزرەتی موساو حەزرەتی خضر گەشتەکەیان دەست پێ کردو بەقەراخی بەحردا کەوتنەڕێو عەوداڵی کەشتییەک بوون سواری بنو زوو بگەنە شوێنی مەبەستیان، هێندەی پێ نەچوو کەشتییەک هاتوو دەستییان لێ راگرتو لەنزیکیانەوە لەنگەری گرتو ئەمانیش داوایان لێ کردن سواریان بکەن، خاوەن کەشتیو کەشتییەوانەکان حەزرەتی خضریان ناسیو بێ کرێ سواریان کردن، کەشتی وەگەڕکەوتو چووە ناوەڕاستی دەریاوە بەرەو قوناغو شوێنی مەبەست کەوتەڕێ، لەکاتێکدا لەناو شەپۆلی سامناکی دەریادا کەشتی رێگای خۆی دەبڕی، حەزرەتی خضر

تاویدایە پاچێکو تەختەیەک یان دوو تەختەی لەکەشتییەکە کێشایەوەو کەشتی کون کردو ئەمجار پێنەی کردەوە[٢٩] بەجۆرێک: کە کەشتیەکەی عەیبدار کردو بەئاشکرا عەیبەکەی دەبیندرا!

حەزرەتی موسا: کە ئەمەی بینی خۆی پێ نەگیراو هاواری لێ هەڵسا ﴿قال: أخرقتها لتغرق أهلها لقد جئت شيئاً إمراً﴾ وتی: ئەوە کەشتییەکەت کون تێکرت بۆ ئەوەی سەرنشینەکانی نقوومی ناو دەریابنو بخنکێن! بەراستی کارێکی ناشیرینت کردو تاوانێکی گەورەت ئەنجام دا! ئای کە کارێکی خراپت ئەنجام دا!

مامۆستا سەیید دەفەرموێ: بێگومان حەزرەتی موسا وادەو بەڵێنی خۆی کە لەسەرەتاوە دای بەحەزرەتی خضر لەیادی چوونەوە، هەڵسو کەوتەکەی خضر هێندە کاری تێکرد خۆی پێ نەگیراو لیێ وەدەنگ هات! حەزرەتی موسا لەبەرامبەر ئەم کارەی حەزرەتی خضردا: کە لەروانگەی عەقڵو مەنطیقەوە هیچ پاساوێکی بۆ ناهێندرێتەوە رەخنەی گرتو نارەزایی دەربری!

ئینسان جاری وا هەیە مانایەکی کوللی مەزندە دەکا، بەڵام: کە بەواقیعی عەمەلی دەکەوێتە جێ بەجێ کردنی ئەو مانا نەظەرییە کوللییە، دیدو بۆچونێکی تری بۆ پەیدا دەبێو تاقیکردنەوە عەمەلییەکە باروودۆخێکی تر بۆ ئینسانەکە دەخولقێنێ زۆر جوداوازە لەگەڵ تەصەووره نەظەرییەکە. ئەوەتا حەزرەتی موسا لەوەپێش حەزرەتی خضر ئاگاداری کردەوە: کە تۆ ناتوانی خۆ بگری لەبەرامبەر ئەو هەڵسو کەوتو کردەوانەی کە لەگەشتەکەماندا لەمنیان دەبینی! بەڵام حەزرەتی موسا پابەندبوونی خۆی بەخۆگریو ئارام گرتن راگەیاندو وادەو بەڵێنی داو مەرجەکانی حەزرەتی

(٢٩) تەفسیری مونیر ج١٥/٢٩٥.

خضری قبووڵ کردن، بەڵام: کە بەواقیعیو عەمەلی رووبەڕووی رووداوەکان بووەوە وادەو بەڵێنەکانی لەبیرچوونەوەو نەیتوانی لەئاست کردەوە بەرواڵەت ناڕەوایەکانی حەزرەتی خضر بێدەنگ بێ بەڵکوو هاواری لێ هەڵساو رەخنەی گرت!

بەڵێ سروشتو میزاجی حەزرەتی موسا جۆرە سروشتێکی مەیلەو توندو تووڕە بووە، هەڵسوکەوتەکانی گەواهی ئەم راستیەن، ئەوەتا هەر لەسەرەتای ژیانیەوە: کە بەهانای کابرای بەنوئیسرائیلیەوە چوو ئینفیعال گرتیو مستەکۆڵەی لەکابرای قیبطیداو کوشتیو دوایی تۆبەی کردو لەخودا پاڕایەوە: کە لێی ببورێ، بۆ رۆژی دوایی هەمان کابرای بەنوئیسرائیلی لەگەڵ یەکێکی تر شەڕیەتیو داوای یارمەتیدانی لەحەزرەتی موسا کردو ئەویش ویستی پەلاماری کابرای بەشەڕهاتو لەگەڵ کابرای بەنوئیسرائیلی بدا، کابرای بەنوئیسرائیلی وەیزانی پەلاماری ئەو دەدا، هاواری کردو کوژراوەکەی رۆژی پێشووشی لێ ئاشکرا کرد. کە لەئاکامدا ناچاربوو وڵات بەجێ بێڵێو روبکاتە وڵاتی مەدیەن!

بەڵێ ئەوە حەزرەتی موسایەو خودا سروشتی وا داڕشتووە، بۆیە کە هەڵسو کەوتەکەی حەزرەتی خضری بینی تاوی داوەتە تەشوێیەک کەشتی کون دەکا، نەیتوانی وادەکەی بەرێتە سەرو پابەندی بەڵێنەکانی بێ، چونکە سروشتی ئادەمیزاد هەموویان لەوەدا یەکدەگرنەوە کە ئەزموونی عەمەلیو تەصەوری نەظەرییان لێک جوداوازە!

جا کە حەزرەتی موسا رەخنەی ئاڕاستەی حەزرەتی خضر کرد لەسەر ئەو کارە بەرواڵەت ناشیرینەیو نارەزایی خۆی دەربڕی حەزرەتی خضر بەشێوەیەکی هێدیو هێمنی وادەو بەڵێنەکانی پێشووی وەبیر هێنایەوە ﴿قال:﴾ بەحەزرەتی موسای فەرموو: ﴿الم أقل لك: إنك لن تستطيع معي صبرا﴾ ئەی لەهەوەڵەوە پێم نەگوتی ئەتۆ ناتوانی لەگەڵ مندا هەڵبکەی و

هاوڕێتی منت پێ ناکرێ؟! ئەتۆ لای خۆی وادەو بەڵێنت پێدام مەرجەکانی منت قبووڵ کردن!؟

﴿قال: لاتؤاخذني بما نسيت ولا ترهقني من أمري عسراً﴾ حەزرەتی موسا عوزری بۆ دێنێتەوەو دەفەرموێ: ئەوەم لەبیرچوبوەوەو تکایە عوزرم هەیەو عوزرەکەم لێ وەربگرە، تکایە لەم گەشتەماندا ئەرکی قورس مەخەرە سەرشانم. تەنگەتاوم مەکە بەوە کە عوزرم لێ وەرنەگریو چاوپۆشیم لێ نەکەی، لەکاتێکدا کە لەبیرم چوو بێ! حەزرەتی خضر عوزرەکەی لێ وەرگرتو ﴿فانطلقا: حتى إذا لقيا غلاما فقتله.﴾ لەکەشتییەکە دابەزینو بەقەراخ دەریادا درێژەیان بەگەشتەکەیان دا، لەرێگەیاندا گەییشتن بەمنداڵێکی تازە پێگەییشتوو لەناو منداڵاندا یاری دەکرد، حەزرەتی خضر هەر چاوی بەمنداڵەکە کەوت، بێ پرسیارو وڵام پەلاماری منداڵەکەیداو سەری کێشا بەدیوارێکداو کوشتی. حەزرەتی مووسا هەرچەندکردی نەیتوانی لەمە بێدەنگ بێ. چونکە جاری پێشوو کە کونێکی لەکەشتییەکە کردبوو مەزندە کرا ببێتە هۆی خنکانی سەرنشینانیو روودانی خنکانەکە سەد دەرسەد نەبوو، بەڵام ئەمجارە کوشتنی ئادەمیزادێکی بێتاوانە، کوشتنی دەست ئەنقەستەو هیچی تێدا نەماوە، تاوانێکی گەورەیە ئەنجام دراوە، منداڵێکی بێ تاوان بەناحەق کوژراوە، بۆیە هەرچەندە حەزرەتی مووسا وادەو بەڵێنەکانی لەبیر بوون، مەرج و، ئامۆژگارییەکانی حەزرەتی خضری لەگوێچکەدا دەزرنگانەوە بەڵام خۆی پێ نەگیراو نەیتوانی بێدەنگ بێ! ﴿قال: أقتلت نفسا زكية بغير نفس؟﴾ وتی: ماڵوێران! ئەوە تۆ چۆن رێگەت بەخۆت دا ئادەمیزادێکی بێتاوان بکوژی؟ گیانێکی بێ تاوانی پاکی بێ گوناهت بۆ فەوتاند! خۆ حەقی کەسی لەسەر نەبوو، کەسی نەکوشتبوو! ﴿لقد جئت شيئاً نكراً﴾ بەراستی کارێکی ناشیرینت کردو تاوانێکی گەورەت ئەنجام دا، حەزرەتی موسا ئەمجار رەخنەگرتنەکەیو وەدەنگ هاتنەکەی رەنگدانەوەی

بیرو باوەڕێکی بنەڕەتی بوو، روداوەکە لەناخەوە هەژاندی، هەرچەندە لەدڵی خۆیدا لێکی دایەوە نەیتوانی پاساوێک بدۆزێتەوە بۆ کردەوەی حەزرەتی خضر، ئەو منداڵە کوژراوە لەدیدی موسادا منداڵێکی بێ تاوانە، هیچ شتێکی وای نەکردوە لەسەری بکوژرێ، منداڵەو هێشتا بالغ نەبووە، لەسەر کردەوەی بەرپرس نیە، هەرچەندە کردیو کرواندیو لێکی دایەوە پاساوی بۆ نەدۆزرایەوە!

بەیارمەتی خودا لێرەدا کۆتایی بەجزمی پانزە هات
خودا پشتیوانمان بێ بۆ تەواو کردنی جزمەکانی تر

پێڕستی بابەتەکان